

אדמו"רי
חב"ד
ויהדות
צרפת

אדמו"ר חב"ד

נ"ק אדמו"ר הרש"ב
נ"ק אדמו"ר הרי"צ

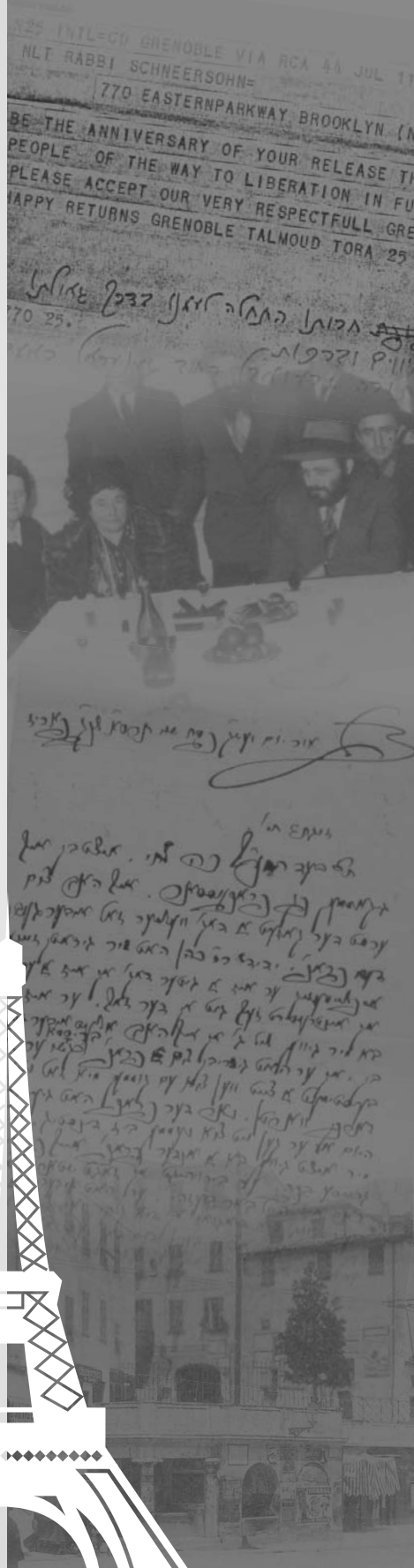
ויהדות צרפת

המאבק, הביקורים ו'המהפיכה למעליותא'

יוצא-לאור על-ידי

בית ליובאוויטש פאריז

שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים וחמש לבריאה

יוצא-לאור על-ידי
קרן שמואל
בית ליובאוויטש פאריז

Beth Loubavitch
8, rue Lamartine
75009 paris
France

TEL 0145268760

FAX 0145262437

WWW.LOUBAVITCH.FR

עריכה:

הרב זושא וואלף

עימוד ועיצוב:

y.w. designgraphic

© כל הזכויות שמורות
נדפס בישראל ה'תשע"ה

פתח דבר

אנו מודים לה' על כל הטוב אשר גמלנו, ובחסדו הגדול זיכנו בנישואי צאצאינו, החתן התמים הרב שלום דובער עב"ג הכלה המהוללה מרת חי' מושקא תחי', ביום השלישי יו"ד לחודש אלול, שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים וחמש לבריאה. התודה והברכה מובעת בזה לכל קרובינו וידידינו, על שהואילו לשמוח אתנו יחדיו ביום שמחת לבבנו, ולברך את החתן והכלה שיחיו בברכת מזל טוב וחיים מאושרים בגשמיות וברוחניות.

בשמחה וטוב לבב, וכהבעת הוקרה לכל הנוטלים חלק בשמחתנו, מתכבדים אנו בזה להגיש לכם תשורה - תדפיס מהספר "אדמו"ר חב"ד ויהדות צרפת - המאבק, הביקורים ו'המהפיכה למעליותא'" אשר יצא לאור בע"ה בקרוב, ואשר יסקור את פועלם של כל רבותינו נשיאינו בקרב יהדות צרפת, הארץ בה פעלו ופועלים משפחת הכלה שיחיו, יחד עם אחיהם השלוחים, בשליחות כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו.

יצויין אשר בהשגחה פרטית, זקניהם של החתן ושל הכלה שיחיו זכו לפעול בשליחות רבותינו נשיאינו בצרפת לפני כשבעים שנה, הלוא הם הסבא-רבא מצד החתן הרה"ח וכו' המשפיע ר' שלמה חיים קסלמן ע"ה, הסבא-רבא הרה"ח וכו' ר' יחיאל יוסף ריבקין ע"ה, והסבא הרה"ח וכו' ר' יהודה לייב צייטליץ ע"ה, וכן מצד הכלה, הסבא-רבא הרה"ח וכו' ר' חיים הלל אזימאוו ע"ה, הסבא-רבא הרה"ח וכו' ר' בן ציון שם טוב ע"ה, והסבא-רבא הרה"ח וכו' ר' שלמה שניאור זלמן קצנבלויגן ע"ה, כפי שעולה מן הסקירות שבספר זה.

תודתנו והוקרתנו מקרב לב נתונה לידידינו הרה"ח הרב זושא שי' וואלף, על עריכת ספר זה בטוב טעם ודעת.

הא-ל הטוב הוא יתברך, יזכנו אשר במהרה נשוב לחזות באור פני מלך חיים, ולשמוע דברי אלוקים חיים מפי כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו, ומשמחה זו נמשיך לשמחת הגאולה האמיתית והשלימה, ככתוב "ושמחת עולם על ראשם".

מוקיריהם ומכבדיהם

הרב מנחם מענדל ושרה אזימאוו
פאריז, צרפת

הרב יוסף יצחק ופריידא קסלמן
אוק פארק, מישיגן

מבוא

מפורסמת התבטאותה של הרבנית הצדקנית מרת חי' מושקא ע"ה ז"ל לאחת השלוחות מצרפת*, "מיר האבן געאקערט און געזייט, און איר דארפט שניידן" [=אנו חרשנו וזרענו ואתם צריכים לקצור].

מטרת הספר "אדמו"רי חב"ד ויהדות צרפת - המאבק, הביקורים ו'המהפיכה למעליותא'" אשר יצא-לאור בע"ה, היא לסקור לראשונה בצורה נרחבת ומקיפה את כל פועלם של רבותינו נשיאינו בצרפת, החל מכ"ק אדמו"ר הזקן ורבותינו נשיאינו שלאחריו, אשר פעולותיהם היו כדברי הרבי "התחלת הבירור" של מדינה זו, ועד לפעלם של הרבי והרבנית במדינת צרפת כאשר התגוררו בה בשנות ה'תר"צ ופעלו בה בחרישה וזריעה רוחנית, אשר כל הפעולות הכבירות להפצת היהדות בצרפת, "המהפיכה הצרפתית" למעליותא, הגן בכוחה של חרישה וזריעה זו.

וכדברי הרבי בהתוועדות שבת פרשת וישב תשנ"ב (התוועדיות תשנ"ב חלק א עמוד 405), "עיקר ושלמות הבירור - באופן של קביעות והתיישבות ובאופן פנימי, עד לאופן של הפצה - נעשה בדורנו, על-ידי כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, אשר נוסף לזה שהיה בצרפת כמה פעמים, ואמר שם מאמרי חסידות ושיחות - שלח לשם שלוחים מבני ביתו, אשר חיו שם כמה שנים, ועבדו עבודתם בלימוד נגלה דתורה ופנימיות התורה . . ובכללות - פעלו שם בירור וזיכוך בדרך התלבשות על-ידי "הלך בנימוסי" ודווקא מתוך ראת שמים והידור, כדי לפעול את הבירור באופן פנימי, מיני' ובי', דבר אשר פרץ את הדרך ונותן את הכח לשבור ולהפך את תוקף הקליפה של מדינת צרפת".

ב'תדפיס' שלפנינו מוגשים שני פרקים מתוך הספר, אודות כ"ק אדמו"ר הרש"ב ואודות בנו ממלא מקומו כ"ק אדמו"ר הרי"צ, הסוקרים בהרחבה את ביקוריהם במדינה זו ואת פועלם למען יהדות צרפת.

.

היוזמה והתוכנית לעריכת והוצאת הספר "אדמו"רי חב"ד ויהדות צרפת" עלתה על-ידי הרה"ח הרה"ת עוסק בצ"צ וכו' הרב שמואל אזימאוו ע"ה, השליח הראשי

* מרת בתי' ע"ה אזימאוו בת הרה"ח שד"ר ר' בן ציון שם טוב ע"ה.

לפאריז וסביבותיה, בתחילת חודש מר-חשון שנה זו, ימים ספורים לפני פטירתו ב"ב במר-חשון ה'תשע"ה.

ספר זה הוא המפעל האחרון בסדרה של יוזמות ומפעלים רבים מאד להפצת היהדות והחסידות בשליחות הרבי שיזם ולקח הרב שמואל אזימאוו על עצמו, כידוע ומפורסם, ועוד בחייו החלה מלאכת עריכת ספר זה.

הספר השלם, אשר יצא לאור בע"ה בקרוב על-ידי "בית ליובאוויטש" פאריז, יראה אור לזכרו ולעילוי נשמתו של הרב שמואל אזימאוו, אשר פעל בשליחות הרבי בצרפת כיובל שנה, יחד עם זוגתו מרת בתי' ע"ה, במסירה ובנתינה.

.

כאמור, תשורה זו הנה 'תדפיס' מתוך הספר אשר יצא-לאור בע"ה.

בקשתנו שטוחה בפני הקוראים והמעיינים שיחיו, אשר באם ידוע להם אודות חומרים נוספים ושייכות נוספת של רבותינו נשיאינו למדינת צרפת ויהודיה, או אם נפלה שגגה וטעות בסקירות שלפנינו, להעביר אל המוציא-לאור חומרים אלו ואת הערותיהם, למען אשר הספר יצא בע"ה כדבר שלם ומתוקן, וזכות הרבים תלוי בהם.

.

הספר נערך ע"י הרה"ח הרב זושא שי' וולף, ותודתנו נתונה לו על כך. תודתנו נתונה גם לכל המסייעים בעריכת ספר זה, ובראשם הרה"ח הרב שלום בער שי' לוינ מנהל ספריית אגו"ח, הרה"ח הרב משה שי' מרינובסקי על סיועו בעצה ובעריכה, והרה"ח הרב שניאור זלמן שי' ברגר.

.

עתירתנו ותפילתינו, שספר זה אשר יצא-לאור בע"ה, יסייע ויזרז עוד במילוי השליחות להשלים ולסיים את ה"מהפיכה הצרפתית" למעליותא בקרוב ממש, וכדברי כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו בשיחת שבת פרשת וישב האמורה, אשר "הבירור וההפיכה של צרפת - יחד עם שלמות עבודת הבירורים בכל העולם - יביאו תיכף ומיד בפועל ממש את קיום הייעוד "וגלות החל הזה לבני ישראל גו' עד צרפת גו' ירשו את ערי הנגב, ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה", בגאולה האמיתית והשלמה על-ידי משיח צדקנו, "פרצת עליך פרץ", "זה משיח שנאמר עלה הפורץ לפניהם", "ונאמר אמון".

בית ליובאוויטש פאריז

תוכן עניינים

בתקופת כ"ק אדמו"ר הרש"ב ■ 15

- 18 שנת תרמ"ד
שהות ממושכת בצרפת • הוראות בעבודת ה' מהביקור במוזיאון ה"לובר"
- 27 בשנים תרמ"ה-תרמ"ז
מדברים בעניינים היותר עיונים
- 31 שנת תרמ"ח
עדות 24 שנים לאחר הביקור
- 32 שנת תרס"א
נסיעה בחורף ובקיץ • מאבק למען החינוך היהודי • תרגום אגרת הרבי לצרפתית • קשר עם הרב משה אביגדור חייקין
- 41 שנת תרס"ג
תוכנית שהתבטלה
- 43 שנת תרס"ד
חודש וחצי בפאריז • חג הפורים תרס"ד בפאריז • עסקנות ציבורית מסועפת • משלוחי מצה לחיילים בחזית
- 53 שנת תרס"ה
התעוררות רוחנית בפאריז
- 56 שנת תרע"א
זיכרונות מהביקור בשנת תרמ"ה

57 **שנת תער"ב**

חודשיים במנטון • פגישה בתחנת הרכבת • התכתבות מסועפת • 'בנין' 'המשך תער"ב' במנטון • "סידור עניין חדש בחסידות" • "תקופה חדשה בהתרחבות החסידות" • פורים תער"ב במנטון • שיחה שהרעישה את כל המסובים • התוועדות חזקה וגילויים גדולים • הניגונים בהתוועדות פורים • תוכחה לחסיד • עניינים שונים • חזיון לילה פלאי • "שלום בית" במנטון • סידור המקווה במנטון

88 **שנת תרע"ג**

עשרה שבועות במנטון • נסיעה קצרה לפאריז • התכתבות מסועפת • ברכה לבת המצווה של הרבנית חי' מושקא • מדברים בעניינים היותר עיוניים • על כיף ימא • שקועים בנועם אלוקי

99 **שנת תרע"ד**

נסיעה אחרונה לצרפת • פגישה עם האדמו"ר מבויאן • הסתלקות הרבנית רבקה • שמחה גדולה בחג הפורים • התכתבות מסועפת • ביקור בפאריז אצל משפחת הרצוג • פעילות למען יהדות צרפת

בתקופת כ"ק אדמו"ר הריי"צ ■ 109

111. **שנת תרפ"ד**

פנייה לנגיד בפאריז

112. **שנת תרפ"ז**

גאולת הרבי הריי"צ כשלב בבירור צרפת

116. **שנת תרפ"ח**

פעילות ענפה בפאריז למען יהדות רוסיה • התכתבות עם פרופסור חבקין • אישים נוספים מסייעים לפעילות • עסקני צרפת ואנגליה מגלים תשומת לב רבה

123 **שנת תרפ"ט**

תרגום מאמרי חסידות לצרפתית • פעולות נוספות בצרפת למען יהדות רוסיה • ביקור בפאריז בדרך לארה"ב • ניצול הביקור למען יהודי רוסיה • היכרות עם הר"ר הלל זלטפולסקי • יחידות משפחת דז'לושינסקי

- 132 שנת תרצ"ב**
 שני עמודי התווך • משפיע לחסידי חב"ד בפאריז • פנייה אל הרב יואל הרצוג
 למען השוד"ר • התכתבות עם הר"ר הלל זלטפולסקי • אישור להקמת "אגודת
 חב"ד" בפאריז • הפצת החסידות בצרפת • "קול קורא" בפאריז • מכתבי ר'
 הלל לרבי הרי"צ
- 151. שנת תרצ"ג**
 "החובה והיכולת לעשות בעד החסידות" • הרצחו של ר' הלל • תנחומי הרבי
 על הרצחו של ר' הלל • ביקור קצר לצורכי רפואה • סיוע בהתיישבותם של
 הרבי נשיא דורנו והרבנית בפאריז • אסיפת נכבדי פאריז למען יהדות רוסיה •
 פגישות עם אישים שונים • התעוררות לחסידות בפאריז • קשר עם הפרופסור
 פישל שניאורסאהן • פנייה למלא את מקומו של ר' הלל • קשרים עם נגידיים
 בפאריז • המשך הקשר עם הרב הרצוג
- 167 שנת תרצ"ה**
 אגרת חיזוק לתושב פאריז • הצעת רבנות בפאריז לרבי נשיא דורנו • רבנות
 הרב זלמן שניאורסאהן בפאריז • עידוד לחיזוק הפעולות • התוועדות חסידים
 בפאריז
- 175 שנת תרצ"ו**
 קופת הרבי עוברת לפאריז • אגרת לנגיד מערקין • תוכנית לביקור בפאריז •
 במעון המרפא וילדאוורי • מאמר חסידות בפאריז • קירוב יהודים מתבוללים
 בפאריז • דיבורי הקודש של הרבי הרי"צ • פעולות וועד העזרה בפאריז •
 "מזכירה זמנית"
- 185 שנת תרצ"ז**
 חודש וחצי בפאריז • הרבי כמזכיר חותנו בפאריז • הרבנית מסייעת לאביה •
 הטבה במצב הבריאות
- 190 שנת תרצ"צ**
 ביקור הרבנית נחמה דינה בפאריז • חודש ימים בפאריז • אירוח בבית משפחת
 לקס • ביקור הראי"ה הרצוג אצל הרבי • פורים תרצ"צ בפאריז • יומן-פורים
 של הרבי נשיא דורנו • יום ההילולא ב' ניסן בפאריז • מצב הבריאות של הרבי
- 202 שנת תש"א**
 פעילות למען פליטי המלחמה • אגרת לרב יצחק אייזיק הרצוג

בשנים תש"ז-תש"ח 206

פעילות הרבי הריי"צ למען הפליטים • ייסוד לשכה לעזרה לפליטים • מכתבים כלליים לאנ"ש והתמימים • החסידים הראשונים מגיעים • פעילות להעברת הפליטים לפאריז • דאגה לכלל הפליטים בצרפת • הרבי נשיא דורנו משתתף בפעולות הקליטה • הגעת הקבוצה הראשונה • שליחות קדושה בכל מקום • ביקור הרבי נשיא דורנו בפריז • ייסוד "ועד סניפי" לענייני המל"ח • דאגה וסיוע לכל פליט • תוכנית להעלאת הפליטים לאה"ק • קבוצות נוספות מגיעות לפאריז • הסתדרות החסידים בצרפת • הקמת ישיבת "תומכי תמימים" בפריז • "תומכי תמימים" סניף 'ברינואה' • מינוי הנהלה לישיבה • דיווחי הרב פלוטקין לרבי • סיוע הרב רובינשטיין לישיבה • אגרת הרבי לרבה של פאריז • הדרכות מהרבי הריי"צ לישיבה • דו"ח על מצב הישיבה בשנת תש"ח • חיזוק בית הספר "בית רבקה" • חינוך כשר לכל הבנות בצרפת • הוראות הרבי לפליטים • ועד 'מעמד' בצרפת • שליחות ראשונה בצרפת • פעולות אנ"ש בצרפת להפצת יהדות וחסידות • פנייה לרבי נשיא דורנו אודות הפעולות

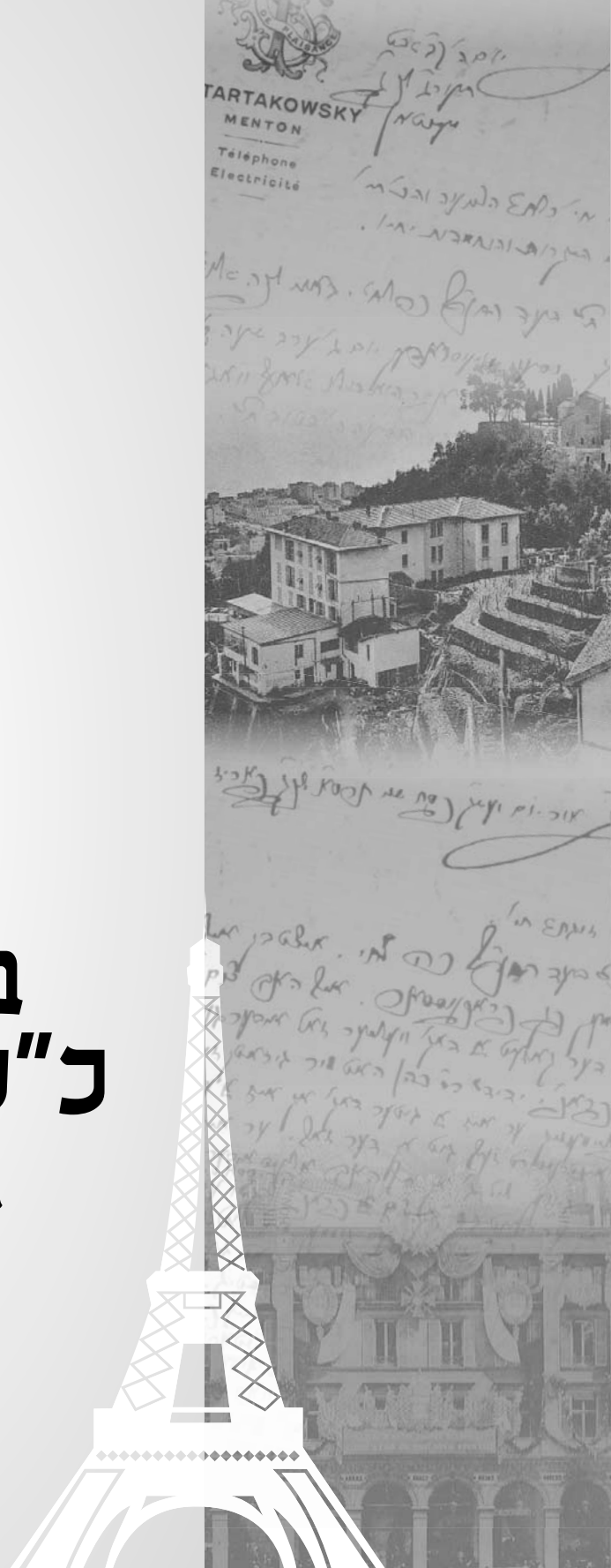
שנת תש"ט 264

המשך הדאגה לפליטים • קול התורה נשמע בצרפת • דרישה להוסיף במספר התלמידות • התוועדות י"ב תמוז תש"ט בפאריז • התפזרות הפליטים ברחבי תבל • "צאתכם לשלום" חסידי בתחנת 'ליאון' • נסיעת הרב קסלמן באייר תש"ט • מינוי ועד סניפי חדש • תיעוד יהדות צרפת בתקופת השואה

שנת ה'שי"ת 276

האגרות האחרונות • גודל האחריות בשעה זו • להרחיב העבודה • הפעולות - בסדר ומשמעת • יסוד לבניין הגדול

בתקופת נ"ק אדמו"ר הרש"ב

אדמו"ר הרש"ב ומדינת צרפת

נסיעות רבות לצרפת

כ"ק אדמו"ר רבי שלום דובער, הרבי הרש"ב, הנשיא החמישי בשושלת נשיאי חב"ד, ערך נסיעות רבות לצרפת, לתקופות קצרות וארוכות.

נסיעות אלו היו בחלקן לפאריז, שם נפגש עם הרופאים הגדולים והמפורסמים של אותם ימים כדי לדרוש ברפואות, ובחלקן אל מעונות המרפא השונים בצרפת, לצורכי מנוחה, כציווי הרופאים בשל מצב בריאותו.

בביקוריו במעונות המרפא אשר בצרפת, שהה הרבי תקופות ממושכות במקום המרפא מנטון אשר בדרום צרפת. מקום המנוחה במנטון נמצא מחד באיזור של הרים גבוהים, ומאידך על שפת הים. האוויר הצח בגובה ההרים, יחד עם אור השמש, היוו על פי דברי הרופאים מקום מתאים לרבי לצורכי מנוחה והבראה.

לצד העובדה כי הסיבות ה'רשמיות' לרובם ככולם של ביקורי הרבי הרש"ב בצרפת, היו לצורכי רפואה, דעת לנבון נקל, כי לנסיעות אלו היו גם כוונות לפעול לחיזוק התורה ויהדות בקרב יהדות צרפת. כמו כן, ביקש הרבי לנצל את האפשרויות הגלומות בשהותו במקומות המנוחה, לחדש עניינים בתורת החסידות, כפי שיסופר בע"ה להלן.

ידיעת השפה הצרפתית

הרבי הרש"ב הבין ודיבר צרפתית, כמו מספר שפות נוספות. על כך אנו למדים מתיאורו של הרבי הרי"צ ברשימותיו:

הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק הבין בשפת המדינה [=רוסית] היטב, ולא היה צריך למתורגמן כלל, גם בדברים עיונים כשהיו קוראים לפניו בשפת המדינה היה מבין, אך

1. אגרות קודש אדמו"ר הרש"ב חלק ד עמוד רמה.

לא חפץ לדבר בשפה זו, וגם כשבאו שרי הממלכה לבקרו לרגלי ענינים שונים מעולם לא דיבר אפילו מלים אחדים, והכל היה על ידי מליץ ומתורגמן, ובשאר השפות כמו אשכנזית צרפתית היה מדבר, גם בשפה האיטלקית דיבר, אך לא היה בקי בה כמו אשכנזית וצרפתית.

פעם בהיותנו יחדיו בצרפת, הלכנו לבקר היכל עתיק. משגיח ההיכל ביאר עניני המבנה וכלי הבית ודברים העתיקים הנמצאים שמה, גם הראה לנו ספרים עתיקים ותעודות כתבי יד, הנה במשך כארבעה שעות דיבר בשפה הצרפתית.

ושאלתיו מדוע אינו מדבר בשפה הרוסית, ובמקרים שונים היה ניכר כי מונע הוא בכוונה שלא לדבר בה?

ענני שלוש טעמים עיקרים שמונע עצמו לדבר בשפת המדינה וציווה עלי שלא לגלותם. וטעם פשוט (שהוא הרביעי) שהדיבור בשפת המדינה יגרום לו ביטול הזמן, כי עתה שיודעים שכבד להתדבר אתו בשפת המדינה, הנה שאילת עצה של אינם יהודים בעלי האחוזות הקרובים והרחוקים הוא רק לפרקים, אבל כשידעו שאפשר להתדבר אתו בשפת המדינה, אז יתרבו הביקורים האלו, ובהיותו בחוץ לארץ במדינות שונות שאין לו טעם זה, מדבר הוא בהשפות שמכירים.²

השר של צרפת

מן העניין גם להביא את הדברים הבאים שאמר אדמו"ר הרש"ב אודות מלכות צרפת והשר שלהם למעלה. הדברים נאמרו בי"ט מנחם אב תרע"ד, בימים הראשונים לפרוץ מלחמת העולם הראשונה, כפי שנכתבו על ידי בנו הרבי הרי"צ:³

...בהמשך הדברים הגיד, כי כל מלך גדול, כמו מדינתנו ואנגליה וצרפת ואשכנז, בודאי יש להם שרים. אודות המדינות הקטנות אינו יודע בבירור ואינו חושב שיהיה להם שר פרטי, אבל המלכים והמדינות הגדולות בוודאי יש להם שרים, וחושב אשר המלכים או מנהיגי המדינות כמו צרפת ואמעריקא בודאי מרגישים כח השרים שלהם, כלומר זיי שטעלען א סאך על תקפם וגבורתם העצמי מלבד כוחם הפרטי בריבוי חיל וכסף תועפות וכלי זיין הרבה וכל הענינים הסבוכים בזה, כי אם בעצם ענינם שהוא מלך רוסיא או מנהיג צרפתי,

2. יצויין שגם הרבי נשיא דורנו הזכיר עובדה זו בשיחות הקודש שלו. בהתוועדות שבת פרשת וישב כ"ג כסלו תשנ"ב אמר הרבי (ספר השיחות תשנ"ב חלק א עמוד 180, הערה 31), "להעיר שכמה מרבתינו נשיאינו דיברו בשפה הצרפתית", ובהערה מצויין לרשימה זו המובאת בפנים.

3. ספר השיחות תורת שלום עמוד 204.

אשר הכח הלזה הוא הדגש הכח פנימי שלו מה שלמעלה מכוחות גשמיים המורכבים מענינים גשמיים כמו אנשי חיל וכלי זיין והדומה, והוא הוא כח השר שלו המשפיע בו הכח והגבורה והתוקף במאד מאד בלתי משוער כלל...

להלן נרחיב אפוא על נסיעותיו של הרבי הרש"ב לצרפת ופעולותיו במדינה זו.

שנת תרמ"ד

שהות ממושכת בצרפת

בי"ג תשרי שנת תרמ"ג נסתלק האדמו"ר הרביעי בשושלת נשיאי חב"ד, רבי שמואל, הרבי המהר"ש, ועל מקומו בכס נשיאות והנהגת חסידות חב"ד עלה בנו כ"ק אדמו"ר הרש"ב. נסיעתו הראשונה של הרבי הרש"ב לצרפת הייתה בשנת תרמ"ד, כשנה לאחר עלותו על כס נשיאות חב"ד, ומסתבר שאת רובה של אותה שנה עשה הרבי בצרפת.

על כך אנו למדים מרשימתו של הרבי נשיא דורנו, בה העלה על הכתב דברים ששמע מחותנו הרבי הריי"צ בכ' חשוון תרצ"ג, אודות אביו, הרבי הרש"ב⁴:

בחורף תרמ"ד נסע לפאריז. לי"ג ניסן (יום ההילולא של זקנו אדמו"ר הצמח צדק) בא לליובאוויטש, ותיכף אחר חג הפסח חזר לפאריז, ששהה שם עד אחרי חג השבועות. משם נסע אין א באד [=מעיינות רחצה לרפואה] בורבול - צרפת. והיה בדעה לחזור על ראש השנה לליובאוויטש, אבל נחלה, ובא לליובאוויטש רק אחרי (כל היום טוב. קצת בספק אצלי. הכותב)...

הוראות בעבודת ה' מהציורים במוזיאון ה"לובר"

היה זה כנראה במהלך ביקורו הנוכחי של הרבי הרש"ב בפאריז, כאשר ערך סיור במוזיאון האמנות הנודע של פאריז ה"לובר", המוזיאון הגדול ביותר בפאריז ואחד המוזיאונים הוותיקים, הגדולים והמפורסמים ביותר בעולם⁵.

4. 'רשימות היומן' עם פענוחי המו"ל, עמוד רעז.

5. בשיחת הרבי הריי"צ להלן משנת תרצ"ו, מספר הרבי אשר כבר בשנת תרנ"א סיפר לו אביו הרבי הרש"ב על הביקור במוזיאון וראיית התמונות. הרבי הריי"צ מתבטא בשיחה זו שאביו אמר "פעם ראיתי שלושה ציורים". מסתבר, שהביקור במוזיאון בפאריז היה אפוא בשנת תרמ"ד, זהו הביקור היחיד הידוע (והמומשך) של הרבי הרש"ב בפאריז לפני שנת תרנ"א.

הביקור מתואר במספר מקומות בדברי הרבי הרי"צ ובדברי הרבי נשיא דורנו, וכאן נאספו ונלקטו יחד, ומתוכם עולה תמונה מרתקת על אשר אירע בעת הביקור.

הרבי נשיא דורנו מספר באחת מאגרות קדשו⁶, אשר "יש כמה שיחות מכ"ק מו"ח אדמו"ר על דבר ההתרשמות וההעמקה שהיו אצל כ"ק אביו כשראה ציורים מעשה ידי אמן, ועד כדי כך שלמרות שכידוע עד כמה היה יקר לו כל רגע, בכל זה בהיותו בפאריס הקדיש כמה שעות לביקור בלואוור, ביחוד במחלקת הציורים, ואחר כך סיפר לבנו וממלא מקומו, הוא כ"ק מו"ח אדמו"ר, ענינים בחסידות שניצנצו ברעיונו בהסתכלו בציורים".

מעלת חוש וכשרון הציור

פרטים נוספים על כך סיפר הרבי הרי"צ, בהתוועדות שבת בראשית תרצ"ו, אולם בשיחה זו מופיעים פרטי הדבר בקצרה⁷:

בשנת תרנ"א ישב אדמו"ר בעת פארבריינגען ודיבר במעלת חוש וכשרון הציור.

בשעת מעשה ישבו שם גדולי החסידים ותמהו על הדברים לכלול יחד חוש וכשרון, דלכאורה חוש וכשרון הם ב' ענינים רחוקים זה מזה.

ואמר אדמו"ר: החוש והכשרון הם ב' נושאים בתוכנים מיוחדים, ואחר כל זה הנה כח הציור הוא חוש וגם כשרון, כי הציור בא בשני אופנים בדיבור ובכתב, הציור שבדיבור בא בעזרת החוש, והציור שבכתב בא בעזרת הכשרון.

וביאר אדמו"ר שיש שלשה אופני ציור, במחשבה, בדיבור ובמעשה: (א) מחשבה הוא ציור הדבר במוחו. (ב) דיבור הוא שמבאר להזולת, עד כי בדיבורו מצייר הדבר לפניו. (ג) מעשה הוא גוף מעשה הציור.

בכל דבר יש בחינה, הבחינה מאמתת אמיתת הדבר ההוא, ובהיות דיש שלשה אופני ציור - מחשבה דיבור ומעשה - הרי יש שלשה אופני ציור שמאמתת הדבר - אמת לאמיתו, אמת, ושפת אמת - וכל בחינה הוא חיות, ואם כן יש שלשה אופני חיות: (א) החיות דציור שבמחשבה הוא מה שבעצמו חי. (ב) החיות דציור שבדיבור הוא דעל ידי דיבורו חי גם הזולת השומע, וע"ד "נפשי יצא בדברו". (ג) החיות דציור שבמעשה הוא שהדבר עצמו חי.

וסיפר אדמו"ר שפעם ראה שלשה ציורים:

6. אגרת מב' ניסן תשכ"ט, אגרת ט' תרס"ט, אגרות קודש שלו כרך כו עמוד קיא.

7. ספר השיחות תרצ"ו עמוד 46.

תמונה ראשונה - מצייר מלחמה לכל פרטיה.

תמונה שניה - מצייר שדה זרועה ושבלים צומחים בה, האויר טוב והשמש זורחת בכל תוקפה, ועל ראש שבולת אחד עומד עוף קטן. הכל נצטייר כמו דבר חי. התמונה הלזו ביקרו הרבה חכמים אומנים ידועים בחכמת הציור, ונתפעלו מיופי הציור כאלו הדבר חי.

ויבוא איכר אחד והביט בהתמונה ואמר כי הכל טוב, והציור נעשה כמו שהוא בשדה אמיתית, השבלים נצטייר טוב וכן השמש והעוף קטן וכו', אמנם העוף קטן העומד על השבולת אינו אמת, כי בשעה אשר העוף עומד על השבולת, עם היות שהעוף קטן וגופו קל, בכל זה הנה כובד גופו צריך לכוף במעט את קומתה של השבולת, ועל התמונה הנה גם שבולת זו שעליה עומדת הצפור עומדת היא בקומתה כשאר השבלים.

תמונה השלישית - הוא מחזה בית משפט שבשנים קדמוניות, אולם השופטים, עמידת הנדונים, הקטיגור והסניגור, נאומו של הקטיגור, ודרישתו בפסק דין מיתה על הנדון, ופתאום נכנס בנו של הנדון בטענות להצדיק את אביו, על פני הנדון ניכר שני הקצוות: הסכנה המרחפת עליו, והתענוג שבנו טוען להצילו ממיתה.

מענינים אלה יכולים ליקח הוראה בעבודת ה':

מתמונה הראשונה - ציור המלחמה - יכולים ליקח ציור בעבודה אלוקית במלחמת היצר.

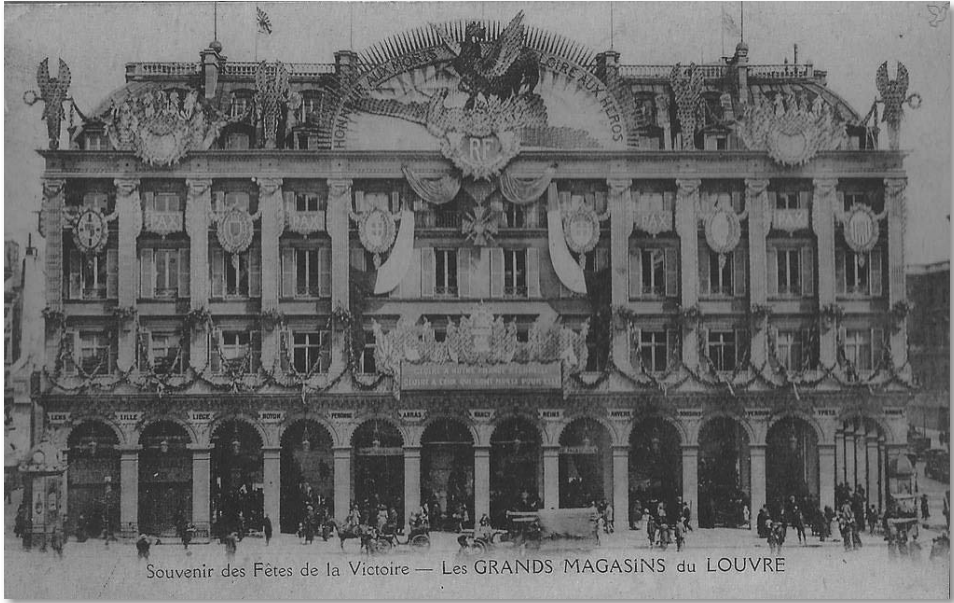
מתמונה השניה - תמונת השדה - יכולים ליקח הוראה: יכול להיות כי הכל הוא בטוב כמו דבר חי, אבער, אז עס פעלט דער בייג - איז אלץ ניט אמת [=אך כאשר חסר הכיפוף וההכנעה - הכול אינו אמת].

ההוראה מתמונה השלישית - ציור בית המשפט - הוא אשר ח"ו האדם נדון, ועל ידי שעשה טובה לאחד מישראל הנה זו הטובה נעשה סניגוריא עליו להצילו. והתענוג גדול מזה.

רושם חזק על הרבי הרש"ב

בהרחבה ובפירוט רב על ביקור זה במוזיאון הלובר, ועל הרושם העמוק שהותירו תמונות אלו על הרבי הרש"ב, מתאר הרבי הריי"צ בהרחבה בהזדמנות אחרת, באגרת שכתב בג' תמוז תרצ"ה⁸:

8. אגרת תשפ, אגרות קודש שלו כרך ג עמוד שצד.

מראות ממוזיאון הלובר בימים ההם

כשהייתי במסע בחוץ למדינה - מספר הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק - ראיתי כמה וכמה תמונות - ציורים - כתובים על ידי אומנים מפורסמים בחכמת הציור, ומהם שלשה ציורים כתובים בידי האומן הנודע ומפורסם ראפאעל⁹.

תמונה ראשונה מחזקת שטח גדול ובה מצוייר מערכת קרב, שדה רחבה ובה גדודי חיל לוחמים זה עם זה, ובמקום גבוה עומדים הפקידים הגבוהים מביטים בזוכית המגדלת, ומסתכלים באופן התאבקות אנשי חילם עם אויביהם.

התמונה הלזו מטלת אימה ופחד ממש, מעבר מזה נחלי דם, לפני אנשים נלהבים בשאיפת דם כחיות רעות הטורפות, ומעבר מזה שוכבים פצועים קטועי רגלים ושבורי ידיים, פה ושם זוחלים נפצעים, ואחים רחמנים נושאים במטה אחת שלשה נפצעים ורופא הולך על ידם.

ופתאום מתפוצץ כדור וקורע לגזרים אחד האחים רחמנים והרופא ההולך עמהם, המטה נופלת והנפצעים נופלים בבור עמוק. בתוך כך רץ אחד הרכבים על סוס אביר וכדור פוגש במ וקורעם לרסיסים, וזורקם למרחוק, עוד גופי הרכב והסוס טסים באויר, והנה רכב שני רץ על סוס דוהר, בידו הימנית מנופף בחרבו ובשמאלו אווז ברסן הסוס, פיו פתוח - כנראה צועק כמורה דרך ופוקד פקודות להלוחמים, ואחריו רצים עוד איזה רכבים. מרחוק נראה פלוגת רכבים רצים לקראת אלו, ועוד טרם קרבו זה לזה הנה עשן עלה מן כברת הארץ אשר ביניהם.

התמונה הלזו התבקרה על ידי מאות ואלפים אומנים נפלאים ויודעי מדע בהליכות המלחמה, וכולם כאחד הודו אשר התמונה היא ציור חיוני, כלומר כמו שהוא בפועל בחיים ממש.

מספרים - אמר הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק - אשר אחד המציירים מהאומנים הידועים בהתבוננו בהתמונה בהעמקת דעתו איזה שעות רצופות, התעלף עד אשר בקושי גדול השיבו את נפשו, והרופא ביאר כי סיבת התעלפותו להיות התמונה הוא ציור חיוני, והמצייר בעת העמקת דעתו במחזה הציור, נראה לו כאלו הוא עומד בקשרי המלחמה - התעלף מרוב פחד.

.

תמונה שניה - מצייר שדה זרועה תבואה, חלקה אחת זרועה חטים, וחלקה אחת זרועה שעורים, התבואות הם כבר אביב, מראה פני השמים טהורים, והשמש זורחת בכל

9. צייר ואדריכל איטלקי מפורסם שחי בין השנים 1483-1520 ונחשב למייצג המושלם של תקופת הרנסאנס.

תוקפה. בצידי השדה עוברת דרך, בשדה הזרועה שעורים עובר רוח קל, וכגל עובר על ראשי השעורים, ובשדה הזרועה חטים אין הרוח ניכר כלל, כי כל התבואה היא קמה, רק על ראש שבולת אחת עומד עוף קטן - וועראבייציק. בקצה השדה עומד אילן בעל ענפים מרובים, ועל אחד הענפים יושב עורב שחור, מתחת האילן הר צבור מנשרי אילן שעשאוהו נמלים, וכפסיעות שלש מהאילן יושב חומט ומתחמם לחום השמש.

התמונה הלזו ביקרו מאות ואלפים אומנים ידועים בחכמת הציור, וכולם פה אחד ענו ואמרו בשבח הציור הלזו. ואמת הדבר אשר המחזה עושה רושם טוב במאד, ובה בשעה שמביטים בהתמונה, נדמה כאלו אתה עומד באחד השדות בשצערבענע - הוא כפר אשר בשם היו קוצרים חטים בשביל מצת שמורה.

ויהי היום ויבוא איכר אחד הביט בהתמונה ויתבונן בה כשעה קלה ויתגרר בקדחתו ויאמר: טראחא ניע פראוודא - מעט בלתי אמת - כלומר שהציור בלתי מתאים אל האמת. כשמוע פקידי בית אוצר התמונות - מאזיאו - את דברי האיכר על אודות התמונה הנהדרה מעשי ידי האומן נפלא והנודע ראפאעל, שעלתה בסכומים עצומים, ביזו לו, ויאמרו אתה איכר ואיש כפרי אשר אין בינות לך בחכמת הציור, ואתה מדבר אודות ציור אשר עשה אותו אחד המציירים הידועים - ראפאעל. ויען האיכר חאחעל - ראפאעל (האכרים הפשוטים במחוז ההוא בלתי יכולים לבטא האותיות ר' ופ') - טא חאחעל, נא חאטחעט - פאטרעט - ניע פראוודא.

בעת ההיא עבר אחד הפקידים הגבוהים ואתו עמו קבוצת חכמים שבאו לראות את התמונות הנמצאים בבית האוצר ההוא, וכראות הפקיד את הפקידים עומדים מסביב לאיכר וצוחקים בקול פרוע, התעניין בזה, ויקרא את אחד הפקידים וישאלהו, מה הדבר אשר קרה. ויספר לו הפקיד כי בא איכר אחד ויתבונן בהתמונה מספר פלוני - כי כל תמונה ותמונה יש לה מספר מיוחד - מלאכת יד המצייר ראפאעל, ובהביטו בה כשעה קלה התגרד בקדחתו, ויאמר משפטו על התמונה, כי לא טובה היא, ומזה אנו צוחקים.

כשמוע הפקיד הגבוה את דברי המשרת שחק גם הוא, ויספר לחביריו ורעיו האומנים המפורסמים את המאורע הלזו, וכולם שחקו מעומק לבם על תמימותו של האיכר פשוט. עוד הם שוחקים ויראו מרחוק כי קבוצת אנשים מאשר באו לבקר את בית אוצר התמונות עומדים ומביטים בהתמונה ההיא - השדה הזרועה חטים ושעורים - והאיכר עומד על ידם ומראה להם בידו הימנית - ובידו השמאלית אווז את כובעו - ובכל שעה קלה הוא צולב את עצמו לאמת דבריו, ומתוך תנועת האנשים נראה כי מודים הם אל האיכר, דבר שענין את הפקיד וקבוצת החכמים במאד.

ויאמר אחד החכמים: לדעתי הנה בקורתו של איכר ואיש כפרי בתמונה המציירת מראה כזו, היא בקורת יותר אמיתית מבקורתו של אחד החכמים היותר גדולים. ויגש אל מקום עמידת קבוצת האנשים והאיכר, ואחריו הלכו גם שאר החכמים ופקיד הגבוה ההולך אתם.

בגשתם אל הקבוצה שמעו, איך כי האיכר מסביר להעומדים כי שדה השעורים והרוח קל העובר על ראשי השבלים כגלי הים, כן הוא בחיים הטבעי, והאילן וענפיו עם העורב היושב על אחד הענפים, והחומט המתחמם נגד השמש הכל טוב ויפה, אמנם העוף קטן העומד על שבולת החטה אינו אמת, כי בשעה אשר העוף עומד על השבולת, עם היות שהעוף קטן וגופו קל בכל זה הנה כובד גופו צריך לכוף במעט את קומתה של השבולת, ועל התמונה הנה גם שבולת זו שעליה עומדת הצפור עומדת היא בקומתה כשאר השבלים.

כשמוע הפקידים והאומנים המפורסמים הבקורת של האיכר והאיש כפרי על מלאכת התמונה הנהדרה מעשי ידי אביר החכמים ראפאעל, הביטו איש בפני רעהו בתמהון לבב, וזמן רב היו בהשתוממות על הפלאת החושים וכשרונות הטבעיים הנמצאת בבני אדם, גם הפשוטים ביותר.

.

תמונה השלישית הוא מחזה בית המשפט ברומי. בתי המאסר ובתי הכלא אשר האסירים הנמצאים שם אסורים בכבלי ברזל, אולם השופטים, מקום ישיבתם, עמידת הנדונים, העדים, הקטיגור והסניגור, והעם שומעי הליכות המשפט, ובתוכם קרובי הנדונים המתעלפים בשמעם נאומו של הקטיגור ודרישתו בפסק דין אשר יוחתך על הנידון. ובתוך כך צעק נער קטן ויבקש מאת ראש הבית דין כי ירשה לו לאמר מילים אחדים לטובת זכות אביו שחפצים שדינוהו למיתה. הילד עומד על כסא וכפיו פרושות. בידו הימנית מראה על המון הנאספים ובעיניו לנוכח השופטים יביט, כאילו אומר: עליכם השופטים לדעת כי על כל מלה היוצאת מפיכם תתנו דין וחשבון בשמים, ועליכם גם להתחשב עם הגיון לב כל הנאספים בבית המשפט, החושבים כי בעלילה באו על אבי, החף מפשע רב.

הנידון יושב ראשו בין ברכיו, הסניגור עומד פיו פתוח ורשמי שמחה מתוחים על פניו ומעיניו יורדות דמעות, הקטיגור עומד בפנים זעומות עיניו עצומות וכולו מקשיב, והשופטים יושבים פיהם פתוח ועיניהם מלאות דמעה, ובכל האולם מבלי הביט על רוב ההמון, השלך הס, עד אשר גם זמזום יתוש יכול להשמע.

מראות ממוזיאון הלובר בימים ההם

בעמדי - מספר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק - אצל תמונה זו לא יכולתי לזוז ממקומי שעה ארוכה, ואחרי כן הלכתי ולקחתי כסא לשבת, וישבתי שם עד עת סגור הבית, ושלשה פעמים הלכתי לראות תמונה זו שעשתה עלי רושם עז.

הרבה הרבה מאד - אומר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק - נתנו לי - האבן מיר געגעבן - ראיית התמונות האלו בעבודה, כי שמעתי מהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, בשם מורנו הבעש"ט, אז אלץ וואס א איד זעהט און הערט איז דאס אלץ א הוראה און א דרך בעבודת השי"ת [=שכל מה שיהודי רואה ושומע, הכול הוא הוראה ודרך בעבודת השי"ת].

בשנים תרמ"ה-תרמ"ז

מדברים בענינים היותר עיונים

בשנים הבאות, תרמ"ה - תרמ"ז, נסע הרבי הרש"ב פעמים נוספות לצרכי רפואה אל מחוץ למדינה, ובחר במקום המרפא במנטון שבצרפת. פרטים על כך אנו למדים מרשימתו של הרבי הרי"צ שנכתבה כשלושים שנה לאחר מכן¹⁰:

תרע"ב מענטאן, כשלשה שבועות. תרע"ג כשלשה שבועות. תרד"ע כששה שבועות . . . והיה הסדר שהיינו הולכים על שפת הים, הרחק מאדם, יושבים בחול אשר על שפת הים, מדברים בענינים היותר עיונים. שם שמה הראני הדירה אשר גר שם בשנות תרמ"ה מ"ו מ"ז, ג' שנים בזה אחר זה גר בדירה אחת, והמקום אשר היה יושב בכל יום ולומד, כי ענין הרפואה של מענטאן הוא רק האויר הצח וחום השמש...

הנסיעה לצרפת בשנת תרמ"ה הייתה נסיעה ממושכת מאוד, כמחצית השנה, מלאחר חג הסוכות עד סוף החורף. אין בידינו פרטים רבים על כך, אולם אגרות ספורות של הרבי מתקופה זו, מספרות מעט על הנעשה עמו באותם ימים. באגרת מיום רביעי י"ז חשוון, כותב הרבי לאמו הרבנית רבקה, בנו הרבי הרי"צ וקרובי משפחה נוספים¹¹:

...אה' אמי מורתי יקירתי הרבנית תי', מה שאת שואלת, האם אני משתמש באמצעים, אני נוטל כל יום את הרפואות שפייאן נתן לי.

ויתן השי"ת שיהיה לרפואה שלימה בקרוב. בהנהגה הוא הורה לבדוק את האכילה ולטייל, רק שאם מזג האויר גשום לא ללכת.

פרטים נוספים מצויים במכתב מאותה תקופה אותו כתב הרבי הרש"ב ממעון המרפא 'באד בורבול' שבצרפת, אל הר"ר יעקב איעראווי¹²:

10. אגרת ה'שסח, אגרות קודש שלו כרך יד עמוד תלז.

11. אגרת תקנב, אגרות קודש שלו כרך ג עמוד תקנב.

12. אגרת תקנג, אגרות קודש שלו כרך ג עמוד ד.

מבריאותי לעת עתה אין במה להתפאר, אחרי קבלתי שלושים ושלשה בעדער, ואקווה להא-ל הטוב שישלח דברו ממרום וירפאני ברפואה שלימה בקרוב בתוך כו' כחפץ נפשינו. כמה זמן אהיה בפה אינני יודע עדיין, ואראה איך יהיה הפעולה ברצות ה'.

ניגונו של החסיד ר' זלמן זלטפולסקי

על מאורע ייחודי שאירע עם הרבי הרש"ב במהלך הביקור במנטון בשנת תרמ"ה, סיפר הרבי הריי"צ כעשרים וחמש שנים לאחר מכן, מה ששמע מאביו¹³:

בשנת תרע"א כשהיינו במענטאן, הלכתי פעם עם הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לטייל על חוף הים. בפנת זוית של נוף טבע מפליא, בין הים ויער אילנות, הראה לי הוד כ"ק אאמו"ר ספסל אחד בין סבכי היער, וסיפר לי אשר על ספסל זה ישב מלפנים - בשנת תרמ"ה, ג' שנים אחרי הסתלקות אדמו"ר מוהר"ש נ"ע - החסיד ר' זלמן זלאטאפולסקי כשהוא עמוק במחשבותיו, ושר את הניגון הנ"ל [=ניגון סא], בדבקות גדולה איזה שעות רצופות.

הוד כ"ק אאמו"ר הרגיש בו בהלכו דרך זה לטיול ולא רצה לבלבלו מדביקותו, והביט בפניו וראה שעניו סגורות ודמעות זולגות על לחייו וכולו מתלהב בניגון חבד"י הזה...

צורה של חסיד

בהזדמנויות נוספות סיפר הרבי הריי"צ עוד פרטים אודות המפגש של אביו במנטון עם החסיד הרב שלמה שניאור זלמן זלטפולסקי, שהיה מחסידי הרבי המוהר"ש והרבי הרש"ב.

בסעודת שבת חול המועד סוכות תש"ז ניגנו את הניגון הידוע של החסיד ר' זלמן זלטפולסקי, ואחרי שסיימו לנגן סיפר הרבי הריי"צ¹⁴:

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, לקחני פעם במנטון להראות לי היכן ר' זלמן זלטפולסקי ישב על חוף הים וניגן את הניגון ובו בזמן חשב מאמר חסידות ששמע מהרבי מוהר"ש. אז ר' זלמן לא היה במנטון, האירוע אירע משך זמן קודם.

ר' זלמן הגיע אז לאבא למנטון בחורף, הוא הגיע עם מעיל פרווה (במנטון האויר חם גם בחורף), התיישב על ספסל וניגן בדביקות ניגון תוך שחזר במחשבתו על מאמר ששמע מהרבי מוהר"ש נ"ע. הוא לא ידע שלא רחוק ממקומו אבא גר. בינתיים אבא עבר

13. נדפס בהוספות לספר המאמרים תרע"א עמוד רסד. וראה עוד להלן בסקירה משנת תרע"א, עמוד 56.

14. ספר השיחות תש"ז עמוד 69, בתרגום חופשי ללה"ק.

מראות ממקום המרפא מנטון בימים ההם

וראה את ר' זלמן יושב ומנגן בדביקות, ולא רצה להפריע לו. מאוחר יותר אבא שאל אותו: איזה מאמר של אבא הוא חזר אז במחשבתו.

- ר' זלמן לא היה בעל התפעלות - בכלל יוצאי קרמנצ'וג היו רחוקים מהתפעלות, ובפרט ר' זלמן - ועם כל זאת כאשר אבא שאל אותו זאת, הוא פרץ בבכי רב עד שנעתקה נשימתו, והוא כלל לא יכל לענות.

לאחר מכן - לכשנרגע - הוא אמר: הרבי אמר מאמר זה וזה בשבת זו וזו.

אה! צורה של חסיד, זה משהו אחר לגמרי.

חסיד הוא לא משכיל, לא עובד, אלא רק חסיד. וברור שאז הוא גם משכיל וגם עובד. משכיל אלו הרי מוחין, היינו שהמוחין באים לידי יישום בעבודת החסידות.

שקוע במחשבות ומנגן בלבביות

התייחסות נוספת מהרבי הרי"צ בנוסח שונה מעט לסיפור זה הייתה כחצי שנה לאחר מכן. בעת סעודת הלילה השני של חג הפסח אותה שנה סיפר הרבי¹⁵:

פעם אבא היה במנטון (והיה זה זמן החורף, אך שם האויר חם כמו בקיץ) הגיע ר' זלמן זלטופולסקי, לבוש במעיל פרווה גדול (כי נסע מרוסיה בעת קור גדול). הוא הגיע מאוד מוקדם, לפנות בוקר, ולא היה שייך שייכנס לאבא מיד. הוא נכנס לחצר הבית בו גר אבא, התיישב על ספסל והחל לנגן בדביקות. בשעה 6-7 שמע אבא קול שירה, קול מוכר, קולו של ר' זלמן זלטופולסקי. אבא יצא לחצר והנה הוא רואה את ר' זלמן יושב על ספסל שקוע במחשבות ומנגן ניגון בלבביות. אבא לא רצה לבלבלו והותיר אותו כך ללא ששם לב.

אבא אמר לאחר מכן שאצלו ברור שר' זלמן התעמק אז במאמר שהוא שמע מאבא (אדמו"ר מהר"ש נ"ע).

אבא אמר על ר' זלמן: הוא מקבל פנימי. מאבא (הרבי מהר"ש נ"ע) כל אחד יכל לקבל, אבל הוא היה מקבל פנימי.

15. ספר השיחות תש"ז עמוד 107, בתרגום חופשי ללה"ק.

שנת תרמ"ח

עדות 24 שנים לאחר הביקור

נסיעה נוספת ערך הרבי הרש"ב למנטון, בשנת תרמ"ח. על כך אנו למדים מדברים קצרים שרשם הרבי הרי"צ בעניין זה, עשרים וארבע שנים לאחר מכן.

וכן כותב הרבי הרי"צ ברשימה מיום שני, ג' שבט תרע"ב, על שהותו באותה עת יחד עם אביו במנטון¹⁶:

האויר הוא טוב במאד, ואחרי שגמרתי עריכת המכתבים הדרושים למסעי לפריז - המיועד מאת כ"ק אאמו"ר הרה"ק ליום המחרת בעזה"י בשעה הרביעית וחצי במסע המהיר - בשעה האחת עשרה בוקר, קרא אותי כ"ק אאמו"ר הרה"ק ללכת לטייל אתו.

הטיול ארך כשתי שעות בערך. כ"ק אאמו"ר הרה"ק הוליכני אל חלק העיר הנקרא קאפמארטן, והראני את הבית אשר גר שם כעשרים וארבע שנים מלפנים, בחורף תרמ"ח. ישבנו על אותו ספסל של אבן שישב עליו אז, וסיפר...

16. התמים חוברת כה. תורת שלום ספר השיחות (מילואים) עמוד 436.

שנת תרס"א

נסיעה בחורף ובקיץ

במהלך שנת תרס"א נסע הרבי הרש"ב פעמיים לצרפת לצורכי רפואה, פעם אחת במהלך החורף, ופעם נוספת בחודש אייר.

על הצורך בנסיעה לאחר חודש תשרי, מדובר במכתב מט"ז מר חשון תרס"א אותו כתב הרבי הרש"ב, מליובאוויטש, אל הר"ר ישעי¹⁷ ברלין¹⁸:

ידידינו הרמ"מ שי' והרש"ג שי' עוררו אותי הרבה בדבר נסיעה לחוץ לארץ, כי בריאותי חלוש מאד ובפרט בעת האחרונה... ותמול הושבתי ג' אנשים את הרמ"מ שי' ואחי הרמ"מ שי' ור' מאיר מרדכי שי', והחליטו שאסע אי"ה לוואיעריסהאפען ואסמוך על הדאק' דשם, ואם יאמר שקרוב הדבר שיפעול לטוב בעזה"י אקבל את הקוהר [הטיפול הרפואי], ואם יאמר שיש בזה איזה חשש ח"ו, עצתם שאסע לפאריז לשאול אצל פראפ' ולהשתדל להיות איזה חדשים במענטאן באויר טוב.

זוג' תי' תיסע אתי. אם לא יהיו מניעות לנסיעתינו בדעתי שניסע אי"ה ביום א' ג' כסלו הבע"ל דרך ווארשא וויען, והשי"ת יצליח דרכינו וישלח לי רפואה שלימה בקרוב בתוך כו'.

17. החסיד הגביר רבי ישעיהו ברלין מריגה, בן דודו של אדמו"ר הרש"ב. זוגתו הייתה מרת חי' עטא, בתה של הרבנית ראדע פריידע, בתו של כ"ק אדמו"ר הצמח צדק. היה גביר גדול, והיה התומך העיקרי של ישיבת תומכי תמימים בליובאוויטש וסניפיה וכן סייע לרבותינו נשיאינו אדמו"ר המהר"ש ואדמו"ר הרש"ב בכל ענייני העסקנות הציבורית שלהם. עיקר עסקו היה קניית יערות, כריתת העצים ומכירת הקרשים. על כל פרטי עסקיו, על כל קנייה ומכירה, היה שואל בעצת אדמו"ר הרש"ב, והרבי היה משיב לו בפרטיות. מוזכר באגרות הקודש של אדמו"ר הרש"ב פעמים רבות, וכן ברבות משיחותיו ורשימותיו של אדמו"ר הריי"צ. נפטר בקיץ תרס"ח בלא בנים, ומסר את כל עזבונו לאפוטרופסים. ככל הנראה, גם בנסיעותיו למקומות הרפואה של אדמו"ר הרש"ב, תמך הגביר רבי ישעי' ברלין בכל הוצאותיו והצטרפותיו של הרבי.

18. אגרת תרסז, אגרות קודש שלו כרך א עמוד קנג.

שבועיים בפאריז

בחודש אייר אותה שנה ערך הרבי נסיעה נוספת לפאריז לצורך רפואה, ושהה כשבועיים ימים בעיר. הרבי שהה בתקופה ההיא במעון המרפא וואריסהאפען שבגרמניה, ומשם נסע לדרוש ברופאים אשר בפאריז. את התוכנית לכך אנו רואים באגרת הבאה, אותה שיגר הרבי הרש"ב בערב שבת פרשת אחרי-קדושים, ז' אייר תרס"א¹⁹:

ביום א' הבע"ל פאר איך אי"ה לפאריז אויף א קורצע צייט [=נוסע הנני לפאריז לזמן קצר], והשי"ת יצליח דרכי.

ובאגרת נוספת, ממוצאי שבת אחרי-קדושים, אור לט' אייר תרס"א מוואריסהאפן, כותב הרבי הרש"ב להר"ר אברהם אבלי פרסון²⁰:

...כאשר הוחלט אצלי לנסוע על ימים אחדים לפאריז לשאול אצל פראפ' על בריאותי, ואי"ה אסע מפה מחר אי"ה ואלון במינכען, וממינכען אסע אי"ה יום ב' בוקר ואבוא אי"ה לפאריז יום ג' בוקר. . דעתי להתאכסן אי"ה בהאטעל בוראן ברחוב לאפיט 22.

דידינו הריע"מ [=הרב יעקב-מרדכי בעזפאלאון] מפאלטאווא פה ונוסע אתי גם כן לפאריז, והשי"ת יצליח דרכינו.

ביום נסיעתו, ט' אייר תרס"א, כותב הרבי הרש"ב מוואריסהאפען אל בנו ומשפחתו²¹:

היום אני נוסע אי"ה לפאריז כאשר כתבתי במכ' הקודם. לילה הבע"ל אלין אי"ה במינכען, ואסע אי"ה ממינכען מחר בוקר שעה 7:30 ואבוא אי"ה לפאריז יום ג' בוקר שעה 5:45. בפאריז אתמהמה אי"ה ערך עשרה ימים ותקוותי לבוא אי"ה לפה חזרה בשבוע הבע"ל ערך יום ה' או יום ועש"ק, והשי"ת יצליח דרכי וישלח לי השי"ת רפואה שלימה בקרוב בתוך כו'.

אדרעס לפאריז לא אוכל לידע בבירור, אמנם או"ח [=אמך וחמותך] תי' תשלח לי המכתבים שלכם. מפאריז אכתוב לכם אי"ה.

ביום שני יו"ד אייר תרס"א, בהיותו בתחנת הביניים במינכן, באיגרת אל הר"ר ישעי' ברלין, כותב הרבי הרש"ב עוד על מטרת נסיעה זו²²:

19. אגרת תשלג, אגרות קודש שלו כרך ג עמוד רמט.

20. אגרת תשלד, אגרות קודש שלו כרך ג עמוד רנ.

21. אגרת תשלה, אגרות קודש שלו כרך ג עמוד רנא.

22. אגרת תשלה, אגרות קודש שלו כרך ג עמוד רנב.

בדבר בריאותי אמר לי הדאק' בהיותי אצלו יום ג' העבר שלפי דעתו נכון להפסיק הקוהר על ערך שבוע, ובמשך הזה לנסוע לאיזה מקום להחליף האויר והמקום ואחר כך לקבל הקוהר עוד איזה שבועות.

והדאק' אמר שאסע על זה הזמן לשווייץ, אמנם אנחנו החלטנו לנסוע לפאריז לשאול אצל פראפ' אודות עצם מצב הבריאות, ונסעתי היום שעה 3 אחר חצות מוואערריסהאפען ואלין פה מינכען, ומפה נסע אי"ה מחר בוקר שעה 7:30 ונבוא אי"ה לפאריז יום ג' שעה 5:45 בוקר. ידידינו הריע"מ מפאל' נוסע אתי לפאריז. בפאריז הנני חושב שלא להתראות למכיריי שם, ובדעתי להתמהמה בנסיעתי זאת ערך ב' שבועות.

בפאריז אתאכסן אי"ה בהאטעל ביראן רחוב לאפפיט נו' 22.

Hotel Byron, 22 rue Laffitte

ימים אחדים לאחר בואו לפאריז, ביום שישי פסח שני תרס"א, כותב הרבי אל זוגתו הרבנית מרת שטערנא שרה ע"ה²³:

כעת הגעתי מהפרופסור. בהתחלה השגתי רופא שיציג אותי בפני הפרופסור. ידידי ר"ש כהן המליץ לי לקחת את אחיינו שהוא רופא טוב וישר, ומתעניין היטב בנושא. הוא היה אצלי ליל ג' ומסרתי לו הכל, והוא כתב לפרופסור בריסא וביקשו שיתאם זמן מתי לבוא שלא נצטרך לחכות, אלא שהפרופסור ענה היום שאינו יכול לקבל עד יום שלישי, [לכן] היינו כעת אצל פרופ' אחר, גם מהגדולים כאן.

הוא מרגיע ואומר בתוקף שזה הייל באר בעזה". הוא נתן את האבחנה בכתב, אלו אמבטיות לעשות, ונתן את זה לרופא שיבאר לי. בינתיים אינני יודע כלל מה הוא כתב. מחר בבוקר יבקר אצלי הרופא וימסור לי הכל ואז אכתוב לך אי"ה. הפרופ' אומר שאשאר כאן בערך ג' חדשים לבצע את הוראותיו, אבל בינתיים עוד לא החלטתי אם כן, והשי"ת ישלח לי רפואה שלימה בקרוב בתוך כו'.

...כנראה אשהה כאן כל השבוע הבא, אינני בטוח אבל כך נראה. והשי"ת יעזרנו להתראות בלב שמח וברפואה שלימה.

על תוצאות הנסיעה הזו והביקור אצל הרופאים, כותב הרבי הרש"ב ב"ט סיון תרס"א, בשמותו במקום המרפא באד-הומבורג, אל מקורבו הרב אליעזר משה מדייבסקי²⁴:

ראשית דבר אשר רצונו לידע הוא בדבר בריאותי. לדאבון לבי אין לי חדשות להודיע. מכל העשיות שעשיתי בוואערריסהאפען לא היה לי שום תועלת כלל, ומשום זה החלטתי

23. אגרת תשלו, אגרות קודש שלו כרך ג עמוד רנד, כאן בתרגום מאידיש.

24. אגרת תשמו, אגרות קודש שלו כרך ג עמוד רעז.

לנסוע לפאריז לשאול מהפראפ' דשם. הייתי אצל שני פראפ', ושניהם החליטו שאברי הגוף הן הפנימיים והן החיצוניים בריאים אצלי ת"ל, ורק שנתייגעתי שזה אומרים כל הפראפ', ואחד מהם יעץ לעשות אמבטיות ועלעקטערי וכדומה מהדברים, אמנם הב' אמר שלא לעשות שום קוהר פרטי, כי השעבוד לזה מייגע גם כן, כי אם להיות איזה זמן במקום אויר טוב ולטייל כו'.

ודבריו נתקבלו אצלי יותר . . . וזה שבוע שני אשר באתי לפה האמבורג שהאוויר בפה טוב, גינות ויערות גדולים, והדירות המה אצל הגן הגדול, ואם כי יש פה מעיני רפואה לשתיה ולרחיצה אשר פעולתם לחזק, אמנם אין רצוני לשעבד את עצמי לזה, כי אם אני מטייל בכל יום, והשי"ת ישלח לי רפואה שלימה בקרוב בתוך כו'.

מאבק למען החינוך היהודי

נסיעתו זו של הרבי הרש"ב לפאריז בחודש אייר, הגם שרשמית הייתה לצורכי רפואה, כפי שעולה מן האגרות שהובאו - היתה לה מטרה מרכזית נוספת, לפעול לטובת החינוך היהודי הכשר ברוסיה.

באותן שנים ניהל הרבי הרש"ב מערכה ממושכת נגד ה"חברה מפיצי השכלה", ובתי הספר היהודיים הכלליים שאנשי אותה "חברה" פתחו במושבות היהודים. באותם ימים השתדל הרבי למנוע תרומה מתוכננת של מליון פרנק שהייתה אמורה לקבל "חברה" זו מאת חברת "יק"א - איגוד יהודי להתיישבות, ותמורת זאת הסכים יוענק ליסוד בתי חרושת ב'תחום המושב' היהודי ברוסיה כדי לספק עבודה לפועלים יהודיים.

המתעסק העיקרי בנושא זה מטעם הרבי הרש"ב היה החסיד הר"ר אברהם אבלי פרסון, שבא לשם כך לליובאוויטש לשבת פרשת חיי שרה אותה שנה, על מנת לקבל מכתבים מהרבי אל הרבנים שאליהם נסע להיפגש בנושא. הוא נסע לשם כך ביחד עם הרבי עצמו מליובאוויטש עד מינסק, משם המשיך בדרכו להיפגש עם רבנים ברוסיה, פולין, גרמניה ושווייץ, ומשם לפריז בה שהה עד סוף החורף וכל העת עסק בענין במרץ רב. הוא מסר אגרת מיוחדת של הרבי לתרגום לשפה הצרפתית, הדפיס את האגרת ומסר אותה לראשי היק"א, וכן נפגש עם הרב הראשי לצרפת הר"ר צדוק הכהן ועם נשיא היק"א נרסיס לוין. זה האחרון הבטיח להתעניין בפרטי הדברים.

נסיעתו של הרבי הרש"ב לפאריז בחודש אייר הייתה גם לצורך זה. הרבי נפגש עם אישי הועד וביקש להשפיע עליהם.

על תוכניתו לפעול בפאריז בנושא זה, כותב הרבי לחסיד הרב פרסון באגרת שהובאה לעיל מאור לט' אייר תרס"א:

אני מצדי חזק אצלי להשתדל בזה אי"ה כפי יכולתינו בתקוותינו בהשי"ת שיהיה בעזרינו, אמנם צריכים להתיישב איך ומה לעשות, וכאשר הוחלט אצלי לנסוע על ימים אחדים לפאריז לשאול אצל פראפ' על בריאותי . . . ולזאת יבא כ' גם כן לפאריז ונתיישב שמה אי"ה איך ומה לעשות, ובדרך כלל צריך להיות ההתראות הראשונה עם הרב צדוק הכהן ועם לעווען (אם יתן לבוא אליו) ולתבוע השינוי...

תיאור ממצה אודות פעולותיו של הרבי הרש"ב בענין מופיע באגרת שכתב שבועות אחדים לאחר מכן, בי"ט סיון תרס"א, אל הרב אליעזר משה מדייבסקי²⁵:

אם אבאר לך כל הדברים בפרטיות מה שעברו בזה במשך החורף ע"ע, תקצר היריעה מהכיל ואם יהיו כל הימים דיו כו'. אמנם עיקר כובד המלאכה היה בפאריז. הרבה יגיעות מאוד יגע ידידינו הרא"פ שי', הרבה דברים שפך על אודנין דלא שמעין, ומובן הצער והעגמת נפש בזה...

כשהייתי בפאריז היה אז זמן האסיפה אצלם. הייתי אצל הרב צדוק הכהן, והנה זאת המה מודים אשר המורים ברע המה, ואומרים אשר צודקים אנחנו מה שאנו מנגדים לזה, גם כאשר ביארתי לו שהבתי למוד למלאכה המה רק תחת מסוה השם הזה מודה גם כן שהוא כן, מכל מקום לפועל אין זה נוגע כלל, ואומרים מה שאינו נראה לנו נכתוב להברון גינזבורג, ומה שהברון גינזבורג אינו שומע לא איכפת להם. בהאסיפה דברו אודות עניינינו, והחליטו רק לשלוח הדברים להוועד דפ"ב...

תרגום אגרת הרבי לצרפתית

אודות אגרתו האמורה של הרבי שנמסרה לתרגום לצרפתית, כותב הרבי עצמו בראשית חודש ניסן תרס"א²⁶:

המכתב היה בהכרח להדפיסו כי המה מבינים מעט בלשון הקודש, ובכתיבה עוד במועט יותר, מה שאין כן דבר נדפס מבינים יותר, וביגיעה רבה עלה בידי הר"א פרסון להשיג להדפיסו בפאריז, שאין זה מהדברים המצויים כלל שמה שידפיסו בלשון הקודש, וגם אי אפשר להאמין לכולם שלא יתפרסם הענין, ועלה ההדפסה ערך מאה פראנק.

בין כה נודע להרא"פ שי' אשר ההעתקה הצרפתית לא נעשית בטוב, ובכמה מקומות נעתק היפך הכוונה לגמרי והיה בהכרח להעתיקו מחדש, וכבד מאד להשיג מי שיעתיק

25. אגרת תשמו הנ"ל.

26. אגרת תשטז, אגרות קודש שלו כרך ג עמוד רכה.

מלשון הקודש לצרפתית ובפרט עם התנאי הנ"ל שלא יתפרסם, עד שהתנדב את עצמו הר"ש כהן הנ"ל להעתיקו, כי הוא יודע היטיב בלה"ק וגם ל' צרפתית, ומובן שזה לקח זמן נכון כי עשה ההעתקה רק בזמנים הפנויים שלו, והר"ש אלטמאן התנדב לעשותו אחר כך במאשין [מכונת כתיבה]. ובין כה היה להרא"פ שי' ריבוי עגמת נפש וריבוי טלטול עד שהשיג כל זה...

גם לאחר מסירת המכתבים והפגישות הללו, המשיך הרבי בהשתדלות ענפה על ידי הרבנים מצד אחד ועל ידי הגבירים והעסקנים מצד שני, להשפיע על חברי ועד ה"ק"א' להחליף את מליון הפרנקים שהקציבו לתמיכה ביהודי רוסיה, מתמיכה בבתי הספר של "חברה מפיצי השכלה" לתמיכה חומרית שהייתה דרושה מאד ליהודי רוסיה.

על סופו של עניין, כותב הרבי הרש"ב באגרת מט' אדר תרס"ג²⁷, "שמעתי אשר היק"א חדלה ליתן להם מעות, היינו מהסך מיליאן פראנק שקצבו עיכבו ת"ר אלף".

קשר עם הרב משה אביגדור חייקין

אישיות נכבדה נוספת בפאריז שהרבי הרש"ב עמד אתו בקשרים היה הדיין הרב משה אביגדור חייקין, אשר הרבי עמד אתו בקשר בעסקנותו הציבורית אודות חברת היק"א.

על כך אנו למדים מאגרת של הרבי הריי"צ בנושא שנכתבה כעשרים וחמש שנים לאחר התקופה ההיא, בכ"ב שבט תרפ"ז, אל החסיד הרב מרדכי זאב הכהן גוטניק, בה מתאר הרבי הריי"צ את הרב חייקין כ"אוהב נאמן" לרבי הרש"ב²⁸:

...אל הרה"ג הר"ר משה אביגדור שי' חייקין כותב הנני בזה, ונעלם ממני התייחסותו אל הענין בכלל ואל מכתבי בפרט, והגם כי מימי קדם היה אוהב נאמן עם הוד כ"ק אמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נב"מ זי"ע, אשר הרבה עשה בגללו בנסעו ממדינתו אז, וכאשר לרגלי הבריאות היה מוכרח אז הוד כ"ק אמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נב"מ זי"ע לשבת בצרפת, והיה כמה חדשים בפאריז וקירב אותו בקירוב רב, ולמד אתו עמו דא"ח,

וגם אחרי שנים רבות כאשר כתב הוד כ"ק אמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נב"מ זי"ע מכתבו הגדול לחברת יק"א על אודות בנין בית חרושת עבור בעלי מלאכה יהודים (הוא בית החרושת של מטוה שעובד גם היום בעיר דובראוונא פלך מוהילוב) העתיק הרב חייקין שי' את מכתבו בשפת אנגליא וצרפת, ואחר כל זה התייחסותו בפועל (כמו כתיבת מכתבים

27. אגרת תתיג, אגרות קודש שלו כרך ג עמוד שפב.

28. אגרת שטז, אגרות קודש שלו כרך א עמוד תקסד.

וחפץ לידע ממשפחת הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע) היא בקרירות, ואפשר כי המצב והזמן גרמו לכך, ובענין זה אפשר שיתעורר בהתעוררות הראויה לזה.

שנת תרס"ג

תוכנית שהתבטלה

בחורף שנת תרס"ג עשה הרבי הרש"ב כחודשיים בווינה בירת אוסטריה לצורכי רפואה. הרבי הגיע לוינה באמצע חודש שבט, ושהה בעיר עד סוף השבוע הראשון של חודש ניסן. במהלך שהותו בווינה היה בדעתו של הרבי הרש"ב לנסוע לביקור קצר בפאריז לצורכי רפואת ידו. על כך מסופר באגרת אותה כתב במוצאי שבת פרשת יתרו, אור לי"ח שבט תרס"ג, מוינה, אל הר"ר ישעי' ברלין²⁹:

אם יהיה באפשרי יכול להיות שאסע מפה אי"ה על ימים אחדים לפאריז לשאול מהפראפ' בריסא. בני שלי אתי בפה. אם אסע לפאריז אסע לבדי, ואשוב אי"ה לפה וניסע אי"ה לביתינו שלום.

אמנם, השיפור במצב ידו הק' של הרבי הביא אותו לבטל את התכנית הזו, כפי שעולה מן האגרת הבאה שכתב ביום רביעי י"ב אדר תרס"ג מוינה, אף היא אל הר"ר ישעי' ברלין³⁰:

הטע"ג שלו קבלתי, ואיני מבין מה שכתב אשר וואלשאניק (בטח חב"ד רז"י [=חתן בן דודי ה"ר זלמן יצחק וואלשאניק]) שי' מייעץ לי לנסוע לפאריז. אפשר כתב כ' אליו אודות זה ודעתו מסכמת להיות בפאריז ודעת כ' בעצמו אינו כן, אמנם אני איני חושב עתה בדבר פאריז אחרי רואי אשר ת"ל הוטב קצת, אם כי ההטבה היא במקצת מאד עדיין, וימים אלו היה ההיצוג [החום] בהיד כמקודם, מכל מקום אני רואה אשר העלעק' היא בעזה"י טוב לזה, ועפ"ע [=על פי ערך, כנראה] גם בפאריז לא יאמרו אחרת, ואם היה ביכולתי לעשות העלעק' משך זמן ארוך על ידי הפסקות באמצע יש לקוות שתשוב אי"ה היד לאיתנה...

29. אגרת תתיא, אגרות קודש שלו כרך ג עמוד שעט.

30. אגרת תתיד, אגרות קודש שלו כרך ג עמוד שפד.

מן העניין להוסיף, אשר באותם ימים, ביום ראשון ט' אדר תרס"ג, כתב הרבי אגרת נוספת אל הר"ר ברלין, בה מייעץ לו הרבי בענייני רפואה, בהסתמך על ביקוריו של הרבי במנטון מספר שנים קודם לכן. וכך כותב לו הרבי³¹:

מכתבו מר"ח אדר נכון הגיעני. לפי דעתי היה נצרך לו לעשות הבחינה בדבר המתוק [=מחלת הסכרת] בניצא, אשר בשם ודאי יש לאבעראטארי' [=מעבדה] גדולה, מהבחינה [=בדיקה] שעשה במענטאן אין לידע דבר, אחרי שאינם מתאימים זה עם זה.

בעת שהייתי במענטאן היה שם דאק' שהיה מדבר רוסית ואשכנזית, וכמדומה ששמו קובא, אפשר ישנו עתה גם כן, והשי"ת ישלח לכבודו רפואה שלימה בקרוב ויחזקו שיהיה בריא אולם.

מכתב המלצה דומה בעניין זה, כתב הרבי אל הר"ר ישעי' ברלין כשנתיים לאחר מכן, בכ' טבת תרס"ה³²:

מכתבו נכון הגיעני. באמת היה טוב לכבודו בעזה"י שיהיה במענטאן ובעזה"י היה טוב לפניו בכל ענייני בריאותו וגם לפני זוגתו ב"ד [=בת דודתי] תי', ומהנכון היה שיראה לעשות זמן על זה שיוכל להיות לכל הפחות ב' חודשים במענטאן, והשי"ת ישלח להם רפואה שלימה ויחזקם שיהיו בריא אולם.

31. אגרת תתיג, אגרות קודש שלו כרך ג עמוד שפא.

32. אגרת תתפט, אגרות קודש שלו כרך ד עמוד פו.

שנת תרס"ד

חודש וחצי בפאריז

במהלך שנת תרס"ד שהה הרבי הרש"ב תקופה ממושכת בצרפת לצורכי רפואה. לצורך כך הגיע הרבי לפאריז באמצע חודש שבט ושהה שם כששה שבועות, עד תחילת חודש ניסן, אז חזר לליובאוויטש.

באגרות הקודש שלו מאותם שבועות מסופר רבות על העיסוק בטיפול הרפואי שעבר בתקופה זו בפאריז, והן מכילות גם פרטים נוספים על שהותו בעיר.

פעילות רבת ערך הייתה לרבי בשהותו בפאריז בשבועות אלו - למען שיגור מצות עבור החיילים היהודיים הרוסים שלחמו באותה עת במלחמת רוסיה-יפן, כפי שיסופר להלן.

על התוכנית לנסוע לפאריז, כותב הרבי הרש"ב באגרת מג' שבט, מליובאוויטש, אל הר"ר ישעי' ברלין³³:

אני הוחלט אצלי בעזה"י לנסוע לפאריז ואני חושב להתמהמה שמה אי"ה עד חג הפסח הבע"ל. בדעתי לנסוע אי"ה ביום א' פ' יתרו הבע"ל, והשי"ת יצליח דרכי וישלח לי רפואה שלימה בקרוב בתוך כו'.

הרבי הגיע לפאריז ביום שישי י"ט שבט והתאכסן במלון 'ביירון', אותו המלון בו התאכסן בביקורו הקודם בפאריז, כשלוש שנים קודם לכן. ביום בואו כתב הרבי את האגרת הבאה, לאמו, דודותיו, בנו ומשפחתו³⁴:

הדרך היתה ת"ל טובה. מוורשה היה לנו תא בקרון שינה רק עבורנו. בברלין חיכינו בערך 7 שעות. גם מברלין לפאריז היה לנו תא לבד, והצלחנו קצת לישון ת"ל. את המטען

33. אגרת תתמו, אגרות קודש שלו כרך ד עמוד כה.

34. אגרת תתג, אגרות קודש שלו כרך ד עמוד כו, בתרגום מאידיש.

שלחנו מאלכסנדרוב הישר לפאריז, לכן לא ערכו חיפוש בגבול גרמניה וגם כאן לא. חוץ מזה, המרקחת שהכנת והשומן עברו בשלום ת"ל.

כאן יש לנו שני חדרים גדולים ולא יקר לפי המחירים בפאריז. השי"ת יצליח דרכנו בכל, וישלח לי השי"ת רפואה שלימה בקרוב בתוך כו'.

אני מבקש מכם מאוד לכתוב לנו משלומכם הטוב והיקר לנו ויחיה את נפשינו.

היום שלחנו מברק שהגענו לשלום אל בנך ואחי הר"מ שי', הוא בטח מסר.

פרטים נוספים על הסתדרותו בפאריז באותה שעה כתב הרבי ימים אחדים לאחר בואו, בכ"ג שבט, אל החסיד הר"ר מנחם מאניש מאנעסזאן³⁵:

באנו לפה שלום ת"ל יום ועש"ק בוקר שעה 7:30, והננו מתאכסנים בהאטעל ביראן ולקחתי שני נומערין היינו נומער 4-3. נו' 4 הוא חדר לא קטן והב' חדר קטן. וחושבים המקח 10 וחצי וזה אינו יקר לפי ערך ואנו אוכלים אצל לאנג.

כאמור, גם מטרת נסיעה זו לפאריז הייתה לענייני רפואה. באגרת מכ"ד שבט תרס"ד, כותב הרבי הרש"ב אל בנו ומשפחתו³⁶:

מהפראפ' היה תשובה על הטע"ג של הדאק' והגביל הזמן על מחר שעה 4. יתן השי"ת שיהיה בהצלחה וישלח לי השי"ת רפואה שלימה בקרוב בתוך כו'.

ביום חמישי, ב' אדר, מוסיף הרבי הרש"ב וכותב אל בנו ומשפחתו³⁷:

ביום ב' הייתי אצל פראפ' ריימאן . . בדרך כלל אינם מחדשים לי איזה דברים חדשים אשר לא עשיתי עד עתה, והעיקר כולם מצווים שינוי הסדרים ולהיות במנוחה יותר. והשי"ת ישלח לי רפואה שלימה בקרוב בתוך כו'.

וכעבור ימים אחדים, בו' אדר, כותב הרבי אל הר"ר ישעי' ברלין³⁸:

מכתבי כבודו נכון הגיעני. לא כתבתי לכ' מתשובת הפראפ' כי לא ידעתי מתי נוסע לפטרבורג ולמתי יהיה לביתו וכה נמשך מיום אל יום. הייתי אצל שני פראפ' בריססא וריימאן שניהם תלמידי שארקא³⁹ דפה . . ונתנו איזה רפואות קלים והעיקר ציוו לשנות

35. אגרת תתנא, אגרות קודש שלו כרך ד עמוד כח.

36. אגרת תתנב, אגרות קודש שלו כרך ד עמוד כט.

37. אגרת תתנד, אגרות קודש שלו כרך ד עמוד לב.

38. אגרת תתנה, אגרות קודש שלו כרך ד עמוד לג.

39. ז'אן-מרטן שארקו היה רופא, נוירולוג ופסיכיאטר צרפתי, שזכה לפרסום עולמי כחוקר ומורה בתחומי הנוירולוגיה והפסיכולוגיה. נפטר באוגוסט 1893.

את סדרי ההנהגה ולהיות במנוחה לטייל . . והשי"ת יעזור לי שאוכל לעשות סדר בביתי שאהיה במנוחה קצת.

בפה השינה אצלי בטוב ת"ל רק השיעול לא פסק אצלי גם פה (כי הפאגאדעס [=מזג האוויר] בפה לא בטוב גשמים הולכים כמעט בכל יום וקר), וזה מונע אותי מן השינה, בפה אני מטייל בכל יום ואוכל בזמנו והולך לישון בזמנו, והשי"ת ישלח לי רפואה שלימה בקרוב בתוך כו'.

ובאגרת מיום רביעי ח' אדר כותב הרבי אל הר"ר מנחם מאניש מאנעסזאן עוד על הנעשה עמו⁴⁰:

משלומי ת"ל . . אמנם העיקר מצווים על שינוי סדר ההנהגה לטייל בכל יום ולעשות מלאכת הגוף ובדרך כלל איזה שעות ביום להיות במנוחה שלא לעשות דבר ושלא להיות בהתרגשות וכדומה. והשי"ת יעזור לי שאוכל לעשות סדר בביתי להיות במנוחה קצת, וישלח לי השי"ת רפואה שלימה בקרוב בתוך כו'.

באגרת נוספת מאותו יום כותב הרבי אל בנו ומשפחתו, על תוכניתו לעזוב את פאריז ולחזור הביתה לליובאוויטש לקראת חג הפסח המתקרב⁴¹:

בדבר ווארשא אני חושב גם כן שתיסע בערך שמונה ימים מקודם שנהיה בווארשא, כי אנחנו לא נתעכב בווארשא ולהמלאכה צריכים ליתן את הזמן הדרוש אליה למען תהיה בטוב אי"ה.

אמנם לעת עתה לא אדע בבירור באיזה יום ניסע מפה, אם שניסע מפה אי"ה איזה ימים מקודם ונבוא אי"ה לביתנו שלום על הש"ק שקודם חג הפסח הבע"ל, או נתמהמה פה עוד איזה ימים ונשבות בויען ונבוא אי"ה לביתנו שלום ביום ב', ויותר קרוב אצלי שנבוא אי"ה לביתנו שלום על ש"ק הנ"ל, ואי"ה אודיע לך בבירור איך שיהיה אי"ה.

בינתיים המשיך הרבי בפעילותו ובט' אדר הוא כותב לבנו על אישיות שביקרה אצלו⁴²:

היום בא לפה ידידינו הרמ"ח שי' מפד"מ [=מפרנקפורט ד'מיין] ונהנית בהתראות אתו, הוא עודינו אותו האשכנזי ממש כמו בהיותו ברוסלאנד.

ובאגרת מי"ג אדר כותב הרבי אל הר"ר ישעי' ברלין על הנעשה עמו⁴³:

40. אגרת תתנו, אגרות קודש שלו כרך ד עמוד לח.

41. אגרת תתנו, אגרות קודש שלו כרך ד עמוד מ.

42. אגרת תתנט, אגרות קודש שלו כרך ד עמוד מד.

43. אגרת תתסב, אגרות קודש שלו כרך ד עמוד מז.

מבריאותי בפה ת"ל השינה אצלי בטוב ואני מטייל בכל יום. האויר בפה כעת יבש ורק קר והעיקר שבהחדרים קר וכמה שמסיקים אינו מועיל. ומ"ש כ' בדבר הפראפ' מענדל הנה אני איני חושב שיש יתרון בפראפ' מענדל על הפראפ' דפה. ובדרך כלל אני חושב אשר הפראפ' הצרפתיים זיינען ראייעלער [=אמינים יותר] מהפראפ' האשכנזים, וגם אינני משער שימצאו לי חדשות, ואני רואה עתה אשר בהתרופות שנתנו לי פה לא חידשו דבר שלא עשיתי עד עתה, והעיקר מצוים על המנוחה ועל זה מסתמא יצווה גם מענדל. ובכלל הנסיעה מביתי בקיץ כבד לי הרבה מכמה טעמים.

והשי"ת יעזור לי שאוכל לעשות בביתי סדר להיות במנוחה קצת, וישלח לי השי"ת רפואה שלימה בקרוב בתוך כו'.

חג הפורים תרס"ד בפאריז

את חג הפורים אותה שנה עשה הרבי הרש"ב בפאריז, הרחק ממשפחתו ומעדת החסידים בליובאוויטש, עם קהל מצומצם של חסידים ומכרים. באגרת מיום חמישי ט"ז אדר, מספר הרבי לבנו ולמשפחתו בקצרה על ימי הפורים⁴⁴:

בעסקי הרפואות .. האויר בפה קר ויבש, תמול היה שלג ורישומו היה ניכר כל היום וכל אנשי פאריז דברו אודות זה כמו אודות דבר נפלא.

על הסעודה היה אצלינו ידידנו הרמ"ח וא' מאנשי רוסיה הדר בפה, ור' זיסקינד ברלין וש"ב ר' מענדל בר"ד צוקערמאן והמה נסעו מפה קודם שעה 9, ועל מקומם בא השו"ב דפה וישבנו בהסעודה עד שעה 12 ושמחנו ת"ל. ואם כי היתה שמחה מלאכותיות קצת מכל מקום כו'.

עם התקרב זמן חזרתו לליובאוויטש כותב הרבי לבנו ומשפחתו בכ"א אדר⁴⁵:

בדבר נסיעתינו מפה אנו חושבים שניסע מפה יום א' פ' צו ונבוא אי"ה לוען יום ב' ערב, ונעמוד בויען יום ג' אי"ה, וניסע יום ד' ערך שעה 12 ונבוא לווארשא אי"ה יום ה' שעה 7 בערך, וניסע אי"ה מווארשא עם הקורייערסקין שעה 10 בוקר ונבוא אי"ה לביתינו שלום יום ועש"ק בוקר, ולזאת תיסע אתה לווארשא יום ג' שבוע הבע"ל ותבוא אי"ה ביום ד' .. עד אשר נהיה אי"ה בווארשא.

ובאגרת נוספת אל בנו הרבי הריי"צ, מיום חמישי ר"ח ניסן, הרבי הרש"ב מסכם את ביקורו בפאריז ואת תכנית המסע⁴⁶:

44. אגרת תתסג, אגרות קודש שלו כרך ד עמוד מט.

45. אגרת תתסד, אגרת קודש שלו חלק ד עמוד נב.

46. אגרת תתסה, אגרת קודש שלו חלק ד עמוד נג.

יום ב' העבר הייתי עוד הפעם אצל פראפ' בריססא . . והשי"ת ישלח לי רפואה שלימה בקרוב בתוך כו'.

הטע"ג שלך מביאתך שלום ת"ל לווארשא קבלנו תמול לגודל קורת רוחי . . אנחנו ניסע מפה יום א' הבע"ל שעה 12:30 ביום ונבוא אי"ה לוינען יום ב' ערב שעה 7, ונהיה אי"ה ויען יום ג' וניסע משם אי"ה יום ד' שעה 12:15, ונהיה אי"ה בווארשא יום ה' ערך שעה 6:30 בוקר, וניסע אי"ה מווארשא עם הקורייערסקין פאייעזד כאשר כתבתי במכ' הקודם אשר לפי הנראה קבלת אותו קודם נסיעתך מביתנו, עפ"ע תקבל מכתב זה ביום ש"ק הבע"ל, תוכל לכתוב לנו לוינען מכתב קצר להודיעני משלומך הטוב.
בויען נתאכסן אי"ה בהאטעל רוססא (אשר התאכסן בו אחי שי').

עסקנות ציבורית מסועפת

גם בהיותו בפאריז לצורכי הרפואה, המשיך הרבי הרש"ב בעבודת הקודש שלו בעסקנות ציבורית מסועפת בענייני הכלל ובהנהגת ציבור החסידים. עיון באגרותיו של הרבי מאותה תקופה מלמד על קשת רחבה של נושאים בהם עסק הרבי בשהותו בפאריז. כך, לדוגמה, מכתבים רבים עוסקים ביחס הנדרש ל"וועדת השרים לענייני היהודים" שהוקמה באותה עת על ידי הממשל הרוסי, בראשות שר הפנים פלווה; במקביל להקמת ועדת שרים זו התקיימה באותה שעה בפטרבורג אסיפת נבחרת היהודים נציגי הקהילות לדיון בדבר הצעות להטבת מצב היהודים ברוסיה, והרבי עסק גם בכך בהיותו בפאריז; אגרות בענייני ישיבת "תומכי תמימים" ותלמידי הישיבה; שורה של אגרות לבנו הרבי הריי"צ בנושאים שונים ובהם העתקת כתבי חסידות, היחס אל התנועה הציונית ועוד.

משלוחי מצה לחיילים בחזית

פרט לכל אלה, כמוזכר לעיל, בשהותו בפאריז בחורף שנת תרס"ד ניהל הרבי פעילות מסועפת למען שיגור מצה וצורכי הפסח לחיילים היהודיים בחזית רוסיה-יפן הרחוקה. דברים קצרים על כך מופיעים בראשי פרקים מתולדותיו של הרבי הרש"ב שנדפסו בקובץ 'חנוך לנער', בין פעולותיו בשנת תרס"ד, "אחר חנוכה נוסע לפאריז. מתעסק שם בדבר שילוח מצה ושאר צרכי פסח לאנשי חיל מבני ישראל הנמצאים במזרח הרחוק לרגלי מלחמת רוסיה ויפאן".

הרקע לפעילות זו של הרבי היה העובדה כי באותה תקופה מחלוקת על השליטה בחבלי האימפריה הסינית המתפוררת, הביאו את רוסיה ויפן למלחמה קשה. אזור מנצ'וריה וקוריאה היו במוקד הסכסוך בין שתי המעצמות, ויפן ששאפה להראות את כוחה יזמה את המלחמה.

מראות ממלחמת רוסיה-יפן

איור של חייל יהודי במלחמת רוסיה-יפן

בי"ח שבט תרס"ד ביטלה יפן את יחסיה הדיפלומטיים עם רוסיה, וארבעה ימים לאחר מכן פתחה במתקפת-פתע של הצי היפני על בסיס הצי הרוסי בפורט ארתור שבאזור הסכסוך.

בהוראת הצאר ניקולאי, הוזרמו לאזור הסכסוך כמויות אדירות של חיילים ונשק, ובסך הכל לחמו באזור למעלה ממיליון חיילים רוסים, ובהם יהודים רבים. לא היה מדובר רק בחיילי סדיר צעירים, אלא גם בכוחות מילואים גדולים, בהם יהודים בעלי משפחות וילדים רכים. כאשר המלחמה התעצמה, נקראו למילואים גם אזרחים שמעולם לא שירתו בצבא וברשותם היה 'כרטיס אדום', כזה שהנושאים אותו נקראים לצבא רק בעת מלחמה.

הקרבות העיקריים נערכו באזורים השייכים כיום לסין, ורוסיה נחלה מפלה אחר מפלה, עד אשר נשיא ארצות הברית דאז, תיאודור רוזוולט, תיווך בין המעצמות המתגוששות, והצליח להביא לסיום המלחמה הקשה ורווית הדם, בה' אלול תרס"ה.

במהלך חודשי החורף של שנת תרס"ד, פעל הרבי הרש"ב בדרכים שונות כדי להשיג אישורים ומימון למשלוח מצות לפסח לחיילים היהודים הרבים שלחמו בחזית. כאשר הרבי החל בפעילות זו הוא שהה בפריז. גם הברון צבי הירש גיזנבורג היה בפריז באותם ימים, והרבי ביקש לגייס אותו לעזרת הפעילות הזו.

הברון גיזנבורג שהיה בנקאי, נדבן ומנהיג ציבור ובעל קשרים טובים עם שלטונות רוסיה, סייע לא פעם ליהודי רוסיה, על פי בקשות שהגיעו מליובאוויטש. אלא שבאותה תקופה התגלעו בין הרבי והברון חילוקי דעות, כאשר הברון תמך ב"משכילים" אשר רצו לקבוע תוכניות לימוד לבתי ספר היהודיים לפי שיטתם, והרבי הרש"ב התנגד לכך בכל תוקף.

למרות זאת, הרבי הרש"ב לא חשש ונסע אל הברון ודיבר עמו על ההשתדלות שנעשית לקבלת רישיון לשליחת מצה לחיילים. הברון השיב: הרי יהודים יש להם עצה, כי ישנו פסח שני. השיב לו הרבי הרש"ב: בחזית אין ברונים, החיילים הם יהודים פשוטים, אין הם יודעים חכמות, הם זקוקים למצות לפסח...

עיתוני צרפת נלחמים למען המצות

הרבי הרש"ב ובנו הרבי הריי"צ פעלו בחוגי השלטונות כדי לשלוח את המצות ליעדם. החשש הגדול היה כי השלטון הרוסי הדיקטטורי שהפגין שנאת יהודים, יכשיל את המאמצים. אולם בסייעתא דשמיא, באותה תקופה, כל זרועות השלטון עסקו בענייני המלחמה, וההסתות כלפי היהודים שהיו בשנים קודמות נחלשו.

שער העיתון "עקא דה פארי" משנת תרס"ד

כדי להביא לפועל את משלוחי המצות, נרתם הרבי הריי"צ למלאכת הקודש במלוא כוחו. חרף היותו אברך צעיר, היה כבר מלומד בהתעסקות בענייני הכלל, וכדרכו לא הרפה מהמטרה עד להצלחתה. הוא נסע לשם כך פעמים רבות, למוסקבה, לפטרבורג ולוורשה, ופעל ועשה בדרכים שונות למען משלוח המצות.

שער העיתון "לה פיגארו" משנת תרס"ד

בעסקנות המסועפת למשלוח המצות נטלו חלק גם הגאון המקובל רבי לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל, אביו של הרבי נשיא דורנו, וכן עוד מחשובי הרבנים.

אחת הפעולות החשובות שנעשו היתה פרסום יוזמת משלוח המצות בעיתוני צרפת - ה"לה פיגארו" - העיתון המוביל בצרפת מאז ועד היום, וה"עקא דה פארי". העיתונים דרשו משלטונות רוסיה לאשר את משלוח המצות, ואכן בסופו של דבר האישור המיוחל ניתן. ממשלת רוסיה הסכימה וגם הושיטה עזרה במתן מקום לאפיית המצות וכן במשלוח ובהובלה ליעדן.

מאמצייהם של הרבי הרש"ב ובנו הרבי הריי"צ הוכתרו בהצלחה. מצות וצרכי פסח רבים נשלחו והגיעו לקראת החג לחיילים היהודיים בחזית.

"סולדטי אקופי שנחאי"

ליל הסדר תרס"ד, בבית הרבי הרש"ב בליובאוויטש. הרבי ששב לא מכבר מפאריז עורך את הסדר, ועמו יושבים רעייתו הרבנית שטערנא שרה, בנו יחידו הרבי הריי"צ ועוד יחידי סגולה שזכו להיות מסובים לשולחן הסדר במחיצתו. והנה, נשמעות נקישות בדלת. בפתח עמד הדוור שהקריא מברק קצר שהגיע מפטרבורג, המודיע כי המשלוח ובו המצות ושאר צרכי הפסח הגיע ליעדו.

אדמו"ר הרש"ב הגיב בהתפעלות גדולה. הוא נעמד מלוא קומתו ואמר: "השבח לא-ל".

לאחר חג הפסח, כמה מהחייילים שיגרו מברק לרבי הרש"ב, בו הודו על כך שבזכותו הצליחו לחגוג את חג הפסח כיהודים עם מצות, יין ועוד מוצרים כשרים לפסח. על המברק חתמו: "סולדטי אקופי שנחאי", כלומר חיילים הנמצאים במחפורות סביב העיר שנחאי.

כאשר הרבי הרש"ב קיבל את המברק, סיפר בשם אדמו"ר הזקן, כי הבעל שם טוב היה חותם לפעמים "ישראל מ'אקופ", למרות שנולד בעיר טלוסט. וזאת כיון שהעיר טלוסט היתה עיר או עיירה שסביבה חומה. במשך השנים נחרבה החומה ונשארו רק החפירות שהיו היסוד של החומה. וכיון שהורי הבעל שם טוב היו עניים מרודים ולא היה להם היכן לגור, שכנו בחפירות אלו. ולכן היה הבעל שם טוב חותם ישראל מ'אקופ', כלומר מן החפירות.

וסיים הרבי הרש"ב כי בכח 'אקאפעס' אלו, יכולים לדחות 'אקאפעס' אחרים, כי כח הבעל שם טוב הוא בלתי נפסק, רק צריכים לעמוד בקרב.

שנת תרס"ה

התעוררות רוחנית בפאריז

גם בהיותו בביתו בליובאוויטש, הרחק מצרפת, המשיך הרבי הרש"ב לתת את דעתו על יהודי פאריז אותם פגש בביקוריו בצרפת, והרבה לפעול למענם.

על התכתבות לא שגרתית בנושא זה, שניהל הרבי הרש"ב עם אחד מחסידיו ומקושריו שגר בפאריז באותם ימים, מספר בנו הרבי הריי"צ באגרת שכתב בב' אלול ה'ש"ת - עשרות שנים לאחר אותו מאורע - אל הרב שלום פוזנר⁴⁷:

בחודש אלול תרס"ה הואיל הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע לכתוב לאחד מאנ"ש שגר בעת ההיא במדינת צרפת, מכתב ארוך בהכרח עבודה שבלב, ואשר כל אחד מאנ"ש בכל מקום שהוא צריך לעשות סביבה של לומדי תורה אור או לקוטי תורה ולהתועד מזמן לזמן.

המכתב היה ערוך בסגנון חריף, ואני בידעי את גודל התקשרותו של ידידנו - שאליו כתב הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק - ותנאי המקום ומהות האנשים הגרים שם, ידעתי שהמכתב הזה יצערו צער רב וריחמתי עליו, ואמרתי להוד כ"ק אדמו"ר הלא אתה יודע מהות הגרים שם ומה יוכל לפעול שמה, אין זה רק מה שיצטער מן המכתב. ויאמר הוד כ"ק אדמו"ר: דערום שרייב איך אים, ער זאל האבען צער און אויפטאן [=לכן אני כותב לו, כדי שיצטער ויפעל].

כעבור עשרה ימים קבלתי מכתב תמרורים מידידנו וכותב לי מה שעבר עליו מאז בא עם בני ביתו לעיר ההוא, משך כשמונה חדשים, ויסביר לי את מהות הגרים שם ויבקשני לרחם עליו ולזכותו לפני הוד כ"ק אדמו"ר, ואשר בעוד ימים אחדים לכשיקבץ רעיונותיו מרוב הצער שקבל בסיבת אגרת הקדש שקבל יכתוב בעצמו להוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק.

47. אגרת א'רכו, אגרות קודש שלו כרך ה עמוד קכה.

כבא מכתבו להוד כ"ק אאמו"ר הואיל להגיד לי, א חסיד בעדארף פאלגען און ניט מתנצל זיין זיך אז ער קען ניט פאלגען [=חסיד צריך לציית ולא להתנצל שאינו יכול לציית]. בין כסא לעשור קבלתי מכתב מידידנו הנ"ל, וכתב בארוכה איך שעברו עליו ימי הסליחות - שלא היה מנין עשרה - והסדר דראש השנה ומתמרמר על אשר עלה בגורלו לגור במקום הזה.

בחדש אדר תרס"ו נסע הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק למאסקווא ואנכי נסעתי ללותו על דרכו זו, ובין המכתבים שנשלחו אלי לשם קבלתי מכתב מאת ידידנו הנ"ל וכותב כי ביום הקדוש יום הכיפורים הרגיש באחדים שבאו להתפלל תנועה של תשובה, הוא הכיר אותם משכבר הימים לעברנים גמורים, אבל ראה שהתפללו מקירות לבם וגם בכו בכי רב בתפילתם ויתפלא על זה.

בצאתם מבית הכנסת התחבר אליהם, ויודע לו אשר אחד הוא מגזע החסידים מעיר פלונית וכן השני והשלישי, ויתדברו להזדמן יחדו באחד הימים בבית הקאפע, וכשנזדמנו סיפרו מה שהם זוכרים מילדותם ומהם גם אשר היו בליובאוויטש ובקאפוסט.

הסיפורים היו להתלהבות גדולה לפי ערכם, כי נזכרו ימי ילדותם בבית הוריהם ומנהגי החסידים בערי מגוריהם ויתעוררו בזכרונות מענין לענין, והשיחות השאירו רושם טוב על כולם.

בחג הסוכות בשמיני עצרת ובשמחת תורה נזדמנו שוב ובילו כמה שעות בשיחות וסיפורים, ויתחברו אליהם עוד איזה אנשים שגם המה היו מגזע החסידים, ויתדברו להתפלל בנוסח שלנו, וישכרו חדר לבית הכנסת במקום מסוגל לכולם, ובתחילת כסלו נכנסו לבית הכנסת החדש נוסח האריז"ל, וביום י' כסלו שחל להיות בעש"ק חגגו במוצש"ק ובי"ט כסלו עשו סעודה בשמחת רעים כמנהג החסידים הותיקים, וגם מכריהם מבית הכנסת שהתפללו בו קודם באו לשמוח בשמחתם.

אנחנו החבדניקעס כטוב לבנו בניגונים - כתב לי ידידי הנ"ל - כי השתיה אסורה לנו מצד הבריאות, התדברנו בינינו לקבוע שיעור לימוד חסידות, וזה כשבע שבועות שהשיעור מתקיים, והננו מתאספים ג"פ בשבוע ואני אומר לפנייהם תורה אור, והעיקר שרובם ככולם נעשו שומרי שבת, מהם שסוגרים בית מסחרם בשבת ומהם שבתי מסחרם פתוחים והם עצמם שובתים כראוי.

לעת עתה נתקיים ת"ל דברי אגרת הקודש לעשות סביבה של תורה אור, כי לומדים אנחנו איזה שורות במאמרי תורה אור כי העיקר הוא הדבור והספורים, ויתן השי"ת ונוזכה שיתקיים גם האמור באגה"ק לקוטי תורה, היינו שעד הקיץ הבע"ל תתקיים תתגדל ותתרחב עדתנו בגו"ר.

וכשקראתי מכתבו לפני הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק הואיל להגיד מה' מצעדי גבר כוננו, א
איד דארף וויסען צוליב וואס נעמט אים די השגחה עליונה אוועק פון זיין געבורטס פלאץ
און בריינגט אים אויף איין אנדער ארט, מאגסט דערציילען די מאסקווער אנגעפארענע
יצחק בערעזינער - רובינשטיין - און בנימין ליאזנער - ברלין - לייבע וויטעבסקער -
הורעוויטש - ברוך שלום רודניער כהן - וועלן זיי אויך וויסען וואס זיי טוען אין מאסקווא
[=יהודי צריך לדעת לשם מה ההשגחה העליונה לוקחת אותו ממקום הולדתו למקום אחר,
רשאי אתה לספר למתיישבים במוסקוה יצחק מבערעזין - רובינשטיין - ובנימין מליאזנע
- ברלין - לייבע מוויטעבסק - הורעוויטש - ברוך שלום כהן מרודניא - וגם הם ידעו מה
מעשיהם במוסקבה].

שנת תרע"א

זיכרונות מהביקור בשנת תרמ"ה

הפעם הבאה בה נסע הרבי הרש"ב מליובאוויטש לצרפת היתה כשבע שנים מאוחר, בשנת תרע"א, כאשר נסע שוב אל מקום המרפא במנטון.

איך בידינו פרטים ואזכורים רבים על ביקור זה, מלבד העדות הבאה, רבת הערך, של הרבי הריי"צ, אשר היה יחד עם אביו במנטון בביקור זה, ומספר על עובדה אחת (שהוזכרה לעיל) שאירעה במהלך הביקור⁴⁸:

בשנת תרע"א כשהיינו במענטאן, הלכתי פעם עם הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לטייל על חוף הים. בפנת זוית של נוף טבע מפליא, בין הים ויער אילנות, הראה לי הוד כ"ק אאמו"ר ספסל אחד בין סבכי היער, וסיפר לי אשר על ספסל זה ישב מלפנים - בשנת תרמ"ה, ג' שנים אחרי הסתלקות אדמו"ר מוהר"ש נ"ע - החסיד ר' זלמן זלאטאפלסקי כשהוא עמוק במחשבותיו, ושר את הניגון הנ"ל [=ניגון סא], בדבקות גדולה איזה שעות רצופות.

הוד כ"ק אאמו"ר הרגיש בו בהלכו דרך זה לטיול ולא רצה לבלבלו מדביקותו, והביט בפניו וראה שעניו סגורות ודמעות זולגות על לחייו וכולו מתלהב בניגון חב"די הזה.

ואמר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: קוקענדיג אויף איהם - אויף ר' זלמן'ען - האט זיך געשפיגעלט א געגועים לעבען פון א חסיד וועלכער האט פארלוירען זיין רבין אין גוף כמה שנים און אין ציור הרוחני איז - כאילו עומד לפניו [=במבט עליו - על ר' זלמן - משתקפים חיי געגועים של חסיד שאיבד את רבו בגוף כמה שנים, אך בציור הרוחני הרי - כאילו עומד לפניו].

48. נדפס בהוספות לספר המאמרים תרע"א עמוד רסד.

שנת תער"ב

חודשיים במנטון

בחורף שנת תער"ב ערך הרבי הרש"ב נסיעה נוספת אל מקומות המרפא במנטון, שם שהה קרוב לחודשיים ימים, משלהי חודש טבת עד תחילת חודש ניסן.

בשהותו בתקופה זו במנטון, הצטרף אל הרבי הרש"ב בנו הרבי הריי"צ שלוש פעמים. פעם ראשונה בראשית חודש שבט, לזמן קצר, פעם שניה בט' שבט בפגישה קצרה בתחנת הרכבת, ופעם שלישית מח' אדר ועד אחרי ימי הפורים.

באגרת ממוצאי שבת פרשת וארא, אור לב' שבט, כותב הרבי הרש"ב ממנטון לאמו הרבנית רבקה, על הנעשה עמו בימים הראשונים לשהותו במנטון⁴⁹:

אה' אמי מורתי יקירתי תחי', מכתבך מאור ליום ב' ומאור ליום ג' קבלנו בקורת רוח רבה. אני מודה לך מאוד אה' אמי מורתי יקירתי תי' על מכתביך התכופים, ומבקש מאוד שגם הלאה תכתבי לנו מכתבים תכופים להחיות נפשינו.

כאן יורד גשם כל הזמן, מזג האויר חם, כאשר אין גשם כמה שעות טוב לטייל, אבל יש רק מעט מאוד זמן שלא יורד גשם. אור השמש עדיין לא היה לנו כל הזמן הזה. יתן השי"ת שבקרוב יהיה מזג אויר טוב...

שיחות על תולדות ה'צמח צדק'

כאמור, בראשית חודש שבט שהה הרבי הריי"צ לזמן קצר יחד עם אביו במנטון. הרבי הריי"צ הגיע למקום לקראת שבת פרשת וארא, ראש חודש שבט, ושהה לצידו של אביו עד יום שלישי ד' שבט. ברשימה שרשם ביום שני ג' שבט העלה הרבי הריי"צ על הכתב את מאורעות אותו היום עם אביו, ומה ששמע ממנו ביום זה⁵⁰:

49. אגרת שיג, אגרות קודש שלו כרך ג עמוד תרב. כאן בתרגום מאידיש.

50. התמים חוברת כה. תורת שלום ספר השיחות (מילואים) עמוד 436.

האוויר הוא טוב במאד, ואחרי שגמרתי עריכת המכתבים הדרושים למסעי לפריז - המיועד מאת כ"ק אאמו"ר הרה"ק ליום המחרת בעזה"י בשעה הרביעית וחצי במסע המהיר - בשעה האחת עשרה בוקר, קרא אותי כ"ק אאמו"ר הרה"ק ללכת לטייל אתו.

הטיול ארך כשתי שעות בערך. כ"ק אאמו"ר הרה"ק הוליכני אל חלק העיר הנקרא קאפמארטון, והראני את הבית אשר גר שם כעשרים וארבע שנים מלפנים, בחורף תרמ"ח. ישבנו על אותו ספסל של אבן שישב עליו אז, וסיפר...

בהילוכנו חזרה התגלגלו הדברים אודות כ"ק אאמו"ר הרה"ק "צמח צדק", ואמרתי כי שמעתי ממורי הרשב"ץ נ"ע, כי החסידים היו מסופקים במספר שנות חיי כ"ק אאמו"ר הרה"ק אדמו"ר "צמח צדק", אם היה בן שבעים ושש שנים וחצי שנה או שבעים ושבע שנים וחצי שנה. ושאלתי את כ"ק אמי זקנתי הרבנית הצדקנית מרת רבקה, ואמרה כי כ"ק אאמו"ר הרה"ק אדמו"ר "צמח צדק" נולד בערב ראש השנה תקמ"ט.

אמרתי לה אשר הספק הוא אם בערב ראש השנה של ראש השנה תקמ"ט, או בערב ראש השנה של ראש השנה תק"נ, והגידה כי גם היא אינה יודעת בבירור, רק זאת היא יודעת בבירור כי הוא היה השם הראשון אחרי הרה"צ הר"ר מנחם מענדל מהורודוק שניתן לילידי בית רבי.

כ"ק אאמו"ר הרה"ק ענה לי, כי לא שמע בבירור על דבר שנת הולדת כ"ק זקני כ"ק אדמו"ר הרה"ק "צמח צדק", אבל כ"ק אביו כ"ק אאמו"ר הרה"ק אדמו"ר מהר"ש סיפר לו, כי בן שתים עשרה שנה היה כ"ק אביו כ"ק אאמו"ר הרה"ק אדמו"ר "צמח צדק" כשהתחיל לכתוב בנגלה ובדא"ח, והיה חושב התחלת השתים עשרה שנה משנת תקס"א, הרי מזה מובן כי יום ושנת הולדתו הוא בערב ראש השנה של שנת תקמ"ט.

התחזקות במקום המרפא

עוד על הנעשה עמו באותם ימים, כותב הרבי בו' שבט, אל הר"ר שמואל מיכל טריינין⁵¹:

מבריאותי לעת עתה אין חדשות, בפה כל העת הולך גשם, ואם כי האויר חם אבל לח, והלחות מגיע גם בהבתים. יתן השי"ת שיוטב האויר בקרוב וישלח לי השי"ת רפואה שלימה בקרוב.

51. אגרת שטו, אגרות קודש שלו כרך ג עמוד תרו.

על דרכי רפואתו באותם ימים בשהותו במנטון, כותב הרבי באגרת מי"ג שבט אל הר"ר שמואל גורארי⁵²:

בפה שכרנו דירה ווילע בפני עצמה בלי שכנים בגובה ההר במקום טוב עם טאראססע [=מרפסת] גדולה לצד דרום, דביום שהחמה זורחת היא כמעט כל היום על הטאראססע. רק שעד ימים אלו היה גשמים, וזה כשני ימים שאין גשם והחמה זורחת, ומכל מקום אני מרגיש הכאב בפה יותר מכמו בקארלסבאד, ואני תולה שזה מפני ההילוך על ההר, דכשהולכים לטייל בהכרח לילך בחזרה על ההר, גם הדירה היא בב' עטאז [=2 קומות], חדר האוכל והזאל למטה, והשלאף צימער עם הקאבינעט [=חדר השינה עם חדר העבודה] שלי בעטאז השני, וימים אלו אינני הולך לטייל, כי העיקר הוא חום השמש, וזה יש לי על הטאראססע ונשקט קצת הכאב ת"ל. והשי"ת ישלח לי רפואה שלימה בקרוב בתוך כו'.

יש בפה קור געסט [=אורחי מרפא] מרוסלאנד מווארשא ולאדז ומשאר עיירות בסכום נכון, ובאשר דירתי היא בריחוק קצת ממקום מושבם וגם על ההר אינם מטרידים אותי כל כך.

באגרת מט"ז שבט תרע"ב, אל בנו ומשפחתו, כותב הרבי אודות התוכנית כי בנו יבוא להיות לצידו⁵³:

בדבר נסיעתך אלינו, כאשר תחשוב רק על איזה ימים אם זה כדאי לעשות בשביל זה נסיעה גדולה כזו, ומה גם שלפי החשבון יכול להיות בערך עוד ב' שבועות או יותר, הלא מתקרב גם זמן בואינו אי"ה לביתנו שלום, אם כדאי טרחה גדולה כזו.

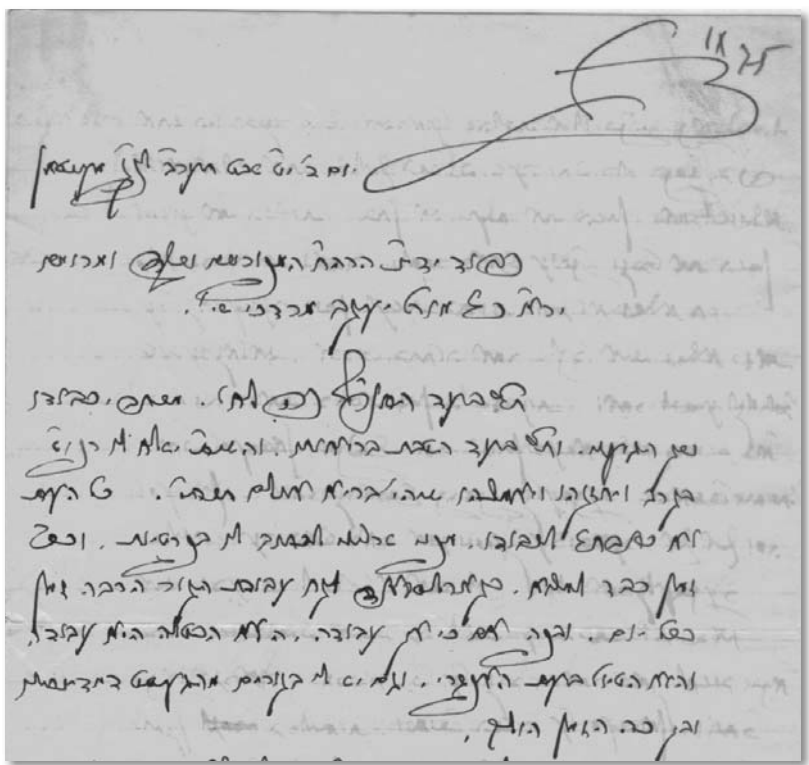
דרך הנסיעה אם מויען היא על דרך פאנטעבא, מעסטערע, מיילאנד (מילאן), גאנאווע, ווענטאמיליע (הוא הגבול דצרפת ומשם ערך 10 מינוט למענטאן). ויכולים גם כן לנסוע דרך ווארשא גאליציא, באזיל (שלא ע"ד ברלין) (וכמדומה לי דרך פראנקפורט), גאנאווע, ווענטאמיליע.

יש עוד לנסוע דרך מארסיעל וזה אינו נראה לי, כי זה סיבוב גדול, ואינו הדרך הסלולה שהכל נוסעים כך, וכבר ידעת מנסיעתך - ל"ע - מוירצבורג בדרך חדשה שעשית יחד עם הבריא דוירצבורג. אמנם בכללות הנסיעה צריך אתה להתיישב כנ"ל. ואיך שתחליט בכללות הנסיעה ובפרטיה יתן השי"ת שיהיה בהצלחה...

52. אגרת שיז, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד תרט.

53. אגרת שכ, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד תרטו.

ובמכתב מי"ט שבט תרע"ב לרי"מ בזפלווב, הרבי הרש"ב מפרט ומרחיב על הנעשה אתו באותם ימים⁵⁴:

אגרת הרבי הרש"ב בכתב יד קדשו, מי"ט שבט תרע"ב, אל הרב יעקב מרדכי בזפלווב, על הנעשה עמו במנטון

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי. מכתבי כבודו נכון הגיעני, ות"ל בעד הטבת בריאותו, והשי"ת שלח לו רפואה שלימה בקרוב ויחזקהו ויאמצהו שיהיה בריא אולם תמיד כל הימים. כל העת לא כתבתי לכבודו מפני שרצוני לכתוב לו בפרטיות, וכל כך זמן כבד למצוא. בקארלסבאד לקח עבודת הקור הרבה זמן בכל יום. ובפה אם כי אין עבודה, הלא הבטלה היא עבודה והוא הטיול בעת האפשרי, וגם יש לי ביקורים מהגעסט [=האורחים] דמדניתנו ובין כה הזמן הולך.

54. אגרת שכא, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד תרטז.

...במשך היותינו פה נרגש הכאב יותר, ואני תולה זה בההילוך מפני שבפה הולכים מ"מ יותר באשר זהו כל העבודה, וביותר מצד שהדירה שלנו היא במקום גבוה וצריכים לילך על גבי ההר.

שכרתי זאת הדירה מפני כמה טעמים, א' מפני שדירות האחרות על פי הרוב המה בשכנות עם עוד דיורים, הב' מפני שבדירה הזאת יש טאראססע גדולה לצד השמש, ובעת שהשמש זורחת היא כמעט כל היום על הטאראססע, והלא זהו מהעיקרים היותר גדולים בפה, ג' חשבתי שהאוויר יהיה טוב יותר בגובה ההר, ד' שזה רחוק ממקום מושב האורחים מאחינו יחיו.

ועתה מפני שההילוך על ההר כבד לפני, אני מונע את עצמי מלילך, וביום שמאיר השמש אני יושב על הטאראססע, ואינו דרוש לי כלל לילך, אבל בכל העת מאז באנו לפה היה רק איזה ימים זריחת השמש, וכל העת הולכים גשמים גם רוחות חזקות אם מהים או מההרים, אשר התושבים אומרים שאינם זוכרים חורף כזה, יתן השי"ת שיוטב האוויר ויהי לתועלת שמש צדקה ומרפא כו'...

כתבתי לכבודו הכל בפרטי פרטיות, באשר יודע אני שרוצה לידע הכל בפרטיות, וכל פרט ופרט חביב אצלו כקטן כגדול, והשי"ת ישלח לי רפואה שלימה בקרוב בתוך כו'.

באגרת נוספת מכ"א שבט תער"ב ממנטון, כותב הרבי הרש"ב לבנו ומשפחתו⁵⁵:

...אני מבקשך לכתוב לנו בכל עת משלומכם הטוב ואיך החלטת בדבר הנסיעה לפה אי"ה. בפה כמעט בכל יום ויום הולך גשם, אם כי האוויר חם אבל לח, ויתן השי"ת שיוטב האוויר ויהיה לתועלת.

ובאגרת ממוצאי שבת פרשת יתרו, כ"ב שבט תער"ב, כותב הרבי לאמו הרבנית רבקה⁵⁶:

אודות הבריאות, בינתיים אין חדשות טובות במיוחד. הכאב עדיין מורגש, ובהליכה רבה - מאוד. דירתנו היא על הר. לקחנו דירה זו כי שיערתי שעל ההר האוויר טוב יותר, ולו היה מזג האוויר [טוב], אכן היה האוויר על ההר טוב יותר. בנוסף בדירה יש מרפסת גדולה פתוחה, בערך 12 ארשין אורך וכך גם הרוחב, ופונה אל השמש ואל הים, כאן זו חשיבות גדולה.

רק העליה להר קשה עבורי וגם עבור זוגתי, כלתך תחי', הדרך אל ההר מלאה צמחיה ומאוד נאה והדרך טובה, אבל קצת קשה ללכת. לפני כן הר כזה כלל לא הפריע לי, הייתי

55. אגרת שכב, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד תריט

56. אגרת שכב, אגרות קודש שלו כרך ג עמוד תרכ. כאן בתרגום מאידיש.

במארינבד ובוויסבאדען על הרים הרבה יותר גדולים. אלא שכעת זה קצת קשה. אבל ביום שמש אינני צריך ללכת כלל, יש לי את השמש במרפסת. בדרך כלל אני משתמש שאינם מצריכים עליה על ההר ואז יותר קל לי. אין מה לדאוג כלל חלילה, הכאבים לא התחזקו ח"ו, אך המקום עדיין מורגש, והשי"ת ישלח לי רפואה שלימה בקרוב בתוך כו'.

זוגתי, כלתך תי' . . השי"ת ישלח לה רפואה שלימה ויחזקה, והשי"ת יעזרנו להתראות בבריאות בלב שמח.

ובמכתב מיו"ד אדר תער"ב ממנטון לקרוב משפחתו הרב מרדכי דובער סלונים, כותב הרבי הרש"ב⁵⁷:

מבריאותי יש קצת הטבה ואם כי הכאב בהצדדים עודנו נרגש, אך תקותי להשי"ת בזכות כ"ק אבותינו הק' צוקללה"ה נ"ע, ואני מבקש את כבודו להזכירנו בכל עת על מקומות הק', שישלח לנו השי"ת רפואה שלימה בקרוב בתוך כו' ויצליח לנו ברוחניות ובגשמיות.

פגישה בתחנת הרכבת

כאמור, הרבי הריי"צ ביקר אצל אביו מספר פעמים במנטון בתקופה זו. בפעם הראשונה הם שהו יחד לזמן קצר, בימים הראשונים לבואו של הרבי הרש"ב למקום בראשית חודש שבט. כשבוע ימים לאחר מכן, בט' בשבט, פגש הרבי הריי"צ באביו פגישה קצרה בתחנת הרכבת של מנטון בדרכו מפאריז לפטרבורג, והוא שב למנטון חודש ימים לאחר מכן, בח' אדר, אז שהה במקום יחד עם אביו עד לאחר ימי הפורים.

על כל אלה סיפר הרבי הריי"צ כשלושים שנה לאחר מכן, בעת סעודת ליל ב' דחג הסוכות תש"ה⁵⁸:

בשנת תרע"ב היה הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק במענטאן, ואני ערכתי אז נסיעות שונות בעניני הכלל. הייתי אז בפטרבורג, מוסקבה, וילנה, בריסק וכן בפולין. היתה אז שנה קשה מאד. כשבאתי לאחר מכן למענטאן, שאל אותי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק השאלות הראשונות: מה שלום הסבתא, כבוד אמי זקנתי הרבנית רבקה, המשפחה, וכן אם הבאתי אתי את רשימת התלמידים. כשעניתי שאת רשימת התלמידים לא הבאתי אתי, ענה לי: הרי אתה אצלי חצי אורח. כתבתי מיד הביתה לליובאוויטש לשלוח לי מיד למענטאן את החבילה בה מונחת רשימת התלמידים.

57. אגרת שכו, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד תרכד.

58. ספר השיחות תש"ה (מתורגם ללה"ק) עמוד מב.

נאלצתי אז לנסוע שוב לחוץ לארץ בעניני הכלל. במסעי מפריז לפטרבורג ברכבת האקספרס לא היה לי פנאי להתעכב במענטאן, והוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק יצא לתחנת הרכבת לפגוש אותי, ובין היתר מסר לי את החבילה שהגיעה מליובאוויטש - הוא לא רצה לפתוח אותה מפני שהיתה ממוענת על שמי. פתחתי את החבילה ומסרתי מיד את רשימת התלמידים להוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק.

כעבור זמן, כשבאתי למענטאן, אומר לי הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק, בוא ונטייל על כיף ימא. - כך היה נוהג תמיד לומר "על כיף ימא", כלשון הזהר. בזהר כתוב הלשון חמי על כיף ימא, ש"חמי" אינו ענין של השגה, אלא שם רואים. ולמרות שהיו הרבה שאלות בעניני הכלל בעקבות נסיעותיי, אף על פי כן היתה השאלה הראשונה ששאל אותי הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק אודות התלמידים, ומסרתי הכל בהתאם לרשימה.

"ברכת כהנים" בבית הנתיבות

תיאור נרחב יותר על מפגש קצר זה בין הרבי הרש"ב ובנו בתחנת הרכבת של מנטון, בדרכו מפאריז לפטרבורג, מופיע ברשימת הבן הרבי הרי"צ מאותם ימים⁵⁹:

אנכי נוסע במרכבת מסע המהיר בתא מיוחד, כי כל התאים במסע זה הם רק עבור איש אחד בלבד.

במוצאי שבת קודש פרשת בא, אור ליום א' ט' שבט בשעה אחת עשרה וחצי יצא המסע מפאריז. כשנכנסתי להתא שלי מספר שלשה וראיתי את סדרו בשולחן וכסא, נוסף על המטה וחדר הרחצה אשר בין שני התאים, ומנורת המאור הבהיר, דמיתי כי אוכל גם לכתוב, אך כאשר החל המסע נוכחתי לדעת כי מפני מרוצת המסע אי אפשר לכתוב רק רשימת דברים, וגם זה בכבוד גדולה.

א', ט' שבט בהשכמה באנו למרסעל, המסע עומד כעשרה רגעים וממשיך הילוכו, משרת המרכבה מסביר לי אשר במאנטעקארלא, וענטומיליע, בורדעגער, בכל אחת התחנות יתעכב המסע חמשה עשר רגעים, ובניצה ומנטון כחצי שעה, ובכל עת הליכת המסע על חוף הים, תהיה הליכתו בלתי מהירה כל כך, למען יוכלו הנוסעים להתענג על נועם הדרת הטבע.

בכוסף מיוחד חכיתי לבואנו למענטון, כי הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק וכבוד אמי מורתי הרבנית, כעת במענטון, ועל פי ההתדברות עם כ"ק אדמו"ר הרה"ק בעת צאתי ממענטון לפאריז כאמור ברשימתי מיום ב' ג' לחודש זה, הנה בעברי דרך מענטון יואיל הוד

⁵⁹. 'התמים' חוברת ג' עמוד פח ואילך. הרשימה נכתבה בפטרבורג, ביום שלישי י"א שבט תרע"ב, במלון אסתרי חדר תקכ"ז.

כ"ק אדמו"ר הרה"ק לבוא אל בית הנתיבות, ואז ארציא לפני הוד כ"ק את אשר עשיתי בפאריז, והוא יתן לי הוראות באופני העבודה בעניני הכלל בפטרבורג ומוסקבה.

שעה חצי העשירית והמסע בא לתחנת מענטון, עוד טרם עמד המסע ראיתי כי הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק יושב על אחד הכסאות באולם בית הנתיבות אשר חלונותיו הגדולים פתוחים לרווחה אל מקום ביאת המסע, ומיד שעמד המסע מיהרתי אל אולם בית הנתיבות.

הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק פגשני בפנים מאירות ובאותו הצחוק הנעים והרך החופף על פני קדשו, התומך את הלב ומעודדו.

רגעים אחדים עברו בשאלת שלום, והרצאתי את כל אשר עשיתי בפאריז, התחלתי לספר מביקורי הראשון אצל . . . וגמרתי באסיפה האחרונה שהיה לנו במלוני "גאר די נארד" בחדרי רכ"ג בשעה השביעית בלילה במוצאי שבת, והחלטותיה.

הוד כ"ק אדמו"ר נהנה מתוצאות נסיעתי זו, ויסדר עניני העבודה בהתעסקות הכללית בעתיד, ויאשר את תכנית העבודה אשר על פיה היה עלי להתעכב בפטרבורג לא יותר מיום וחצי, ובמשך זמן זה הנה מלבד האסיפה בהשתתפות . . . להיות גם אצל . . . ביום ה' בוקר להיות במוסקבה ובו ביום בלילה לנסוע דרך סמולנסק קראסנאיץ לביתנו לליובאוויטש, ביום ג' ה' שבט להשתתף באסיפת קיוב, בימים ב' ג' שהם א' ב' אדר להשתתף באסיפת פטרבורג, וביום ז' ח' אדר לבוא למענטון עם הרצאה מפורטה.

משרת המרכבה ניגש אלי להודיעני כי עלי לעלות למרכבתי, כי בעוד רגעים אחדים המסע יוצא לדרכו. הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק ברכני בדרך צלחה, אנכי מהרתי לעלות אל המרכבה, והוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק נשאר באולם בית הנתיבות, רק קרב אל אחד החלונות הפתוחים, וכאשר זז המסע פרש את כפיו הקדושים בברכה כברכתם של הכהנים.

כעבור רבע שעה כבר היינו בתחנת וינטומיליע - גבול איטליה - ומשם נסענו הלאה. מה נהדר הוא המסע על חוף הים, וראוי היה במאד מאד לרשום הדרת הרושמים ממחזות נפלאים כאלו, אבל אין הזמן גרמא...

הרבי משגר דרישת שכולם

הרבי הריי"צ הגיע בשלישית למנטון בשהותו זו של אביו במקום, כחודש ימים לאחר מכן, בח' אדר, אז שהה במקום עד לאחר ימי הפורים, ועזב את מנטון בט"ז באדר.

"עוד טרם עמד המסע ראיתי כי הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק יושב על אחד הכסאות באולם בית הנתיבות אשר חלונותיו הגדולים פתוחים לרווחה אל מקום ביאת המסע".
תחנת הרכבת של מנטון, במקום זה נפגשו הרבי הרש"ב והרבי הרי"צ בט' שבט תרע"ב

באגרת מי"ט אדר תער"ב, כותב הרבי אל כלתו ונכדותיו אודות נסיעתו בחזרה של בעלה ואביהם⁶⁰:

את מכתביכן קיבלתי לרוב עונג. תודה לה' על בריאותך והשי"ת ישלח לך רפואה שלימה שתהיי בריאה בכל פרט. בני ואישך יחי' נסע מכאן ביום שלישי בבוקר, ניצלנו את הזמן היטב ת"ל. הוא נסע מכאן עם ידידינו הג' הרש"ג לפטרבורג. הוא שיער שביום ב' הבע"ל הוא ייסע מפטרבורג לקישינוב ויגיע אי"ה ביום ד'. השי"ת יצליח דרכו. אנו משערים שבשבת שאחרי ראש חודש נהיה אי"ה בברלין, ביום ראשון אי"ה נסע מברלין וביום ג' בבוקר נהיה בבית. אני מקוה שגם את תהיי אי"ה בזמן, ואולי יסתדר כמה ימים קודם. כנראה נדע זה מזה איך ניסע, והשי"ת יצליח דרכינו.

נכדותיי היקרות יחיו דרישת השלום שלכן קבלתי ברוב עונג. יעזרינו השי"ת לראותכן בקרוב בבריאות ולרוות מכן נחת בכל פרט ברוחניות וגשמיות.

למעשה, הרבי הרש"ב שהה הפעם במנטון עד תחילת חודש ניסן, אז עשה את דרכו צלחה בחזרה לליובאוויטש.

התכתבות מסועפת

עיון באגרות הקודש של הרבי הרש"ב מתקופה ממושכת זו במנטון, מלמד על שורת הנושאים בהם הרבי עסק בתקופה זו.

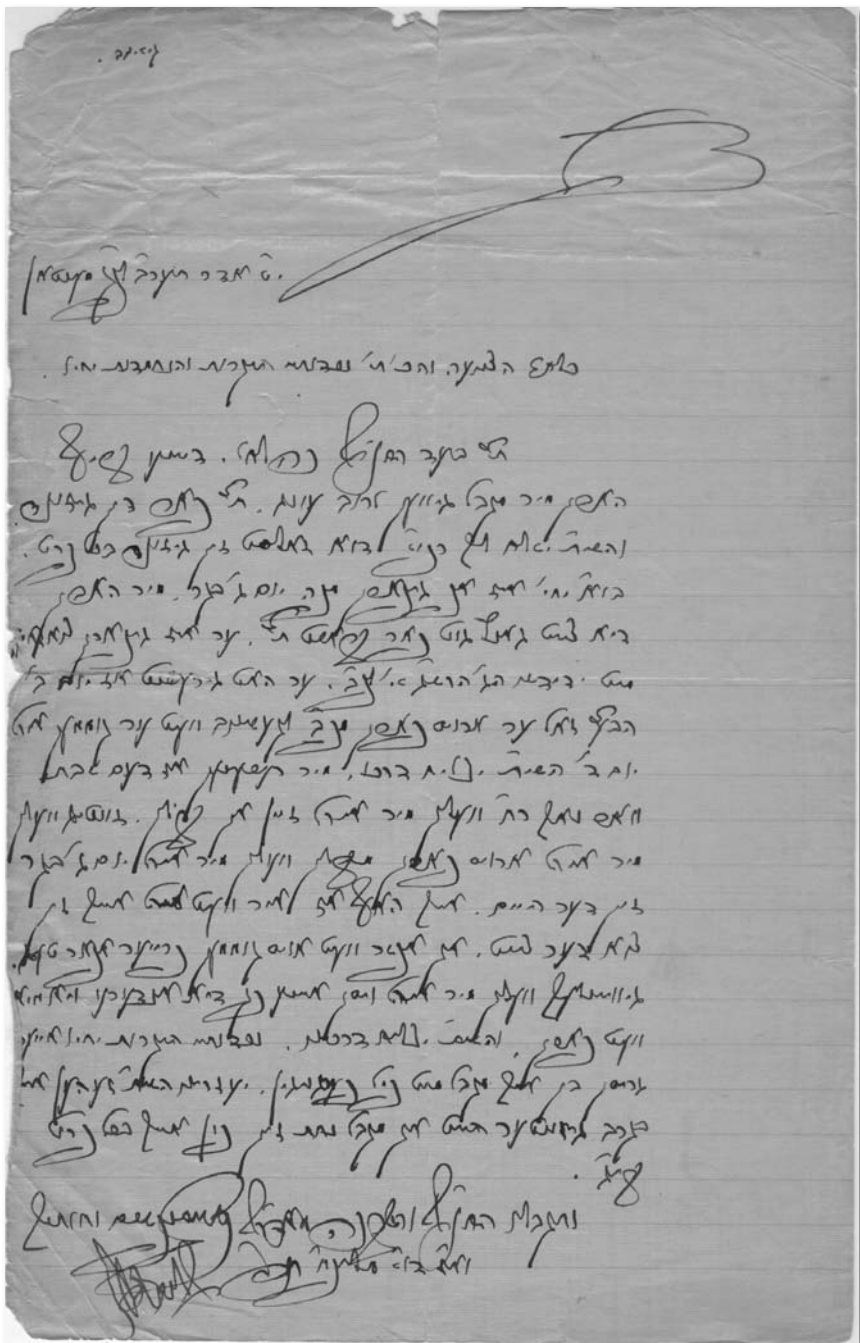
בין אלו בולטים התכתבות עם בנו בשורת נושאים, כהקמת מקווה בהאדיטש על ציונו של רבינו הזקן, מספר מכתבים אודות תוכנית להקמת סניף "תומכי תמימים" בעיה"ק חברון, הנעשה ב"תומכי תמימים" בליובאוויטש; התכתבות עם הרש"מ טריינין אודות פרנסתם של היהודים ברוסיה; התכתבות עם הרב מרדכי דובער סלונים אודות ישיבה בחברון ולימוד חסידות באה"ק; התכתבות עם הר"ז הבלין אודות תלמידי הישיבה בירושלים; אגרות לחסידים נוספים בעניינים שונים ועוד.

'בנין' 'המשך תער"ב' במנטון

"סידור עניין חדש בחסידות"

לשהותו של הרבי הרש"ב במנטון בשנת תער"ב שמור מקום מיוחד בדברי הימים של תורת חסידות חב"ד, בשל עובדה נוספת רבת-ערך ורבת-עניין מצד עצמה: במהלך חודשי שהותו במנטון באותה שנה עסק הרבי הרש"ב ב'בנין' 'המשך' החסידות העמוק

60. אגרת שכז, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד תרכד. כאן בתרגום מאידיש.

אגרת הרבי הרש"ב בכתב יד קדשו, מי"ט אדר תרע"ב, אל כלתו ונכדותיו, אודות נסיעת הרבי הרי"צ ממנטון לביתו

והנרחב הנודע בשם "בשעה שהקדימו - תער"ב", אותו החל הרבי לומר חודשים מספר לאחר מכן, בחג השבועות תער"ב, ואמירתו נמשכת שנים אחדות.

מסופר כי 'הנחת היסודות' ל'המשך' המאמרים הגדול והנכבד היתה כעשור שנים לפני כן, בשנת תרס"ג, בעת שהותו של הרבי הרש"ב בוינה באותם ימים, כמתואר בהרחבה בספר "אדמו"רי חב"ד ויהדות אוסטריה"⁶¹, ואילו 'בנין' ה'המשך', היה בשנת תער"ב במנטון, כפי שסיפר הרבי הריי"צ בהתוועדות שמחת תורה תר"צ⁶²:

המאמר "יום טוב של ראש השנה", שהחל אבי לומר בראש השנה תרס"ו, ונאמר בשישים 'המשכים', ארבעים ואחד מאמרים מההמשך - חוץ ממאמרים יחידים - בשנת תרס"ו, חמשה עשר מאמרים - בשנת תרס"ז, וארבעה מאמרים מההמשך בשנת תרס"ח - הנו עד מוחשי להתרחבות תורת החסידות ומצב לומדי החסידות באותה תקופה.

אלה שמכירים עניני החסידות הנידונים בהרחבה ובבהירות רבה במאמרי שנות תרס"ו, ס"ז, ס"ח, תרס"ט, ההמשכים הידועים בשנים עת"ר, תרע"א, אחד עשר המאמרים של המשך יום טוב של ראש השנה תער"ב - נוכחים לדעת שהחל משנת תרס"ו החלה תקופה חדשה בהתרחבות תורת החסידות.

ששת השנים תרס"ו-תרע"ב - העשירו את תורת החסידות בבעלי כשרון יסודיים ובבעלי עבודה.

ברשימותיו של אדמו"ר האמצעי - שכפי הנראה כתב בשנותיו הצעירות - ישנו ביטוי "ועל דרך צחות יש לומר". בדרך צחות יש לומר על התרחבות החסידות ועבודת החסידים משנת תרס"ו עד תרע"ב, את המאמר "יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני, העני עושה עם בעל הבית".

תורת החסידות עשתה חסידים מלידה לחסידי אמת, וחסידים הפכו חסידות כתובה לחסידות חיה.

במשך שמונה עשרה השנים תרנ"ד-תרע"ב, הועמדו ענין החסידות, לימוד החסידות ועבודת החסידות, על הגובה הנכון והמתאים.

כל אשר אמרתי לכם בקיצור נמרץ, על סדר השתלשלות התרחבות החסידות ועבודת החסידים ותלמידי ה"תמימים" עד לשנת תער"ב, הרי זה כדי להבין באופן יסודי אמרתו

61. עמוד 67 ואילך.

62. ליקוטי דיבורים מתורגם ללה"ק חלק שני, ליקוט טז, עמוד 394 ואילך.

של אבי, שעם בואו למענטאן הוא מקווה שיהיה לו הזמן הנכון להרהר בסידור ענין חדש בחסידות.

אלה שזכו להכיר את אבי ולשמוע ממנו חסידות ושיחות שמחת תורה או י"ט כסלו, יודעים איזו אהבה בלתי מוגבלת היתה לאבי כלפי לומדי חסידות ועוסקים בעבודה שבלב, וברצון רב היה עוזר להם לעלות בהשגה ובעבודה.

באחד ממכתביו אלי ממענטאן, כותב לי אבי, שהוא ב"ה שבע רצון, השי"ת מילא רצונו, ותקוותו - שהביע אותה בנסענו מליובאוויטש לורשה, ואשר שאלתי אותו על כך באחד ממכתביי - באה מהכוח אל הפועל.

אמנם - כותב לי אבי - זה רק בנינו של הענין, וגם זה רק בתכלית הקיצור, אך זה כבר ב"ה ענין כללי מסודר, ודרך אגב - ה"דרך אגב" עצמו הוא יקר מכל יקר - הוא מסביר לי את אופן הגילוי של השכלה כפי שהיא מתגלית מכוח השכל ההיולי העצמי הנטוע ומושרש בעצם הנפש.

מטבע נקודת ההשכלה של החכמה הגלויה גם להתעלם, כידוע. ובפרט נקודת ההשכלה כפי שהיא בכוח המשכיל, ומכל שכן כפי שנקודת ההשכלה היא המצאה שכלית, כפי שהיא עומדת עדיין בכוח ההיולי של השכל, הנטוע בנפש.

למותר לומר שהיתה לי תשוקה עזה לדעת מה הוא הענין החדש בחסידות שאבי עוסק בו, אך מאידך חשבתי שבאמת לא צריך לרצות לדעת דברים כאלה.

כשבאתי למענטאן לשבת פרשת וארא ר"ח שבט, מצאתי את אבי במצב רוח מרומם ושבע רצון. חשתי שרוממות הרוח ושביעת הרצון, באות מעבודה בחסידות שהסבה לו עונג רב.

"תקופה חדשה בהתרחבות החסידות"

באותה התוועדות, שמחת תורה תר"צ, הוסיף הרבי הרי"צ וסיפר⁶³:

בגלל עניני כלל שונים, היה עלי להיות אצל אבי במענטאן בתחילת חודש אדר, ושהיתי שם עד אחרי פורים. שהה שם אז גם ידידנו הרה"ג החסיד הר' יעקב מרדכי נ"ע מפולטובה.

לאותו פורים הגיעו למענטאן אחדים מידידינו אנ"ש, ובראשם החסיד ר' שמואל נ"ע גורארי' מקרמנצ'וג.

63. ליקוטי דיבורים מתורגם ללה"ק חלק שני, ליקוט יז, עמוד 399 ואילך.

בסעודת פורים היתה התוועדות 'חזקה'. אבי הסביר שלומדי חסידות יכולים להגיע להשגות העמוקות ביותר במוחש ממש.

תוכן הנושא של אותה שיחה היה, שכל אחד יכול לומר "מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי אברהם יצחק ויעקב". כל יהודי יכול להגיע להיות "מרכבה" לאלקות, כמו האבות שאבריהם היו קדושים ומובדלים מעניני העולם.

בשיחה עמוקה ורחבה הסביר אבי ששעבוד המוחין לאלקות הוא עונג נפלא. כשמתעמקים - אומר אבי - בהעמקת הדעת בהשגה של השכלה בענין של חסידות, חשים באויר גן עדן.

במשך שנים יגעתי שלא להטעות את עצמי, הקדשתי את כוחותיי להשגה בעבודה של חסידות, התענוג החסידי אפף אותי. אין אני מחזיק טובה לעצמי על כך, שכן זוהי מתנה.

ידוע לכל כמה מאוס ענין ההגזמה, ואחרי כל זאת אומר אני גלוי לעין כל, כשהשי"ת עוזר ומזכה להתעמק בהעמקת הדעת בהשגה עיונית בענין של חסידות - חשים באויר גן עדן.

כשכוח השכל, המלוכש במוח הגשמי, מתעמק ומקיף ענין של חכמה סתימאה (חכמה סתומה), או ענין של ז' תחתונות של עתיק וג' ראשונות של עתיק, או ענין של "אתה הוא הוי" כפי שזה עדיין "לבדך", כלומר לפני הצמצום - הרי לא זו בלבד שהאדם החושב מתעלה על ידי מחשבה זו, אלא הענין בו מהרהר האדם החושב - מתעלה.

כלומר, על ידי דביקות מחשבת החושב בענין שהוא מהרהר בו, מתעלה הענין. והענין עצמו מעלה את האדם החושב, לאותו מקום שהאדם החושב העלה את הענין על ידי עבודת המוח שלו.

השיחה הרעישה את כל המסובים. הרי זה עונג רוחני אמיתי לשמוע דברים מיוחדים ועמוקים כאלה.

...כעבור חצי שנה, חג השבועות תער"ב, החל אבי לומר את המשך המאמרים הידוע היטב "בשעה שהקדימו" שנאמר במאה ארבעים ושלשה "המשכים", בהפסקות שונות, מחג השבועות תער"ב עד פרשת וירא תרע"ו. אבי אמר לי שענין זה החל אצלו במענטאן.

עם המאמר "בשעה שהקדימו" מתחילה תקופה חדשה בהתרחבות החסידות, וכל הענינים העמוקים ביותר בחסידות, מתבארים בהרחבה ובדימויים מוחשיים רגילים.

"בנין ההמשך הידוע"

גם הרבי נשיא דורנו התייחס לעובדת 'בנין' המשך תער"ב על ידי הרבי הרש"ב בהיותו במנטון. וכך אמר הרבי בעניין זה בהתוועדות שבת פרשת חוקת-בלק תשמ"ט, בהתייחסות ל"בירורה" של מדינת צרפת⁶⁴:

להעיר שהבירור התחיל כבר על ידי אדמו"ר מהר"ש שהיה כמה פעמים במדינת צרפת ועשה שם בעלי תשובה כו', ובפרט כ"ק אדנ"ע שהיה שם כמה וכמה פעמים, ועד שה"בנין" - בקיצור - דהמשך תער"ב הידוע היה במענטאן, אבל עיקר הבירור עד להגילוי דתורת החסידות באופן של הפצה נעשה על ידי נשיא דורנו בעל הגאולה...

פורים תער"ב במנטון

שיחה שהרעישה את כל המסובים

הרבי הריי"צ מספר בשיחותיו, כפי שהוזכר לעיל, כי התוועדות פורים תער"ב במנטון היתה "התוועדות חזקה". למעשה, הרבי הריי"צ תיאר את אירועי פורים תער"ב במנטון במחיצת אביו הרבי הרש"ב במספר הזדמנויות. להלן יבואו הסיפורים והתיאורים לפי סדר אמירתם, ומכולם יחד עולה תמונה רבת הוד של אותו חג פורים.

בשיחת שמחת תורה תר"ץ, ציטט הרבי הריי"צ עוד מדיבורי אביו באותה התוועדות⁶⁵:

...כולם, לבד עצמותו ומהותו יתברך ויתעלה, הם נבראים. אין אני מתכוון לומר נבראים דוקא, אותו דבר הוא גם בנאצלים, נאצלים ונבראים הם אותו דבר לגבי הענין של מציאותו מעצמותו. הענין של מציאותו מעצמותו הוא רק ב"עצמות". מלבד עצמותו יתברך, הרי גם נבראים וגם נאצלים אין מציאותם מעצמותם. אלא, נבראים הם מציאות כזו ונאצלים - מציאות אחרת.

הנחה שכלית זו, שמלבד עצמותו יתברך, הכל הם נבראים, מביאה אותנו להבנה, שכשם שבנבראים למטה קיים הבדל אם הנברא מביא תועלת בעבודת ה', ובפרט כשהוא נעשה מצוה, כמו צמר של ציצית, קלף של תפילין וכדומה בכל המצוות, שעל ידי המצוה מתעלה הנברא ומעלה את האדם המקיים את המצוה. בדוגמא כזו הדבר גם בנאצלים, חכמה סתימאה ופרצופי עתיק, שעל ידי דביקות המחשבה - מתעלה הענין, ועל ידי התעלותו מתעלה האדם החושב במקום שהתעלה הענין שחשב בו.

64. התוועדויות תשמ"ט חלק ד עמוד 10.

65. ליקוטי דיבורים מתורגם ללה"ק חלק שני עמוד 399. חלק מדברי הרבי הריי"צ בשיחת שמחת תורה תר"צ, מדיבורי אביו בהתוועדות פורים זו, הובאו לעיל.

"אני כברוש רענן ממני פריך נמצא" - עצמות אין סוף מתכופפת, כביכול, כלפי כל מי שלומד חסידות בעיון ומתייגע בעבודת החסידות, ואומרת לו: ממני, מ"עצמות" הבלתי מושגת - פריך, נמצא בהשגה ממש.

מוחו הגשמי ושכלו האנושי של המתייגע בחסידות בעיון ובדביקות המוח, משיגים השגה אלוקית במוחש ממש.

כל המתייגע בהשכלה ובעבודת החסידות, יכול להגיע לענינים הנעלים והעמוקים ביותר.

זוכרים אתם - אומר אבי לחסיד הרה"ג הר' יעקב מרדכי נ"ע - מה שסיפרתם לי על תשובת אבי אליכם ב"יחידות": מה אתה תובע ממני - כשתתבע מעצמך - תבין!

תשובתו זו של אבי עזרה לי בכל הזמנים בענינים העמוקים ביותר. עד היום, תודות להשי"ת, לא היה ענין בחסידות שלא היו יכולים להגיע לתכליתו. אם כי, ודאי הדבר, שהיו זמנים שהיו צריכים להתייגע יגיעה גדולה.

בעלי עסקים סוברים שהם יודעים מה זאת יגיעה ושהם יודעים מה זאת טירדה, ובפרט כשבעל עסק אינו ישן לילה אחד הרי הוא כבר חושב שזוהי היגיעה והטירדה האמיתיות.

גם בר דעת לא גדול מבין, שיגיעה וטירדה במושכלות הן למעלה שלא בערך מהיגיעה והטירדה של בעלי עסקים.

אכן, כשהשי"ת עוזר, והיגיעה במושכל, מביאה את ההשגה העמוקה האמיתית - הרי העונג והשמחה מאותה יגיעה, הם גם כן שלא בערך לגבי העונג והשמחה של בעל העסק.

כשהשי"ת עוזר ומבינים ענין שכלי בחסידות בהשגה גמורה ובהנחה בריאה, הרי למרות שהשכל שהוא מבין הנו רוחני והשכל האנושי הנו גשמי בערך לגבי הרוחניות של השכל האלוקי, מכל מקום, ההנחה השכלית היא מוחשית, רואים את השכל האלוקי שמבינים, כמי שמסתכל על ציור נאה ביותר שכל קו מקווי הציור נעשה טבוע בעינו, והוא כולו חדור מהעונג, כך ויותר מכך הוא העונג מהשגה והשכלה, עד שמגודל התענוג יכולים להגיע לכלות הנפש.

בהזכירו תשובת אביו האמורה ב"יחידות", החל אבי לספר על אותה תקופה, איך הוא והחסיד הרה"ג ר' יעקב מרדכי נ"ע היו לומדים חסידות ביחד, חוזרים על המאמרים, מניחים הנחות ומדברים במשך שעות בעניני עבודה והשכלה.

תוך כדי דיבור, פרץ החסיד הרה"ג הרי"מ נ"ע בדמעות שליש. היתה זו בכיה חסידית אמיתית שנרגש בה הביטוי החסידי הרגיל "יתמרמר ויבכה במר נפשו", בכי של מרירות, מרירות נפשית, בכי הנשאר חרות בלב לנצח.

בקושי רב הרגיעו את החסיד הרה"ג הרי"מ נ"ע, וכאשר חזר אל עצמו, החלו בהתוועדות אמיתית. אבי הסביר ששכל החסידות הוא שכל אלוקי והוא שכל המתקבל. עיקר העבודה צריך להיות לעשות את עצמו לכלי לקבלה.

אבי מסביר את לשונו של הרבי "ונפש השנית בישראל היא חלק אלוקה ממעל". הדיוק במלה "ממעל" - האלקות למטה מלובשת בטבע, ואילו למעלה היא בלי שום הלבשה, "ונפש השנית בישראל היא חלק אלוקה ממעל" - כשם שיכולת ה"עצמות" היא בכל הענינים, כך ביכולת הנשמה, שהיא חלק אלוקה ממעל, להגיע להשכלות ולהשגות העמוקות ביותר במוחש ממש.

התוועדות חזקה וגילויים גדולים

עוד על אותה התוועדות פורים ודיברות הקודש שנאמרו בה, סיפר הרבי הרי"צ בשיחות שמיני-עצרת ושמחת-תורה תרצ"ז⁶⁶:

בחורף תרע"ב שהה אבי במענטאן-צרפת.

לקראת פורים הגיעו חסידים בעלי השכלה ובעלי עבודה, בתוכם הרה"ג הרה"ח המפורסם הר"ר יעקב מרדכי ז"ל מפולטובה, וכן חסידים גבירים ובתוכם הגביר המפורסם החסיד ר' שמואל ז"ל גורארי.

לסעודת פורים באו, נוסף לחסידים האמורים, גם חסידי פולין, כמו הגביר החסיד ר' אהרן ווינר מלודז ובנו החסיד ר' בנימין, הגביר החסיד ר' זיסקינד ביאלער מורשה, וגם חסידי וואהלין כמו האחים הגבירים הורנשטיין מקיוב ועוד.

באותו פורים היתה התוועדות "חזקה", אבי דיבר הרבה והיו גילויים גדולים.

בין הדברים השונים אודותם דיבר אז אבי, היה גם אודות ענין מתן תורה. אבי צייר בדיבוריו כיצד התנהל המשא ומתן בענין מתן תורה.

משה רבנו - אמר אבי - היה מתווך, סרסור, בין הקב"ה לבין בני ישראל. כלומר, בין האב - אבינו אב הרחמן - לבין הבנים - בנים אתם לה' אלוקיכם - בקשר למתנת התורה.

66. ליקוטי דיבורים מתורגם ללה"ק חלק שני עמוד 449.

כולם יודעים מה זה סרסור. אתם - פנה אבי אל המסובים בעלי העסקים - יודעים מה זה סרסור, מה היא עבודתו של סרסור, ומה נחיצותו של סרסור במסחר, הרי זה נוגע לעצם מושג המסחר.

לתעשיינים הגדולים ולסיטונאים סרסורים משלהם, להם הם מוכרים את סחורתם, והסרסור מוכר לאחר מכן את הסחורה לסוחרים שונים.

גם כשהקונה פונה אל התעשיין ישירות, הוא נותן לו סחורה על חשבון הסרסור. לסרסור נזקקים גם הקונה וגם המוכר.

יושבי אוהל בכלל וחסידים בפרט גם כן יודעים נחיצותו ופעלו של הסרסור. ב"יושבי אוהל" אני מתכוון לבני תורה שאינם חסידים.

לכל בן תורה הסרסור שלו שהביא אותו להיות בן תורה. באחד זה היה חבר טוב, בשני זה היה המרא דאתרא, בשלישי זה היה ראש הישיבה. כלומר, לכל בן תורה - סרסור המעמידו בקרן אורה.

גם לחסיד יש סרסור המעמיד אותו בקרן תורה ואורה.

על אחת משאלותי ב"יחידות", אמר לי אבי:

עצת חז"ל היא "עשה לך רב וקנה לך חבר". רב וחבר יש להם שייכות אחד לשני. אם אין לאדם רב, גם החבר אינו חבר. אם אין לו חבר, גם הרב אינו רב.

"עשה לך רב" - סיים אז אבי - הוא בקבלת עול, ואילו ביחס לחבר צריך להיות "וקנה לך", כזה שלב האדם נמשך אליו.

ברם, מן ההכרח שיהיה חבר, כי החבר הוא מורה הדרך מה לשאול את הרב, וגם עוזר בקיום הוראותיו של הרב בפועל ממש.

כשסיים אבי סיפור ה"יחידות" שלו והמענה של סבי, החל לנגן ניגון דביקות לבבי וכל המסובים הצטרפו אליו.

הרה"ח הרי"מ, החסיד רש"ג ועוד מבין המסובים, בכו בחשאי.

הבכיה היתה השתפכות-לב פתאומית בלי מלים, כפי שקורה לעתים קרובות בהתוועדות חסידית, כששומעים דברים היוצאים מן הלב בכלל, ומפי נשיא בישראל בפרט - חולף במוח ובלב חשבון כללי מהמצב הרוחני העצמי, ופורצים בבכיה.

אבי ניגן משך זמן רב, ולאחר מכן אמר:

אבי אומר ש"עשה לך רב" הוא בקבלת עול. קבלת עול משמע אם כן רוצים או לא, הדבר מוכרח להיעשות.

כשהייתי צריך לעמוד לצבא, אמר לי אבי, שישנם כמה וכמה ענינים בעבודת הצבא שמאד נחוץ לקבוע אותם בעבודת ה'.

חייל אינו מציאות לעצמו, כל מציאותו וכל זמנו הם קודש לעבודה. חייל הוא תמיד חייל, כשאוכל - הוא חייל, כשהולך ברחוב - הוא חייל, כשהוא מדבר וגם כשהוא ישן - הוא חייל, נרדם חייל ומתעורר חייל.

אחד הדברים הקשים ביותר הוא ללמוד להיות חייל, וישנם ממונים מיוחדים המוכשרים ללמד ולחנך את החייל.

כל חסיד הוא חייל עובד ה'.

הרבי אמר, שחסידות פעלה שגם בזה נמנים גזע החסידים על הכלל, ולא מן הקושי לעורר אותם לקבל על עצמם עול מלכות שמים.

כל חסיד הוא עובד ה' וכל חסיד יש לו המדריך שלו שהעמידו בקרן תורה ואורה.

אבי שוב החל לשיר והפעם ניגון שמח, ויצא עם החסידים בריקוד שנמשך זמן מסויים.

לאחר הריקוד, אמר אבי:

אבי - הרבי מוהר"ש - אומר שמן ההכרח שיהיה לאדם חבר, כי חבר הוא בבחינת מורה דרך, מה לשאול את הרב, ועוזר לקיים בפועל ממש את מה שהרב מצווה.

כבר ב"ה למעלה ממאה ועשרים שנה שבקרב החסידים ישנם מדריכים משפיעים וחברים טובים.

בשנת תק"ן לערך, כשהרבי האמצעי היה בן שש עשרה שנה לערך, מינה אותו אביו, רבנו הזקן, על הדרכתם של צעירי החסידים.

אז קבע הרבי האמצעי בין האברכים את הענין של חברים, ואמר: כשאחד מספר לשני את נגעי לבבו, או כשאחד רואה על השני מדה לא טובה או חלילה מדה רעה, ושניהם מתדברים אודות זה ומחפשים עצות כיצד להיפטר מהמדה או מהרגילות הרעה, אז הן שתי נפשות אלוקיות כנגד נפש בהמית אחת, וממילא הם מבצעים בפועל את התיקון.

מאז נקבע בקרב החסידים ענין המדריכים, היינו חבר טוב. רק שבמשך הזמן, בזמן נשיאותו של הסבא, הוא הוסיף שהמשפיעים בעיירות החסידיות יהיו גם המדריכים.

בזמנו של הרבי האמצעי הספיק לחסידים הענין של חבר טוב, ואילו בזמנו של הסבא, כשעדת חסידי חב"ד גדלה בממדים עצומים, הוסיף הסבא שהמשפיעים בעיירות החסידיות יתעסקו גם בהדרכת האברכים.

לעתים קרובות היה הסבא מפרסם סדר בלימודם והנהגתם של האברכים שהיו באים אליו, והיה שולח אותם לתקופה מסויימת לקבל הדרכה אצל זקני המשפיעים.

החברים והמדריכים החסידיים הם הם הסרסורים שהעמידו את עדת החסידים בקרן אורה ותורה - תורה של אור.

משה רבנו היה סרסור, סרסור טוב, סרסור חכים, שאף שהתורה ניתנה למשה, נהג בה טוב עין ונתנה לישראל.

משה רבנו היה אוהב ישראל ואמר "מי יתן והיה כל עם ה' נביאים", הרי אף שהתורה ניתנה לו, כמו שהסוחר הגדול מוסר את כל הסחורה לסרסור, רצה, אבל, משה, שהמוכר - הקב"ה - ידבר בעצמו עם הקונים, ושהקונים - בני ישראל - ידברו עם המוכר.

פנים בפנים דבר ה' עמכם. אומר רש"י בשם המדרש, אל תאמרו אנכי מטעה אתכם על לא דבר, כדרך שהסרסור עושה בין המוכר ללוקח, הרי המוכר עצמו מדבר עמכם.

משה רבנו הוא חכמה דאצילות, ובהיותו כאן למטה בגוף גשמי, ידע שלא תמיד קיים אימון מלא בסרסור, ולכן אמר לבני ישראל בואו ודברו עם המוכר עצמו.

על תורה נאמר "אותי אתם לוקחים", כביכול נמכרתי עמה, "עצמי" מרוממת ומנושאת ברוממות עצמית, אלא שעצמות כביכול אומרת לאדם, אם ברצונך "לקחת" אותי, הריני נותן לך הרשות לכך, זה תלוי רק ברצון אמיתי.

"לקיחת" העצמות כביכול היא על ידי תורה. תורה היא חכמתו ורצונו יתברך, דאיהו חכים ולא בחכמה ידיעא, אלא הוא וחכמתו יתברך אחד, ומשום כך "לקיחת" העצמות כביכול היא על ידי תורה.

גם בעלי עסקים מחוייבים בלימוד התורה, אלא שלהם זמן מוגבל ללימוד התורה, פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית, ועיקר "לקיחת" העצמות כביכול בבעלי עסקים הוא על ידי החזקת לומדי תורה.

על בעלי עסקים חסידיים וגבירים חסידיים ללמוד חסידות, אז הם יבינו שמה שנותנים צדקה הרי זה לא שעושים טובה לזולת, הטובה היא לעצמם.

בצדקה בכלל ובהחזקת תורה בפרט, אין לסמוך על ילדים או לדחות ללאחר זמן.

מישהו בא פעם אל אבי להתיעץ איזה סדר יעשה לאחר אריכות ימיו ורצה שחלק מסויים יהיה, כמאמר העולם, "על עולמות". אמר לו אבי: אודות כסף העולמות, הרי עולמך תראה בחייך, כסף העולמות צריכים לתת כשעדיין נמצאים בחיים ולראות ולקבל הנאה מכך.

ועל ידי העבודה בלימוד התורה, פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית, ועל ידי החזקת לומדי תורה, ילדי הבחירה, לוקחים בעלי העסקים את עצמותו יתברך.

ברם, ליושבי אוהל העוסקים בחסידות יש דרך אחרת לגמרי כיצד "לקחת" עצמות. יושבי אוהל "לוקחים" עצמות כביכול, על ידי תורה בהשגה דוקא. זהו ביאור המאמר "לית מחשבה תפיסא בי' אבל נתפס איהו ברעותא דליבא".

רעותא דליבא היא מטבע שמימית, זו מטבע בו משלמים דוקא למי שיגע ביגיעה גדולה ועצומה להשיג השגה אלוקית.

מי שמטריח את שכלו ביגיעה גדולה בלימוד ענין, כדי לדעת אותו בהנחה טובה, ולאחר מכן הוא מתייגע קשות בתפילה, אזי נותנים לו מלמעלה מה שהוא תופס כביכול בעצמותו יתברך.

מסכת שלימה

דברים נוספים מתוך דברות הקודש באותה התוועדות פורים "חזקה", גילה הרבי הרי"צ בשיחת שבת חול המועד פסח ה'ש"ת⁶⁷:

בהתוועדות פורים - מענטאן תרע"ב - התוועד אבי. ברשימות מהוות שיחות פורים תרע"ב מסכת שלימה - כשהסביר אבי הענין של מתיבתא דרקיע על כל היכלותיה בכל מקצועות הפשט, הרמז, הדרוש והסוד שבתורה, אמר שהרמב"ם הוא הריש מתיבתא בהיכל מתיבתא דרקיע.

הניגונים בהתוועדות פורים

בשיחת ליל ב' דחג הסוכות תש"ד, הוסיף וסיפר הרבי הרי"צ אודות הניגונים שנוגנו באותה התוועדות מיוחדת⁶⁸:

בשנת תרע"ב שהה הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק במקום הנופש מענטאן - צרפת.

67. ספר השיחות ה'ש"ת מתורגם ללה"ק עמוד מח.

68. ספר השיחות תש"ד מתורגם ללה"ק, עמוד יז.

בפורים היתה התוועדות חזקה, נכחו אז הרב החסיד ר' יעקב מרדכי רבה של פולטובה והחסיד ר' יעקב הורביץ. כשהחלו לנגן, הנה הר' יעקב מרדכי שהיה קפדן בטבעו, עשה תנועה של ביטול בידו, באמרו: לא זאת, לא ניגון של חזנות אלא ניגון חסידי. נענה הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק ואמר להר' יעקב מרדכי: הזוכרים אתם מה שאבי - הוד כ"ק אדמו"ר מוהר"ש - אמר פעם על כך? ענה הר' יעקב מרדכי: לא, אינני זוכר.

וסיפר הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק, שפעם בהתוועדות אמר אבי - הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק מוהר"ש - שישנם שלשה סוגי ניגונים: ניגון של חזנות, ניגון של תפילה וניגון חסידי. על הניגון החסידי לא מדברים כעת. ידוע שבבית המדרש של המהר"ל מפראג היו העמודים - עליהם נסמכה התקרה - מלאים בתפילות של החזנים שלא עלו למעלה, וזקוקים לרחמים גדולים שניגון של חזנות יעלה למעלה.

ההבדל בין ניגון של תפילה לניגון חסידי הוא: ניגון של תפילה בא מתוך הכוונה, ואילו ניגון חסידי יוצר את הכוונה, התעוררות בלב.

כששמע הר' יעקב מרדכי את האמור, זלגו עיניו דמעות, ואמר: כיצד יכולתי לשכוח על דיבוריו אלה של הרבי - אדמו"ר מוהר"ש - שהביאו אותי אז להיכנס ל"יחידות". נענה הר' יעקב הורביץ ואמר: ואני לא שכחתי.

ר' יעקב הורביץ אהב להתפלל לפני העמוד. כששמע את הדברים האמורים מהוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק מוהר"ש, ביקש את הגבאי ר' לויק להכניסו ל"יחידות". והוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק מוהר"ש הורה לר' לויק לומר לו: עבורו - ר"י הורביץ - מספיקות המלים ששמע. מאז הפסיק ר' יעקב הורביץ לשמש שליח ציבור. הוא אכן התפלל לפני העמוד, אבל בניגון חסידי.

כוחות וחושים

עוד על דיבורי הקודש בהתוועדות זו, סיפר הרבי הרי"צ בשיחת ליל שבת פרשת האזינו, י"ג תשרי תש"ה⁶⁹:

בהיותנו במענטאן התוועד פעם הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק. מסביב לשולחן ישבו אז: ר' ישעיה ברלין, ר' אברהם הורנשטיין, ר' יעקב הורוויץ ועוד.

הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק דיבר אז על ההפרש בין כוחות לחושים - למרות שהנוכחים לא הבינו - והסביר שכל כוח בא במוגבל במקומו המיוחד לו, ואילו חוש הוא בלתי מוגבל ויכול לבוא בכל הכוחות - ענינים. והב', שההפלאה של כוח היא בגדלות, וההפלאה

69. ספר השיחות תש"ה מתורגם ללה"ק, עמוד כו.

של חוש היא בקטנות, אך בקטנות זו ישנה הגדלות שבגדלות. זה ההפרש בין חסידים למתנגדים, מתנגדים הם בגדר כוח וחסידים ענינם חוש. לחסידים יש חוש.

לעשות מ'צרה' 'צרה'

עוד על דברות הקודש באותה התוועדות פורים תער"ב במנטון, כותב הרבי הרי"צ באגרת קודש מכ"ד אב תרצ"ו, אל הר"ר דוב ניסן בעזפאלאו, בנו של אחד הנוכחים הבולטים בהתוועדות, הרי"מ בעזפאלאו⁷⁰:

שמעתי מאת הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, פורים שנת תער"ב במענטאן, והיה אז כבוד אביו הרה"ג הרה"ח [=הרב יעקב מרדכי בעזפאלאו] זצ"ל והגביר החסיד הרש"ג [=ר' שמואל גורארי'] נ"ע ועוד ועוד, הנה בתוך שיחות הקודש אשר שוחח אז הוד כ"ק אדמו"ר, אמר:

שמעתי מאבי, כשאומרים 'אני' הכוונה היא על הגוף, הבשר הגשמי (כשאמר דברים אלה הראה בידו הימנית על ידו השמאלית, ותפסה בחזקה, ואמר): בשר גשמי זה הוא הרי האני, זה האני של נבראים. טעם הדבר הוא, חסידות היא שכל, הרי שעל כל דבר ישנו טעם שכלי, אלא כיוון שהשכל של חסידות הוא שכל אלוקי, ומהו שכל אלוקי - זה ענין בפני עצמו, ואין מערבין ענין בענין.

אלא בקצרה, שכל אלוקי בא על ידי עבודה בתפילה והזדככות המדות בפועל ממש, שכל של חסידות הוא שכל אלוקי, הרי ממילא הטעם הבא מהשכל האלוקי, גם טעם אלוקי, הנה טעם הדבר מדוע הגוף הגשמי דוקא הוא האני של נבראים - מפני שהגוף הגשמי הוא התהוות של עצמות אין סוף, זה שמציאותו מעצמותו ואינו עלול של עילה שקודמת לו ח"ו, מפני שעצמות אין סוף הוא העילה הראשונה, והוא היווה בנבראים גם מציאות כזו שבהרגשת הנברא ירגיש עצמו למציאות.

זה הפירוש והביאור שאומר הרבי ב"איהו וחייהי": "מהותו ועצמותו של המאציל ב"ה שמציאותו הוא מעצמותו ואינו עלול מאיזה עילה שקדמה לו ח"ו, ולכן הוא לבדו בכחו ויכלתו לברוא יש מאין ואפס המוחלט ממש בלי שום עילה וסיבה אחרת קודמת ליש הזה". היצא מזה, האני של נבראים הוא ההתהוות של עצמות, הרי ממילא מובן כשעושים את הגוף שיהיה כפי הכוונה העליונה, הרי דוקא על ידי אני זה מגיעים לעצמות.

70. אגרת תתנ, אגרות קודש שלו כרך ג עמוד תקנו ואילך.

שמעתי מאבי, ואבי שמע זאת מהסבא והסבא שמע זאת מסבו, מהרבי [רבנו הזקן], שאמר לו: הרבי המגיד ממזריטש סיפר לי: פעם אחת בא אחד מחסידי הרבי הבעל שם טוב עם ענין גדול שאירע לו, ונכנסתי - סיפר הרבי המגיד ממזריטש לרבנו הזקן - אל הרבי, הבעל שם טוב, ואמרתי לו שפלוני הגיע בלב מר, אירעה אצלו צרה ר"ל.

ענה לי הרבי, כשהשי"ת צריך חס וחלילה לענוש יהודי אף בעונש הקטן ביותר, הרי זה מצער כביכול את השי"ת יותר מאשר האב הטוב והעדין ביותר שמוכרח לענוש את ילדו לטובתו שילך בדרך הישר. ובכל עונש ח"ו שהשי"ת מעניש יש בו פתח האור, שעל ידי תשובה והתעוררות רחמים - צריך לאחר מכן להיות יותר טוב מאשר קודם. צריכים - אומר הרבי הבעל שם טוב - לעשות מצרה - צהר, וזוהי העבודה על ידי רצה, עבודת התפילה, לעשות מצרה - צהר.

תוכחה לחסיד

על מאורע נוסף שאירע באותה התוועדות, ודברי הרבי הרש"ב בעקבותיו, סיפר הרבי הריי"צ באגרת מ' אלול תרצ"ו, אל הרה"ח הרב אליהו חיים אלטהויז⁷¹:

בסעודת פורים בשנת תער"ב במענטאן, בשולחן הקדוש של הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, היו בין המסובים כאלה שהתבסמו מעט יותר על המדה. בתוך הדברים אמר ראובן לשמעון משהו, ענה שמעון לראובן: אני שומע אותך בעקב.

אין ברצוני לקרוא בשמותיהם האמורים של ראובן ושמעון, אבל שניהם היו אנשים בעלי ציור, ולא זה בלבד שהם מגזע החסידים, אלא הם עצמם היו בעלי צורה נכונה.

כעבור רגעים אחדים, אמר הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק:

אימרת העולם "אני שומע אותך בעקב", הנה אפילו בעבודה אמיתית, היכן שמתנהגים בתוקף גמור, ומוכרחים לפעמים להשתמש באימרה תקיפה, יש באימרה זו "אני שומע אותך בעקב" משום אימרה של התנשאות. אין זה ישות, אין זה גאווה, אלא התנשאות. הטעם שזה מצד עבודה והשעה צריכה לכך - אך אימרת התנשאות כזו זקוקה לשמירה מעולה, יכול להיות שאחרי זה יכולים ח"ו ליפול במבוי המפולש של פלשתים, כפי שהענין מוסבר במאמרי העבודה של חסידות בארוכה.

כל זה הוא בעבודה, כשקורה פעם שרואים שמוכרחים להזדקק לכך, שמוכרחים להראות תנועה של תוקף - יכולים להשתמש באימרה כזו, אבל צריכים לדעת, שהשתמשו באימרה כזו שעלולה להביא היזק רב, וזקוקים לשמירה מעולה.

71. אגרת תתנח, אגרות קודש שלו כרך ג עמוד תקסז.

ברם, כאשר משתמשים באימרה זו סתם כך, בלי כל צורך של עבודה, ובמיוחד כשמתכוונים בכך לבטל את זולתו, הרי זה ישות וגסות, היפך הכוונה של תורה ומצוות, כלומר היפך הכוונה העליונה בירידת הנשמה בגוף, וכל הענינים שעצמות אין סוף עשה כביכול בשייכות לירידת הנשמה.

ירידת הנשמה בגוף היא הנקודה האמצעית עליה סובבים והולכים כל הענינים של בריאת עולם התחתון וכל הנבראים, ולא רק נבראים אלא גם נאצלים העליונים, שכן סיבת אצילותם של הנאצלים העליונים היא הרצון העליון בעבודה שעל ידי תורה ומצוות על ידי נשמות ישראל דוקא.

כל עבודה היא רק על ידי ביטול, וכאשר בטלים לאלקות - חשים ומרגישים אלקות. באברהם אבינו כתוב "עקב אשר שמע אברהם בקולי". בליובאוויטש היה אחד מאברכי הרבי האמצעי, קראו לו דוד צערקעס, והוא שמע מאביו שהיה מה"י"ושבים" אצל רבנו הזקן, שכאשר הסבא - הכוונה על הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר "צמח צדק" - היה ילד קטן ולמד חומש אצל המלמד, בחן אותו הרבי - סבו רבנו הזקן - בפסוק "עקב אשר שמע גו'", ואמר הסבא - ה"צמח צדק": אברהם אבינו חש והרגיש בציווי השי"ת גם אפילו בעקב. רבנו הזקן היה מאד שבע רצון, ואמר שזוהי הכוונה בפסוק והיה עקב תשמעון גו', גם על העקב לחוש ולהרגיש את המצוה ולעשותה, ואילו דבר שאינו מצוה - שלא לעשות.

שיחה קדושה זו ארכה שעות ארוכות, מעוטרה בסיפורים וענינים מלהיבים, והסיבה לגילוי נעלה זה היתה הדיבור הקל שעבר בין ראובן לשמעון.

עניינים שונים

חזיון לילה פלאי

עוד על דיבורי הקודש בין הרבי הרש"ב ובנו הרבי הריי"צ במנטון בביקור זה, אנו למדים מן המאורע המופלא הבא, שאירע עשרים שנה לאחר ביקורי רבותינו במנטון ויותר מעשור שנים לאחר הסתלקות הרבי הרש"ב, ב"חזיון לילה" של הרבי הריי"צ.

וכך מתאר הרבי הריי"צ את המאורע, באגרת שכתב במוצאי תשעה באב תרצ"ג, בשהותו במקום המרפא מארינבאד⁷²:

72. אגרת תרלז, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד תקלח, בתרגום חלקי מאידיש.

"וילה פאסערעל" במנטון שם התגורר הרבי הרש"ב בשהותו במנטון בשנת תרע"ד

בלילה העברה ראיתי את הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק, ואחרי דיבורים שונים אמר לי, התזכור מה שסיפרתי לך במענטאן - זה היה בשנת תרע"ב - מה שאמר הבעש"ט (והוא המאמר הנ"ל בתחלת המכ' הזה), סיפרו לך סיפור אודות כמה עמים, ולא הפנמת את תוכן הענין. יש לך באמצעות מי לפעול. בכל התעסקויותיך תהיה לך נשיאות חן והצלחה. עשה כל אשר ביכולתך להציל נשמות עשוקות, לעשותם יהודים, יקוים מה שכתוב להוציא יקר מזולל, כפי תהיה, שתפילותיך תתקבלנה, וברכותיך תתקיימנה...

"שלוש בית" במנטון

מקורות נוספים מלמדים על תחומים נוספים בהם עסק הרבי בביקוריו במנטון, ובהם - הבאת "שלוש בית" במשפחתו של אחד החסידים, גביר נכבד. וכך סיפר הרבי הריי"צ בסעודת שביעי של פסח תש"ד⁷³:

בהיותי במענטאן אמר הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק לאברך ב"יחידות" - האברך היה מכובד וגביר, אך לא היה לו שלום בית - "בחכמה יבנה בית" אך לא בקרדום. כתוב

73. ספר השיחות תש"ד (מתורגם ללה"ק) עמוד צב. ייתכן שהדברים דלהלן אירעו במהלך ביקוריו האחרים של הרבי הרש"ב במנטון, ולא דווקא בשנת תער"ב, והובאו כאן, בהמשך לתיאוריו הנרחבים של הרבי הריי"צ מאותם הימים.

"כתפארת אדם לשבת בית". אדם זה מוחין, ה"לשבת בית" הוא "תפארת" למוחין. תפארת היא הרי התכללות והיא ישנה בכל הדרגות.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק "צמח צדק" אמר פעם לאברך: אתה רוצה להיות חסיד שבחסידים ואת בני ביתך אתה עושה לפשוטים ומוריד אותם, זהו חסיד שוטה. לכאורה מה זה חסיד שוטה? אם הוא חסיד אינו יכול להיות שוטה, ואם הוא שוטה אין הוא יכול להיות חסיד. אלא חסיד שוטה הוא על דרך הדס שוטה, זה אמנם הדס אבל שוטה.

למחרת הלך הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לטייל על חוף הים. הים היה שקט, ובכל זאת היו גלים לבנים שקטים. אמר לי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: הענין של איש ואשה זכו שכינה ביניהן, לא זכו אש אוכלתן, דיוק הלשון "שכינה ביניהן", כאשר בכל מקום סגנון הלשון הוא "שכינה שרויה ביניהם", למרות שזה צריך לבוא בהתלבשות בדברים הגשמיים, ועל דרך שכתוב ביעקב אבינו, והלא קל שבקלים אינו אומר כן, ואיך נאמר כך על בחיר שבאבות, אלא משום כבוד של מעלה לא כתוב הלשון "שרויה" רק "שכינה ביניהם".

בהמשך הטיוול הסביר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק את הסתירות במשניות בפרקי אבות. במשנה ב' אומר ר' חנינא בן תרדיון "שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה שכינה שרויה ביניהם", ובמשנה ו' אומר רבי חלפתא וכו' "עשרה שיושבין ועוסקין בתורה שכינה שרויה ביניהם". אם בשנים שכינה שרויה, מה מוסיף רבי חלפתא בעשרה? ואמר שישנן שתי גירסות, עשרה שיושבין ועוסקין בתורה או ועוסקין בדין. דין זה מדות, תורה היא חכמה.

הוד כ"ק רבנו הזקן מקיים את הגירסא "ועוסקין בתורה", והוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק הסביר, שנים שיושבין הכוונה על יצר הטוב ויצר הרע, ועשרה שיושבין מוסב על עשרה כוחות הנפש. רבי חנינא בן תרדיון שמסר נפשו ונהרג על תורה, אמר על שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה, על ידי כך כבר יכל רבי חלפתא לומר על עשרה שיושבין ועוסקין בתורה גם כן שכינה שרויה ביניהם.

לאחר מכן החל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לדבר על המאמר עשרה שיושבין שב"אגרת הקדש", והביאור על המאמר "אכל ביה עשרה שכינתא שריא", גם כשאין הם עוסקים בדברי תורה, ואילו נמצא מלאך וכו', שזה ב"תניא" הקדמה למה שאומר להלן בענין קביעת שיעור ב"עין יעקב" ולימוד הלכה, ושלחסידיים בזמנים עברו היתה קביעות בחוג לימודיהם, שנוסף על השיעורים במשניות, עמוד גמרא ו"תניא" היו לומדים גם פיסקא ב"עין יעקב" ועל כל פנים הלכה אחת בקיצור שולחן ערוך שני סעיפים. אם היה זה

סעיף גדול היו לומדים באופן כזה, שתהיה הלכה אחת, ועל פי רוב מסודרת שם כל הלכה בשני סעיפים.

סידור המקווה במנטון

כידוע הרבי הרש"ב פעל רבות בנושא תיקוני מקוואות, וגם בביקוריו במנטון עסק בתיקון וסידור מקווה הטהרה המקומי. עדות לכך נמצאת בספר "תיקוני מקוואות" להרה"ח הרב שלום בער לוין, מנהל ספריית אגודת חסידי חב"ד, שם מסופר⁷⁴:

מחמת מצב בריאותו של אדמו"ר הרש"ב נ"ע, רגיל היה לנסוע למקומות רפואה בחו"ל. כמה פעמים נסע להתרפאות בעיר מענטאן אשר בצרפת.

כשהוצרכו לבנות מקוה בעיר מענטאן, רצו לבנותה בתיקון המקוה האמורה בשו"ת ה"חתם סופר", ורבינו מנע אותם מזה.

נראה שכתב אז כמה תשובות בנושא הזה שלא הגיעו לידינו, רק תשובת אחד מגדולי הרבנים שהשיב לו כבקשתו ובה מצטט מדברי האדמו"ר.

נעתיק בזה את תמצית דברי אדמו"ר, כפי שהובאו בתשובת אותו רב, שלא נודע לנו מיהו⁷⁵:

כ"ק אדמו"ר נשיא ישראל שליט"א

פקודתו הקדושה לעיין בדבר המקוה טהרה שברצון כ"ק שי' ליסד במענטאן שומרת רוחי . . והנני בא על סדר דברי פ"ק מרן שליט"א אשר המה יהיה לי לאורים:

העיר כ"ק בדברי החתם סופר בסי' ר"ג שכתב לתקן מקוואות על ידי עשית שתי מקוואות ולהחליף המים כו', מדברי הראב"ד לענין נתן סאה ונטל סאה כו', ובאותו ענין יצא כ"ק בהרחבה של תורה לבאר דברי הראב"ד והרא"ש בזה, וכבר ביאר כ"ק רבינו כל מה שיש לבאר בזה ולא הניח מקום להתגדר כלל.

74. בעמוד לג.

75. נדפסה בקובץ "יגדיל תורה" נ.י. חוברת יג סימן יד.

שנת תרע"ג

עשרה שבועות במנטון

בחורף שנת תרע"ג נסע הרבי הרש"ב פעם נוספת למקום המרפא במנטון-צרפת. בביקורו זה שהה הרבי במקום כעשרה שבועות, מאמצע חודש שבט ועד תחילת חודש ניסן. במשך הזמן הזה הגיע אליו בנו הרבי הריי"צ ושהה עמו כשבועיים ימים, ובמהלך שהותו במקום נסע הרבי לזמן קצר לפריז, לדרוש שם ברופאים.

על התוכנית לנסיעה בשנה זו, כתב הרבי הרש"ב לבנו ומשפחתו במוצאי שבת פרשת שמות, אור לי"ט טבת תרע"ג, כשהוא נמצא במעון המרפא בוויסבאדען שבגרמניה⁷⁶:

באנו לפה שלום ת"ל תמול בוקר. הקאנסולים היה יום ה' חצי היום פראפ' איזראעל וגאלדשנידער ואחר הבדיקה הדק היטיב (ביותר האחרון רק האריך הרבה בהבדיקה באשר הוא פעם הראשון), אמרו אשר הכליות המה בריאים ת"ל. . ולהיות בפה לא יותר מן ד' שבועות ואחר כך לנסוע למענטאן. . והשי"ת ישלח לנו רפואה שלימה בקרוב. באגרת נוספת בעניין זה מוויסבאדען, מד' שבט תרע"ג, כותב הרבי הרש"ב למקורבו הרש"מ טריינין⁷⁷:

אני מקבל פה. . והשי"ת ישלח לי רפואה שלימה בקרוב בתוך כו', ובדעתי שבעוד שני שבועות ניסע אי"ה למענטאן והשי"ת יצליח דרכינו.

כעבור יומיים, בו' שבט תרע"ג כותב הרבי מוויסבאדען אל הר"ש גורארי⁷⁸:

בדעתי שניסע אי"ה למענטאן יום א' י"ט חודש זה, והשי"ת יצליח דרכינו וישלח לנו רפואה שלימה בקרוב בתוך כו', וישלח השי"ת רפואה שלמה לכבודו ויחזקו שיהיה בריא אולם ויתן לו השי"ת פרנסה והצלחה בכל עניניו.

76. אגרת א'מג, אגרות קודש שלו כרך ה עמוד מב.

77. אגרת שסא, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד תרנט.

78. אגרת שסג, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד תרסב.

למחרת, בז' שבט תרע"ג, כותב הרבי הרש"ב מוויסבאדען לבנו ולמשפחתו⁷⁹:

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי. מכתביך נכון הגיעני לרוב עונג, אני ממעט מאד בכתיבה רק מפני העדר הזמן מראש חשבתי שבפה יטרידו אותי, אבל באופן כזה לא חשבתי, וממש בכל ערב וערב באים אשכנזים שונים בענינים שונים ואין נותנים מנוח ממש, וגם חובת הטיול (שלפ"ד זה נחוץ לי יותר מהבעדער) מתבטל על ידי זה, ובכחות טיילתי תמול ערב . . ברעיניו בא מה יהיה במענטאן אשר שם רבים מבני מדינתנו ובהם גדולים . . והדירה עפ"ע [=על פי ערך, כנראה] לא תהיה בגובה ההר כמו בשנה העברה, והיום נכתוב אי"ה לטיקטינער (הוא סוכן דירות) לראות לפנינו דירה בריחוק ממקום שוק האורחים, ויתן השי"ת להיות במנוחה בכל פרט.

ובי"ב שבט כותב הרבי מוויסבאדען לבנו ומשפחתו⁸⁰:

בדעתי שניסע אי"ה מפה יום א' הבע"ל . . ועל כן בדעתי שניסע אי"ה יום א' הבע"ל עם הצוג [=הרכבת] ההולך מפד"מ שעה 4:10 אחר חצי היום שבו דירעקט וואגאן [=רכבת ישירה] עד ווענטאמיליע, ונבוא אי"ה לווענטאמיליע שעה 1:55 ביום ב' אחר חצי היום, ואחרי הבדיקה הנכונה של הצרפתי הידוע לך, ואחרי הדחיקה בפתח היציאה בהרמת קול "פרימיער קלאסס" כידוע לך, התקוה שנבוא אי"ה למענטאן ערך שעה 4.

אמנם אם הרש"ג שי' לא יוכל לבוא על ש"ק הבע"ל ויבוא אי"ה ביום א', או שיומשכו הדברים ולא יהיה באפשר לגומרם במוצאי ש"ק, נעשה אי"ה נסיעתינו ביום ג' שבוע הבע"ל, והשי"ת יצליח דרכינו.

מכתבים תכתבו לנו למענטאן פאסט רעסטאט, ועפ"ע אודיע אי"ה בטע"ג ביום נסיעתינו צלחה.

שהות ב'זוילה הנרייטה'

למעשה, הרבי הגיע לעיירת המרפא מנטון ביום רביעי כ"א שבט. על כך אנו למדים מהאגרת הראשונה שכתב עם בואו, למחרת ביום חמישי כ"ב שבט, בה כותב לבנו ומשפחתו⁸¹:

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי. באנו לפה שלום ת"ל תמול ערב שעה 7:38, נסענו מויעסבאדען יום ג' ערב שעה 11:30 עם ה"ריויער עקספרעס", אשר הוא כולו שלאף

79. אגרת שסד, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד תרסג.

80. אגרת שסו, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד תרעה.

81. אגרת שסח, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד תרפט.

S. TARTAKOWSKY
MENTON
 Téléphone
 Electricité

201/11

יום ג' (ב' אב)
 תמוז
 תשנ"א

במקום החדר החדש והבית
 החדש החדש החדש החדש.

הי בקרב ומוקף (כ' אב). ביום זה אולי היה חם
 בערב 38.7. נסעו ואיננו יודעים יום ג' ערב אולי 11/11 עם
 ה"ה כולל ע"כ "סוף", אולי הוא ביום אחר ומוקף ע"כ
 מאוחר יותר, עשרים שנה, המסורה היא בשבוע זה. ת"ה האוכל
 מן היום אולי הוא היום או היום אחר. ידועה היתה נסע
 אולי ביום אחר ומוקף ע"כ אולי 3, ועוד אולי אחר. והיא
 אולי אולי כ"כ. בסוף יום ועוד אולי אולי אולי אולי.
 ע"כ אולי אולי אולי אולי אולי אולי אולי אולי אולי.
 ע"כ אולי אולי אולי אולי אולי אולי אולי אולי אולי.
 אולי אולי אולי אולי אולי אולי אולי אולי אולי.
 אולי אולי אולי אולי אולי אולי אולי אולי אולי.
 אולי אולי אולי אולי אולי אולי אולי אולי אולי.
 אולי אולי אולי אולי אולי אולי אולי אולי אולי.

אגרת הרבי הרש"ב בכתב יד קדשו, מכ"ב שבט תרע"ג, לבנו ולמשפחתו, עם בואו למנטון, על נייר המכתבים של מלון טרטקובסקי

וואגאן [=קרונוט שינה] והולך דרך ויאן מארסעל עד מענטאן מטור, עשרים שעה, הנסיעה היה בטוב ת"ל. בפה האויר לח. יתן השי"ת שיהיה האויר טוב ויהיה לתועלת. ידידינו הריע"מ נ"י נסע לפה דרך איטאלי, ובא תמול ערך שעה 3, ועוד לא ראיתיו, והשי"ת ישלח לו רפואה שלימה בקרוב...

עתה אנחנו עוסקים בשכירות דירה, ואינו בנקל כל כך להשיג, ובין כה סובלים אנחנו קור בהאטעל טארטאקאווסקי בתכלית גובה הבית בהתפשטות גדולה בחדר א' וב' זעסלעך, והלוואי שנשיג דירה עד שבת קודש הבע"ל, והשי"ת יזמין לנו דירה טובה ויהיה בהצלחה בכל פרט. כשנשכיר דירה אודיע אי"ה האדרעס בטע"ג.

כעבור מספר ימים, בכ"ו שבט, כותב הרבי לבנו ולמשפחתו, על הסתדרותו במקום⁸²:

ביום ה' כתבתי לך מכתב ארוך ונמשך עד יום ועש"ק, היום אכתוב מכתב קצר, ועל מכתבך אשיב לך אי"ה. עד אשר השגנו דירה לא היה בנקל כל כך כי חפצי שתהיה עם צענטראל הייצוג [=חימום מרכזי] ושיהיו החדרים הנצרכים ובמקום טוב, ולא הכל בא במקום אחד, ושכרנו דירה נוכח הדירה דאשתקד, והיא רק על הר אחד לא הר ההר, והיינו ההר הראשונה שקודם האטעל בריטאניק ואחר כך עם הרחוב מישור. הבע"ב העמיד תנורים והתקוה שיהיה אי"ה חם.

בשולי הגיליון הרבי מציין את כתובתו למכתבים - 'וילה הנרייטה', מנטון, צרפת.

נסיעה קצרה לפאריז

על מצב בריאותו באותם ימים כתב הרבי בט"ז אדר ראשון אל הרב ש"ז סלונים⁸³:

בריאותי ת"ל הוטב לי קצת והשי"ת ישלח לי רפואה שלימה בקרוב בתוך כו'.

כאמור, בביקורו זה שהה הרבי במנטון יותר מחודשיים. בראש חודש ניסן עזב הרבי את המקום בדרכו לביתו בליובאוויטש, כפי שעולה ממכתבו בערב ראש חודש ניסן אל החסיד הרב שלמה יהודא לייב אליעזרוב⁸⁴:

בריאותי הוטב ת"ל, במשך היותינו פה הייתי גם כן בפאריז ושאלתי אצל פראפ' ות"ל מוצאים הכל כשורה ונתנו סדר הנהגה, ומחר אי"ה אנחנו נוסעים מפה לברלין ונשבות אי"ה בברלין, וניסע אי"ה משם במוצש"ק ונבוא אי"ה לבייתנו שלום יום ב' הבע"ל והשי"ת יצליח דרכינו.

82. אגרת שסט, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד תרצד.

83. אגרת שעב, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד תרצז.

84. אגרת שעה, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד תשד.

התכתבות מסועפת

מעיון באגרות הקודש של הרבי הרש"ב מאותה תקופה אנו למדים על הנושאים בהם עסק בתקופת מנוחה זו במנטון, ובהם התכתבות מסועפת עם בנו הרבי הרי"צ אודות היחס לתנועת "אגודת ישראל" ופגישותיו באותה עת עם מנהיגיה; עזבונו של הגביר הר"ר ישעי' ברלין שנפטר באותם ימים; התכתבות עם הרב שלמה יהודא לייב אליעזרוב אודות נחלתו של הרבי בחברון; אגרות לחסידים שונים ועוד.

ברכה לבת המצווה של הרבנית חי' מושקא

בתקופת שהותו של הרבי הרש"ב במעון המרפא במנטון בחורף תרע"ג, ציינה בליובאוויטש נכדתו הרבנית חי' מושקא ע"ה ז"ל את בת-המצווה שלה, בכ"ה אדר שני תרע"ג.

לרגל השמחה, שיגררו לה סבה וסבתה אגרת ברכה מיוחדת ממנטון. האגרת נכתבה על ידי הרבנית שטערנא שרה, כשבשולי הגליון הוסיף הרבי מילים אחדות.

וכך כתבה הרבנית לנכדתה, לפנינו בתרגום מאידיש⁸⁵:

ילדה אהובה בחום לבבי מושאל'ע תי'

בשמחה ובעונג אנו מאחלים לך ליום ההולדת של השנה ה-12 עד מאה ועשרים שנה, ומברכים אותך מעומק הלב שתהיי בריאה ומאושרת עד מאה ועשרים שנה לשמחת ועונג הוריך האהובים יחיו, ולנו כולנו!

את נעשית היום, יקירתי, עצמאית בחיים הרוחניים שלך, אנו מעניקים לך חמשה חומשי תורה, ומאחלים לך בלבביות עמוקה שכל ימי חייך תקיימי בשמחה את כל הציוויים הקדושים שלהם, ואז ה' האהוב ישמור ויגן עליך, והתורה הקדושה תלווה אותך אי"ה בדרכך הארוכה והגדולה בעולמך המאושר לרוב טובה ברוחניות ובגשמיות עד בלי די.

כפי שמאחלים לך זקניך האוהבים.

לפני חתימתה של הרבנית, הוסיף הרבי הרש"ב וכתב בכתב יד קדשו:

כ"ד א"ז המקווה להשי"ת בזכות כ"ק אבותינו הק' צוקללה"ה נ"ע לראות בך רוב טוב ברוחניות ובגשמיות.

שלום דובער

שטערנא שרה שניאורסאהן

85. אגרת א'רפז, אגרות קודש שלו כרך 1 עמוד רג.

מדברים בעניינים היותר עיוניים

כאמור, במשך שהותו זו של הרבי הרש"ב במנטון, הצטרף אליו בנו יחידו הרבי הריי"צ בחלק מהזמן. שהות משותפת זו של האב והבן הדגולים יחד, לבדם, במקום המרפא בעיר ציורית זו על חוף הים, הייתה רבת עניין, כפי שעולה מרשימתו של הרבי הריי"צ אודות ימים אלו⁸⁶:

חורף תרע"ג היה אדנ"ע במענטאן, ונסעתי אז לשם לבקרו, ושהיתי כשני שבועות בערך, וכמעט אשר כל היום זכיתי להיות אתו עמו, (דבר אשר בביתנו לא היה אפשר מכמה טעמים, אם כי היה מאציל עבורי זמן נכון גם בביתנו, אבל אין זה כלל ממהות הזמנים אשר הייתי עמו בזמני המנוחה בחוץ לארץ.

כל הזמנים כמובן רשומים בעניניהם וחקוקים, וביותר זמני המנוחה אשר ב'הם. זמני הדאצע, שהתחלתן היה בשנת תרנ"ה (אחר חג השבועות, שאמר אז המאמר וכל העם רואים הידוע, ולמדו אתי במשך הקיץ (נוסף על הזמן הקבוע שהיה לו ללמוד אתי סידור וכו') שעה קבועה ביום), אשר ברוב הזמנים היה מטייל עמי כשעה ויותר כמעט בכל יום. והשני, בזמני הנסיעה לחו"ל, אשר ראשון היה בשנת תרס"ג (בנסיעתו לוויצען. חנוכה עד ר"ח ניסן), תרס"ז וירצבורג (בייערין) מחודש מר-חשוון עד ניסן. בשנה ההיא מחצי סיון עד אלול. בשנת תרס"ח תמוז עד אלול (מארינבאד), תרע"ב מענטאן, כשלשה שבועות. תרע"ג כשלשה שבועות. תרד"ע כששה שבועות. ומאז עד היום האחרון בעלמא דין).

והיה הסדר שהיינו הולכים על שפת הים, הרחק מאדם, יושבים בחול אשר על שפת הים, מדברים בעניינים היותר עיוניים. שם שמה הראני הדירה אשר גר שם בשנות תרמ"ה מ"ו מ"ז, (ג' שנים בזה אחר זה גר בדירה אחת), והמקום אשר היה יושב בכל יום ולומד, (כי ענין הרפואה של מענטאן הוא רק האויר הצח וחום השמש).

וסיפר לי אשר שמה ביקרו החסיד ר' זלמן ז"ל זלאטופ⁸⁷, והענינים אשר דברו בדא"ח ששמעו מהוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צוקללה"ה נבג"ם זי"ע, והגיד לי כי שפת הים הוא מסוגל לעניינים עיוניים ביותר, והאריך לבאר מאמר הזוהר (בענין שאו מרום עיניכם בהקדמת הזוהר בתחלתו), רזא דא לא אתגליא בר יומא חד דהוינא על כיף ימא וכו'.

86. 'רשימות היומן' עמוד תנב.

87. ראה לעיל עמוד 28. 56.

על כף ימא

עוד על שהותו במחיצת אביו הרבי הרש"ב בשנת תרע"ג במנטון, מספר הרבי הרי"צ באגרת קודש מר"ח ניסן תרצ"ה⁸⁸:

בחורף תרע"ג נסעתי לבקר את הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, שהיה אז במענטאן - צרפת - והיינו מטיילים על כיפא דימא כמה שעות ביום, וזכיתי לשמוע דברים שלא שמעם איש, הן מהנהגת כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, מה שנמסר בקבלה רבי מפי רבי, והן בעניני סיפורים, חזיונות, והן בעניני דא"ח.

יותר משבועיים התעכבתי אז, והייתי שלש שבתות ושמעתי בכל שבת קודש מאמר, מלבד שיח קודש בעת הסעודה.

בין אמרי הקודש היתה שיחה מיוחדת אודות מעלת מחשבה בענין של דא"ח לפני התפילה בטלית ותפילין דוקא, ודיבר בזה כמה ימים, כלומר שנמשך הדיבור בזה בטיולים של כמה ימים, ומנה כמה דרגות בהתועלת:

(א) מזכך הגוף ועושה את מוחו ולבו כלי להשראת שכנת עוזו יתברך. (ב) מגרש את הנפש הבהמית. (ג) רוחץ את הנפש הטבעית. (ד) משעבד את הנפש השכלית. (ה) מאיר את העולם. וזה לשונו הקדוש "כשיהודי מהרהר בחסידות בטלית ותפילין לפני התפילה - נעשה העולם מואר יותר". (ו) ממשיך גילוי אור בכל העולמות מריש כל דרגין עד סוף כל דרגין. (ז) מאיר הנפש רוח נשמה חי' יחידה שלו. (ח) ומשנה את עצם טבע מדותיו.

כל זה הוא בכל אחד ואחד מאנ"ש העוסקים בעבודה שבלב בתפילה בסדר הראוי בהכנה שלפני התפילה, ובמעלת הצדיקים הוא גם כן כנ"ל, כמובן במדריגות גבוהות יותר, בצדיקים הכל הוא בדרגא גבוהה יותר.

והפליא לבאר במעלת הצדיקים באריכות גדולה, וסיים: ומגיעים להרגשה בנועם אלוקי, אלקות נעימה.

בעזרתו יתברך לעולם לא אשכח אותה שעה בהירה, ראות פני קודש הקדשים מיתמר ועולה בדביקות נפלאה בהטעימו "אלקות נעימה". בה בשעה הבנתי במוחש מאמר הוד כ"ק רבנו הזקן בענין מרכבה: שכל ימיהם לעולם לא הפסיקו אפילו שעה אחת מלקשר דעתם ונשמתם לרבון העולמים.

⁸⁸. אגרת תשנז, אגרות קודש שלו כרך ג עמוד רצג. וכ"ק אדמו"ר הדפיסו בקונטרס נ"א. נדפס בספר המאמרים קונטרסים חלק ג.

"היינו הולכים על שפת הים, הרחק מאדם, יושבים בחול אשר על שפת הים, מדברים בענינים היותר עיונים". מראות משפת הים במנטון בימים ההם

שקועים בנועם אלוקי

טיול במענטאן על חוף הים, באותו הדרת הטבע, ולהיות שקועים בנועם אלוקי, ולהתענג באלקות נעימה, זה יכול להיות רק ב"עצמי", ברבי בן רבי, ביהודי של מסירות נפש, במי שוהנה ה' נצב עליו, בזה שאור הנשמה מאיר בו בגילוי.

שעה ארוכה הלכנו לאורך החוף מבלי דבר דבר. כל העוברים עלינו והפוגשים בנו שמו לבם אל מראה פני הקודש המאירים באור אלוקי, ופתאום כמתעורר משינה פנה אלי ואמר:

יוסף יצחק! שמע! כל המעלות הללו שמנינו בענין ההרהור בחסידות בטלית ותפילין לפני התפילה, הן בחסידים והן בצדיקים, כל זה אינו בערך לגבי המעלה הנפלאה שמזכה השי"ת, ומקבלים חוש ותענוג בעשיית טובה ליהודי, עד שהלז נעשה יקר אצלו יותר מאשר הוא לעצמו, שכן על עצמו יכול הוא למצוא כמה טעמים מדוע מגיע לו ח"ו שלא יהיה טוב לו, ואילו על הזולת אין זה שייך כלל.

כדאי להתייגע חמשה ימים, חמש שעות בכל יום, ביגיעת בשר ויגיעת נפש בהשגה אלוקית, מצד ה"בכך" שמגיעים לכך שרוצים באמת לעשות טובה ליהודי בגשמיות ובפרט ברוחניות.

וסיים במאמר מורנו הבעל שם טוב נ"ע שאמר הוד כ"ק רבנו הזקן שקיבל מהר' מרדכי הצדיק (אחד מתלמידי מורנו הבעל שם טוב נ"ע הנסתרים, והאחד המיוחד בין שלשת תלמידי הבעל שם טוב נ"ע שהביאו דרכי מורנו הבעל שם טוב נ"ע ותורתו בחבל רוסיה הלבנה): נשמה באה לעולם וחיה שבעים-שמונים שנה כדי לעשות טובה ליהודי בגשמיות ובפרט ברוחניות.

"אין פלא שהתמוגג בדמעות"

הרבי נשיא דורנו התייחס מספר פעמים בשיחות הקודש למאורע זה של דיבורי הקודש של הרבי הרש"ב והרבי הרי"צ בעת הולכם "על כיף ימא", כאשר הוא מרחיב בכך ומוסיף פרטים מאשר שמע מחותנו, ואף לומד הוראה בעבודת ה' מסיפור זה.

בהתוועדות שבת פרשת חיי שרה תשט"ו, סיפר הרבי⁸⁹:

נזכרתי בסיפור שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר בריגא, בהיותו עם אביו, כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, במענטאן (עיירת נופש בדרום צרפת, השוכנת על חוף הים), הלכו לטייל על שפת הים, ואדמו"ר נ"ע אמר לו כמה ענינים, כנראה בתורת החסידות.

בחזרתם מהטיול, התיישב כ"ק מו"ח אדמו"ר ללמוד זוהר, ולמד את המאמר ר' יוסי ור' חייא הוה אזלי על כיף ימא, ונתמוגג בדמעות. - כך סיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר על עצמו.

מעולם תמהתי מהי שייכות הענינים דמאמר הזהר זה להטיול דכ"ק מו"ח אדמו"ר עם אביו, ולמה התמוגג בדמעות, עד שמצאתי שר' יוסי (שנזכר בזהר) - שמו האמיתי הוא "יוסף", אלא שבזמן תלמוד בבלי ותלמוד ירושלמי היה נקרא בשם הכינוי: "יוסי", ואם כן, כאשר כ"ק מו"ח אדמו"ר למד את המאמר אודות ר' יוסי (ששמו האמיתי יוסף, כשמו של כ"ק מו"ח אדמו"ר) ור' חייא דהוה אזלי על כיף ימא, לאחרי הטיול שלו עם אביו על כיף ימא, שזהו מקום מסוגל לענינים רוחניים בכלל ולענינים דפנימיות התורה בפרט [כפי שמצינו בזהר ע"ד גילוי סודות התורה על כיף ימא] - אין זה פלא שהתמוגג בדמעות!...

הוראה לכל אחד מהמאורע

גם שנים אחדות לאחר מכן, בהתוועדות פורים תשכ"ד, סיפר הרבי אודות מאורע זה ולמד ממנו לקח והוראה⁹⁰:

89. תו"מ התוועדיות חלק יג עמוד 115.
90. תו"מ התוועדיות חלק לט עמוד 148.

כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר, שפעם שהה עם אביו, כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע, על חוף הים התיכוני בדרום צרפת, וכשהלכו לטייל "על כיף ימא", דיבר עמו אביו כמה ענינים ברזין דאורייתא, סודות התורה, תורת החסידות. וסיים כ"ק מו"ח אדמו"ר, שבשובו לחדרו בבית המלון, נזכר על לשון הזהר: "ר' יוסי ור' חייא הוו אזלי על כיף ימא", ונתמוגג בדמעות שלישי...

- "יוסי" הוא קיצור השם יוסף (כדאיתא במפרשי הש"ס), שמו של כ"ק מו"ח אדמו"ר; ו"ר' חייא" רמז לו על מי שהחיה אותו - אביו שהביאו לחיי עולם הזה, ובנדוד, הרי אביו היה גם רבו, שמביאו גם לחיי העולם הבא.

ובנוגע לעניננו:

אף על פי שכאשר מדובר אודות ענינים שאירעו אצל נשיאי ישראל, הרי לכאורה אין זו הוראה עבורנו, מכל מקום, כיון שפירסמו מאורע הנ"ל שאירע בחייהם, הרי זה סימן שכל אחד יכול ללמוד מזה מה ששייך אליו.

וכללות הלימוד הוא - שכאשר רואים ענין של השגחה פרטית בעיני בשר, הרי זה פועל רושם עמוק יותר ממה שיודעים אודות הענין דהשגחה פרטית.

ועל דרך זה כאשר באים על כיף ימא, ורואים שיש דגים שנמצאים בים, במקום חיותם, וזהו כל חיותם מיום הבראם ועד יומם האחרון, מבלי הבט על כך שלפעמים נדמה שישנו דבר המזיק - שהרי הדבר המזיק לא נתהווה מצד החיות, אלא זהו ענין צדדי, ובמילא, העצה לזה היא - לא לבטל את החיות, אלא אדרבה: להתחזק כו'.

וזוהי גם ההוראה לכל אלו שנמצאים בכל יום "על כיף ימא" - ללמוד מזה המשל הנ"ל הקשור עם ימי הפורים, שממנו למדים בנוגע לכל אחד מישראל, שאין להתפעל ממה שהמן רוצה לעשות לו, כיון שהקב"ה מבטיח שכשם ש"ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר", "כן תהיה לנו".

אלא שרצונו של הקב"ה שענין זה לא יהיה באופן של מתנה בלבד, כי אם שגם הוא (כל אחד מישראל) יסייע בזה, כדי שלא יהיה בבחינת "נהמא דכיסופא". ולכן, צריך להיות הענין ד"קיימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם", כל פרטי הענינים ד"אורה ושמחה וששון ויקר", על פי דרשת חז"ל: "אורה זו תורה כו' ויקר אלו תפילין", דהיינו לימוד התורה באופן של "אורה", וקיום המצוות באופן של "יקר".

שנת תרע"ד

נסיעה אחרונה לצרפת

נסיעתו האחרונה של הרבי הרש"ב לצרפת הייתה בשנת תרע"ד. הרבי נסע בשנה זו פעם נוספת למעון המרפא במנטון, ושהה במקום כשלושה חודשים. הרבי הגיע למנטון ביום ראשון ח' כסלו, ונשאר במקום המרפא עד לאחר ימי הפורים.

הרבי שהה שם באותה חצר בה התארח בשנה שלפניה, אך הפעם היה זה ב'זילה פאסערעל' דירה מרווחת ונוחה יותר.

באגרת מ"א כסלו תרע"ד, ימים ספורים לאחר בואו למקום, כותב הרבי לבנו ומשפחתו⁹¹:

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי. באנו לפה שלום ת"ל יום א' ערב שעה 12:15, בפרטיות בדבר ראם [=רומא] כתבה לכם או"ח [=אמך וחמותך] תי'. אילו הייתי חושב מקודם לנסוע הייתי עושה הכנה לזה באיזה הכירות מויען או מבודאפעסט, כי לפי השערתי נמצאים שמה מכלי הקודש, רק שאינם מראים הדברים היקרים, בהזמן לא הפסדנו מאומה בנסיעתינו, רק טורח הנסיעה היה יותר מבאם היינו נוסעים דרך מיילאנד.

בבואינו לפה מצאנו לשמחת לבבינו מכתביכם נו' 7, 8, 9, 10, ות"ל בעד שלומכם הטוב, והשי"ת יעזרינו להתבשר זה מזה בשורות טובות ולהתראות בחו"ש.

תמול שכרנו דירה באותו החצר שדרנו בו שנה העברה, רק ווילא אחרת שיש בה מעלות על הקודמת ועתה אנו עוסקים בדבר החימום, כי זה התעסקות גדולה בארצות החמים, החום הבא מלמעלה טוב ויפה מאד. . ובבית בפרט בלילה אינו מספיק, והאש הבא מן ההדיוט ובפרט מההדיוטים הצרפתים אינו מחמם רק לשעה קטנה, ומכל מקום תקותי שבמשך הזמן וועלן מיר אוסטראיען [=ננסה ונפעל] שיהי אי"ה חם.

91. אגרת שצא, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד תשכו.

באגרת מכ"ג כסלו תרע"ד ממנטון לבנו וכלתו כותב הרבי⁹²:

אדרעס הוילא שלנו נכתב בטעות בר' וצ"ל בפ': Villa Passerel

שיפור מצב הבריאות

גם הביקור הזה במנטון, כביקוריו הקודמים של הרבי, היו לצורכי רפואה. על שיפור מצבו בעקבות בואו למקום, אנו למדים מאגרת שכתב הרבי לבנו וכלתו כחודש לאחר בואו, בז' טבת תרע"ד⁹³:

נא לכתוב לנו בכל עת מכתבים תמידין כסדרן מהודעת שלומם הטוב. השיעול הוטב ת"ל, האויר פה ת"ל טוב. יתן השי"ת שיהיה כן על להבא ויהיה לרפואה בכל פרט. ימים אחדים לאחר מכן, באגרת מעשרה בטבת אל הרש"מ טריינין, מוסיף הרבי פרטים על כך⁹⁴:

מבריאותי ת"ל אני מטייל בכל יום איזה שעות, רק אני סובל מהשיעול אשר היה עוד בהיותי בביתי, ועד עתה עוד לא עבר, בויען שאלתי על זה ונתן לי ריצעפט ולא הועיל, ותקותי אשר האויר דפה יפעול אי"ה לטוב, והשי"ת ישלח לי רפואה שלימה בקרוב בתוך כו'.

ובאגרת מערב ראש חודש שבט תרע"ד ממנטון כותב הרבי הרש"ב לאמו הרבנית רבקה⁹⁵:

בא אונז איז קיינע נייעס, מיר שפאצירן אללע טאג ב' או ג' שעות [=אצלנו אין חדשות, אנחנו מטיילים בכל יום כשעתיים או שלוש שעות], והשי"ת ישלח לנו רפואה שלימה בקרוב בתוך כו'.

פגישה עם האדמו"ר מבויאן

עוד על הקורות אתו באותם הימים, כותב הרבי באגרת מט' שבט תרע"ד אל בנו ומשפחתו⁹⁶:

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי. שבוע זו לא כתבתי לכם מפני שאינו מניחים אותי. בכל לילה יש לי ביקורים שונים, ולילה אחת עשיתי ביקור לבן הרב מבויאן נ"י, וכה הולכים הימים, ועתה התחלתי לכתוב ואינני בטוח אשר לא יפסיקו אותי...

92. אגרת שצב, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד תשל.

93. אגרת ת, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד תשמז.

94. אגרת תא, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד תשמח.

95. אגרת תיד, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד תשסז.

96. אגרת תכא, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד תשעז.

פגישה זו עליה מספר הרבי הרש"ב באגרתו זו, לא הייתה כנראה המפגש היחיד ביניהם. כך עולה גם מהמסופר בעניין זה בקובץ "תפארת ישראל" דחסידי רוזין⁹⁷:

בהיותו חלוש היה האדמו"ר ר' ישראל מבאיאן-לייפציג שוהה רבות במקומות מרפא, שם התיידד עם גדולי ומאורי הדור אשר העריצוהו והפליאו את גודל קדושתו וצדקתו, והרי בזה אחד העובדות הקשורות בזה.

בשהותו בחודשי שבט-אדר תרע"ד בעיר המרפא מענטאן, נפגש עם כ"ק אדמו"ר הרש"ב מליובאוויטש. בתום שיחתם הראשונה נקשר ביניהם יחסי ידידות והערצה מופלגים, ואדמו"ר הרש"ב זצ"ל לא פסק מלהללו ולשבחו, ואף ביקש ממנו שלכבוד יהיה לו אם יואיל לבא להתפלל בשבת במנין הפרטי שהיה לו שם.

אך היות והשבת היתה פרשת שקלים, ובליובאוויטש לא נהגו לאמור יוצרות בד' פרשיות, חשש אדמו"ר הרש"ב שרבינו יסרב לבקשתו, פנה אליו ויאמר: אל לכם לסרב בגלל היוצרות, כי לכבודכם אצוה שיאמרו בשבת זו יוצרות.

ויענהו רבינו, שאם יהיו כוחותיו עמו, בודאי ישתדל לעשות כדבריו, אך בתנאי אחד שלא ישנה עבורו שום ענין ממנהגיו והרגליו.

הסתלקות הרבנית רבקה

באותם ימים בהם שהה הרבי הרש"ב במקום המרפא במנטון בחורף תרע"ד, נפטרה עליו אמו, הרבנית הצדקנית מרת רבקה ע"ה ז"ל, זוגתו של הרבי המהר"ש, אשר הסתלקה ביו"ד שבט תרע"ד, בליובאוויטש.

לאחר הסתלקותה הגיע אליו במיוחד בנו, הרבי הריי"צ, לדווח לו בפרטיות מכל אשר ארע.

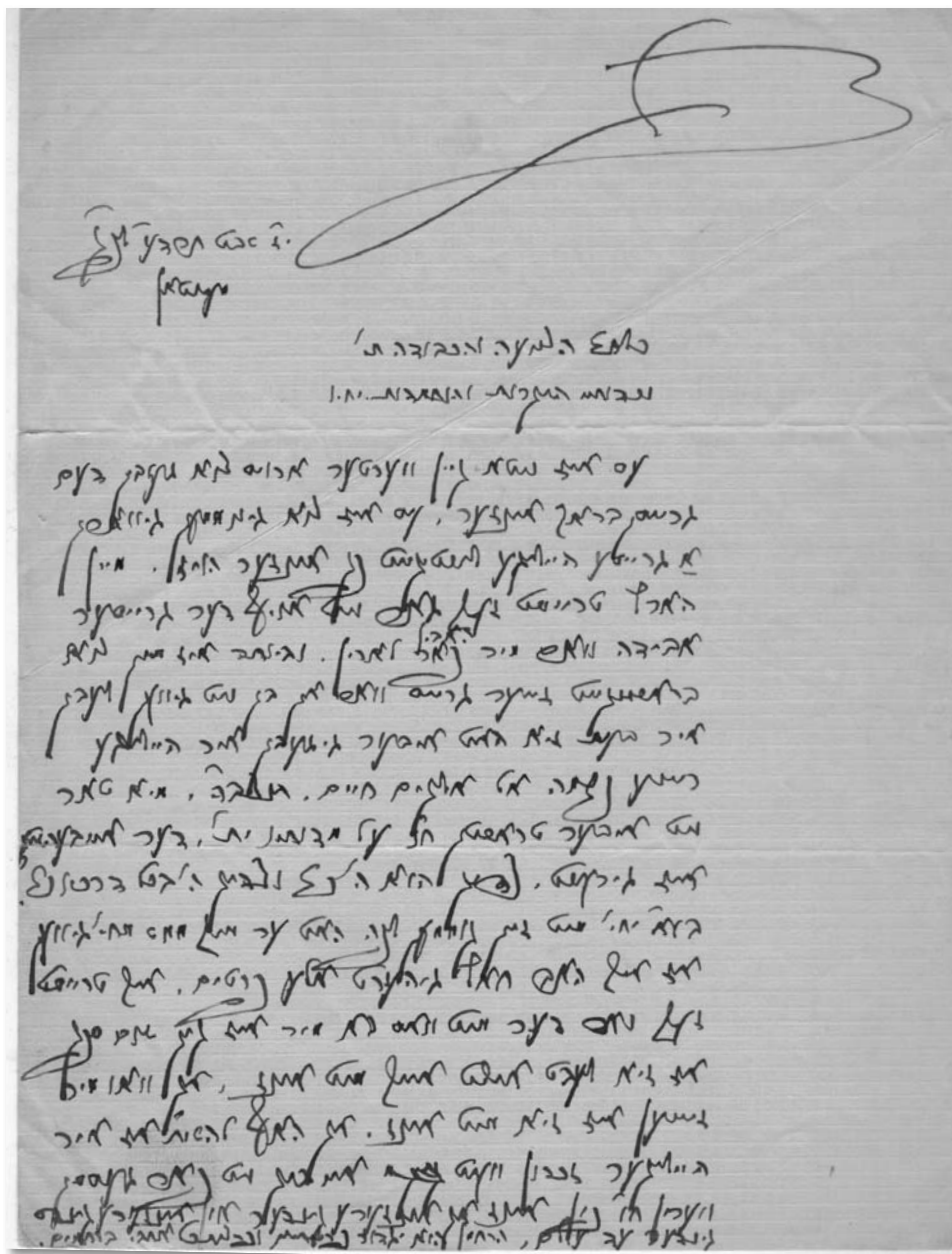
במכתב מ"ז שבט, במלאת ה'שבעה' להסתלקותה, שיגר הרבי הרש"ב את האגרת הבאה, אל כלתו ונכדותיו⁹⁸:

אין מילים להביע את השבר הגדול שלנו, נלקח האור הגדול והקדוש מביתנו, לבי אינו מתנחם כלל על האבידה הגדולה שאיבדנו, וביותר שברון לבבי גדול מאוד על שלא הייתי על ידה כאשר מסרה את נשמתה הזכה והקדושה אל אלוקים חיים. תנצב"ה.

אסור להרהר ח"ו אחר מידותיו ית', הקב"ה צודק, צדיק הוא ה' כו' וצדיק ה' בכל דרכיו כו'.

97. עמוד 19.

98. אגרת תכד, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד תשפא, בתרגום מאידיש.

אגרת הרבי הרש"ב בכתב יד קדשו, מי"ז שבט תרע"ד, לכלתו ולנכדותיו, בעקבות פטירת אמו הרבנית רבקה

בני, בעלך יחי', על-ידי בואו לכאן ממש החיה אותי, שלפחות שמעתי את כל הפרטים, אני מתנחם רק בכך שאין לי שום ספק שהיא עדיין חיה כעת עימנו, והיכן שאנו נמצאים היא עמנו, ותקותי להשי"ת שזכרונה הקדוש לא יישכח ח"ו לעד מאיתנו וילדינו ונכדינו עד עולם, הרחמן הוא יגדור פרצותינו ופרצות כל אחינו בני ישראל ברחמים.

התחזקו ילדים ושימרו על בריאותכם, והשי"ת ישמרכם מכל ויחזק בריאותכם ויחזק לבבכם שתהיו כפי רצונה בכל פרט.

הנני מבקשכן מאוד, כלתי תי' ונכדותיי היק' יחיו לכתוב לנו לעיתים קרובות אודות בריאותכן להחיות את נפשינו. אודות שהותנו כאן עוד לא מסודר. היום מגיע לכאן כ' אחי, דודכם, הרמ"מ יחי'.

כאמור, הרבי הרש"ב שהה במנטון בביקורו זה עד לאחר חג הפורים. באגרת מי"א אדר תרע"ד כותב הרבי לבנו ולמשפחתו על תוכנית הנסיעה בחזרה⁹⁹:

היום קניתי כרטיסים לויסבאדען על יום ג' או יום ד' שבוע הבע"ל, יתן השי"ת שיהיה בהצלחה, בטח לא תשכח ליקח הסידור שלי, גם תקח סידור האריז"ל, ומן הכ"ק תקח אתך גם את הבוך בראשית א' ח"ב.

שמחה גדולה בחג הפורים

גם את חג הפורים אותה שנה עשה הרבי במקום המרפא. על אותו פורים אנו למדים מדברים קצרים שכתבה זוגתו של הרבי, הרבנית שטערנא שרה, אל "בני יקירי מחמד נפשי שליט"א, כלתי יקירתי חביבתי תחי', נכדותי היק' יחיו עד מאה ועשרים"¹⁰⁰:

...הפורים עבר בשמחת פורים גדולה, היו אורחים רבים. לנדא בתוכם הגיע במיוחד מוינה. ר"ש גורארי' נ"י שימח מאוד. כולם אמרו לחיים. . . אבא יחי' גם היה כמו שצריך, רק מאוד עייף. הוא מוסר לכם ד"ש.

ובשולי הגליון של אגרת הרבנית לבנה ולמשפחתו, הוסיף הרבי הרש"ב אף הוא דברים קצרים על חג הפורים:

באהבה רבה הנני פורש בשלומכם, בדרך כלל אני עייף מעבודת הלילה, ממה שאנחנו. . קיימנו ת"ל שמחת פורים, וה' יתברך יזכינו בשמחה פנימיות אמיתית, שמחת עולם יהיה על ראשינו כו'.

99. אגרת תכת, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד תשפו.

100. אגרת תכט, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד תשפו. דבריה של הרבנית שטערנא שרה במכתב זה מובאים כאן בתרגום מאדיש.

ממנטון עשה הרבי הרש"ב את דרכו לוויסבאדען. באגרת שכתב הרבי למחרת בואו לוויסבאדען, בכ"א אדר תרע"ד, הוא עומד על ההבדל בין מקומות המרפא, ומתוך הדברים אנו למדים כיצד התנהלו התפילות בשהותו במקום המרפא במנטון¹⁰¹:

באנו לפה שלום ת"ל תמול בוקר שעה 7:20, הנסיעה היתה בטוב ת"ל. בבואנו מצאנו הטע"ג שלכם שלום עליכם והשבנו לכם עליכם שלום, שלום הוא ושלום ליהוי תמיד כל הימים.

דירתינו אצל קארפין כי נתרצה על המקח אשר העמדנו, ויש כאן מעלה גדולה בדבר המנין אשר בפה זה בכבודות יותר מבמענטאן, כי כולם בעלי מסחר ואינם מסכימים לבוא בהזמן שאני רוצה, גם בעד תשלום, ועל האורחים כבד לסמוך, ומכל מקום היה לי תמול מנין בכל הג' תפלות ת"ל מנין גדול, ותקותי שגם על להבא יהיה מנין אי"ה...

התכתבות מסועפת

מעיון באגרות הקודש של הרבי הרש"ב מאותה תקופה ממושכת במנטון, אנו למדים על טירחה גדולה שהייתה לרבי בחילופי המכתבים. כך, לדוגמה, כותב הרבי לבנו ביו"ד שבט תרע"ד¹⁰², "מהר' משה רוזנבלום היה איזה שאלות ואין הזמן מספיק להשיב לו כי הרבה מכתבים מתקבלים, וגם לקרותם דרוש זמן נכון, ובדרך כלל אני משיב עליהם, אבל הטירחה גדולה, גם עתה כבר הסעזאן [=מועד הביקורים בעיר הנופש] במילואו, וישנם מכירים ובלתי מכירים ושניהם כאחד לוקחים זמן"...

בין הנושאים שהרבי עסק בהם בתוך ה"הרבה מכתבים מתקבלים", אנו מוצאים התכתבות רבה עם בנו אודות נושאים שונים, כהתעסקות בקניית ספרים מתוך הספרייה הציבורית של וינה, מגביות כספים בין אנ"ש, ענייני "אגודת ישראל", שאלות הלכתיות שונות, סידור אפיית מצות לחג הפסח, תכני עיתון "האח", תוכנית להקמת תלמודי תורה וישיבות בקווקז ובוכרה, מכתב ארוך לבנו אודות מהות עניין החסידות ואודות הישיבה בשצעדרין, סידור ספריית הרבי, הפצת כתבי החסידות בקרב עיירות החסידים, נסיעת אברכים משפיעים לעיירות חסידים; התכתבות עם הרש"מ טריינין ועם הר"ש גורארי' בעניין עלילת הדם ב"משפט בייליס" שהתנהל באותם ימים; התכתבות עם חסידים אודות מצב בריאותם, ועניינים רבים נוספים.

101. אגרת א'מה, אגרות קודש שלו כרך ה עמוד נב.

102. אגרת תכב, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד תשעט.

ביקור בפאריז אצל משפחת הרצוג

בביקורו זה של הרבי הרש"ב, האחרון, במקום המנוחה במנטון צרפת, התעכב הרבי גם בפאריז לזמן קצר (אם בדרכו אל מקום המרפא ואם בשובו לליובאוויטש), שם נפגש עם הרבנים למשפחת הרצוג, הרב יואל הלוי הרצוג שהיה רב קהילות החרדים בפאריז, ובנו הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, מי שהיה לימים הרב הראשי לישראל, ובאותה תקופה כיהן כרב באנגליה, והוא כבן עשרים וחמש שנים.

הרב יואל הרצוג

הרב יואל הרצוג נולד בשנת תרכ"ה בלומז'ה שבליטא לאביו הרב נפתלי הירץ הרצוג ולאמו שרה בלומה. לאחר נישואיו שימש הרב הרצוג כרב בלומז'ה ונודע כדרשן. בשנת תר"נ הוציא את חיבורו "הסבלני" על מגילת רות.

בשנת תרנ"ז היגר עם משפחתו לבריטניה, שם שימש כרב בעיר לידס. בשנת תרס"ב פרסם את חיבורו "תשובה כהלכה" על הלכות טרפה. ערב מלחמת העולם הראשונה עקר עם משפחתו לפריז, והתמנה לכהן כרב בית הכנסת אגודת הקהילות של יוצאי רוסיה ופולין שברחוב פאווה.

מאז תחילת שנות ה'תר"פ החל להוציא בפריז את סדרת ספריו "אמרי יואל" על התורה שמלבד פירושים על הפרשיות מכילים דרשות רבות שדרש בפני קהילתו.

על ביקור זה כותב הרבי הריי"צ כעשרים ושבע שנה לאחר מכן, בכ"ד אדר תש"א, אל "כבוד ידידי עוז, הגאון האדיר, הנודע לשם תהלה ותפארת בתוככי גאוני יעקב, משכיל על דבר טוב, עמוד הימיני, פטיש החזק, מוה"ר יצחק אייזיק שליט"א". האגרת במלואה מובאת להלן עמוד 204, במסגרת תיעוד הקשר של הרבי הריי"צ עם הרבנים למשפחת הרצוג, וכאן יובאו רק השורות המתייחסות לפגישת הרבי הרש"ב עם בני המשפחה. וכך כותב הרבי¹⁰³:

באחת מנסיעותיו של הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק למענטאן נתעכב בפאריז - באיזה שנה היה הדבר לא אוכל לדעת כעת¹⁰⁴, כי חלק גדול מרשימות היומן שלי הוא עוד בדרך

103. אגרת א'שפז, אגרות קודש שלו כרך ה עמוד רפד.

104. הרבי הריי"צ מציין באגרתו זו כי "באיזה שנה היה הדבר לא אוכל לדעת כעת". אולם ככל הידוע הרב יואל הרצוג הגיע להתגורר בפאריז סמוך לתקופת פרוץ מלחמת העולם הראשונה, שהחלה בשלהי שנת תרע"ד, אי לכך מסתבר שביקור זה של הרבי אצלם היה בשנת תרע"ד.

מאיראפא לכאן עם אוצר הספרים שלי - וכשחזר לביתו סיפר לי אודות גודל הקירוב שקרבו כבוד אביו הרה"ג הערצאג נ"ע, ואשר ביתו - כבוד אמו הכבודה - דאגה לאפות חלת לחם עבורו.

בפעם הזה - המשיך כ"ק אאמו"ר הרה"ק את ספורו - התענגתי להכיר את הרה"ג הערצאג הצעיר והוא א ריינער תלמיד חכם [=תלמיד חכם 'טהור'], ובשעת שיחתי עמו ראיתי שמלבד גדלו בתורה הוא בקי גם בחכמות ושפות, ועלה ברעיוני המאמר אין דברי תורה מקבלין טומאה און דאס רוף איך א ריינער תלמיד חכם [=ולכך קורא אני תלמיד חכם 'טהור'] והפליג בשבחו.

אחרי כן הוסיף כ"ק אאמו"ר לומר אשר חכמות חיצוניות מנגדות לתורה ומשתדלות לטמאה, אבל מי שיראת חטאו קודמת לחכמתו הנה דברי התורה שלו דוחין את הטומאה, ואדרבא הוא ממזכי הרבים גם בחכמתו, נוסף על תורתו כמו הרס"ג הרמב"ם והרמב"ן נ"ע בדורותיהם.

הרבי הריי"צ המשיך את הקשר עם משפחת הרצוג שהחל בו אביו, כפי שיתואר בע"ה בפרק הבא.

פעילות למען יהדות צרפת

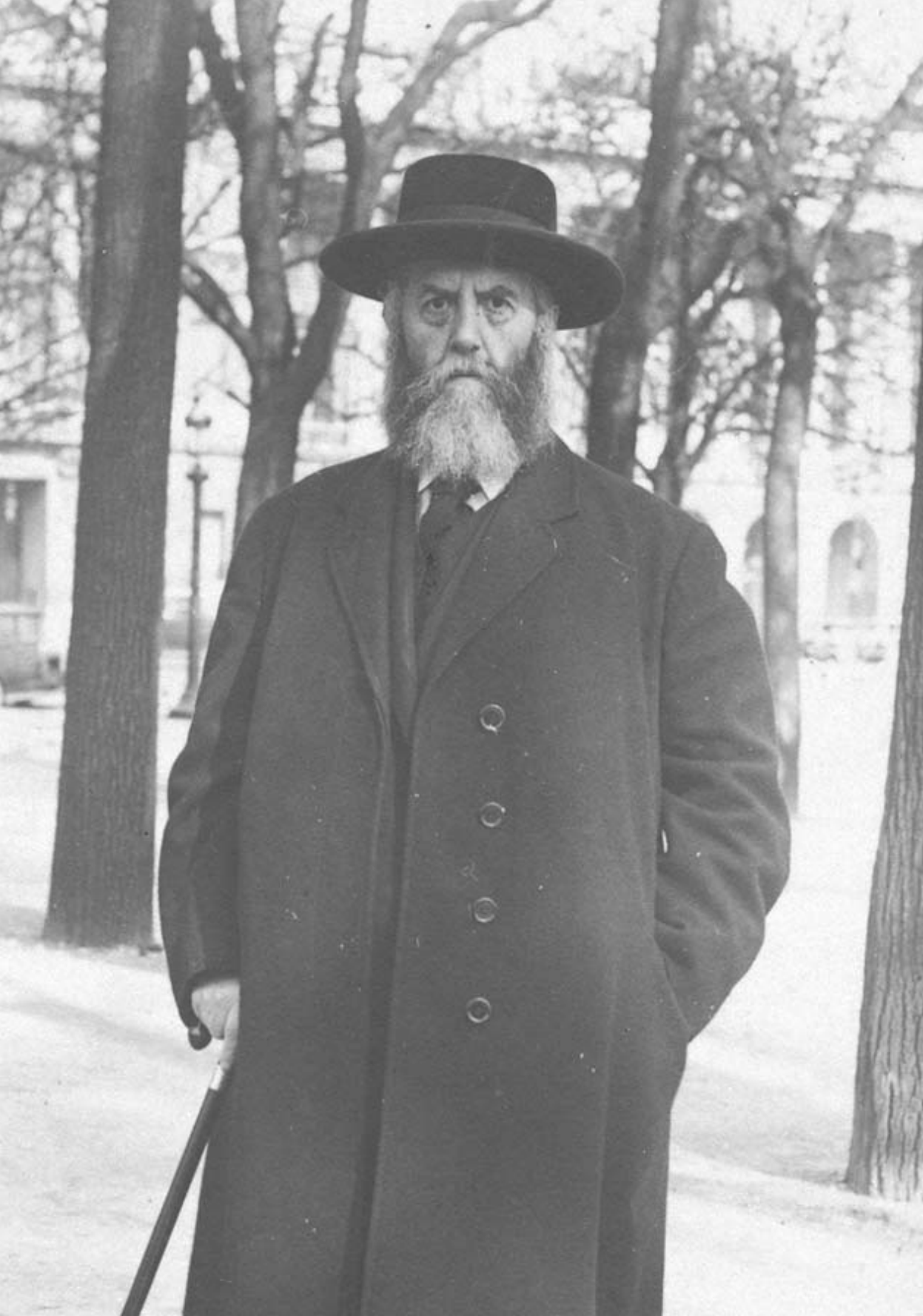
ביקורו זה של הרבי הרש"ב בשנת תרע"ד במנטון, היה נסיעתו האחרונה לצרפת. בשלהי אותה שנה פרצה מלחמת העולם הראשונה, המלחמה הגדולה בין "מעצמות המרכז" ובהם האימפריה הגרמניה והקיסרות האוסטרו-הונגרית, מול "מדינות ההסכמה" ובראשם רוסיה.

כאשר רוחות המלחמה קרבו לאיזור ליובאוויטש, נאלץ הרבי הרש"ב, ועמו חצר ליובאוויטש, לעזוב את העיירה ליובאוויטש מקום מושבם של נשיאי חב"ד במשך מאה ושתים שנה, ולנדוד לדרום רוסיה, שם התיישבו ברוסטוב. באותן שנים של מלחמה, סער וסופה, הנסיעה מחוץ לרוסיה לא היתה אפשרית.

אכן, מכל המסופר לעיל עולה בבירור, כי לצד הביקורים הרבים והממושכים של הרבי הרש"ב במדינת צרפת, אשר סיכום כל הזמנים המשוערים יחד עולה לכשלושים חודשים, כשתי שנים ומחצה, אמר הרבי על אדמת צרפת ענייני חסידות רבים, ובראשם הנחת היסודות ל'המשך' המאמרים הנרחב והעמוק "בשעה שהקדימו תער"ב", עסק בעסקנות ציבורית כללית ועמד על מצב היהדות במדינה, התכתב עם אישים שונים, נפגש עם אישי ציבור ומנהיגים יהודיים, ובכללות עשה רבות גם למען יהדות צרפת.

בתקופת נ"ק אדמו"ר הריי"צ

אדמו"ר הריי"צ ומדינת צרפת

את האזכור הראשון אודות הרבי הריי"צ, רבי יוסף יצחק שניאורסאהן זצ"ל, האדמו"ר השישי לנשיאי חב"ד, בקשר למדינת צרפת - אנו מוצאים כבר בהיותו בגיל צעיר מאוד. הרבי הריי"צ נולד בשנת תר"מ ובעשור הראשון לחייו, במהלך שנות ה'תר"מ, ביקר אביו הרבי הרש"ב מספר פעמים בצרפת, כמסופר בפרק הקודם.

לימים סיפר הרבי הריי"צ: "דכירנא כד הוינא בן שלוש או ארבע, והוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"ם זי"ע היה אז בחוץ לארץ², התפאר עלי אחד מבני ביתנו בתפילין שלו וכי אני אין לי תפילין. אמרתי לו בהתפארות, 'התפילין עבורי יביא אבא מפאריז'..."

פרק זה סוקר את פעולותיו וביקוריו של הרבי הריי"צ בצרפת, ותחילה נציין כי כפי שנסקר בהרחבה בפרק הקודם, בצעירותו הרבי הריי"צ נילוה לאביו הרבי הרש"ב בכמה ממסעותיו לצרפת.

ביקורים אלו היו, כמתואר לעיל, בתקופות הבאות: בשנת תרע"א, יחד עם אביו במנטון; בראשית חודש שבט תער"ב שהה הרבי הריי"צ כשבוע ימים בפאריז, כאשר לפני כן ולאחרי כן הוא נפגש עם אביו במנטון; לאחר מכן מט' אדר ועד לאחר חג הפורים אותה שנה, בהיות אביו עדיין במנטון; שבועיים נוספים במשך שהותו של אביו במנטון בחודשים שבט-אדר תרע"ג; וביקור נוסף באמצע חודש שבט תרע"ד, בעת שהות אביו במנטון באותם ימים, כאשר הרבי הריי"צ בא להיות לצד אביו לאחר פטירת אמו של הרבי הרש"ב, הרבנית רבקה.

1. באגרת מי"ט אייר תש"ה, הממוענת אל הגאון רבי שלמה יוסף זיין זצ"ל. אגרת ב'תש, אגרות קודש שלו כרך ח עמוד תרו.

2. מסתבר אפוא שהמדובר אודות נסיעתו הראשונה של אביו לצרפת, בשנת תרמ"ד, כנסקר לעיל עמוד 18.

אולם מתברר כי בנוסף לביקורים האמורים עם אביו ולצידו, ביקורו הראשון של הרבי הריי"צ בצרפת היה כבר בשנת תר"ס, בהיותו כבן עשרים בלבד.

כידוע, כאשר הרבי הריי"צ היה כבן חמש עשרה בלבד (!), מילא אביו את ידיו לעסוק בעסקנות הציבורית הכללית. במסגרת זו, עשה הרבי את נסיעתו הראשונה לצרפת בשנת תר"ס, כפי שסיפר הרבי הריי"צ לימים לחתנו הרבי נשיא דורנו³:

נסיעתי הראשונה לחוץ לארץ היה בשנת תר"ס על דבר יק"א וכדי להפריע בעד ההלואה שרצו אז יק"א לתת לממשלת רוסיה עבור הבתי ספר של "חברת מפיצי השכלה", ובמקום זה לעזור במצב הכלכלה של יהודי רוסיה על ידי יסוד בתי חרושת כו'. נסעתי לקעניגסבערג, ומשם נסעתי עם ר' אבא פערזאן לפאריז, אחר כך הייתי בראטערדאם...

להלן נעסוק, אפוא, בביקוריו ובפעולותיו של הרבי הריי"צ בצרפת, עם עלותו על כס נשיאות חב"ד, לאחר הסתלקות אביו, בב' ניסן תר"פ.

לאחר הסתלקותו של כ"ק אדמו"ר הרש"ב, הוטל עול נשיאות חב"ד ועול ההנהגה הכללית על בנו יחידו, כ"ק אדמו"ר הריי"צ.

היו אלו ימים קשים ומרים ליהדות רוסיה. המפלגה הקומוניסטית שתפסה את השלטון בעת המהפכה המפורסמת בשנת תרע"ז הלכה והעצימה את כוחה, ורדיפת הדת ואנשי הדת, רבנים ומשמשים בקודש הפכה לאחת המטרות המובהקות שלה. הרבי הריי"צ התייצב בחזית המאבק להגנת קדשי ישראל, ובאותם ימים רשם דפי הוד של מסירות נפש שנחרטו בתולדות יהדות רוסיה בדם ואש, כידוע ומפורסם בדברי הימים ההם.

במסגרת כלל פעולותיו ועסקנותו הציבורית המסועפת של הרבי הריי"צ, הזדמן לו לשהות פעמים רבות במדינת צרפת, מהם כאשר הטעם הגלוי היה בשביל עסקנות הכלל, ומהם כאשר הטעם הגלוי היה לענייני רפואה. אולם גם נסיעות אלו היו משולבות בפעילות למען הכלל, כדלהלן.

3. "רשימות היומן" עמוד שלד, מרשימות הרבי ממאריענבאד תרצ"ד, להלן עם פענוחי המו"ל.

שנת תרפ"ד

פנייה לנגיד בפאריז

במשך שנות נשיאותו, עמד הרבי הרי"צ רבות בקשר עם אישים שונים תושבי צרפת, הן עם רבנים מנהיגי ציבור ועסקנים והן עם גבירים בעלי ממון, אותם ביקש הרבי לרתום למען ענייני הכלל ובמיוחד לטובת יהודי רוסיה.

באגרת מיום שלישי ו' תמוז תרפ"ד, מלנינגרד, מבקש הרבי הרי"צ מהר"ר לוי לאגאויער להשפיע על אחד הנגידים המקומיים לסייע בפעולותיו:

בטח קיבל מכתבי העבר, והנה זה זמן נכון אשר קבלתי מכתב מידידנו רש"ז שי' האוולין מירושלים ת"ו, אשר בפאריז דר אחד מגבירי מאסקוא ושמו ר' אברהם שי' גארפינקעל והוא נדיב גדול, ומחזיק ידי לומדי תורה.

על כן בידעו גודל ההכרח של מוסדינו בפה עצתו כי אבוא אליו בכתובים, ובכן בקשתי מאת ידידי אשר יהיה בפאריז להתראות עם ר' אברהם שי' הנ"ל, ובטח קרובים אל לבו דרישת אחיו ארץ מולדתו.

והנה לרגלי סיבות שונות לא באתי עם ידידי בכתובים מכל העבר עלינו במשך הזמנים, ואת אשר ת"ל פעלנו לטובה ולברכה, כי על פי חוקי המדינה הממלכה בלתי מתערבת בהענינים הדתיים כמו כשרות ובתי טבילה, ורק כי אפסו האמצעים ובקשתי את ידידי ר"א שי' אשר יכתוב...

שנת תרפ"ז

גאולת הרבי הריי"צ כשלב בבירור צרפת

בט"ו סיון תרפ"ז אירע מאסרו המפורסם של הרבי הריי"צ, כאשר באישון לילה נלקח מביתו שבלנינגרד לבית הסוהר 'שפאלארקע', ב"עוון" פעילותו במסירות נפש לשמירה על גחלת היהדות בברית-המועצות.

השלטונות ביקשו להטיל על הרבי הריי"צ גזר דין מוות, אולם בשתדלנות רבה ובחסדי ה' הומר גזר דינו של הרבי תחילה לעשר שנות גלות לאיי סלובקי, ולאחר מכן הומר העונש לשלוש שנים גלות בקסטרמה.

בג' בתמוז נסע הרבי לגלותו בקסטרומה. כעבור זמן קצר, בי"ב תמוז, התבשר הרבי על שחרורו, ובי"ג תמוז יצא הרבי את קסטרומה בדרכו חזרה לחצר ליובאוויטש בלנינגרד.

שבועות אחדים לאחר שחרורו, באסרו חג הסוכות תרפ"ח, יצא הרבי את רוסיה והגיע לריגה, לטביה.

גאולתו של הרבי הריי"צ ויציאתו את רוסיה, קיבלו ברבות הימים משמעות רבה ורחבה, בכך שמאותה תקופה החל שלב חדש בפעילותו של הרבי הריי"צ ובהשפעתו על כל הסביבה, כולל גם על אומות העולם, ובכלל זה על מדינת צרפת.

משמעות רחבה זו התבארה מפורשות בשיחת קודש שנשא הרבי נשיא דורנו בהתוועדות לרגל חג הגאולה י"ב תמוז תשמ"ט, שחל אותה שנה בשבת קודש פרשת חוקת-בלק. לקראת היום הגיעה לחצרות קדשנו קבוצה גדולה של אורחים מהעיר טולוז אשר בצרפת שהתקרבו לתורה ומצוות בשנים האחרונות על ידי השלוחים בצרפת, והרבי קישר בין בואה של קבוצת האורחים מצרפת לגאולת י"ב בתמוז.

וכך אמר הרבי⁵:

ידוע היחס של רבינו הזקן כלפי מדינות רוסיה וצרפת, שבזמן המלחמה ביניהן, רצה רבינו הזקן בניצחונה של רוסיה על צרפת, כיון שמצבם הרוחני של בני-ישראל בענייני יראת שמים כו' יהיה טוב יותר תחת שלטונה של רוסיה מאשר תחת שלטונה של צרפת. וכפי שרואים במוחש שבמשך כל הדורות (מהבעל שם טוב עד לכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, בשנים הראשונות של נשיאותו) היה גילוי והפצת תורת החסידות במדינת רוסיה דוקא.

ומזה מובן, שגם לאחרי הגאולה של רבינו הזקן ב"ט כסלו באופן ש"הפלא ה' . . . בעיני כל השרים וכל העמים אשר בכל מדינות המלך", לא נעשה עדיין הבירור במדינת צרפת, שהיתה ונשארה בבחינת תחתון ביחס להנהגה על-פי יראת שמים בדרך החסידות כו'.

ובענין זה נעשה חידוש על-ידי נשיא דורנו - אשר, עוד בשנים שלפני נשיאותו ביקר בעצמו ופעל ובירר כו' גם במדינת צרפת, ולאחרי שיצא ממדינת רוסיה - לאחרי הגאולה די"ב-י"ג תמוז - ששלח שלוחים למדינת צרפת, ושלח לשם כתבי החסידות וכו' וכו', ומוסיף והולך עד עצם היום הזה, כפי שרואים במוחש בשנים האחרונות גודל הפעולה והפצת המעיינות חוצה במדינת צרפת, שרבים מישראל נתקרבו לתורה ויהדות, ונעשו מקושרים לנשיא הדור, בעל הגאולה, ולומדים תורתו, ועד שנעשו "נרות להאיר" על-ידי התעסקותם בהפצת התורה והיהדות והפצת המעיינות חוצה, ועד שפועלים גם על אומות-העולם שבמדינה ההיא לקיים שבע מצוות בני-נח.

היינו, שהגאולה די"ב תמוז מדגישה את הפעולה וההשפעה על אומות-העולם עד לתחתון כו', גם במדינה שרבינו הזקן חשש מהשפעת שלטונה על מצבם הרוחני של בני-ישראל, אשר, על-ידי זה נשלמת ההכנה להגאולה האמיתית והשלימה, שאז יהיה בפועל ובגלוי דירה לו יתברך בתחתונים, בתחתון שאין תחתון למטה ממנו.

המשכת "חי עולמים" בענייני העולם

בהמשך לדברים אלו הוסיף הרבי וקיישר בין גאולת הרבי הרי"צ ב"ב תמוז לבואם של קבוצת ה'מקורבים' מצרפת:

והדגשה יתירה בכל הנ"ל - שבהתוועדות דחג הגאולה י"ב תמוז בד' אמותיו של בעל הגאולה נמצאת גם קבוצה של יהודים ממדינת צרפת, שנתקרבו לתורה ומצוות כפי

5. התוועדויות תשמ"ט חלק ד עמוד 10 ואילך.

שחדורים במאור שבתורה, תורת החסידות, כתוצאה מהחידוש של בעל הגאולה בהפצת המעיינות חוצה.

ולכן, מהנכון לכבדם באמירת "לחיים", וניגון של שמחה - הניגון של מדינת צרפת כפי שנתהפך לקדושה,

(ולהעיר, שכבוד זה יש בו גם ענין של הכנסת אורחים. וביחד עם זה, יעשו זאת לא בתור "אורחים", אלא בתור "בעלי-בתים", כולל גם - שיצרפו אליהם את כל הקהל שינגנו עמהם),

(ולהעיר, שבימים אלו מלאו מאתיים שנה למהפכה הצרפתית (שמתוצאותיה חשש רבינו הזקן כו'), וגם ענין זה מהפכים לקדושה - המהפכה הצרפתית למעליותא - הפצת התורה והיהדות והפצת המעיינות חוצה במדינת צרפת, וכפי שמתבטא גם בהניגון של מדינת צרפת, ניגון של המהפכה, שמהפכים אותו לקדושה - "האדרת והאמונה לחי עולמים" (על-דרך נפוליון'ס מאַרש [ולהעיר מספר השיחות תש"ג, שרבינו הזקן ביקש שיודיעוהו ניגון ה"מאַרש" שעמו עברו הצרפתים את גבולה של רוסיה, וכשניגנו הניגון בפניו נענה ואמר שזהו ניגון של נצחון, וסיים - לאחר משך זמן שהיה "שטאַרק פאַר'דביקות" - סוף כל סוף יהיה דידן נצח!]) שנהגו בכמה-וכמה קהלות בני-ישראל לנגן בסיומו וחותרו של היום הקדוש)),

שמנגנים אותו על התיבות "האדרת והאמונה לחי עולמים וכו'" עד "התהלה והתפארת לחי עולמים", שתוכנם של תיבות אלו מורה על ההמשכה והגילוי ד"חי עולמים" בכל עניני העולם, שנכללים בכ"ב אותיות מאל"ף ועד תי"ו (האדרת והאמונה" עד "התהלה והתפארת") שבהם נברא העולם.

ויהי רצון שעל-ידי זה יתוסף אצלם (ביחד עם כל המתוועדים כאן, בתוככי כלל ישראל בכל מקום שהם) בכל הענינים האמורים, וימשיכו ויוסיפו עוד יותר בבואם למקומם, עד שיפעלו בכל העולם כולו הגילוי ד"האדרת והאמונה לחי עולמים" עד "התהלה והתפארת לחי עולמים".

[בסיום חלק זה של השיחה פנה הרבי לקבוצת האורחים ממדינת צרפת, ואמר להם בצרפתית:

לכל האורחים שהגיעו ממדינת צרפת לחג הגאולה - "ברוכים הבאים". מכבדים אתכם לנגן הניגון שלכם - "האדרת והאמונה לחי עולמים" עד "התהלה והתפארת לחי עולמים". וכשתחזרו למקומכם - תפרסמו את ה"מעסאזש" ש"האדרת והאמונה לחי עולמים" עד "התהלה והתפארת לחי עולמים".

וכל זה - מתוך שמחה וטוב לבב ומזל טוב, ודרך צלחה ומבורכת.
ואחר-כך התחיל הרבי לנגן "האדרת והאמונה לחי עולמים".

למעשה, דבריו אלו של הרבי במשמעות גאולת הרבי הריי"צ בי"ב תמוז תרפ"ז והקשר בין הגאולה לבין פעלו של הרבי הריי"צ בצרפת, מעניקים לנו הבנה מעמיקה יותר על כללות פעלו הרב של הרבי הריי"צ בצרפת בעשור הבא, העשור של שנות ה'תר"צ.

כפי שייראה להלן, הרבי הריי"צ ביקר בעשור זה בצרפת ובפאריז פעמים רבות, פעל רבות עם אישים ומנהיגים שונים בצרפת, ערך ויזם התכנסויות של תורה וחסידות והפיץ חסידות בצרפת בעצמו, ובפרט על ידי חתנו הרבי נשיא דורנו ובתו הרבנית חי' מושקא ע"ה ז"ל, ובהמשך על ידי שלוחיו וחסידיו - שרשרת של פעולות שכולן התאפשרו כתוצאה מגאולתו בי"ב בתמוז תרפ"ז.

שנת תרפ"ח

פעילות ענפה בפאריז למען יהדות רוסיה

כאמור, באסרו חג הסוכות תרפ"ח יצא הרבי הרי"צ את רוסיה. למרות התקופה הקשה והסוערת שעברה עליו, הרבי נרתם בכל כוחותיו למען אחיו היהודיים שנשארו מאחורי מסך הברזל. הרבי העמיד בראש הפעילות את חתנו הרב שמריהו גורארי ומינה אותו לעסוק בהקמת וועד עזרה כלל אירופי למען יהדות רוסיה. לשם כך נסע חתנו הרש"ג למקומות שונים ובהם לפאריז, כדי להיפגש עם אישים בעלי השפעה בעיר, ובהם הרב הראשי לפאריז, עסקני ציבור ונגידים.

התכתבות עם פרופסור חבקין

במהלך שנת תרפ"ח ניהל הרבי עצמו התכתבות ענפה בענייני יהדות רוסיה עם יהודי נכבד תושב פאריז, פרופסור מרדכי זאב (וולדימיר) חבקין.

הפרופסור חבקין נולד בשנת 1860 באודסה למשפחה יהודית מתבוללת. כשהתרחשו הפוגרומים נגד היהודים, הצטרף לקבוצות הגנה עצמית ונעצר על ידי המשטרה לתקופה קצרה. במקביל התחיל ללמוד אצל איליה מצ'ניקוב, מגדולי הביולוגים בתקופתו ולימים חתן פרס נובל לרפואה.

בשנת תרמ"א נרצח הצאר אלכסנדר השני, והממשלה פתחה במסע כנגד האינטליגנציה. מצ'ניקוב נאלץ להגר לשווייץ ובשנת תרמ"ח חבקין הצטרף אליו. בשנת תרמ"ט הצטרף חבקין למכון של לואי פסטר בפריז.

באותה תקופה השתוללה בתת היבשת ההודית מחלת הכולירה, שקיפחה את חייהם של אלפי איש מדי יום. חבקין גילה לראשונה חיסון נגד המחלה בקיץ תרנ"ב, ותוך סיכון עצמי ערך את הניסוי הראשון על גופו. מיד אחר כך הוא פרסם את מחקריו, אולם מסקנותיו התקבלו בספק גדול בקהילה המדעית. למרות ההתנגדות שנתקל בה, חבקין

נשלח להודו על ידי הממשלה הבריטית, נתמנה לבקטריולוג ראשי ותוך שנתיים הצליח לחסן רבבות בני אדם

בשנת תרנ"ו החלה להשתולל בכומביי מגפת הדבר. חבקיין הגיע לשם במהרה, ולאחר שגם הפעם ניסה את החיסון על עצמו, הצליח שוב לחסן אלפים שמקרי המוות ביניהם ירדו לאפס. בעקבות כך התפרסם שמו של חבקיין בעולם כמומחה לחיסונים נגד מגפות.

את שנותיו האחרונות עשה הפרופסור חבקיין כפריז, שם חזר בתשובה. הרבי הריי"צ ביקש לרתום את מעמדו הציבורי העולמי הרם וקשריו המסועפים חובקי התבל של הפרופסור חבקיין, לשירות וועד העזרה הכלל אירופי למען יהדות רוסיה.

במוצאי שבת פרשת צו תרפ"ח, אור לי"א ניסן, כתב הרבי הריי"צ מריגא, אל "אדון הפרופסור וולאדימיר חאווקין יחי', רח' ויקטור האג 17, בולון שעל הסינה":

אדון פרופסור הכי נכבד

פרופסור מרדכי זאב
(וולדימיר) חבקיין

רק לפני ימים אחדים הרשיתי לעצמי לבקש את התענינותו לטובת עבודתינו עזרת יהודי רוסיה. תיארתי לפניו בהרחבה את המצב הקשה של שכבות האוכלוסיה היהודית באותה מדינה. אתמסר היום שוב לפתרון הפרק הקריטי של תולדות היהודים, אף שלמענו אין צורך באריכות דברים, שהרי המצב בלתי הנסבל שבו נמצאת יהדות רוסיה מוכר לו היטב.

משהו צריך להעשות כדי להכחיד במיטב האפשרויות את הכאב היהודי השורר בחומר וברוח. שום יהודי בעולם אסור לו לשאת באשמה של עמידה מנגד בקור רוח נגד ירידתם של שלוש מליון מאחיו בלי לעשות מאומה להצלתם, ואת זאת יכולים למנוע רק יהודי חו"ל.

לכן מציע אני בזה לארגן איחוד של אישים נכבדים של כל מדינות אירופה, כדי לקחת לידינו, על-ידי התייעצות מאוחדת ושיתוף פעולה גדול, את פעולות ההצלה של אחינו בני ישראל ברוסיה, האדון ד"ר מ. הילדסהיימער בברלין והאדון רב הראשי גרודזענסקי בוויילנא - לאחרונה, בעת נסיעתי המוצלחת לווארשא ווילנא, היה לי העונג לשוחח אתו אישית - הבטיחו לי להשתתף בפעילות בעבודתינו.

ברוב עונג הייתי מברך, כאשר גם כבוד הפרופסור הנעלה היה מכבדנו אישית בשירותו לדבר טוב, כי גודל נסיונו וחשיבות הצעותיו יכולות להביא השפעה חשובה לעבודתינו. אני מאד משוכנע שבודאי לא ימנע מאתנו את התועלת הגדולה לעבודתינו שתביא אתה אישיותו החשובה. וגודל תודתי למפרע.

חתני הרב שמריהו גורארי' יסע מיד לאחר חג הפסח לברלין פריז ולונדון, שם יתכבד לבקר את כבודו, לשוחח אתו על כל השאלות העומדות על הפרק. ובנתיים יונעם לי במאד אם היה מודיע לי את חוות דעתו.

בתקוה זו אברכו בכבוד רב בברכה כפולה ומשולשת, ובברכת חג שמח וכשר.

פנייה נוספת לפרופסור חבקיין

יומיים לאחר מכן, ב"ב ניסן תרפ"ח, מוסיף הרבי וכותב אל "אדון הפרופסור וולאדימיר חאווקין יחי', רח' ויקטור האג 17, בולון שעל הסינה":

המצב האיקונומי המר של האוכלוסיה היהודית ברוסיה הביאני לערוך תזכיר בדבר "עבודת יד", התפתחותו ומעלותיו. כיון שגם לאדוני הפרופסור בודאי מוכר המצב הנורא ברוסיה, לכן מרשה אני לעצמי לשלוח לו טופס של התזכיר כדי שיעיין בו בידידות.

אין זה רק שאלת המצב האיקונומי המחכה לפתרון, אלא יחד אתה גם השאלה הדתית, ששניהם חלקים בלתי נפרדים ליהודי מחפש הפרנסה, וזה תופס מקום מרכזי ליהודי הדתי, כיון שלפניו נסגרות בפועל מקורות הפרנסה האפשריות, ואם הוא רוצה לשמור את חוקי הדת עליו למסור עצמו, כתוצאה מזה, לירידה לטמיון; לעומתו, מי שאינו דתי, יכול עדיין להחלץ גם במצב הכי קשה. בכל אופן הרי הסבל של אחינו הדתיים המעונים הוא נורא. לכן יש לגשת בדחיפות לדון בנושא זה, והמעט הזה שפעלו עד עתה בענין זה נראה שאינו מספיק כלל.

עבודת האדמה שהתחילה את עבודת ההצלה ליהודי רוסיה הצליחה לסדר רק חלק קטן מהאוכלוסיה היהודית הגדולה. אין כוונתי כלל לבקר את ענף הפרנסה הזה, אלא שאני מתעבב כאן מצדי על נקודת "עבודת יד" שבהכרח להזדרז בזה.

ראשית, היהודי מתמצא מאד בעבודת יד, שעל-ידי זה אפשר לספק חלק גדול מהאוכלוסייה. ויחד עם זאת הרי עבודת היד עוזרת לדת. אלו הן דעותיי שאני מגין עליהם בתזכיר.

אבקשנו בטובו, אדוני הפרופסור, להשיב לי בידידות, לאחר הקריאה, מה היא עמדתו לענינים המבוארים בתזכיר, שאני נותן משקל רב לדיעותיו. יחד עם זאת פונה אני בזה אליו להשפיע בזה גם על הדזוינט ושאר מוסדות העזר, כדי שיתייסד בסיס נאמן בר-פועל. בתודה למפרע על השתתפותו בזה בידידות, שבודאי לא ימנע את השפעתו מאתנו.

פרופסור חבקין מצטרף לפעולות הרבי

הפרופסור חבקין השיב לרבי על מכתבים אלה, ובהמשך לכך כתב אליו הרבי בה' אייר⁸:

מכתבו המכובד של כבודו מה-15 בפברואר ש.ז. נתקבל על ידי. אני מודה לו על אהדתו לעבודתנו ועל עזרתו במכתביו לחתני שמריהו גורארי'. אני מקוה שהוא יפגוש את כב' בצרפת, והיות שנסיעתו התעכבה מסיבות שונות והוא משער שיהיה בפריז ב-30 לחודש זה או ב-1 במאי ש.ז., הרי אז הוא יוכל להנות מעזרת כב' האדיבה במילוי מטרותינו, ולדבר עם כב' בפרטיות על דבר פרטי העבודה, הנזכרים במכתב כב'. במיטב האיחולים ובכל הכבוד.

באגרת מתשעה באב תרפ"ח, מוסיף הרבי הרי"צ וכותב אל הפרופסור חבקין⁹:
פרופסור הכי נכבד, מאשר אני בזה את קבלת מכתבו מ-18 לחודש זה, שאני מודה לו עליו מקרב לב.

שמחתי מאד לשמוע הסכמתו לדעתי בתזכיר שע"ד עבודת יד בשטחי רוסיא, אשר עבודת היד ליהודי רוסיא היא שאלת חיים, שיש לזה חשיבות ממדרגה ראשונה. אף שמוכן מעצמו שאין רצוני למעט בחשיבות שאלת המושבות ברוסיא, שגם לה חשיבות גדולה ליהודי רוסיא.

תקותי חזקה, אדוני הפרופסור הנעלה, שבודאי יפעל ככל שביכולתו, שיאושר סכום דרישתנו להוצאות הפצת התורה והחינוך ברוסיא, ששלחנו לדזוינט (העתק נשלח אליו, ובודאי נתקבל). תקותי שיפעיל את השפעתו בין באמריקה ובין באירופה בקשר לענין זה. בכל הכבוד ברגשי כבוד.

8. אגרת שעג, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד נב, בתרגום מגרמנית.

9. אגרת שצז, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד קיא, בתרגום מגרמנית.

אישים נוספים מסייעים לפעילות

כל אותה עת המשיך חדב"נ הרב שמריהו גורארי לעשות רבות בשליחות חותנו למען יהודי רוסיה. הרב גורארי אף זימן אליו אישים יהודים נכבדים מרחבי אירופה לבוא ולהיפגש יחד בפאריז, כדי לטכס עצה ולפעול למען יהדות רוסיה.

באגרת קודש נוספת של הרבי משנת תרפ"ח מופיעים פרטים נוספים על האישים שפעלו יחד עם הרש"ג בנסיעותיו לפאריז למען יהדות רוסיה.

באגרת מאמצע חודש סיון תרפ"ח כותב הרבי הריי"צ אל "כבוד ידידי הנעלה הגביר הנכבד ומרומם, בעל מדות תרומיות, וו"ח אי"א מוהר"ר מנחם מענדיל שי"י רוטשטיין מוורשה¹⁰:

בזה הנני להביע תודתי לרום כבודו על טרחתו הגדולה, בנסיעתו לפאריז להיות בעוזר כבוד חתני הנכבד הרב מהור"ר שמריהו גורארי שי', לעורר את הרב הכולל דמדינת צרפת ונדיבי עם ופקידי מוסדות הצדקה, על דבר אחינו יושבי מדינת רוסיה יחי.

תקוותי חזקה לד' אלקי אבותינו, אשר דבר טוב יביא מזה בעזרתו ית' לאחינו יושבי מדינתנו יחי, וגודל תשואת חן וברכה מרובה לכבודו על העבר, ואבטח כי גם בעתיד יואיל כבוד ידידי לעשות בזה ככל אשר תשיג ידו הט', אשר בגלל זאת יברך השי"ת אותו ואת ביתו בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר.

אדם נוסף שנסע לפאריז להיפגש עם חדב"נ הרש"ג הוא "כבוד הגביר הנעלה והכי נכבד, החכם הכולל, משכיל על דבר טוב, בעל רגש נפלא, משובח ומהולל במידותיו התרומיות, ירא אלוקים באמת, מו"ה סאללי נרו יאיר ויזרח למשפחת גוגנהיים¹¹", שהתגורר בבאזל אשר בשוויץ, אליו כותב הרבי באגרת מי' סיון תרפ"ח¹²:

בזה הנני לתת את תודתי וברכתי לרום כבוד מעלתו, עבור הטרחה הגדולה, אשר טרח רום כבוד מעלתו לנסוע לפאריז, לקחת חלק בהעבודה הגדולה, אשר נתתי על שכם כבוד חתני הנכבד והנעלה הרב מו"ה שמרי' שי' גורארי', להתיצב לפני מעלת כבוד הרב הכולל דמדינת צרפת יע"א החכם הנודע, המשכיל הנפלא, אביר עסקני הכלל, המפורסם בכביר פעולותיו לטובת ישראל הפראפעסור ד"ר לעוי שליט"א, ובהשפעתו הכבירה לעורר נשיאי וחברי המוסדות: יק"א, אליאנס, ועוד, ואתם עמם כל גבורי כח ונדיבי עם ד' עליהם יחי.

10. אגרת שפז, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד פב.

11. סולומון רוברט גוגנהיים, בנו של מאיר גוגנהיים, יהודי ממוצא שוויצרי שהיה מעשירי תבל ופילנתרופ מפורסם. סולומון, בנו השישי של מאיר, ירש את עסקי הפילנתרופיה של המשפחה ואף הקים קרן על שמו.

12. אגרת ד'תרפד, אגרות קודש שלו כרך יג עמוד קנד.

לברר לפניהם, לבאר להם ולהכירם, עם מצב אחינו יחיו, יושבי מדינות רוסיא, דבר דבר על אופנו, להודיע להם את אשר עשה "ועד הרבנים" עד עתה לטובת אחינו יחיו, להתיעץ מה לעשות בעתיד ואופן סידור העבודה.

עסקני צרפת ואנגליה מגלים תשומת לב רבה

באגרת מט"ז תמוז תרפ"ח, מריגה, מסכם הרבי הריי"צ במכתבו אל אחד מראשי ארגון הג'וינט העולמי, "החכם המהולל, כליל המדעים, העסקן הנעלה, איש רב הפעלים הפרופסור צ. אדלר" מניו יורק, את הפעולות בנושא זה בשנה האחרונה:¹³

...גם אנו מצדנו אם כי מקוים אנו ומאמינים שהדזוינט ידע להעריך נכונה את המצב הדורש עזרה תכופה במדה מלאה, אבל יודעים אנו שבשעה שיש ברוסיא 20,000 ילדים המחכים לגזר דינם, אם לחיים אם למות, הרי אפילו אם יחיה הדזוינט 8700 ילדים עוד אלפים תלויים ועומדים.

פנינו גם אל היהדות האירופאית, להזעיקה ולהעירה משנתה, לעזור במקצת במה שאפשר לה לפי כוחותיה, בשעה שיהודי רוסיא זועקים לעזרתם, קוראים ואינם נענים, ונייסד ועד עזרה אירופאי, אשר משתתפים בו הגאון ר' חיים עוזר גרודזענסקי שליט"א, בעל החפץ חיים שליט"א, הרבנים הגאונים מקובנה, בריסק, קליש, ריגא, הרב ד"ר הילדסהיימר, הרב ד"ר שפיצר, הרב הראשי דמדינת בריטניא ד"ר הערץ, והרב הראשי למדינת פרנציא [=צרפת] הפרופ' לעווי, והפרופ' חאווקין, כבוד הרבנים הגאונים המנוים כולם מזדרזים יחד בתשומת לב רבה ונמרצה לעורר את הצבור האירופאי לפעולות עזרה, ושיח דברים היו בפריז ובלונדון עם חברות העזרה ראשי האליאנס והאיקא והחברות האנגליות התחילו בשיח ודברים על עניני העזרה, וכן נתראינו בלונדון עם מר לואי מרשל¹⁴, אשר מאיר פנים מאד לעבודת העזרה, וכל עסקני הצבור הצרפתי והאנגלי מראים תשומת לב רבה בענין, אבל גם זה, ד' יכונן פעלינו, תלוי הרבה במדת עזרתו של הדזוינט, אשר לפי רבה תרב עזרת אירופא, על-ידי הרושם הטוב אשר עזרת הדזוינט תעשה עליהם,

ואחרי כל אלה הלא גם יהודי אירופא גופא נדלדלו גם הם הרבה, ומחמת מעוט מספרם וענים המרבה אי אפשר לקוות לסכומים גדולים כלל, וסוף סוף החלק העקרי של העזרה תקותו מאמריקא, והשאר רק כטיפה ממתקת בכוס היגונים של יהודי רוסיא...

גם באגרת הבאה, מסכם הרבי בקצרה את הפעילות שהתנהלה באותם ימים בצרפת ובמקומות נוספים למען יהדות רוסיה.

13. אגרת ד'תרפו, אגרות קודש שלו כרך יג עמוד קעח.

14. היה ממנהיגי יהדות ארצות הברית. פעיל תאגידי וחוקתי, ועורך דין לזכויות אזרחיות ופוליטיות.

באגרת מד' תשרי תרפ"ט, אל הרב אליהו אהרן מילקובסקי, כותב הרבי הריי"צ¹⁵:
אחרי הפסח עשה חתני הרר"ש שי' את המסע לצרפת ואנגליא. עבודה קשה היה נסיעה זו, והתעכב בה איזה שבועות, ות"ל בכל מקום קבלו אותו בכבוד גדול, מאת כבוד החכם הנודע הרב הכולל דצרפת הפרופ' לעווי יחי', ומאת החכם הנודע הרב הכולל דאנגליא הרב הערץ יחי', ועסקני הכלל, ובכשרונו הנעלה עורר בם רגש נעלה לכל עניני מדינתנו, והבטיחו להשתתף בהעבודה ברוח ובחומר, והעריכו כמה ועידות בלונדון ופאריז.

15. אגרת ה'תתקכ"א, אגרות קודש שלו כרך טז עמוד רכ.

שנת תרפ"ט

תרגום מאמרי חסידות לצרפתית

בחודש תשרי תרפ"ט, פנה החסיד הר"ר סענדר ריינין, שיצא באותה עת את רוסיה, אל הרבי הריי"צ בשאלה האם להגר לצרפת.

ר' סענדר נולד ברוסיה, בערך בשנת תר"נ. עוד בהיותו אברך צעיר, זכה שהרבי הרש"ב קירבו מאוד. הוא היה יושב בחדרו של הרבי והרבי היה מספר לו דברים שונים, אותם כתב לעצמו ושמר בתיבה מיוחדת. הוא גם עסק ב'עסקנות' לטובת בית הרב. כך למשל כאשר היו צריכים להביא אתרוג, היה ר' סענדר נוסע ומכתת רגליו על מנת להביא לרבי הרש"ב אתרוג מהודר.

לאחר הסתלקות הרבי הרש"ב, התקשר ר' סענדר בלב ונפש לבנו וממלא מקומו, הרבי הריי"צ, והיה לבן בית גם בביתו. תקופה מסויימת התגורר בגרמניה, והיה חבר בוועד שאליו הגיעו התרומות שנשלחו מחוץ לארץ, לטובת החזקת המקוואות ברוסיה הקומוניסטית.

כאשר הרבי הריי"צ נאסר בשנת תרפ"ז, עסק ר' סענדר במסירות במבצע ההצלה של הרבי. באותם ימים ניסו הקומוניסטים להשיג היכרות בינלאומית, כלכלית וצבאית בממשלה החדשה אותה הקימו שנים ספורות קודם לכן לאחר המהפכה. אחת הממשלות שממשלת ברית המועצות ניסתה ליצור עימה קשרים כאלה, היתה גרמניה, שלר' סענדר היו קשרים שונים עם אנשים בצמרת הממשל הגרמני. ר' סענדר פנה אליהם וסיפר להם את המאורע, כשהוא מציע להם ללחוץ על ממשלת רוסיה לשחרר את הרבי. בחסדי ה' הוא הצליח בכך ופעילות זו הייתה אחד הדברים שהחישו את שחרור הרבי בדרך הטבע.

באגרת מאסרו חג הסוכות תרפ"ט, כ"ד תשרי, השיב הרבי לר' סענדר בחיוב על שאלתו, עודדו לעשות זאת, ואף הציע לו כיצד להסתדר בצרפת מבחינה כלכלית. בד

בכד ביקש ממנו הרבי לפעול לתרגום המאמר "קנין החיים"¹⁶ למספר שפות, ובהם לצרפתית. וכך כתב לו הרבי¹⁷:

בדבר שאלתו אודות פריז בכלל, הנני משיב לו תשובה ברורה כי כן הוא, צריך להתיישב בעזרתו ית' באופן של קביעות, והשי"ת יתן לו פרנסתו בריוח ובמנוחה, ואת העסק של דיסקאונט נכון במאד להרחיב בהשגת פירמעס טובים, והשי"ת יעזור שיהיה להצלחה בגשמיות וברוחניות. כן ההצעה של ש"ס וזלאטאפאלסקי יחיו אין צריכים לדחות, רק באופן שלא יטרד בנסיעות כי אם מזמן לזמן.

ע"ד ההעתקה של מאמר "קנין החיים", נכון היה להעתיקו בשפה הצרפתית, האנגלית, האיטלקית, ורוסית, וחפצי היה מאד שיעתיקו אותו בשפות ארצות המזרח והקדם, כמו שפה התימנית, הבוכאריית, והגרוזינית, אך כל העתקה והעתקה צריך שתהיה על-ידי איש בקי בהשפה וגם שידע ויבין הענין היטיב, שיוכל להעביר את רוח הדברים בחיות המתאימה, ומוכרח הדבר אשר כל תרגום שיתרגמו, שיגיהו אותו עוד כמה אנשים, כדי שהענין יצא זך וברור, כי באמת מלאכת התרגום היא קשה ביותר, נחוץ שהענין ישאר ב'חיות' שלו.

ובאגרת מט"ז מר חשוון תרפ"ט, כותב הרבי עוד אל ר' סענדר ריינין¹⁸:

מכתבו מג' לחודש זה במועדו הגיעני, על דבר שאלתו ענית לו בטע"ג, ועדיין לא אדע איך הוחלט הדבר, והשי"ת יזמין לו פרנסתו בריוח בנקל ובמנוחה בגשמיות וברוחניות בפאריז.

ואכן, בשנות הצדי"ק התגורר ר' סענדר בצרפת, שם עסק בשליחות הרבי הריי"צ בעניינים שונים, עבור אחיו האסורים בכלא הרוסי, בין אם זה כלא כפשוטו ובין אם זה שאר החסידים שהיו כלואים בבית הכלא הגדול בהיסטוריה - מאחורי מסך הברזל. כמו כן הוא סייע בביקורו של חדב"נ הרש"ג בפאריז בשנת תרפ"ט, כפי סיפור להלן.

[יצויין כי היחס הידידותי והקירבה של ר' סענדר לבית רבי המשיכו גם לאחר שהגיע לארצות הברית. ר' סענדר היה מוזמן לאכול על שולחנו של הרבי הריי"צ בחגים ובשבתות. אפילו לאחר שסיימו המסובים לאכול, הקפיד הרבי שלא יסירו את הצלחות מן השולחן עד לאחר שר' סענדר סיים אף הוא לאכול].

16. מאמר מהרבי הריי"צ "המדבר בעניני תשובה ותפלה שבהם ועל ידם ימצא האדם חיים, כאמרם ז"ל גדולה תשובה שמארכת ימיו ושנותיו של אדם" (מתוך דף השער למאמר).

17. אגרת ה'תתקמח, אגרות קודש שלו כרך טז עמוד רמא, בתרגום חלקי מאידיש.

18. אגרת ה'תתקצד, אגרות קודש שלו כרך טז עמוד רפו.

פעולות נוספות בצרפת למען יהדות רוסיה

במהלך שנת תרפ"ט המשיך הרבי לפעול בקרב הארגונים היהודיים בפאריז למען העזרה ליהדות רוסיה. באגרת מח' אדר ראשון תרפ"ט, כותב הרבי הריי"צ בעניין זה אל הר"ר נחום רבינוביץ¹⁹:

אדיר חפצי הוא אשר כבוד ידידי יתן ידו, יד הטובה להשתתף עמנו יחד לטובת עזרת אחינו שי', על-ידי שתמיד בעזה"י נבוא בחליפות כתובים עם כבוד ידידי, שיוכל לבוא בדברים עם כבוד העסקנים הציבורים הנכבדים והנעלים יחיו בפאריז.

ובזה הנני לבקש את כבוד ידידי להתראות עם כבוד ידידנו הכי נכבד והכי נעלה העסקן חרוץ ובעל פעולות כבירות מוהר"ר הלל שי' זלאטאפאלסקי, ולהתיעץ ע"ד העבודה בהוה בדבר העזרה לחג הפסח, הבע"ל.

כבוד חתני הר"ש שי' גורארי' כהיום בלונדון, מקוה הנני אשר בדרך מסעו צלחה חזרה יתעכב יום או יומים בפאריז, אשר בטח יתראה עם כבוד ידידי.

ובאגרת נוספת בעניין זה, מא' אדר ב' תרפ"ט, כותב הרבי הריי"צ אל הגאון רבי חיים עוזר גרודזינסקי רבה של ווילנא, שהיה כמוזכר לעיל מראשי הוועד האירופי למען יהדות רוסיה²⁰:

מפריז קבלנו טע"ג, שהרב הראשי והאליאנס והאיקה כולם יחד ישלחו סך 100,000 פרנק, בערך 4000 דולרים, ובהיות צירנו הנ"ל בפריז הבטיחו להם שהרב לבדו יאסף לא פחות מ- 150,000 פרנק.

והנני לשלוח טע"ג לפריז לבקש להכפיל הסכום, כי הנני בדאגה גדולה ע"ד האמצעים שבאים אך טיפין טיפין במדה זעומה בכלל, ובפרט עתה שגם תשלום המכס והפרכת צריכים לשלם פה (שתחלה חשבנו שישלמו בשם בכסף המדינה והם חפצים רק שישלמו פה בואליוטא) שזהו הוספה גדולה, על מה החשבון שחשבו תחלה...

ביקור בפאריז בדרך לארה"ב

בקיץ שנת תרפ"ט עשה הרבי הריי"צ את מסעו המפורסם לארץ הקודש, מסע שאחריו המשיך לביקורו הראשון בארצות הברית, שם שהה כשנה. בשובו מארץ הקודש ובדרכו לארצות הברית, שהה הרבי זמן קצר באירופה וחנה מספר ימים בפאריז.

19. אגרת ו'קכה, אגרות קודש שלו כרך טז עמוד תה.

20. אגרת ו'קמא, אגרות קודש שלו כרך טז עמוד תכ.

באגרת מד' תמוז תרפ"ט, כותב הרבי הריי"צ להר"ר שמואל אבא דוליציקי מאודסה, אודות תוכנית הנסיעה הכללית²¹:

כאמור בעזה"י הסכמתי על הנסיעה, ובעזרתו ית' הנה ביום ו' לחדש אלול הבע"ל אסע עם חתני הר"ש שי' צלחה בהספינה ההולכת לארצות הברית. ובאשר חפצי היה לבקר בהיכלי קודש ציוני הוד כ"ק אבותי רבותינו הקדושים זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, אשר כעת הנני מושלל היכולת בזה, בחרתי בעזה"י לבקר מקומות הקודש באה"ק תובב"א, אשר נוסעים אנחנו צלחה ביום ג' כ"ב תמוז הבע"ל, ונבוא לשם צלחה בר"ח מנחם אב הבע"ל, ונתמהמה שמה כב' שבועות, ומשם נסע חזרה לצרפת, להנפש כשמונה או עשרה ימים, ונסע צלחה כאמור, והשי"ת יצליח דרכנו בגשמיות וברוחניות...

יומיים לאחר מכן, באגרת מו' תמוז, כותב הרבי אל הר"ר מנחם מענדל רוטשטיין בעניין זה²²:

משך העת אשר יהיה לנו בעזה"י מעת בואנו מאה"ק להנסיעה לאמריקה בטח נהיה גם יום או יומים בפריז (על ברור עוד לא אוכל לדעת איך יהיה מצב הענינים אם יודרש לי להיות אם לאו), אבל חושב הנני לגור ימים אלו באחד המקומות באויר טוב, ואפשר העיר האווער בעצמה היא מקום טוב. זאת לא אדע, כי המקומות בשם בלתי נודעים לי כלל. אמנם לנסוע באיזה קורארט [=מקום מרפא] אין בחפצי, כי אם אך ורק במקום שאוכל לנוח, ועם זה שאוכל להשיג מאכל כשר כדגים והדומה.

כן אי אפשר לי עתה לידע בדיוק כמה ימים יהיה לנו בין נסיעה לנסיעה, אבל בכל אופן כאשר הננו חושבים כהיום אשר נסיעתנו מאה"ק תובב"א תהי' אי"ה ביום ג' י"ד מנחם אב או ביום ד' ט"ו בו, עלינו לחשב אשר בעזה"י ביום כ' או כ"א נהיה אי"ה בצרפת.

ובזה הנני חפץ לידע חוות דעת כבוד ידידי, אפשר ידועים לו המקומות בשם, אשר נוכל לבחור לנו בעזה"י מקום טוב להתעכב שם הימים האלו, שיהיו לנו בין נסיעה לנסיעה.

ובאגרת מי"ב תמוז כותב הרבי הריי"צ למר ברוך הלוי ריזיק מרוסטוב²³:

באה"ק ת"ו נתעכב בערך כשני שבועות, ובעזה"י נבקר באיזה עירות, ובערך ט"ו מנחם נסע צלחה מארה"ק ת"ו לצרפת, לעיר החוף האווער, וכשמונה ימים נוכל בעזה"י להנפש מנסיעה לנסיעה, וביום ו' אלול נסע משם צלחה כאמור, והשי"ת יצליח דרכנו בגו"ר.

21. אגרת ו'רלח, אגרות קודש שלו כרך טז עמוד תקיח.

22. אגרת תנא, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד קצה.

23. אגרת ו'רמג, אגרות קודש שלו כרך טז עמוד תקכא.

למעשה, בשובו מארץ הקודש, הגיע הרבי ביום רביעי כ"ב מנ"א אל מקום המרפא באדען-באדען בגרמניה, שם שהה שנים עשר יום, עד יום שני ד' אלול.

באגרת מאדר"ח אלול תרפ"ט, מבאדען-באדען, כותב הרבי הרי"צ לחתנו הרבי נשיא דורנו בברלין²⁴:

בבקשה להודע אצל הארענשטיין שי' האדרעס של ריינין שי', או של גיסו גארלין, בפאריז, אשר יודיעו למר ריינין שי', אלכסנדר שמו, שהנני בבאדען-באדען עד יום ב', וביום ג' לילה אסע בל"נ בעזה"י לפאריז - האווער, וחפצי להתראות עמו.

למחרת, ביום שישי בדר"ח אלול הגיע מברלין לבאדען חתנו הרבי נשיא דורנו, וכן הרמ"מ רוטשטיין. ביום שני ד' אלול חזר חזב"נ הרש"ג מנסיעתו לריגה ועמו בא גם הרב מרדכי דובין. באותו ערב נסע הרבי הרי"צ עמם לפאריז, והרבי נשיא דורנו חזר לברלין.

מרגלית טובה

ביום שלישי ה' אלול, כתב הרבי הרי"צ את האגרת הבאה מפאריז, אל חתנו הרבי נשיא דורנו, בה מתאר את שעבר עליו ועל בני לווייתו בעברם את הגבול הצרפתי²⁵:

לחנים דאגו אודות המעשנים²⁶, כי בבואינו אל הגבול, בהביטו כי נוסעים אנחנו לארה"ב, לא חפץ אף לדבר עמנו, ולא הועיל שיחתם של גיסך חתני שי' ושל ידידנו רמ"מ שי' רוטשטיין, אשר חפצו לכנוס עמו בדברים, בצחות לשון צרפת.

כנראה אשר הפראוואד [=האחראי על הקרון] הבין כי טוב אשר יניח לי הקופי' [=התא] לבדי, וישנתי איזה שעות, ובשעה 6:55 באנו לפאריז. גם הבאגאז [=המטען] בא, ולמראה תיבת נח נהרו פני הצרפתים, ובלוית חן העשרים ושמונה חבילות גדולים וקטנים של הארבעה האדונים ש"ז, גורארי', דובין רוטשטיין צהלו אף שמחו. וארבעה צרפתים אחד ארוך אחד קצר אחד שרוע ואחד קלוט העלום הגגה על האטאבוז, ונסע על המלון נאוועל. שם ירדתי ובאתי לחדרי, אשר הכין, על-ידי טע"ג, ידידנו רמ"מ רוטשטיין, והתפללתי, ואכתוב מכתבים, וגם זה בתוכם.

כנראה נלין פה, ואי"ה מחר בוקר בשעה 9 נסע להאווער, עם המסע המכוון אל זמן צאת הספינה. הבאגאזש כבר יסודר והשי"ת יצליח דרכנו בגו"ר.

24. אגרת ה'תכח, אגרות קודש שלו כרך טו עמוד נז.

25. אגרת ה'תל, אגרות קודש שלו כרך טו עמוד נח.

26. כפי הנראה מהתוכן, הכוונה לסיגריות לכבד בהם את שומרי הגבול שבין גרמניה לצרפת, כדי להקל על המעבר. אמנם הסיגריות לא הגיעו בזמנם, ועל כך כותב כאן, שלא היה צורך בהם כי לא היו קשיים במעבר הגבול.

בזה הנני לבקשך לכתוב לי בכל שבוע ושבוע ומכתבים ארוכים, אך בסגנון קל לקרוא, ובכתב ברור.

והנני חותנך דורש שלומך ומברכך בגשמיות וברוחניות, אוהבך בכל עת. התבונן היטב בהמרגלית טובה אשר נתן לך האלוקים לאורך ימים ושנים וכל טוב בגו"ר, והשי"ת יתן לך חבו"ד [=חכמה, בינה ודעת] להבין הענין על בוריו באמת לאמיתו. באותו יום, ה' אלול תרפ"ט, הוסיף הרבי הרי"צ וכתב מפאריז מכתב נפרד אל בתו הרבנית הצדקנית מרת חי' מושקא²⁷:

בתי! מיותר הוא שאת כל כך מודאגת ממצב בריאותי. האמת היא זאת: הנסיעה לארץ ישראל היתה כפולה, בעלת שלושה צדדים, קדושה, חכמה ופוליטית, וכל דבר בפני עצמו היה כרוך במחיר של הרבה כוח ומאמץ, קל-וחומר כאשר 3 הדברים ביחד, הרי זה יותר מ-3 פעמים ככה.

לא חסרה לי עגמת נפש, התייגתי הרבה מאד, בכיתי ברצינות על נפילתה של ליובאוויטש שלנו, נשקתי את אבני הכותל המערבי בעונג מר ומתוק, הזכרתי את כל אחד ממשפחתנו יחיו ברחמים ותחנונים, התחננתי לפני ה' במקומות הקדושים, על כל אחד בפרט, ועל כולם ביחד, שלא נבייש חלילה את השמות הגדולים הקדושים של אבותינו. בלילות לא ישנתי יותר משעתיים, חסתי על כל רגע, עד כמה שיכלתי הייתי מסוגר, נמאס עלי מתן הכבוד של אנשים וזמזום הדבורים הרועש שלהם שהיו לי למדקרות, הסתכלתי על עצמי ביושר והדבר גרם לי חשק טוב לתהלים עם דמעות. הייתי בחלק אחר לגמרי של העולם, היו אלה רגעים טהורים, וזה עלה לגופי מחיר גדול יותר ממה שהוא רצה.

כשבאתי ביום שישי לאניה הסתגרת בתאי וערכתי חשבון הנפש, מה נעשה אתי בזמן הזה, אפילו [עם] גיסך וחתני ר"ש שי' לא דברתי דבר, עד יום ראשון בצהרים.

ביום ראשון בשעה 6 שמעתי את הידיעה מירושלים ת"ו²⁸, ובלילה היתה לי - ל"ע - התקפת כליות קלה, הזריקו כו'.

ב-12 הימים בבאדען התחזקתי היטב ב"ה. היי רגועה.

ביום רביעי ו' אלול יצאו הרבי ומלוויו מפאריז להאווער, ומשם יצאה הספינה לארצות הברית בה נסעו הרבי הרי"צ ועמו חתנו הרב שמריהו גורארי, הרב מרדכי דובין ודודו של הרבי הר"מ הארנשטיין. מזכירי הרבי, הרב יחזקאל פייגין והרב חיים ליברמן, נסעו לארצות הברית מספר ימים קודם לכן, כדי להכין את הביקור.

27. אגרת ה'תלא, אגרות קודש שלו כרך טו עמוד נט, בתרגום מאידיש.

28. אודות טבח היהודים בחברון בימים י"ז-י"ח מנחם אב.

בי"א אלול תרפ"ט, כתב הרבי הרי"צ אל בתו הרבנית חיה-מושקא לברלין²⁹:
 בטח קבלת את מכתבי מפאריז. גם אני קבלתי את מכתבך בפאריז, ואני מבקש להבא
 לכתוב לעתים קרובות ובפרטיות.
 כן בקשתי את אישך חתני הנכבד שי' שיכתוב לי תכופות, בטח יקיים בקשתי.

ניצול הביקור למען יהודי רוסיה

גם את הזמן הקצר אשר שהה בפאריז בביקור זה, ניצל הרבי הרי"צ לפגישות בנוגע
 לסיוע ליהודי רוסיה. על פגישה אחת כזו, אנו למדים מאגרת שכתב כחצי שנה לאחר
 הביקור, בכ"ה ניסן תר"צ, אל הר"ר סענדר ריינין³⁰:

...בהיותי בפאריז הנה מר קרינעס ומר ראפפארט הצעיר יחיו הגידו לי, אשר בנסיעתי
 חזרה (אשר דמיתי על חדשי כסלו טבת) אודיע מתחלה כחודש ימים, ומר ראפפארט
 יתחיל לדבר עם מכירו או אדונו (אשר הוא עובד בבית מסחרו) הגביר הנודע בעל מסחר
 המרגלית (שמו שכחתי) ולפעול אצלו אשר הוא יתן סכום גדול בשביל עזרת אחינו שי'.

אמנם בקיץ אינני יודע אם יהיה בביתו, וגם בכללות אינני יודע עד כמה גדולה היא
 הבטחתם של מר קרינעס ראפפארט יחיו, וכאשר באים מנסיעה גדולה זו, כבד לעבוד,
 ולהתעכב זמן יותר מיום אחד יהיה בלתי אפשרי, חושב הנני אשר מסעינו צלחה תהיה עם
 אחת מהשני ספינות הללו ברעמען או יוראפע, ועוד חזון למועד.

כאשר היינו יחד בפאריז, טרם נסיעתי דברנו אז אשר הפקדון הנמצא אצל ידידי ימסור
 זאת לידידנו רמ"מ שי' רוטשטיין, וזה האחרון הבטיחו להביא בברלין, ושכחתי כל העת
 לזכור על זה, וכעת בעזה"י בעת נסיעתי הייתי יכול לקחת אותם עמדי.

באגרת נוספת ששיגר הרבי באותו יום, כ"ה ניסן תר"צ, אל הר"ר לוי לאגאווער, יש
 אזכור לתכניתו של הרבי להיות בפאריז בדרך חזור מארה"ב³¹:

...בעזה"י תקוטי לנסוע חזרה בסוף חדש סיון הבע"ל או תחלת תמוז, ודרך מסעי עוד
 טרם אדע, אבל חושב הנני אשר מסעי יהיה ישר לאשכנז, או אפשר אסע דרך צרפת, את
 זה אדע רק כימים אחדים טרם צאתי צלחה.

29. אגרת ה'תלב, אגרות קודש שלו כרך טו עמוד סא, בתרגום מאידיש.

30. אגרת ד'תשיח, אגרות קודש שלו כרך יג עמוד ריט.

31. אגרת ד'תשיג, אגרות קודש שלו כרך יג עמוד רטז.

היכרות עם הר"ר הלל זלטפולסקי

בביקורו זה בפאריז, ערך הרבי היכרות ראשונה גם עם הר"ר הלל זלטפולסקי, מגזע חב"ד ומנכבדי היהודים בפאריז (אשר הוזכר מספר פעמים לעיל), אודותיו יסופר בהרחבה להלן.

וכך כותב הרבי ב"ג כסלו תרצ"ג לבתו של ר' הלל, לאחר פטירתו³², "לנגד עיני נצב כמו חי ביקורו בעברי דרך פאריז - אלול תרפ"ט; שאיפתי - אומר ר' הלל - לעבוד על שדה החסידות, רוח פנימי תנסר לבבי לשלם חובתי למולדתי וגזעיי", והרבי שוחח עמו אודות האפשרות שיעמוד בראש הפעילות למען החסידים בפאריז.

ובאגרת מג' אייר תרצ"ג מוסיף הרבי וכותב לבתו של ר' הלל³³, "בקיץ תרפ"ט בהיותי בפאריז, במסעי מבקורי באה"ק ת"ו לבקורי בארצות הברית, הכרתי פנים בראשונה את כבוד אביה, ענף עץ אבות חסידים, מורם מעם בשכלו החריף ובתבונתו העמוקה והעולה על כולנה בעל רגש נפלא במינו, קן רוח ישראל סבא, מעין נצוצי אור יקרות וזיקי אש חסידותי מלהיב, ומצאתיו ראוי לעמוד בראש עבודה אחראית האמורה, אמנם בהיותי טרוד אז בנסיעתי הנחתי הדבר לעת בואי בחזרה מארצות הברית"...

יחידות משפחת דז'לושינסקי

עוד בביקור זה בפאריז, פגש הרבי הריי"צ גם בבני משפחת דז'לושינסקי, הרב משה שמואל ואשתו, ובנם הרב אברהם יהודה.

הבן הרב אברהם יהודה דז'לושינסקי נמנה לימים עם ראשי עסקני הקהילה היהודית בבאזל, והיה תלמיד חכם מובהק ומחנך ותיק.

הוא נולד בפרנקפורט ביום י"ט באדר תרפ"ג, וכבר בגיל ילדות נוצר קשר בינו לבין בית ליובאוויטש, קשר שנמשך לאורך עשרות בשנים. הקשר החל עוד בבית הוריו, שאמנם לא היו חסידי חב"ד אך היה להם קשר משפחתי עד ליובאוויטש שבעקבותיו נוצר גם קשר של לימוד ואהבה גדולה.

כשהרבי הריי"צ ביקר בפאריז, בטרם יצא לדרכו לארצות הברית, נכנסו הוריו ל'יחידות' יחד עם בנם. זו הייתה הפעם הראשונה שבה הוא ראה את הרבי הריי"צ. הוריו ביקשו מהרבי ברכה בעבורו. "הרבי שאל מה ואיפה אני לומד ונתן לי ברכה ללימודים", זכר הרב דז'לושינסקי היטב את המעמד ההוא.

32. מובא בהרחבה להלן עמוד 153.

33. מובא בהרחבה להלן עמוד 154.

כאשר הרבי הריי"צ יצא את פאריז בדרכו להמשך המסע, ליווה אותו גם דז'לושינסקי הצעיר. בשלב מסויים מישהו אמר לו 'בוא נלך מכאן'. הדברים הגיעו לאוזני הרבי הריי"צ שהגיב: "יהודי לא עוזב, הולכים..."

שנת תרצ"ב

שני עמודי התווך

אחרי מלחמת העולם הראשונה והפוגרומים וכו' נהרו לפריז מהגרים רבים ממזרח אירופה, ובהם גם פליטים שברחו מרוסיה בשל ריבוי התלאות שנגרמו בעקבות המהפכה. רוב המהגרים היו סוחרים קטנים ובעלי מלאכה, אבל היו בהם גם מספר ניכר של תעשיינים, שפיתחו בצרפת מוצרים חדשים והגיעו למעמד כלכלי גבוה.

גם אינטלקטואלים רבים התרכזו בפריז, וכן סטודנטים יהודים שלא התאפשר להם ללמוד במדינות מולדתם, רובם תלמידי המכללות לרפואה ולפילוסופיה.

למרבה הפלא, רבים שהיו רחוקים מהיהדות בארץ מולדתם, התקרבו למסורת האבות דוקא בצרפת, בהשפעתה של האוירה השמרנית ששררה בה. מאידך גיסא, בקרב הצעירים שהצליחו להתערות באוכלוסיה המקומית החלה ההתבוללות לתת את רישומה.

בתקופה זו של ראשית שנות ה'תר"צ, החל להתקבץ בפאריז גם ריכוז של חסידים הנמנים על דגל חסידי חב"ד ליובאוויטש. לעיל הובאה המלצתו של הרבי להר"ר אלכסנדר ריינין לגור בפאריז, ובנוסף התגוררו בעיר עוד יהודים שנמנו על דגל החסידים.

בתקופה זו הרבה הרבי הריי"צ פעלים, ממקום מושבו בריגה בירת לטביה, לחיזוק היהדות במדינות שונות, וצרפת בכללן, אלא שכאן הצטרפה לכך גם פעילות יהודית שהתבטאה בהפצת מעיינות החסידות ובלימוד דא"ח.

שני עמודי התווך שעליהם הושתתה הפעילות הרוחנית בפאריז היו השד"ר הרה"ח ר' שמעון לייב גרינברג ע"ה, והעסקן-הגביר ר' הלל זלטופולסקי ע"ה.

משפיע לחסידי חב"ד בפאריז

החסידים שהתקבצו בפאריז עוררו את הצורך במינוי רב ומשפיע לציבור החסידים בפאריז. עדות ראשונה לכך אנו מוצאים באגרת מח"י טבת תרצ"ב, בה כותב הרבי הרי"צ אל הרב יעקב לנדא³⁴:

מכתבו מיום א' העבר הגיעני היום. ובנידון מה שכותב שנתקבל מכתב מפאריז אשר דרוש שם רב מאנ"ש שי' איני יודע מזה כלל, ואיני יודע מי הוא הכותב, ואם היה ידוע מי הכותב אפשר שהיו יכולים אז לברר הדבר.

הרב לנדא השיב על כך לרבי בפרטיות אודות ההצעה ומקורה. במכתב נוסף בעניין זה ימים אחדים לאחר מכן, בכ"ו טבת תרצ"ב, כותב הרבי אל הרב לנדא³⁵:

מכתבו קבלתי, ועכשיו יודע אני מה היא הצעה של פאריז ונדבר בזה כאשר נתראה אי"ה.

באותם ימים הגיע לפאריז אברך חסידי נכבד בשליחות למען ישיבות "תומכי תמימים", הרב שמעון לייב גרינברג, ועל פי הצעת הרבי החל לשמש כמנהיג רוחני לחסידים אשר בפאריז.

הרב גרינברג היה מתלמידי "תומכי תמימים" בליובאוויטש, במקורו מהעיר וורשה ובעל מנגן גדול. בקיץ תרע"א נמנה עם התלמידים המבוגרים ב"זאל" בליובאוויטש שבאו ללמוד במחלקת הישיבה שבשצעדריץ ולהשפיע בה רוח חסידית.

באגרת מב' אדר ראשון תרצ"ב אל הרמ"מ רוטשטיין, כותב הרבי הרי"צ בעניין זה³⁶:

כעת כאשר יהיה בפאריז בטח יזדמן עם אנ"ש שי', וכפי ששם עכשיו ידידנו המשולח הרב וו"ח אי"א מוה"ר שמעון ליב שי' גרינבערג, בטח יזדמן לכבודו להיות במסיבה בהתועדות אנ"ש שי' ויחזקם, והנני מקוה לקבל פ"ש בכתב מכבודו שי' מהרושם הטוב שעשה היות הרב גרינבערג שי' בפאריז.

ובאגרת מיו"ד אדר ראשון תרצ"ב, כותב הרבי הרי"צ אל הר"ר הלל זלטפולסקי

בפאריז³⁷:

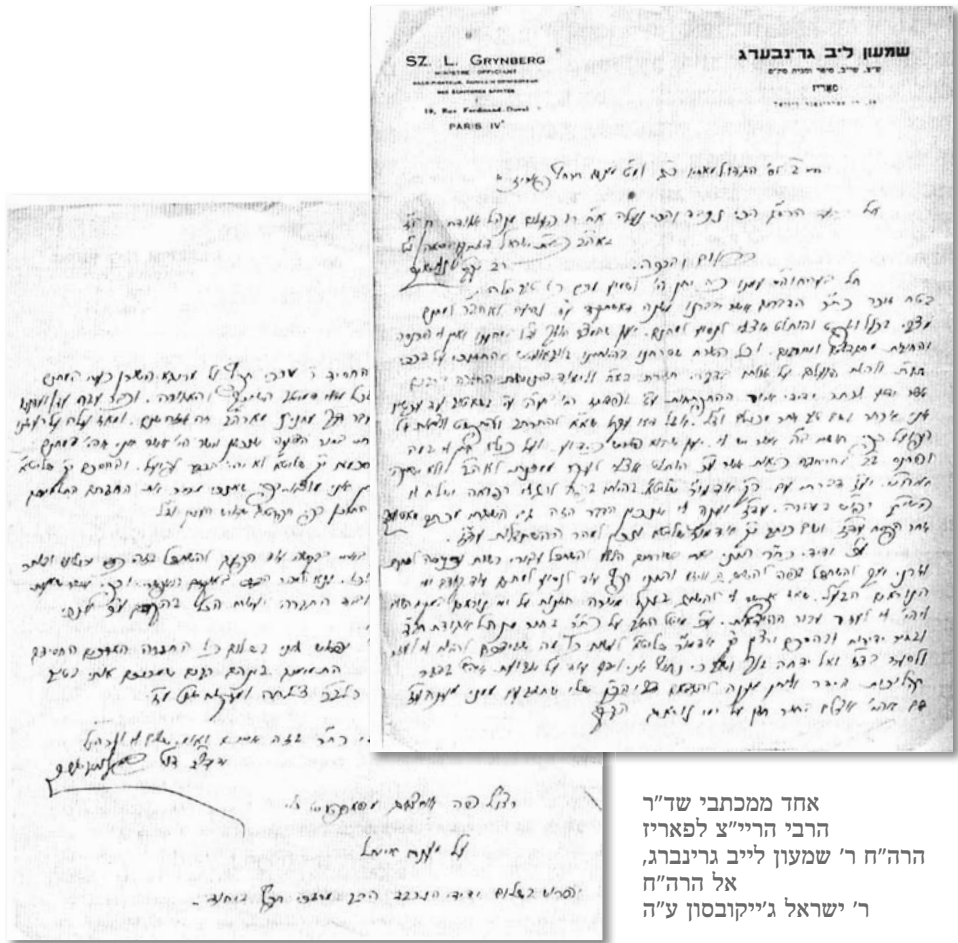
שמחתי מאד לשמוע מהשתתפותו בעבודה בהנוגע להחזקת הישיבות, וגם בדבר ענינו של הרב גרינבערג שי' בהנוגע לאמירת וחזרת דברי חסידות.

34. אגרת תקנ, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד שס.

35. אגרת תקנד, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד שעח.

36. אגרת תקסו, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד שצד.

37. אגרת תקסד, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד שצה.

...אבוא איה"ש בכתובים עם הרב גרינבערג שי', לתת לו הוראות ידועות כפי האפשרי בהנוגע להסתדרות שיחות ודיבורים בענינים שונים שמסביב לדא"ח, כוונתי כי חסידות מוכרחים לדבר בלשונה וכוונתה ואין בכוחינו ורשותינו לשנות בזה מאומה, אבל בתור מבוא לחסידות בהסבר ענינים שונים של חסידות בודאי שיכולים לסדר בזה דברים מסודרים.

שבועות ספורים לאחר מכן כתב הרבי לר' אלכסנדר ריינין, שהיה טוב מאד אילו היו מבצעים את התכנית של ר' הלל לכנס צעירים בביתו של מר "וייל הצעיר", ולדבר בפניהם אודות דא"ח, וכן להתוועד בבית-הכנסת של המזרחי³⁸:

38. אגרת ד"רד. אגרות קודש שלו כרך יא עמוד שמא.

היה טוב מאד שיצא לפועל הפלאן [=התכנית] דמר זלאטאפאלסקי אשר אצל ווייל הצעיר יעשו צוזאמענקונפט [=התכנסות] מצעירים לדבר ע"ד דא"ח, וגם על מקום ידוע מהמזרחי שוהל יתועדו מה שיכולים לעשות להרחיב הכל יפה.

הסתדרותו של הרב גרינברג

באותם ימים, באגרת משושן פורים תרצ"ב, כותב הרבי הריי"צ אל הרמ"מ רוטשטיין³⁹: מפאריז הנני מקבל מכתבים משמחים בהנוגע להתפתחות עבודתו של הרב גרינבערג שי', מתועדים לפרקים קרובים, והרב גרינבערג שי' חוזר דא"ח, אבל בהנוגע לתמיכת הישיבות אין נראה עדיין פעולות ממשיות. ובאגרת להר"ר דובער רפפורט מחודש אדר שני תרצ"ב, כותב הרבי הריי"צ על הצורך לדאוג להסתדרותו של הרב גרינברג בפאריז, למען יוכל לעשות עבודתו הרוחנית מבלי דאגות כספיות⁴⁰:

שמח מאד לשמוע הפ"ש מכבודו שמתענין דבר השד"ר אשר שלחתי, ובטח נותן לבו ודעתו על זה להרבות חברים.

ודאי הדבר אשר צריכים בע"ה להשיג יסוד להחזקת הרב גרינבערג שי', אשר בע"ה מביא תועלת גדול לאנ"ש שי', והחפצים לשמוע דברי חסידות, אבל בזה הם צריכים לעשות בזריזות ובחריצות יותר, ולראות להמשיך יותר אנשים ולהרחיב חוג ועד הפועל, והשי"ת יהיה בעזרם בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר.

באותם ימים הוסיף הרבי הריי"צ וכתב אגרת מיוחדת אל המשולח הרב גרינברג עצמו באשר לתפקידיו בקרב עדת חסידי חב"ד בפאריז⁴¹:

מכ' נתקבל ואשיב בפרטיות אי"ה שבוע הבע"ל. רק כפי שכותב לידידנו מר זלאט' ולידידנו מר ריינין, ובטח יהיה ב' ניסן, צריך לראות להשתמש בזה שיגיש פארבריינגען וידבר דא"ח ואשר יקבלו החלטות להתקהל לפרקים, והעיקר לבקש שיתנו לו עבודה, שהזמן לא לבד שעובר ואין כסף עבור הישיבות, וגם עוברת בהעדר הפעולות, שאפילו אין הם יכולים להזדמן כל כך אבל האם היה צריך יותר ללמוד במקום זה ובמקום אחר, העת עוברת בבטלה.

39. אגרת תקסט, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד שצט.

40. אגרת ד'רה, אגרות קודש שלו כרך יא עמוד שמב.

41. אגרת ד'רכז, אגרות קודש שלו כרך יא עמוד שנו.

כאמור, הרבי פנה אל העסקנים בפאריז בבקשה לסייע בשליחותו של הרב גרינברג. ואכן מן האגרת הבאה נראה שעסקני פאריז פעלו בנושא, כפי שכותב הרבי באגרת נוספת מאותם ימים אל מר קריינס⁴²:

על-ידי חתני הר"ש נודעתי מהשיבה שהיתה בדבר המשולח - ומקוה שעכשיו יתחילו פעולות, לא לבד עניני דיבורים ובקורת. ומקוה שבחמימותו בודאי יעשה בזה ויעזור שעבודת המשולח תהיה עושה פרי טוב, והשי"ת יעזור.

פנייה אל הרב יואל הרצוג למען השוד"ר

אחד האישים הנכבדים והידועים בפאריז של אותם ימים איתם עמד הרבי הריי"צ בקשר באותה תקופה, היה הרב יואל לייב הלוי הרצוג מרבני העיר, אביו של מי שהיה לימים הרב הראשי לישראל, הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג. וכפי שצויין לעיל, הרב הרצוג עמד בקשרים עם בית ליובאוויטש, ובשנת תרע"ד בעוברו דרך פאריז, נפגש עמו הרבי הרש"ב וכן עם בנו הראי"ה הרצוג.

כאשר השוד"ר הרב גרינברג הגיע לפאריז, שיגר הרבי הריי"צ לרב הרצוג את האגרת הבאה, בה ביקש ממנו לסייע בהסדרותו של הרב גרינברג.

וכך כותב הרבי בכ"ח ניסן תרצ"ב, אל "כבוד ידידי הרה"ג המפורסם והנודע לשם תהלה ותפארת, בתוככי גאוני יעקב העוסקים בהחזקת היהדות ומוסדי התורה, בעל מדות נשגבות, אי"א מוה"ר יואל שי' הערצאג, פאריז"⁴³:

כפי שידוע לי היטב עדינות לב כת"ר שליט"א, נוסף על גודל שאיפתו להחזיק אהלי תורה, וכפי שכותבים אלי בכל עת ידידינו היקרים הגבירים הנכבדים שי', ומפליגים בכל עת מעלות כת"ר וגודל התענינותו להחזקת הישיבות ולומדי התורה, הנני מקוה אשר כת"ר שי' יעשה הכל כל מה שביכולתו לטובת החזקת הישיבות תומכי תמימים העומדות תחת הנהלתו, אשר מצבן כעת קשה מאד ועזרה תכופה נחוצה להן מאד מאד.

הנני בטוח אשר במשך ימי שבתו של תלמידנו הנכבד והכי נעלה ר' שמעון ליב שי' גרינבערג בפאריז, הכיר כת"ר שי' במעלותיו הטובות ומכבדו כראוי לו, וכפי שהוא שוחט ובודק מומחה וירא שמים וראוי לקירוב, הייתי מבקש מאד באופן האפשרי להמציא לו איזה מקום מוכשר לפניו בתור שו"ב, ולא אפונה אשר כת"ר יהנה במאד ממנו כראוי לתלמיד ישיבת תומכי תמימים.

42. אגרת ד'רסט, אגרות קודש שלו כרך יא עמוד שפ.

43. אגרת תקעג, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד תג.

מאד ינעם לי לשמע משלום כת"ר שליט"א, והנני מברכו אשר יהיה השי"ת בעזרו וימלא משאלות לבבו לטובה ולברכה.

והנני ידידו הדו"ש מכבדו ומברכו בגו"ר.

באותו יום, כ"ח ניסן, הוסיף הרבי הרי"צ וכתב אגרת בעניין זה אל הרב מענדל זלטפולסקי⁴⁴ בה הרבי מבקש להבהיר לרב הרצוג שבואו של הרב גרינברג אינו למטרת רבנות, מה שהיה יכול להתפרש ככניסה לתחומו של מישהו, אלא למסירות שיעורים והשפעה רוחנית גרידא. וכך כותב לו הרבי⁴⁵:

שמח מאד מכתבו שהיה אצל הרה"ג המפורסם והנלש"ת ר' יואל שליט"א הערצאג, וביאר לו על נכון המטרה של מר גרינברג בפריו. נכון מאד שעשה, ומקוה שביאר לנכון להרב הערצאג שאין כוונתו בנדון רבנות, רק בהנוגע לשיבות, ובענינו הפרטי אם היה מזדמן שוחט ובודק היה לתועלת גדול, ושמח מאד שכותב אשר בודאי אם היה יודע שככה היה משתדל למצא לו.

חפץ לומר לו בלכ"ע על ברור שמר גריבערג כלל לא היה במחשבה אצלי בהנוגע לעניני רבנות, לא היה הווא-אמינא כזו, זולת זאת שללימוד שיעור אינו נכנס בסוג רבנות, אבל הוראה וכדומה לא עלה על דעת.

בהמשך לכך כתב הרבי הרי"צ לר' אלכסנדר רייניץ⁴⁶:

מכתבו מחוהמ"פ קבלתי, בינתיים היה לי מכתב מגרינברג שכתב לי בדבר ב' ניסן. גם היה לי 2 מכתבים וויכטיגע [=חשובים, בעלי ערך] מידידנו מר זלאטאפאלסקי מאד מעניינים רייכען אינהאלט [=תוכן עשיר], בדבר העצות להפצת חסידות. מקוה ימים אלו להשיב. בטח יראה גם הוא.

עכשיו היה לי מכתב ממר מענדל זלאטפולסקי כותב בנדון הבקור להרה"ג הערצאג, אויפגעקלערט [=מבהיר] בנדון מר גרינברג שלא היה לו שום מחשבה בדבר רבנות, ושמחתי מאד מזה שביארו להרצוג כמו שהוא, ולפי מכתבו ולפי הידיעה של מר זלאטאפולסקי שמצא לנחוץ שאכתוב לו כתבתי, וכפי שיודע שגוטע בעציהונגען [=יחסים טובים] עמדו בודאי ידברו אין דעם זיהן [=במובן זה].

44. אחיו של הרה"ר הלל זלטפולסקי, אודותיו יוספר להלן בהרחבה.

45. אגרת ד'רמ, אגרות קודש שלו כרך יא עמוד שסו.

46. אגרת ד'רמא, אגרות קודש שלו כרך יא עמוד שסח.

וכפי הנראה ממכתב זלאטאפולסקי שאלת משרה עבור גרינבערג קרוב לאפשרות, שחושב שהשאלה מתקרבת בשביל האפשרות של עקזיסטענץ [=קיום] הלאה בפאריז, שבכל אופן הביא תועלת ב"ה, ובטח יעשו בזה ויראו להביא בפועל.

התכתבות עם הר"ר הלל זלטפולסקי

הר"ר הלל זלטפולסקי

כאמור, אישיות נכבדה נוספת מפאריז עמה עמד הרבי הריי"צ בקשר קרוב שנמשך על פני מספר שנים, היה הר"ר הלל זלטפולסקי.

ר' הלל נולד ביקטרינוסלב שבאוקראינה בי"ב תמוז תרכ"ח, לאביו הרב חיים שלמה זלמן זלטפולסקי ולאמו שפרה בת ר' אלחנן סנדומירסקי. אביו היה מנכבדי חסידי חב"ד, וחסיד נלהב של אדמו"ר המהר"ש.

הוא גדל וחונך בקרמנטשוג, על ברכי התורה והחסידות, במשפחת עשירים ולמדנים מופלגים. משחר ילדותו ונעוריו הצטיין ר' הלל בכישרונותיו ובחריפות מוחו ותבונתו. בין מלמדיו היה גם החסיד הנודע רבי שמואל בצלאל שפטיל, הרשב"ץ, אשר היה לימים מחנכו של הרבי הריי"צ.

עד נישואיו מילא את כרסו בש"ס ופוסקים ובתורת הנסתר, כשרק שעות מעטות ביום מוקדשות בסתר ללימוד השפה הרוסית וספרותה, מקצועות כלליים והנהלת החשבונות.

לאחר חתונתו נכנס ר' הלל לעסקי חותנו בקייב, אשר היה אחד מגדולי סוחרי הסוכר ברוסיה, ועם זאת גם מגדולי התורה בקייב ומעמודי התווך של הקהילה היהודית. מני אז החל ר' הלל להרחיב את השכלתו הכללית ולשלוח את ידו במסחר, ולא מפני שהיה לו יחס מיוחד לכסף, אלא מפני שמצא דוקא בשדה זה מקום להתגדר בחריפות שכלו ולהכניס בו מידה רבה של המצאה ויצירה.

לא עברו ימים רבים ור' הלל תפס מקום בשורה הראשונה של בעלי תעשיית הסוכר והבנקאות ברוסיה. חריפותו, יושרו וקסמו האישי קשרוהו ברוסיה הצארית בקשרי מסחר ונאמנות עם משפחות האצולה הרוסית, והוא השכיל לנצל את יחסו אתם לא פעם לטובת כלל ישראל ולטובת יחידים אשר סבלו מהשלטון האנטישמי.

כאיש עסקים תמך ר' הלל רבות גם בספרות ובתרבות העברית, והעניק להן ביד רחבה מכוחו ומהונו. היה ממקימי "קרן היסוד", ממקימי ארגון "חובבי שפת עבר",

שהתגלגל לרשת גני הילדים ובתי הספר העבריים "תרבות", מסוף המאה ה-19 וראשית המאה ה-20 ברוסיה ובפולין.

מן העניין לציין, שאף כי רבים כתבו אודות ר' הלל שנודע כעסקן ציוני לאומי, נדיב ומשכיל, איש לא האיר את הפן הדתי והחסידי שלו, תכונה שהיתה טבועה עמוק עמוק בנפשו - כפי שניווכח מהתיאורים שלפנינו.

באגרת מח' אדר ראשון תרפ"ט, כותב הרבי אודותיו "בזה הנני לבקש את כבוד ידידי להתראות עם כבוד ידידנו הכי נכבד והכי נעלה העסקן חרוץ ובעל פעולות כבירות מוהר"ר הלל שי' זלאטאפאלסקי, ולהתיעץ ע"ד העבודה בהוה בדבר העזרה לחג הפסח, הבע"ל", וכן באגרת אליו מיו"ד אדר ראשון שנה זו, בה הרבי מבקש ממנו לסייע בהסתדרותו של השד"ר הרב גרינברג.

ההיכרות הראשונה של הרבי הרי"צ עם ר' הלל הייתה כשלוש שנים לפני התקופה הנידונה כאן, בביקורו של הרבי בפאריז בחודש אלול תרפ"ט. באותה שעה עמד הרבי מקרוב על אישיותו, כמובא לעיל מהתרשמותו של הרבי ממנו, "ענף עץ אבות חסידים, מורם מעם בשכלו החריף ובתבונתו העמוקה והעולה על כולנה בעל רגש נפלא במינו, קן רוח ישראל סבא, מעין נצוצי אור יקרות וזיקי אש חסידותי מלהיב..."

אישור להקמת "אגודת חב"ד" בפאריז

הרבי הרי"צ ניהל עם ר' הלל התכתבות מסועפת. מהמכתב שלפנינו שכתב הרבי בשלהי חודש אדר שני תרצ"ב לר' הלל, ניכר שגם הוא היה מן המבשרים לרבי על הצלחת פעולותיו של המשולח הרב גרינברג בפאריז. כאן גם מתוודעים אנו לראשונה על יוזמתם של ר' הלל וחבריו להקמת "אגודת חב"ד" בפריז, והרבי מתווה לפנייהם את מטרותיה של האגודה⁴⁷:

מכתבו מכ' לחודש זה קבלתי. שמחתי מאד לשמע פ"ש ממנו, בפרט ביודעי החלק הגדול שלוקח במטרת נסיעתו של הרב גרינברג ומהענין בכלל, ואשר מזמן לזמן מתועדים לדבר אודות דא"ח שזהו מעין מקור מים חיים שזה יכול להניח [. .] נוחם לכל האי שביעות רצון גופני, והשי"ת יעזור שבגשמיות גם כן יוטב ואז הרוחניות גם כן יהיה טוב יותר.

מה שחושבים התועדות לב' ניסן הוא כראוי להיות, והנני מקוה שישתדר יפה. ובנדון הכתבים שבקשו [. .] אשר ישלחו להם מספר נכון מהאכסמפלרים שנדפסו ללמוד ניסן

47. אגרת ד"רכה, אגרות קודש שלו כרך יא עמוד שנד.

זה. והשי"ת יעזור שזכות הוד כ"ק אאמו"ר יגן עלינו ועל כל אנ"ש בתוככי כלל אחינו בני ישראל לכל אחד בפרט בהמצטרך לו מנפש ועד בשר.

בנדון שחפצים לעשות אגודת חב"ד [. .] רצונם הטוב, וחפץ להגיד דעתי, שמעולם [. .] ידע רק שמות אגודות ופעולות, ולאחר שיש פעולות טוב ששם ידוע מאחד הפעולות, ורק בראותי הועדים שלוקחים ענין חם כזה בענין זה בפריז, יש לקוות שברצון יצאו אל הפועל בפעולות טובות.

בנדון היו"ר של אגודה זו קשה לי לחוות דעתי בזה, כפי שמבינים על אתר. ושמח מאד לשמע מ"ש בנדון הרב ד"ר . . ש' שאביו היה מחסידי הצמח צדק והנהגתו בהנהגה טובה וישרה, ובלי הכירו מבקש לפרוש בשלומו בשמי ולהגיד תוחלתי העמוקה שיכנס בקירוב יותר לדבר, וא' הענפים מאגודת חב"ד צריך להיות להמשיך גזע החסידים.

חסידים אין מתחלקים מכלל, חלילה, ישראל בשום דבר, כי בכלל אצל ישראל הלב פתוח לכל דופק ומעורר לחיבת התורה וקיום המצוות מעשיות, ובזה גופא גזע החסידים נושאים בעצמם ירושה של אוצר בלום של רגש לדבר טוב, ויכולים לומר שבמלה הנכונה אל תביט אל מראהו החיצוני, ובשעה שהקב"ה עוזר וטל אורות יורד על תוכיות ונקודת הלב, יעזור השי"ת בודאי שהוא בעצמו יתחיל להניח תפילין וישמור ש"ק ויקיים המצוות שזה עיקרא ושרשא דכולא.

הייתי מוצא לחשוב מאד להניח שימת לב מיוחדת בענין הזה לקרב הצעירים וגם התלמידים, אין הכוונה בדבר חסידות, רק א' האמצעים בכדי ששיגו שמירת שבת הנחת תפילין ומאכל כשר, וזה לראש וראשונה, כי בדרכי ההוכחה יש בזה תורה שלמה, כמו בעניני הרפואה כשאחד ר"ל חולה בא' מאבריו מחזקים האבר הבריא, שנותנים כח שלא לבד שיוכל לסבול המחלה של האבר החולה רק שיתן השפעה ידועה לחזק האבר החולה שיבריא. ר"ל כשא' חסר תפילין, שבת קודש או סהרת המשפחה וכשר, הוא בעל מום ידוע וחולה ר"ל. דרכי הרפואה הם גם כן בזה לראות לחזק בזה שבריא.

גזע החסידים בריא בירושה הק' שפעלו במסירת אבות רגש ידוע, ובמילא מזה יכול להתחיל הרפואה ויכולים לקוות שהגוף יבריא.

בכללות אגודת החסידים צריך בודאי להחזיק בהגבלות שלה בלימוד הדא"ח לאלו השייכים לזה, אבל ענף גדול להמשיך כל שיכולים בחבלי עבותות אהבה וקירוב הדעת, להראותו יקר תפארת גדולת תורת החסידות.

חושב שבענינים ידועים כמו הצעת היו"ר והדומה שצריך בודאי להתחשב עם דעת כבודו מי שמציע. אם על הישיבה הראשונה צ"ל בחירה כזו הייתי מציע שלא אפזאג [=לסרב] מלהיות יו"ר, ויכולו למצוא מקומות מכובדים בהנהלה שצריכים.

מידי דברי נעים לי לומר לידידי אשר בא בכתובים את נכדו האברך הנכבד מר עקיבא שי' [=פערסיץ, בן בתו מרת שושנה], ושמח להדגיש שרואה הנני בו זיו הוד מגזע בריאתו שדורכגענומען [=חדור] בחיבת התורה וחיבת המצוה. והשי"ת יעזור לו ולשאר בניו שיסתדרו בסדר חיים מאושרים ומיוסדים על דרכי התורה והמצוות.

הנני פב"ש אחיו שי' ובשלום ידידנו אנ"ש שי'.

ההתוועדות שנועדה לב' ניסן, כנזכר במכתב הנ"ל, היתה אמורה להיות אירוע משמעותי, והרבי מתייחס אליה גם במכתבו אל השליח הרב גרינברג עצמו; ברישום הקצר מתוכנו של המכתב (שהובא לעיל) נזכרים המכתבים הקודמים לר' הלל ולר' אלכסנדר ריינין, והרבי מביע את בטחונו שתתקיים התוועדות בב' ניסן ומורה לו כי "צריך לראות להשתמש בזה שיגיש פארבריינגען וידבר דא"ה, ואשר יקבלו החלטות להתקהל לפרקים"

בד בבד היתה אמורה להתייסד באותה עת "אגודת חב"ד" בפאריז. על כך כתב הרבי לר' הלל בתחילת חודש ניסן של אותה שנה⁴⁸:

מחכה ימים אלו מכתב איך עבר בפועל מחשבתם הטובה על אודות התיסדות אגודת חב"ד, ואשר בודאי ימי החגים הבע"ל יראו להשתמש בלימוד והתוועדות, שזה מיסודי ההתיסדות לתת מוזן לזיק הטמון, להתאחו בדבר להביא לפועל טוב. שצריכים להיות שמח בפעולת החסידות שפועל בעניני דעות והשגה באלקות. ועולה על כולנה אם פועל איזה רושם ל"בפועל ממש" בקיום מצוות מעשיות, ד.ה. בזאכן [=זאת אומרת: בדברים] שהיה רחוק וב"ה נתקרב ומניח תפילין או כשר ושמירת שבת, צריך להיות יקר מכל יקר.

הפצת החסידות בצרפת

באגרת נוספת אליו מז' אייר תרצ"ב פונה אליו הרבי בתארים הייחודיים הבאים, "כבוד ידידי הגביר הנכבד והנעלה, הנודע והמפורסם לשם תהלה ותפארת בתוככי עסקני הכלל, מוקיר ורחים רבנן, בעל מידות תרומיות, גזע תרשישים, וו"ח אי"א מו"ה הלל שי', הוא הר"ר הלל זלטופולסקי מפאריז". באגרת הרבי משיב לו באריכות על שורת מכתבים ששיגר אליו⁴⁹.

ממכתב זה ניתן ללמוד הרבה על הפעולות שנעשו בפריז בפרק הזמן שחלף, על התכניות לעתיד ("מנין חב"די"), על בעיות עקרוניות שניצבו לפניהם ("אם לדבר חסידות בצרפתית") וגם על אישיותו של ר' הלל.

48. אגרת ד'רלד, אגרות קודש שלו כרך יא עמוד שסב.

49. אגרת תקעו, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד תטז.

בתחילת דבריו מתייחס הרבי למכתביו של ר' הלל באופן כללי:

את שני מכתביו . . קבלתי. וכבר הגדתי אשר מכתבי ידידי שי' הם למקרא עונג עבורי, שמכתבים תכניים כאלו וכיוצא בהם אשר אני מקבל, מעוררים בי תמיד זכרון ימי קדם בבירת החסידות בליובאוויטש. ומלבד התוכן השכלי שבהם, עוד יש בהם מהתועלת הנרצה בהפחת רוח חיים בקיום המצות מעשיות, אשר זה כל האדם, כי כל דבר שכל וחכמה יביאנו אל הקודש פנימה, להוסיף נר באולם מקדשו...

אחרי אריכות רבה בענייני השכלה חסידית, מסכם הרבי:

כל זה כתבתי בקצרה כעין הקדמה, להוכיח עד כמה קשה לדבר ומכל-שכן לכתוב ענינים אלו, מהו חסיד ומהי חסידות וכדומה, ולמצוא המלים המכוונות לזה. אבל מכל מקום אין אנחנו בני חורין להפטור מזה ומוטל עלינו להקל ולקרב הענינים הללו אלינו, או לקרב עצמנו אל הענינים הללו יותר כפי האפשרות.

ועכשיו אני נגש להשיב על מכתביו ראשון ראשון ואחרון אחרון.

מכתבו מב' ניסן:

מענין אותי מאד מה שדיבר כבודו מענינא דיומא ביום ב' ניסן, ואולי יש אצל כבודו רשום בכתב מה שדיבר אז, הייתי נהנה מאד אם היה שולח אלי, וכבר כתבתי אשר בכלל מכתביו מענינים אותי מאד ותופסים אצלי מקום חשוב בין המכתבים בני תוכן שאני מקבל. ובנדון מנין חב"ד, נכון הדבר מאד וצריכים להתחיל לסדר הדבר בעוד מועד, כדי שיצא לפועל לימים הנוראים הבע"ל (ובאמת הנהגות ומנהגים ידועים בבתי כנסת נשכחים לאט לאט מהעדר שימת לב, ומי ידבר מהנהגת החסידים וספורי מעשיות אשר נשכחים בהמשך הזמן ומקבלים תמונה אחרת לגמרי).

ובדבר הרב בק והחכם הנכבד מר סלאזבערג שי', אין הדבר מפליאני בידועי עד כמה החסידות היא חכמה גדולה בעצמה, וגם בלולה ממדעים שונים, ואין פלא אם אנשים שנתנו ימיהם על מדע מתענינים בה.

ובדבר השאלה אם לדבר חסידות בצרפתית או באיזה שפה אחרת, הנה אליבא דאמת הרי דבר שכלי יש לו לבוש שלו, שהוא הכלי שלו, ובאופן אחר הוא כמו דבר שמריקים מכלי אל כלי (וכידוע דברי ראש המעתיקים ר' יהודה ן' תבון בענין העתקת ספרים משפה לשפה), ואפילו כשהמעתיק ראוי לאיצטלא זו ובקי בשתי השפות על בורין, הן השפה שהוא מעתיק ממנה והן השפה שהוא מעתיק אליה, מכל מקום הנה הדבר שכלי כאשר בא בשפה המועתקת אין לידתו כמו הורתו, והדברים כמו שיצאו מעטו של המחבר בשפתו

אין להם לא תמורה ולא חילוף באיזה שפה אחרת שתהיה, ואין מי שיוכל ולהשקיע כל כך רוח חיים ביציר כפיו כמו המחבר בעצמו,

ועל אחת כמה וכמה בחסידות שהיא דבר ה' אשר השיגוה וגילוה הוד כ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע ברוח הקודש, הנה גם השכלי שבה הרי הכוונה מרובה על הכתב (וכאמור שעניינים אנו במלים להוציא את הרגש בכתב) וצריכים זהירות יתירה בזה, ומשום זה הנני חושב ברור כי העתקת החסידות לשפות אחרות הוא דבר היותר קשה, ואי אפשר לקרוא חסידות שתכתב בשפות אחרות בשם חסידות.

אמנם זהו רק בהנוגע להעתקה בכתב, אבל בדיבור בעל פה ושיחה ברבים, הנה פעמים הרבה שאלוני אברכים שונים מתלמידינו החשובים ש' הנמצאים כעת במדינות שונות, אם יש להם רשות לדבר חסידות בשפה פופולארית, כדי שיבינו גם השומעים שאין להם הבנה מיוחדת בחסידות, והשבתי להם אשר חסידות צריכים לדבר כמו שהיא, ואין להכניס בה שום דרשות וכו', אבל בדרוש יכולים להכניס ענין של חסידות ולבאר כפי הצורך להבנת הענין.

...אשר על כן בהנוגע לענינינו, הנה מהשער ולפנים בזה צריכים להזהר ביותר עד כמה מותר להכניס בחצר החסידות לפנים מן הקלעים עניני שכל אנושי, אבל מהשער ולחוץ, והוא לקחת ענינים של חסידות ולהסבירם ולבארם (בלי אחריות), באופן כזה הנני חושב שהוא מותר בכל השפות.

...היה מענין אותי לראות את החוברת אשר כתב צרפתית במסירת הקולמוס ע"ד הישיבות כפי שכותב.

מכתבו מחול המועד פסח:

מה שכותב שהרגיש במכתבי שהנני חפץ בהתקרבות הצעירים, לא לבד לשם חסידות כי אם למען יאכלו כשר וכו', הנה באתי לזה מהנסיון היומי אשר הוכיח לי בעשר שנות ימי שבתי במדינתנו, אחרי שקרנו האסון הנורא אשר שקעה שמשנו עטרת תפארת משפחתנו הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, ובחיי אחר כך בין גלי ים זועף של התנגדות והתנפלות על התורה והיהדות ועל כל הקדוש בישראל, ונזדמנתי עם אנשים כאלו אשר הכרתים מקודם לאנשים חפשים ורחוקים ממצות מעשיות, ואחר כך בימי הרדיפות האנשים הללו עזרו לנו בכל כוחותיהם ללמד סנגוריא על כל רב ומלמד אשר הועמד לדין כחוטא ופושע נגד חוקי היעווסעקים, ולו עמד איש זר אחורי הדלת והמזוזה והיה שומע קול הסניגור הממליץ טוב על המלמד או הרב בלי ספק היה חושב אשר הסניגור המדבר הוא איש שיושב כל היום מעוטף בטלית ותפילין ויושב בתענית

לכל הפחות ארבעים יום, אבל באמת כאמור היה מקודם קר לכל עניני הדת ועמד מרחוק לגמרי מהרבנים והמלמדים.

ואחרי כן כאשר יצאתי לדרכי לנסיעות שונות למדינות שונות, מתחיל מארץ הקדושה תובב"א ומסיים בארץ הזהב, נפגשתי עם חוגים שונים וביותר השתדלתי להיפגש עם הנוער היהודי במדינות שונות, וראיתי אשר למרות הקפאון הגדול השורר ביניהם והריחוק הגדול שנתרחקו מחיק הורתם, הנה במומינטים ידועים אפשר לפעול עליהם וגם פעלו עליהם, ורשומים אצלי מקרים כאלו מצעירים כאלו שמבר מצוה ואילך כמה שנים לא הניחו תפילין ר"ל, וכן בהנוגע לשמירת שבת קודש ואכילת כשר, וכעת נשתנו לטובה בכל הפרטים, והנני מקבל מהם פ"ש טובים,

חוץ מזה שמצאתי כבר אגודות שונות של הנוער אשר עליהם בנקל יותר לפעול בהנוגע לחיזוק היהדות וללימוד תורתינו (ולענגי אני מוכרח להדגיש אשר ב"ה לערך מחדש כסלו שנת תר"ץ נוסדה בניו-יארק אגודה מאלו שמגזע החסידים מוצאם, ובה נכנסו אנשים מחוגים שונים בהם בעלי עסקים, ובהם עם דיפלומים של בית הספר גבוה כמו ד"ר, רופאים וכו', אשר נתאחדו לאגודה ללמוד דא"ח, והשיגו להם מלמד ללמוד עמהם חסידות, והאגודה קיימת מאז עד היום והנני בא עמהם בכתובים, והנני מצרף לדוגמא מכתב אחד החברים אלי אשר בזמן מקודם לא היה שייך שיזכיר שם שמים, ועכשיו במכתבו ב"ה הוא מזכיר שם הבורא), הארכתי בזה למען הראות כי הנסיון הראה לי ככה שאפשר לקרב גם את הצעירים.

נהנית מאד מזה שכותב ע"ד היהודי הצרפתי מר טמנליס, וסוד הנשמות נעלה מאתנו, ועלינו רק לפעול ולעשות וללכת בצעדים בטוחים אל מטרתינו ולקוות להשי"ת אשר יצליח לנו בעבודתינו.

נהנית מזה שהרב בק מוכן לקחת חלק בעבודה, והנני מקוה אשר כבודו שי' על-ידי התדברות ידועה עם אנשים שונים וסדור דרך לעצמו באופן העבודה של הפצת החסידות, ישיג בע"ה הרבה.

ומה שכבוד ידידי שי' שואל להרשות להעתיק איזה מאמר לצרפתית, כתבתי לעיל השקפתי על זה, ומכל מקום הייתי נוטה לזה אשר יעשו זאת, אבל אפשר היה מוצא ראוי לזה איזה מאמר מהקונטרסים הנדפסים ששלחו לו, ובלא הזכרת שם של מי הוא, כי לא הייתי חפץ מאד להתחלה ראשונה לקחת ספרי רבותינו אבותינו הקדושים להעתקה, אבל זה ודאי אשר מוכרחים לחשוב ע"ד התחלת הפצת המעיינות בלי דרישות קודמות כפי שכותב, אמנם נחוץ לבקר כל דבר בעצמו פעמיים ושלוש טרם להפיצו.

מכתבו מכ"ו ניסן:

מכתבו גרם לי עונג גדול, כי הנני רואה בכל מכתב ומכתב אשר יידי ש' מתקרב וניגש יותר קרוב אל העבודה ולפנימיות הענין, ונהניתי מזה שהרב אייזנשטאט ש' שמע המאמר ממר גרינבערג ש' בביתו של העו"ד מר סופר ש', והנני רואה אשר ב"ה כללות הענין דבר נסיעתו של מר גרינברג ש' לפאריז הצליח, ורב תודה וברכה מגיע לידידנו מר מערקין ש' אשר בהבטחתו נתן האפשרות הראשונה לזה, והשי"ת יעזור לו ולכל אלו הלוקחים חלק בזה ויצליח להם בכל עניניהם, וישפיע שפעת חיים וברכה מרובה לכללות אחינו בני ישראל בפרנסה בריח, אשר אז עניני הישיבות בכל המפלגות יהיו בודאי במצב טוב מאד.

את ה'קול קורא' שהדפיסו הנני חושב אשר בטח ישלחו גם אלי, ופועל ידם ירצה השי"ת, ובהזדמנות הראשונה אשר יתוועדו יחדיו הנני מבקש להביע יישר כח בשמי לכל אחד מהמשתתפים בזה, והנני חפץ להשתתף עמהם יחדיו בהקמת ובנין אגודת החסידים, וכאילו הנני אתם עמם יחדיו. וקורא אני עליהם, התחזקו ידידנו אהובינו, ועמדו בשורה ראשונה של עבודה ופועל, ונלכה כולנו יחד שלובי זרוע במסלה אשר סללו הוד כ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה נבג"מ ז"ע.

יש לי עוד דברים בהנוגע להפצת החסידות, אבל מפני אשר יארכו הדברים בזה הנני מסיים כעת, עד אשר יזדמן לכתוב בפעם אחר. והיה נחוץ להניח כחות לשלוח אברכים למקומות שונים לעורר ולדבר חסידות. וכן נכון מאד להתעסק באיגוד הכחות בין חוגי הסופרים שמגזע אנ"ש מוצאם, כמו מר צייטלין⁵⁰ ומר בונין⁵¹ ש' והדומה ולהתדבר עמהם כנ"ל...

אם נרצה לתמצת את המורם ממכתב זה, הן באשר לפעילות שנעשתה עד כה והן באשר לרגשותיו של המשלח, יבואו דברי הרבי ויעידו, "הנני רואה אשר ב"ה כללות הענין דבר נסיעתו של מר גרינבערג ש' לפאריז הצליח. והנני חפץ להשתתף עמהם יחדיו בהקמת ובנין אגודת החסידים, וכאילו הנני אתם עמם יחדיו!"

50. ר' הלל צייטלין נולד בשנת תרל"א בעיירה החב"דית קורמא. משפחתו של ר' הלל הינה מצאצאיו של ר' יוסף, "דער אלטער חזן" מקורמא, שהיה מן החסידים הנלהבים הראשונים של אדמו"ר הזקן. ר' הלל קיבל תורה וחסידות מרבה של קורמא הרב זלמן דוכמן, אחיו של החסיד מרדכי יואל דוכמן. במשך שנה קיבל ר' הלל תורה מפיו של האדמו"ר ר' שלום בער מרצ'יצא, נכדו של אדמו"ר ה'צמח צדק'. במשך השנים עבר ממקום למקום וגם אישיותו עברה גלגולים שונים ומשונים, אך הוא שב אל צור מחצבתו, ופרסם מאמרים, קונטרסים וספרים, שבהם רב חלקה של תורת הסוד והחסידות. בשנים תרצ"ב-תרצ"ג עודד הרבי הרי"צ במכתביו את ההתדברות איתו, בדבר הפצת החסידות ואיגוד הכחות של הסופרים מגזע אנ"ש, ובשנת תרצ"ד השתתף עם הרבי בוועד למען אספקת מצות ליהודי רוסיה.

51. חיים יצחק בונין.

אדמו"רי חב"ד ויהדות צרפת

"קול קורא" בפאריז

באגרתו של הרבי שהובאה לעיל הוזכר ה"קול קורא" שהופיע על ידי ר' הלל וחבריו בפאריז. ב'קול קורא' זה מדובר על המניעים להקמת 'אגודת חב"ד' בפאריז ועל מטרת האגודה:

...אנו רואים כעת התענינות מרובה ביצירה אחת של גדולי עמנו [. .] חסידות [. .]

בספרות התחילו משתמשים באופן המחשוב החסידותית [. .] ואף על פי כן עוד לא למדו על בוריה את החסידות גופה, והדור הצעיר אינו יודע אותה לחלוטין.

ואולם יש עוד ב"חסידות" זרם אחד, הוא הזרם החב"די. החסידות החב"דית הוא לימוד או מדע פילוסופי גמור. ודוקא הזרם החב"די

ה"קול קורא" ללימוד החסידות בחתימת ר' הלל זלטרובסקי וחבריו, בשוליו כתב הרבי הרי"צ ב"נ"ב בכת"ק "סיון תרפ"ב".
כתובת האגודה היא ברחוב Rue Saulnier מספר 4

שבחסידות הוא עוד פחות ידוע מן החסידות כולה. לצעירינו אין אף מושג קל ממנו...
ואנו שואלים את עצמנו: אנו שיש לנו פילוסופיה דתית שיש בה מן היסודות הכי מלבבים, ושרוחניותנו בכלל מלאה פנינים ומרגליות של המחשבה האנושית הכי נעלה, כלום אנו יכולים להזניח את שלנו, ושנחצוב לנו במקומו בארות נשברים?

האדמו"ר מליובאוויטש, שמסר את נפשו ברוסיה על עניני התורה והדת, שעלה בידו להחזיק את מוסדות הדת והחינוך, את בתי התפילה ללמודי התורה, ושרק

בנסים מן השמים עלה בידו להימלט משם, אחרי שהיה אסור בבית האסורים שמה, ושנתישב עתה בריגה, הוא אחד מן החושבים הגדולים, והוא שעוסק בהפצת המעיינות של החכמה והמדע החסידותיים, ע"י דברים שבעל פה ושכדפוס...

אנו חפצים לעזור לו בהפצת המעיינות הללו, ולתת היכולת לדור הצעיר להכנס להיכל החכמה הנסתרה הלזו. ולמטרה זאת יסדנו את החברה: "אגודת חב"ד". מר שמעון ליב גרינברג - משולחו של האדמו"ר מליובאוויטש - עוזר לנו בדרשותיו ובנאומיו היפים במקומות שונים בעירנו.

כל אלה המעריכים כראוי את המחשבה היהודית, כל אלה שחפצים בהחייאת האוצרות הרוחניים שלנו, בודאי יענו להצעתנו לתת את ידיהם לנו, ולהיכנס בתור חברים לאגודת החב"ד אשר יסדנו...

על ה'קול קורא' חתומים שמונה איש: דובער רפפורט, הלל זלטיפולסקי, מענדל זלטיפולסקי, אלי' מרקין, נחום רבינוביץ, סנדר ריינין, לוי געראניק וזלמן רוזנבלום.

מכתבי ר' הלל לרבי הריי"צ

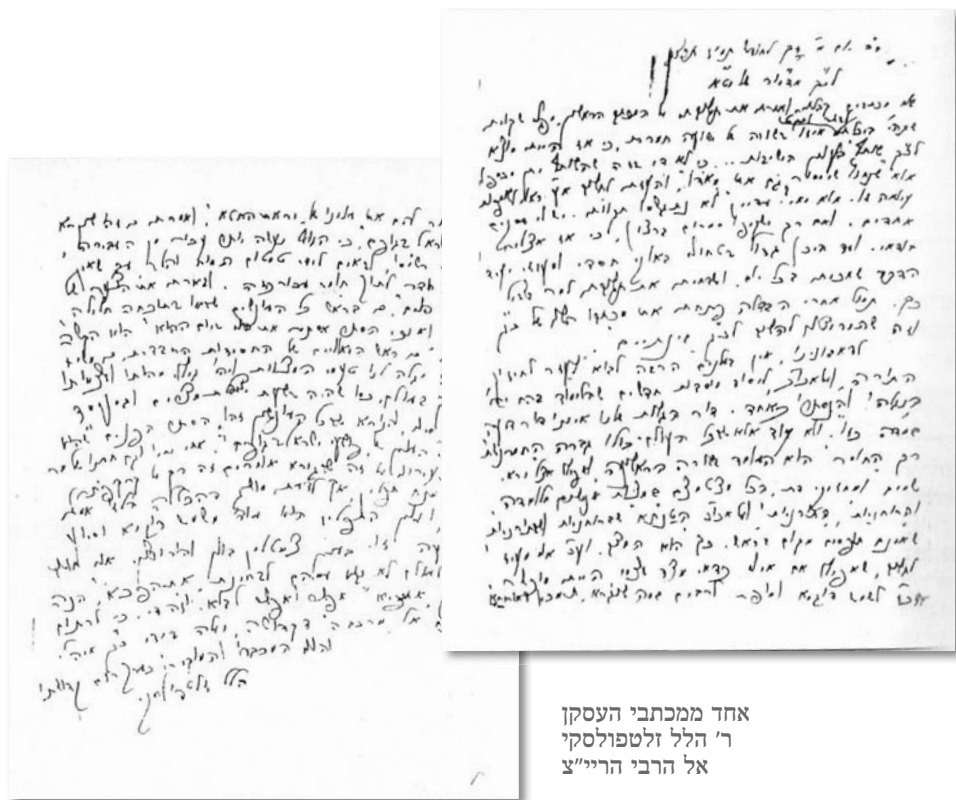
בהמשך לתכתובת דלעיל בין הרבי הריי"צ ור' הלל, לפנינו שניים ממכתביו של ר' הלל זלטיפולסקי אל הרבי הריי"צ משלהי שנת תרצ"ב. יש בהם דיווחים אודות קשריו עם הסופרים שמגזע חב"ד, וכברך אגב מתוודעים אנו אל האווירה בה התנהלו השיחות בחוגו של ר' הלל ולתוכן ההרצאות שלו.

וכך כותב ר' הלל לרבי ביום ראשון כ"ז תמוז תרצ"ב:

לכ"ק אדמו"ר שליט"א

...ועתה בנוגע ל"הפצת המעיינות". להלל צייטלין כתבתי שלא על אדריסה [=כתובת] נכונה, כי לא קבלתי כל תשובה. משמואל אבא הורודצקי קבלתי תשובה, והוא דורש ממני תכנית. ואני עכבתי את תשובתי עד אשר אהיה בקונטקט [=קשר] גמור גם עם הלל צייטלין וגם עם בונין. מכתבי לזה האחרון לא נשלח גם כן מחוסר אדריסה מדויקה. כותב אני לו תיכף ביחד עם מכתבי זה שאני שולח למר. וגם למטרה זו הייתי צריך להצליח בחמירות, כלומר בגשמיות, כי לא סגי בלאו הכי. לכל ענין צריך תקציב. ואני בוטח שוב בד' שיעזרני ויביאני לברך על הטובה אי"ה בקרוב.

מר שמרי' גורארי' נ"י, שאינו צריך לעדותי בענין ההבנה הדקה שלו בחסידות, היה בביתי ושמחתי עליו לא רק מפני ש"חתנא דבי נשיאה" הוא, אלא שהוא באמת סמל הצעירות החב"דית, אפשר היה להגיד עליו: "כל כמן דין סמוכו לנא". ושאלתיו ואת

אחד ממכתבי העסקן ר' הלל זלטפולסקי אל הרבי הרי"צ

רש"ל גרינברג נ"י בענין מה שאמר כ"ק כי "ועד" ו"אחד" עולים בד בבד בחלופי אתוון, ואמרת שלבד הסימן החיצוני הלזה, בודאי יש גם "צד שוה" בתוכן גם כן.

ואילולא דמסתפינא הייתי אומר: ענין העולם שאנו חיים בו הוא ענין ההעלם וההסתר, ובמה הוא מתבטא בעיקר? הוא מתבטא בעיקר בזה שהוא מעלים על ה"אחד". ומה שנראה לעין הוא הריבוי או הריבויים שבו. לא "יש" אחד של עולם גשמי, אלא "ישים" הרבה. כל אחד ואחד, כל דבר ודבר הוא "יש" בפני עצמו ואיננו נכלל כלל וכלל ב"יש" כולל אחד יהיה מי שיהיה. וזהו ענין ההעלם, כי הוכינו בסגורים לראות ריבויים במקום אחדות. ועל כן לא רק בסטרא אחרא על יד ה"אנכי" של קדושה, הוא אומר "לא יהי' לך "אלקים אחרים" בלשון רבים, אלא אפילו בקדושה כשהוא אומר בראשית ברא "אלקים", גם כן לשון רבים, גם זהו ענין המסוה כביכול, או המסך המבדיל המראה לנו ריבויים במקום אחדות.

וזהו ענין "ועד" מלשון התועדות, כלומר ההתועדות של כל הרבויים המדומים לאחדות אחת, כלומר לעולם אחד. ומכיון שהוא בא מן ההעלמים שבעולם אל האחדות, על כן זהו רק יחודא תתאה כמובן.

והייתי אומר כי זוהי כוונת הכתוב: ומי גוי אשר לו "אלקים" קרובים "אליו", פירושו: אלקים - ריבויים, כלומר העולם שלנו עם ההעלמים של ריבויים אשר בו, קרובים "אליו" ממש, ולא למדותיו...

ואחר כך היה חתנו נ"י וגם מר גרינברג נ"י נוכחים כשהרציתי לא פחות משעה וחצי, את ההרצאה השנייה שלי, שפירושה האלף בית של חב"ד. כמדומה לי שכך צריך להרצות למתחילים אלה. ואם כי דברנו אלף בית, נקדתי במקום שהיה צריך לנקד.

אלא שהרשיתי לי לבאר להם את ענינו של "יראת החטא", ואמרת כי זהו שנקרא פושעי ישראל בגופם, כי הגוף נעשה יותר עכור מן העבירה, נשאת רשימו, ובאים לידי טמטום המוח והלב, עד שאין האור חודר לתוך חומר עכור כזה.

ובארתי את הצער של "הסתר פנים", כי בראש כל העונשים שבאו בתוכחה חלילה, הנה "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא" הוא הקשה שבכולם. כי ראש המאוויים של החסידות החב"דית, כי משיח צדקנו יגלה לנו טעמי המצוות ויהיה גילוי מהותו ועצמותו יתברך בעולם, כמו שהיה בשעת יציאת מצרים ובמעמד הר סיני. והנורא שבכל העונשין זהו "הסתר הפנים", שהוא בא על ידי הענין של "פושעי ישראל בגופם".

אחי יחי' וגם חתנו של מר יחי' העירוני על זה, שבגמרא אומרים זה רק על קרקפתא דלא מנח תפלין, אך לדעתי מושג ההכללה הלזו אמת הוא, וענין התפלין הוא עוד משמש דוקא וסיוע לדיעה זו.

בענין צייטלין בונין והורודצקי, אני חושב שאם לעולם לא נגיע עמהם לבחינת "אתהפכא", הנה לענין "אתכפיא" אפשר ואפשר לבוא. וזה די, כי לרתום אותם אל "מרכבה" דקדושה יעלה בידי כ"ק אי"ה.

והנני המכבדו והמוקירו כערך רום קדושתו

הלל זלטפולסקי

בהמשך לאגרת זו, הוסיף ר' הלל וכתב באותו יום אגרת נוספת לרבי:

לכ"ק אדמו"ר שליט"א.

השמטתי דבר אחד מן הרצאה השנייה שלי, שאולי הודיע על אודותיה כ' חתנו של

מר יחי'.

הראיתי להצעירים המלומדים שהיו באותו מעמד, שהענינים שהם נראים ל"יש" אינם כי אם בחינת "יש" מדומה ולא אמיתי. בתור ראייה הבאתי להם את דברי המלומד הצרפתי הנרי פואנקארע שהוכיח, שאין המושגים "זמן" ו"מקום" מושגים חיוביים אמתיים, הנם רק מושגים יחסיים, רלטיביים. וגם מלומד אחר מיכעלזאן אומר כך. הראיות וההוכחות שלהן מתבססות על המציאות. מרוצת קרני השמש מאטייל (המקום שאני גר שמה) עד שארענטאן (ששם היתה התערוכה הקולוניאלית) היא יותר מהירה מזו שמשארענטאן לאטייל! ועוד המון הוכחות וסברות. שמע מינה שאין מדידת הזמן והמקום אבסולוטית!

ומה שחידש איינשטיין בענין זה איננו חדש. גם המלומד והמיניסטר הצרפתי פענלעווע אומר, שלא זה הוא חידושו של איינשטיין, כי באמתותם של "הזמן" ו"המקום" כבר הטילו ספק גם המלומדים שלפני איינשטיין.

ואם ביסודות הללו, בנבראים הללו (זמן ומקום) שהם היסודות, נפלה שלהבת, מה יענו אזובי הקיר? כלומר מושגים אחרים שאינם כל כך יסודיים?

ואתו המאמר של "מה למעלה מה למטה מה לפנינו מה לאחור", שפירושו מה שלמעלה מן הזמן ומה שלמעלה מן המקום, אינם באמת ענין לשכל אנושי, אחרי שכל עיקרם של המושגים הללו מדומים הם ולא מוחלטים אמתיים.

יסלח נא לי כ"ק על הטרידי אותו בסברותי, אך עשיתין רקחות וטבחות להנחות היסודיות המקובלות, כי היש שאנו רואים הוא רק נראה ליש אמתי. וד"ל.

בכבוד ובדרך ארץ,

ידידו הלל זלטפולסקי

שנת תרצ"ג

"החובה והיכולת לעשות בעד החסידות"

בעקבות חילופי המכתבים הללו בין הרבי הריי"צ ור' הלל, אשר תוכנם כמובא לעיל הם הדרכים להפצת חסידות ונחיצות הדבר, כתב הרבי בתחילת חודש כסלו תרצ"ג מאמר עיוני מיוחד וארוך בנושא זה⁵².

על כך אנו למדים מדברים שכתב הרבי חודשים אחדים לאחר מכן, אל בתו של ר' הלל, "...באשר חפצתי לבאר יותר עמידתי ומטרתי בענין זה, הנה תחלת כסלו ערכתי מאמר נקוב בשם "החובה והיכולת לעשות בעד החסידות", אשר בו יבואר ההבדל בין שכל המדעי לשכל התורה ובפרט שכל תורת החסידות הנקנית רק בעבודה שבלב, חובת החסידים לעשות בעד החסידות..."

הרצחו של ר' הלל

חייו של ר' הלל זלטפולסקי נקפדו בגיל שישים ואחת, בתחילת חודש דצמבר 1932, מכדוריו של מרצח. כך מתואר הדבר בעיתון "דואר היום" מ-15 לדצמבר אותה שנה: "בגיליון העיתון הרוסי "פוסלי דניה נובוסטי", היוצא לאור בפאריז, מוצאים אנו את הפרטים המרעישים האלה בקשר עם הרצח.

בשעה עשר וחצי בבוקר, באו והודיעו לשוטר העומד על משמרתו בשדרות מאלזרב, שהיו יריות בבית מספר 13 של רחוב מאלזרב, שיש שם פצועים ושצריך לקרוא למכונית העזרה המהירה.

אחרי עבור חמשה רגעים כבר הגיעה לבית הנ"ל מכונית המשטרה, וכשנכנסו למשרדו של ה' זלטפולסקי נתגלתה לפני פקידי המשטרה תמונה כזו.

52. מופיע באגרות קודש שלו כרך ב' אגרת תריא.

זלטפולסקי ישב על-יד שולחנו,
 וחורון-מוות על פניו. לא רחוק ממנו
 שכב על הארץ אדם זקן שותת דם.
 — האיש הזה רצח אותי — לחש
 זלטפולסקי — בבטני תקוע כדור.
 קראו תיכף לניידים והדיעו נא מזה
 גם לבני...

את זלטפולסקי ואת הצרפתי הזקן שירה
 בו, העבירו תיכף לבית החולים בוגין.
 את זלטפולסקי הפצוע (שהכרתו לא אבדה
 לו) הכניסו תיכף לחדר הניתוחים. הרופא באסה
 והד"ר מרשק (שמהר לבוא) הוציאו את הכדור.
 הפצע היה קשה מאד, כי הכדור פגע במעיים בש-
 טונה מקומות.

מצבו של הרוצח הוא בלי תקווה.

מי הוא הרוצח ?

מחקירת המשרתים והפקידים של זלטפולסקי
 התברר, שאת הפשע עשה מי שהיה המנהל של
 בית החרושת לסוכר בעיר ריבקור, ליאון ליבול,
 זקן בן 74, חבר לגיון הכבוד וראש העיר ניירי
 לשעבר.

בית החרושת ההוא, ביחד עם עוד בתי חרי-
 שת, היה שייך לזלטפולסקי. אשתקד, לאחר שה-
 חברה „אומניום פרנסיי" פשטה את הרגל, נסגר
 גם בית החרושת הזה.

ידיעה בעיתונות המדווחת על הרצחו של ר' הלל

לסוכר בעיר ריבקור, ליאון ליבול, זקן בן 74, חבר לגיון הכבוד וראש העיר ניירי לשעבר.
 בית החרושת ההוא, ביחד עם עוד בתי חרושת, היה שייך לזלטפולסקי. אשתקד,
 לאחר שהחברה "אומניום פרנסיי" פשטה את הרגל, נסגר גם בית החרושת הזה."

תנחומי הרבי על הרצחו של ר' הלל

בעקבות פטירתו הטראגית, כתב הרבי הרי"צ ב"ג כסלו תרצ"ג, מריגה, את אגרת
 התנחומין הבאה "אל אבלי ידידי המנוח ר' הלל ב"ר שלמה זלמן ז"ל"⁵³:

53. אגרת תריב, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד תפו.

נדהם הנני מהידיעה המבהילה באסון הנורא אשר קרה, בפטירת אביהם ואחיו ר' הלל, לבבי יתחמץ שפתי יעצמו ודברים אין לי במה לנחמם.

לפני מונח מכתבו - לדאבון לבבי האחרון - המלא רוח חיים ברוממות חיי ישראל סבא, שואף להפיח נשמת חיים בגזעי החסידים ומתברך לזכות לעשות נפשות לחסידות, על-ידי אמצעות הבנה והסברה באותו הסגנון והשפה הנקל לבעלי מדע.

כותב הוא - במכתבו זה - מצטער אני מאד שעקב מחלתי לא יכולתי לעשות דבר מה בעד החסידות, כי הזמן קצר והמלאכה מרובה.

החסידות הוא תחלתו וסופו, הורתו ולידתו בחסידות, חינוכו בקרב החסידים וגידולו על ברכי החסידים.

עין בעין נראה עד כמה גדולה כוחה ואשרה של הדרכה טובה, לומד הוא - המנוח ר' הלל - אצל רב גדול ומפורסם בקרב החסידים נקוב בשם רשב"ץ נ"ע, והשפעתו על תלמידו המנוח ר' הלל כה מרובה עד כי רוח החסידות מלפפתו.

רואים אנחנו את המנוח ר' הלל בהחסיד ר' שלמה זלמן ז"ל במראות שונות.

צולל הנהו במעמקי שאיפות ההשכלה, נסחב הנהו בגלגלי המסחר, עולה במדריגת העושר והגדולה, ויד לו בין בעלי ההצלחה, מטפס ומפילס לו נתיב בסערת עיני המפלגה, ועם זה רוח החסידות טמון בחובו, אהבת גזעו צרור בכניו.

כי ההדרכה המעולה נטעה עמוק עמוק בלבבו שביב אור בהיר, אשר לעולם לא יכבה, האור זרוע אשר זרע מלמדו הרשב"ץ נ"ע על תלמי לב תלמידו המנוח ר' הלל, סוף סוף בוקע ועולה.

לנגד עיני ניצב כמו חי ביקורו בעברי דרך פאריז - אלול תרפ"ט.

שאיפתי - אומר ר' הלל - לעבוד על שדה החסידות, רוח פנימי תנסר לבבי לשלם חובתי למולדתי וגזעי.

מצטער הוא, איש הרגש ואביר הדעה, על אשר בעקב מחלתו לא יכול לעשות דבר מה בעד החסידות.

מרגיש הנהו בכל איש החי באהבה מרץ עבודה ופועל, כי הזמן קצר והמלאכה מרובה, משבח ומהלל לד' על אשר הקימו מחליו לעשות דבר מה בעד החסידות.

ולפתע פתאום והנה קרה מקרה אסון, אסון נורא, ר' הלל נפל שדוד, הוגדע ענף מאותו אילן הגדול בכרם החסידות החסיד ר' שניאור זלמן ז"ל, הוכרת עורק מגוית גזע החסידים, תנצב"ה, והמקום ינחם אתכם בתוך אבלי ציון וירושלים תובב"א.

עתה אתם ילידי המנוח החי תבדלו לחיים טובים וארוכים, ביתכם קרוביכם אוהביו וידידיו ה' עליהם יחיו, התאגדו יחדיו להביא שאיפתו לעשות ולפעול בעד החסידות בפועל בחיים, ולעשות לשמו זכרון נצחי כאשר חפץ, אשר בזה תעשו נחת רוח לנשמתו. בבקשה לכתוב לי בפרטיות מכל אשר דיבר מאז קרה האסון ל"ע עד רגעיו האחרונים. הודעתי להשיבות תומכי תמימים בוורשה, לודז, ווילנא, כי במשך השבעה - ל"ע - ילמדו לעלוי נשמתו.

זכרון נצח וקורת רוח לנשמתו

אגרת נוספת מלמדת על הקשר הנפשי העמוק של ר' הלל עם הרבי הריי"צ, ועל ההערכה הרבה שהרבי רחש לאישיותו ופעלו של ר' הלל. את האגרת הזו כתב הרבי כחצי שנה אחרי פטירתו הטראגית של ר' הלל, ביום ג' אייר תרצ"ג, אל בתו של ר' הלל, הגב' שושנה פרסיץ מתל אביב⁵⁴:

בקיץ תרפ"ט בהיותי בפאריז, במסעי מבקורי באה"ק ת"ו לבקורי בארצות הברית, הכרתי פנים בראשונה את כבוד אביה, ענף עץ אבות חסידים, מורם מעם בשכלו החרף ובתבונתו העמוקה והעולה על כולנה בעל רגש נפלא במינו, קן רוח ישראל סבא, מעין נצוצי אור יקרות וזיקי אש חסידותי מלהיב, ומצאתיו ראוי לעמוד בראש עבודה אחראית האמורה⁵⁵, אמנם בהיותי טרוד אז בנסיעתי הנחתה הדבר לעת בואי בחזרה מארצות הברית.

הנסיעה והמנוחה אחריה לקחה אצלי כשנה וחצי, ותחילת שנת תרצ"א החליתי לבא בכתובים עם כבוד אביה ידידי ז"ל בעניני תורת החסידות, ובאחד ממכתבי - תחילת תרצ"ב - גיליתי לו את מכאובי האמור, ובארתי לו מטרתי האמורה והצעתי לו אשר יואיל להתענין בזה ולקחת דברים עם יחידי סגולה מהסופרים המשכילים הנודעים שמוצאם מגזע החסידים, אשר ימצא לנכון כדי להתחיל העבודה האמורה, ומה מאד שמחתי בקבלי אגרות תשובותיו אשר מהן נוכחתי לדעת כי בעזה"י קלעתי אל המטרה.

אמנם כבוד אביה ז"ל לגודל כשרונו הכי נעלה השתוקק לגלות אור תורת החסידות בלבושי מדע עולמי - וועלטלעכע וויסענשאפט - לבאר עניני חסידות בביאורים לקוחים מן החוץ, ואדיר חפצו היה להראות לכל את נועם יפיה של החסידות.

54. אגרת תריח, אגרות קודש שלו כרך ב עמוד תק. יצויין כי העתק מאגרת זו לגב' פרסיץ, שלח הרבי הריי"צ באותם ימים אל חתנו הרבי נשיא דורנו שהיה אז בפאריז, כפי שהוא כותב זאת באגרת אליו מז' באייר (אגרת ה'תקת, אגרות קודש שלו כרך טו עמוד קמט), "...מצורף לזה הנני שולח לך העתק מכ' לפערסיץ, ותראנו גם לגיסך חתני היקר שי' [=הר"ר מנחם מענדל הארנשטיין, שהיה אף הוא בפאריז]".

55. כנראה הכוונה לעמידתו בראש אגודת החסידים, כמתואר באגרות הרבי אליו שהובאו לעיל.

על נושא זה היה בינו - אבדל לחיים טובים - וביני חליפות מכתבים על דבר סגולת התורה בכלל ותורת החסידות בפרט, אשר נהיה ליסוד פרק שלם במאמר "החובה והיכולת לעשות בעד החסידות".

בעת ההיא בא משולחי הרב גרינבערג שי' לפאריז, והזמן גרמא לשיחות ונאומים ברבים על אודות החסידות, דבר אשר לקח לב כבוד אביה ידידי ז"ל והתענין בזה במאד, ולמותר להגיד עד כמה הצליחו לו שיחותיו ונאומיו, כי היו דברי שכל היוצאים מן הלב ברגשי מסורת אבות.

ובראותי כי התעוררה תנועה טובה בענין לימוד החסידות ברבים התענגתי מאד ורוב דבריני היה בזה, ולשעה עזבתי דבר הסרת האשמות והעלילות על החסידים, ורק סוף קיץ תרצ"ב באחד ממכתבי הזכרתי ע"ד הענין הזה, והגיעני תשובתו של כבוד אביה ידידי ז"ל אשר הוא בא בכתובים בענין זה עם הסופרים מר צייטלין מר האראדעצקי מר בונין יחיו, וכעבור ימי החג - מר חשון שנה זו - קבלתי מכתבו השני בענין הזה.

ובאשר חפצתי לבאר יותר עמידתי ומטרתני בענין זה, הנה תחלת כסלו ערכתי מאמר נקוב בשם "החובה והיכולת לעשות בעד החסידות", אשר בו יבואר ההבדל בין שכל המדעי לשכל התורה ובפרט שכל תורת החסידות הנקנית רק בעבודה שבלב, חובת החסידים לעשות בעד החסידות, והפלאתם במעלת ההרגש (געפיהל) ויתרון ההרגש על ההבנה ואשר בא בירושה מאבות לבנים.

המאמר הזה ערכתי ביחוד בשביל כבוד אביה ידידי ז"ל בידעי נאמנה היותו כוסף לדבר אמת ומודה לו, אמנם נטרפה השעה ואירע האסון הנורא, תנצב"ה, ובכן נשאר דבר הסרת כתמי עלילות השוא (אשר לזה נכספתי ואכסוף גם עתה) רק מחשבה טובה לבד.

סוף דבר הנה כבוד אביה ידידי ז"ל הכין עצמו לעבודה גדולה זו, לנער האבק אשר כסה את פרחי שושנת עמקי תורת החסידות ודרכי החסידים, וברור לי כי הזכרון הנצחי וקורת רוח אמיתי לנשמתו תהיה המשכת עבודה זו אשר אליה נכסף ונשתוקק כבוד אביה ז"ל.

בהיותי בפאריז מסר לי משולחי הרב גרינבערג שי' גליונות אחדים כתב ידו של כבוד אביה ז"ל, רשימת נאומיו, ורשימת הנושא והתוכן אשר התעתד לנאום על האספה שהיתה מיועדה להיות בחג החגים י"ט כסלו. הרשיתי לעצמי להעתיקם ולצרפם אל ילקוט המכתבים והכתבים של כבוד אביה ידידי ז"ל אשר אצלי, ואת הגליונות בכתב ידו הנני מסגיר בזה...

ביקור קצר לצורכי רפואה

בראשית חודש אדר תרצ"ג הגיע הרבי הרי"צ לביקור קצר בפאריז לצורכי רפואה והתאכסן במלון 'אמבסדור' בעיר. את פניו של הרבי קיבלו בתו הצעירה מרת שיינא

מלון "אמבסדור" בו התאכסן הרבי הריי"צ בשהותו בפאריז בחודש אדר תרצ"ג

ובעלה הר"ר מנחם מענדל הורנשטיין, שהתגוררו בתקופה ההיא בפאריז. ר' מנחם מענדל היה בנם של הרה"ח ר' משה הכהן וזוגתו הכבודה מרת מושקא הורנשטיין, חתנו ובתו של כ"ק אדמו"ר המהר"ש.

הרבי הריי"צ שהה בביקור זה בפאריז כשבועיים וחצי, מיום שישי ה' אדר (לערך) עד יום שני כ"ב אדר.

אחד האנשים שעלתה בחלקו הזכות לסייע לרבי הריי"צ בביקורו הנוכחי, היה ר' מאיר שוחטמן, בנו של הרב מרדכי שוחטמן, שכיהן בתפקיד ראש מחלקת גיטין ועגונות בפאריז, והיה רב בבית כנסת מכובד בפאריז. לימים סיפר ר' מאיר את זכרונותיו מאותם ימים:

"בחורף של שנת תרצ"ג התקבלה בביתו של החסיד הרב אברהם חן בפאריז איגרת מבית הרבי הריי"צ, בה נאמר כי למחלתו של הרבי, שחלה ל"ע בשיתוק חלקי בגופו, אין הרופאים בפולין ומחוצה לה מוצאים תרופה בדרך הטבע. למקורבים נודע כי בפאריז מתגורר פרופסור מומחה למחלות מסוג אלו, אשר אינו עורך ביקורים מחוץ למדינה, והוחלט שהרבי יסע אליו לטיפול.

הרב חן, נצר למשפחת רבנים חב"דית מפורסמת, וחסיד ברמ"ח אבריו, כיהן כרב באחד מבתי הכנסת המפורסמים, והוא נתבקש אפוא לעשות את ההכנות הדרושות לביקורו של הרבי. הוא פנה לידידו הקרוב, אבי מורי הרב ר' מרדכי שוחטמן, וביקש את עזרתו באיתור הרופא ובארגון ההכנות.

אבא ז"ל השיבו, "הן אני והן אתה - לא שולטים בשפת המדינה, אולי נפעל בכך תוך שיתוף פעולה ונשיג את מבוקשינו". אך הרב חן לא הסתפק בתשובה זו וטען כי כחסיד חב"ד אינו יכול להסתפק באיתורים וחיפושים. "עלי להודיע לרבי דברים ברורים: תאריכי הביקור אצל הרופא. מצאנו דירה מתאימה ודאגנו לכל הסידורים", קבע ר' אברהם.

כששמע אבא ז"ל את דבריו הנחרצים של הרב חן, הסכים כי הצדק עמו והציע לגייס אותי למשימה.

הסכמתי בשמחה רבה: שכרתי דירה מתאימה במלון, שכרתי עוזרת, והעיקר קבעתי תור לרבי אצל פרופסור ג'ירו המפורסם.

עד היום עומד לנגד עיני המראה כאשר הרבי הריי"צ יורד מן המרכבה, ואני זכיתי להכניסו ראשון אל תוך הבית, כאשר הרב חן הציגני לפניו.

דאגה לבת ולחתן

באותם ימים החל הפרק הנורא בתולדות יהדות אירופה בדור האחרון. בג' שבט אותה שנה התמנה היטלר ימ"ש לקנצלר גרמניה, והחלה הרדיפה הפומבית של היהודים בגרמניה. הרבי הריי"צ שחרד לשלום בתו הרבנית חי' מושקא וחתנו הרבי נשיא דורנו שהתגוררו בברלין, שיגר להם מפאריז בה' אדר את האגרת הבאה, על נייר המכתבים של מלון אמבסדור, בה הוא מעורר על הצורך לנקוט זהירות ולמעט בהליכה ברחוב⁵⁶:

נסענו ת"ל בכי טוב בקופיי [=תא נסיעה] מיוחד, ובלי להישנת במעט.

שמחת בתי וחתני גיסתך וגיסך יחיו גדולה. הטע"ג קבלו בחצי שעה קודם ביאת הפאיעזד [=הרכבת].

מהנייר - בלאנק - אתה יודע כי מתאכסן הנני בהאטעל זה. עוד טרם אדע אם אגור בכאן או אחליפנו.

אם נתקבל מה מריגא, או שישנו טע"ג מטשיגאגא, תטיב לשלוח על-ידי עקספרעס על אדרעס בתי גיסתך תי'.

56. אגרת ה'תצו, אגרות קודש שלו כרך טו עמוד קלא.

קודם נסיעתי מהסענאטריום לא הגדתי דבר אדרעס לאן לשלוח המכתבים שיתקבלו על שמי. בטח אתה הגדת להם, כי אם יתקבל איזה מכתבים יודיעו לך על-ידי הטעלעפאן. לדעתי נכון לשלוח טע"ג לגאדאן אלבערט טשיגאגא, כי נסעתי על איזה ימים לברלין, ועל בלאנק זה ישנו האדרעס לטע"ג. התבונן בזה אם נחוץ הוא להודיע לו ואז תודיע לו על-ידי ט.ז.ד.

הנני מקוה כי מקיים הבטחתי למנוע עצמך מהילוכים יתרים, והשי"ת ישמור אותך, ואת אחיו ש"ב שי"ז⁵⁷, ואת כל אחינו בני ישראל שי' בגשמיות וברוחניות. בבקשה להודיע על-ידי טע"ג יום נסעך, ובאיזה פאיעזד [=רכבת] תסע ותבוא צלחה, ועל-ידי איזה דרך תסע. והי' ברכה כאו"נ והנני חותנך אוהבך בל"ג ומברכך.

סיוע בהתיישבותם של הרבי נשיא דורנו והרבנית בפאריז

ביום רביעי, יו"ד אדר תרצ"ג, כותב הרבי הריי"צ לבתו הרבנית חי' מושקא (אשר שהתה אז בריגה יחד עם אמה וסבתה), מכתב בו הוא מתייחס לדיווחי העיתונים על הנעשה בברלין ורדיפת היהודים⁵⁸:

את כתיבך האהובה קבלתי, לגבי מה שהיה בעיתונים, מפליא אותי מאד שהיית לא רגועה. סברתי שבוודאי תרגיעי את אמא ואת חנה תי', כי את ואישך חתני הרב היקר שי' הייתם בזמנים שונים כאשר העיתונים כתבו דברים רבים, ואתם בהיותכם במקום ידעתם שזה שקר, וכך היה גם כעת.

אישך חתני יקירי הרב שי' מגיע אי"ה מחר לפאריז בהצלחה.

הנני מקוה שמכתבי יגיע אלייך לפני פורים, הנני מאחל לך פורים טוב ו"תמיד" טוב, להתראות בקרוב בבריאות ברוב נחת.

והנני אביך האוהבך בלי גבול והמברכך.

ואכן, בי"א אדר הגיע הרבי נשיא דורנו מברלין לפאריז, וכעבור כחודש ימים בי' ניסן הצטרפה אליו גם הרבנית, וקבעו את מושבם בפאריז, שם התגוררו במשך שבע השנים הבאות. למעשה, בשהותו זו של הרבי הריי"צ בפאריז, הוא גם הכין ופעל לסדר את מגוריהם והתיישבותם של בתו הרבנית חי' מושקא וחתנו הרבי נשיא דורנו בפאריז.

57. באותה תקופה התגורר בפאריז גם הר"ר ישראל ארי' לייב שניאורסאהן, אחיו של הרבי נשיא דורנו.

58. אגרת ה'תצז, אגרות קודש שלו כרך טו עמוד קלב, בתרגום מאידיש.

כך, לדוגמה, אנו רואים באגרת הבאה, מיום ראשון כ"ה אייר תרצ"ג, בה מזכיר הרבי הרי"צ לחתנו הרבי את העובדה הבאה⁵⁹, "בהיותי בפאריז, והלכנו יחדיו למקום דירתכם עברנו דרך רחוב שהיא על חוף הנהר, ושם המסחר בספרים ישנים..."

לקראת בואה של הרבנית לפאריז, שיגר הרבי הרי"צ את האגרת הבאה אל חתנו הרבי נשיא דורנו, ביו"ד בניסן⁶⁰:

הנני מקווה אשר מכתבי זה יגיע אליך באיזה שעות קודם נסיעתך לקבל פני האורחה הטובה והנעימה, היא זוגתך בתנו היקרה תי', והנני מברכך בברכת ביאתה שתהיה בשעה טובה ומוצלחת, ותשיגו דירה טובה, ותסדרו הכל בסדר הראוי, ותחיו בעזה"י חיי מנוחה והצלחה בכל מכל כל בגשמיות ורוחניות, מיט ליב דיר דאין גאסט...

על חייו ופעלו של הרבי נשיא דורנו בפאריז - יסופר אי"ה בהרחבה בספר "אדמו"רי חב"ד ויהדות צרפת" אשר יצא לאור בע"ה בקרוב, בפרק אשר יסקור את תקופת הרבי נשיא דורנו בפאריז.

אסיפת נכבדי פאריז למען יהדות רוסיה

על פעילותו של הרבי הרי"צ בתקופת שהותו בפאריז בחודש אדר תרצ"ג, אנו למדים משורת האגרות הבאות העוסקות בפעילותו, ומכילות אזכורים על פגישות עם אישים שונים, ביניהם "הרב הכולל" לצרפת, הד"ר ראזין, הפרופ' פישל שניאורסאהן ועוד. כך או כך, הנושא המרכזי שהעסיק את הרבי הרי"צ באותם ימים בפאריז הוא הטבת מצבם הקשה והחמור של יהודי רוסיה.

פרטים על פעולותיו המסועפות והנרחבות של הרבי הרי"צ בנושא זה מופיעים באגרת ששיגר הרבי עצמו כשלוש וחצי שנים לאחר מכן, באמצע חודש אלול תרצ"ו, כאשר שהה בפאריז פעם נוספת. וכך כותב הרבי⁶¹:

בהיותי פה, בחדש אדר תרצ"ג, קראתי אסיפה מנכבדי העיר, יוצאי ארץ רוסיה ה' עליהם יחיו, והצעתי להם ליסד ועד עזרה עבור אחינו שברוסיה. הצעתי נתקבלה ברגש נעלה, ונוסד ועד העזרה בהשתתפות כבוד מעלת הברון המנוח השר א. גינזבורג נ"ע, ויבדלו לחיים טובים ארוכים ונעימים בהשתתפותם של כבוד הרב אייזנשטאט, החכם הנודע האדון שליאסבערג, ה. ב. הגבירים הנודעים לשם תהלה בתוככי עסקני הכלל, האדונים

59. אגרת ה'תקי, אגרות קודש שלו כרך טו עמוד קנ.

60. אגרת ה'תצט, אגרות קודש שלו כרך טו עמוד קלה.

61. אגרת ד'קסט, אגרות קודש שלו כרך יא עמוד שח.

הנכבדים, מר ניידיטש, מר דאברי, מר מערקין, ועוד, ה' עליהם יחיו, ויעשו תעמולה גדולה בהשגת האמצעים הדרושים בשביל עזרת אחינו יושבי מדינת רוסיא יחיו.

פגישות עם אישים שונים

אחד האישים איתם נפגש הרבי באותו ביקור בפאריז היה הרב ישראל לעווי, "הרב הכולל" בצרפת, אשר סייע לרבי לקבל רישיון כניסה לביקורו זה בצרפת. באגרת משלהי החורף כותב לו הרבי⁶²:

עומד תחת השפעת הקבלה החמה מהדברים שדברנו בהיותנו בפאריז, ומקוה אשר בודאי יקבלו בזה כל הצעדים להביא בעז"ה התוצאות המקוות.

בהיותי בפריז עוררתי את הפליטים מרוסיא שבצרפת על דבר של פועל טוב, בהנוגע לעזרת רבנים כו', בודאי ידידנו מר שלאזבערג דיבר עם כבודו בזה.

ליודע עדינות לבבו בודאי יתענין בזה מאד, ומצידי מוצא לחוב לבקשו בזה להשתתף ולהוציא קול קורא לעורר.

עוד הפעם תודה עבור ההשתדלות ברישיון הכניסה עבורי.

ובאגרת נוספת משלהי החורף, אל הרב מנחם מענדל רוטשטיין, כותב הרבי הריי"צ⁶³:

...בהיותי בפאריז בין שאר הדברים עשיתי בזה בנדון הצעתי שהצעתי בחשון העבר, אבל מפני מצב בריאותי, שהוכרחתי לנסוע, נפסקה העבודה בזה. שהצעתי שיהיה ועד מיוחד, נפשות, והבטיחו לי לעשות בזה. בודאי עוד חסרה הסתדרות, שמקוה שיהיה לי ימים אלו ידיעות בכתב.

באגרת משלהי החורף כותב הרבי הריי"צ אל ה"ר אהרן טייטלבוים, יו"ר הסענטראל רעליף [=קרן הסיוע המרכזי, מוסד צדקה אמריקאי נודע] וחבר הנהלת הג'וינט⁶⁴:

...בהתראותי עם הד"ר ראזין שי' בפאריז בארתי לו הנחיצות אשר יגבילו [=יקציבון] לכל הפחות סך אלף שקלים לשלוח על-ידי טרגסיין⁶⁵ מדי חדש בחדשו, על פי הרשימות של המצטרכים מרבנים שובי"ם מלמדים זקנים ובני תורה שהם הסובלים ביותר, וישלח להם ישר על כתובתם.

62. אגרת ד'רנז, אגרות קודש שלו כרך יא עמוד שעח.

63. אגרת ד'רס, אגרות קודש שלו כרך יא עמוד שפא.

64. אגרת ו'שלה, אגרות קודש שלו כרך יז עמוד פא.

65. שיטה להעברת כספים מחו"ל לרוסיה, באמצעות זיכוי בחנויות מסוימות.

גם הוא בעצמו יודע היטיב המצב בהווה אשר בפועל ממש גוועים, והעיד לי אשר בעצמו ראה נפוחי רעב ר"ל, ובהבטחתנו לו להשתדל בזה, וכפי המצב בהווה אם ח"ו הדזוינט לא יעזור בזה מי יודע מה יוכל להיות.

ובאגרת מתחילת ניסן תרצ"ג כותב הרבי הרי"צ אל הר"ר אלכסנדר ריינין אודות תרומה שהובטחה לפעולותיו⁶⁶:

יהיה מטובו לצלצל בטלעפאן לטשיערנאק, ושאל אצלה בשלום אמה תי', ואיך מתנהגים בעניני רפואה, והשי"ת ישלח לה רפואה, ואשר תכתוב אלי מזמן לזמן מצב בריאות אמה תי' (יכולה היא לכתוב גם בל' רוסיא אם קל לה יותר מכמו באידעש).

בהיותי בפאריז נתנה לי על צדקה פעם א' 700 פראנק פעם ב' 400 פראנק, ואם תשאל אצלו איך אפשר לשלוח על צדקה, או שהוא מצדו יעורר אותה בזה, לא בלשון בקשה שיבקש מאתה כי אם להגיד לה אשר אלו החפצים לשלוח לצדקה על דעתי יכולים להכניס בטשייס באנק על הקאנטע שלי, ולהודיע לי קבלות על הנ"ל נשלח על-ידי ידידנו רי"ל שי' העבער.

התעוררות לחסידות בפאריז

ביקורו זה של הרבי בפאריז, למרות שהיה קצר בכמות, הביא גם להתעוררות מחודשת לענייני החסידות בפאריז. על כך אנו למדים מהאגרת הבאה שנכתבה סמוך לחג הפסח תרצ"ג, אל הר"ר דובער רפפורט, בה כותב הרבי הרי"צ⁶⁷:

על-ידי חתני הר"ש אינפ' [=נודעתי] מהועידה שהיתה אצלם בהסתדרות העבודה של המשולח תלמי' היקר וכו' - ובודאי סדרו עניני הלימוד שילמדו חסידות ולא לצאת בדבור בעלמא. שמחני מאד הדבורים האחדים שאמר שהיותי בפאריז פעל בעז"ה בזיהן [=במובן] ידוע של התעוררות לענייני חסידות, אבל הוא דבר שבחסידות מודגש חזק שלא ההתעוררות עיקר רק הפועל טוב, הן בלימוד והן בקיום המעשים טובים.

קשר עם הפרופסור פישל שניאורסאהן

אישיות נוספת עמה נפגש הרבי הרי"צ בפריז בביקור זה היה הפרופסור הנודע מגזע חב"ד פישל שניאורסאהן.

66. אגרת ו'שלח, אגרות קודש שלו כרך יז עמוד פה.

67. אגרת ד'ער, אגרות קודש שלו כרך יא עמוד שפז.

הפרופ' שניאורסאהן נולד בתמוז תרמ"ח, לאביו הרב שניאור זלמן שניאורסון, שהיה רבה של הומיל וסטארדוב שברוסיה, בנו של האדמו"ר רבי שלום דובער שניאורסאהן מרעציע, נכדו של אדמו"ר ה"צמח צדק".

בילדותו למד פישל בחיידר המקומי ובישיבה, ובגיל 17 הוסמך לרבנות. לאחר מכן עבר ללמוד בגימנסיה בהומל שם כיהן אביו כרב העיירה, וסיימה בדרגת 'מצטיין'. הוא למד רפואה באוניברסיטת ברלין, קיבל תואר דוקטור באקדמיה הצבאית בפטרבורג, ונעשה עוזר לאחד מגדולי הפסיכיאטרים ברוסיה.

בשנת תר"פ נתמנה לפרופסור באוניברסיטה המקומית בקייב, שם ייסד פקולטה לפדגוגיה רפואית. בשנת תרפ"א עבר לוורשה, ובשנת תרפ"ב עבר לברלין.

הפרופסור שניאורסאהן הוציא לאור בגרמנית (ומאוחר יותר בעברית, בידיש ובאנגלית) את ספרו שהיה יסוד לשיטתו לאחר מכן - הדרך אל האדם, יסודות "מדע-האדם הפסיכולוגי" ותורת העצבנות, ואת הספר "דרכים חדשות בפסיכולוגיה הסוציאלית" בעברית וביידיש. באותן השנים הוא כתב גם את ספרו "חיים גראביצר" בידיש.

בהיות הרבי הריי"צ בפאריז, ביקש ממנו הרבי לפעול להפצת החסידות בעקבות פטירתו של העסקן ואיש הציבור הר"ר הלל זלטפולסקי.

כבר בקיץ תרצ"ב כתב הרבי לר' אלכסנדר ריינין אודות הצעתו של מר קריינעס, שהפרופסור פישל שניאורסאהן יתן הרצאות אודות החסידות, הרצאות מדעיות כדרכו של ר' הלל.

הרבי נענה להצעה מבחינה עקרונית, אבל דרש שהרצאות מעין אלו ינתנו רק בבתים פרטיים ולא בבית-הכנסת; בבית הכנסת צריך לדבר משהו כמו הרב גרינברג, שמדבר חסידות כפי שהיא ולא "הרצאה מדעית" אודות החסידות⁶⁸:

גרינבערג היה לי ממנו מכתב קצר והיו צריכים בעזה"י אשר הדבר יסתדר. גם היה לי מכ' מקריינעס שמדבר בדבר שבקשו ש"ב הפראפ' ש"ס אשר [. .] איזה פארטראגן [=נאומים] ע"ד חסידות כמו שעשה מר זלאטאפ'. ההצעה נראתה בעיני, רק בראמען [=במסגרת] כפי שכותב לי בפריואט [בפרטי] [. .] כמו מילער וסופר במועדים ידועים, אבל לא בבית הכנסת, שם צריך לדבר הרב גרינברג או אחר, בפולן זין [=במובן המלא] של חסידות לא אלעס פארטראג [=בתור נאום].

68. אגרת ד'רפו. אגרות קודש שלו כרך יא עמוד שצז.

פנייה למלא את מקומו של ר' הלל

כעבור כשנה, באגרת מכ"ה אייר תרצ"ג, כתב על כך הרבי עצמו לפרופ' שניאורסאהן, במכתב שבו נסקרת הפעילות החב"דית בפריז עד לאותה שעה, החל משיגורו של השליח הרב גרינברג והצלחתו בדרשותיו כמשפיע דא"ח, עבור דרך הרצאותיו המדעיות של ר' הלל זלטופולסקי, וכלה בהצעה לנאומיו של פרופ' שניאורסון שימלא את מקומו⁶⁹:

מאז בואי הביתה צלחה הנני מושפע מאותם הרגשות הנעימים אשר השפיע עלי ההתוועדות עם כבוד ידידי בברלין ובפאריז. ומזמן לזמן הנני מהרהר באותם הדברים - דברי נועם תורת ודרכי החסידות - ארום חסידות [=מסביב לחסידות] כסגנון ש"ב ידידי - אשר דברנו בכל פעם התראותינו, ומפעם לפעם מתגבר אצלי אותו הרעיון דבר פרסום רעיונות החסידות - אוצרות הוד כ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה נבג"מ ז"ע - בין אנשי מדע.

...והנה זה שנה שניה, אשר בעזרת תמיכתו של ידידי הגביר היקר באנשים, ענף עץ אבות חסידים בעל מדות תרומיות ר' אלי' שי' מערקין, שלחתי את אחד מתלמידי ישיבת תורת דליובאוויטש הרב וו"ח אי"א מוה"ר שמעון ארי' שי' גרינבערג לפאריז, בתור משפיע דא"ח, כנהוג במדינתנו בתוככי אנ"ש שי' בימי קדם.

הופעתו של התלמיד הרב גרינבערג שי' השפיעה ת"ל לטוב על קהל עדת אנ"ש שי' שבפאריז יע"א, וקבעו זמני לימוד חסידות ברבים בהבתי כנסיות של אנ"ש שי', ולרגלי ביאתו התעוררו בהתעוררות טובה גם כמה מבעלי מדע אשר חפצו לדעת איכותה ומהותה של החסידות, ונהנו מנאומיו וביאוריו של הרב גרינבערג שי'.

אמנם באשר חסר להם המבוא של חסידות, הנה בעת הראשונה לא מצאו עוד אותו המבוקש שאל"י קוו, ואז התעורר המשכיל הנודע, בר אבוהן ובר אורין, ענף אילנא רברבי בכרם החסידות, המנוח ר' הלל בהחסיד הנודע לשם תהלה ר' שניאור זלמן ז"ל זלאטאפאלסקי להגביל זמני נאומים אשר נאם על דבר החסידות, אשר נאומיו אלה היו כמבוא אל מאמרי החסידות אשר חזר הרב גרינבערג בקרב הבעלי מדע העולמים - די ועלטליכע ויסענשטפטליכע - ויהי הדבר לעונג נפש לכולם יחדיו.

והנה כאשר קרה האסון הנורא עם המנוח ר' הלל ז"ל, הנה מלבד אשר נאבד מצביא בעל כח אדיר, הנה חסר אותו החלק בהמבוא של החסידות שהיה מאפשר להם הכניסה לטרקלין.

69. אגרת ו'שמא, אגרות קודש שלו כרך יז עמוד צ.

וכאשר השגחה העליונה הביאה את כבוד ש"ב ידידי להצלחה בפאריז, אמרתי כי עתה עת לעשות להחזיר עטרת תפארת ועידת בעלי מדע המשתוקקים לדעת תורתה של חסידות.

והנני בזה לבקש את כבוד ש"ב היקר והחביב אשר יואיל נא לעמוד בראש אגודה זו, ולהשתמש בכשרונותיו המצויינים אשר חוננו השי"ת - יברכהו השם - למלאות את תעודתו בתור גזע משפחתנו אשר זכות אבות מסייעים, ולא אפונה כי לרגלי עדינת לבבו ימצא עונג רב למלאות תשוקת הכוספים לדבר ד', ואני תפלה כי יקוים היעוד ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים.

בימים אלו הזדמן לי להשיג אחד מספריו "דרכים חדשות לחינוך הסוציאלי" (דפוס ציון), ואני מחכה להבטחת כבוד ש"ב ידידי לשלוח לי כל ספריו אשר נדפסו.

קשרים עם נגידים בפאריז

על פגישה של הרבי עם אישיות נוספת במהלך הביקור הנוכחי בפאריז אנו למדים מהמכתב הבא מיום בדר"ח אלול תרצ"ג, בו כותב הרבי הרי"צ אל הגביר מו"ה מנחם מענדל רוטשטיין⁷⁰:

הנני שמח ממה שעלה בידי להכיר את כ' ידידי הגביר מר סופר שיחי' עם כבוד ידידי שי', וכפי שהנני יודע אותו מפאריז, הנהו וגם זוגתו אנשים עסקנים בעניני צדקה, מתנדבים בעצמם בסכומים נכונים, ופועלים הרבה על-ידי ההיכירות הגדולה שלהם בפאריז.

ובאגרת מט"ז תמוז תרצ"ג, כותב הרבי הרי"צ אל גיסו של הגביר סופר הנ"ל, "כבוד הגביר הנכבד, בעל מידות טובות, מר מ. ליעווין שי', פאריז"⁷¹:

מכתבו מי"א לחודש זה עם ההמחאה המצורפת בסך 1710 פראנקים צרפתיים עבור מפעל ההוראה, קיבלתי ומאוד שמחתי לקבל ממך ד"ש, השם יתברך ייטיב עמך.

יש לי צער מכך שמצב העסק הוא כעת לא במיטבו, אבל יש חובה להיות במצב רוח מרומם ושמח, עם התקווה הגדולה והביטחון בעזרתו של אלוקינו האהוב ברוך הוא, שהוא יעזור שהמצב ודאי ישתפר.

מה שכותב אודות התמיכה עבור מפעל ההוראה בעתיד, ברור שלא יכולות להיות שום טענות, אך זה יהיה מאוד קשה להיעזר בתקציב שלי, וזה יגרום לי צער רב, תקותי להשם יתברך שיעשה הכל לטובת הבטחתו, וה' האהוב יעזור לו.

70. אגרת ו'שמז, אגרות קודש שלו כרך יז עמוד ק.

71. אגרת תרמד, אגרות קודש שלו כרך ג עמוד א, בתרגום מאידיש.

מענין אותי מצב ההלוואה הפולנית שמר סופר שי' והוא ספרו לי, ומהם הקשיים המעכבים לעת עתה את ביצועה. אני מעריך שגם מצד ההגינות על היהודים להתענין בטובת המלוכות: פולין, לאטביה, ליטא, שיכול לגרום טובה רבה עבור היהודים. הנני מברכו בשפע ברכה ואושר. נא דרוש בשלום ידידי הגביר היקר באנשים מר סופר שי' בשמי.

המשך הקשר עם הרב הרצוג

כפי שהובא לעיל, הרבי הרי"צ עמד בקשרי פגישות ומכתבים עם הרב יואל הרצוג, מרבני פאריז. הקשר נמשך במשך שנים ועדות לכך אנו מוצאים באגרות הבאות שכתב הרבי אליו ואודותיו.

כאשר הרב הרצוג שלח לרבי הרי"צ את חיבורו "אמרי יואל", שיגר לו הרבי כמענה, בחודש אדר תרצ"ג, את האגרת הבאה⁷²:

נתקבל החיבור - חמשה חלקים ותודה מאוד, ומבקשו מאוד אפשר יוכל עוד - שהספריה מתעניינת מאוד בספרים, וכן מסר בדבר התמונות הבטחתו לתת העתקות, תודה למפרע, ובזמן קרוב יראו לסדר שיבואו אל הפועל.

ובמכתב מחודש מנחם אב תרצ"ג, כותב הרבי הרי"צ אל הרמ"מ רוטשטיין⁷³:

נחוץ להעריך מכתב להרה"ג ר' יואל שי' הערצאג לפאריז על אודות תומכי תמימים, ולכתוב לו אשר ינעם לי במאד הבטחתו הנאמנה, בעזרתו ית' לעורר את נדיבי אחינו בני ישראל שי' להחזיק הישיבות אשר תחת השגחתי, ולא אפונה כי יסדר הדבר באופן היותר נעלה. ובגלל הדבר הזה יעזור השי"ת לכת"ר ידידי שליט"א וימלא משאלות לבבו כחפצו הטוב בגשמיות וברוחניות לטובה ולברכה.

ביום חמישי י' סיון תרצ"ד כותב הרבי הרי"צ לחתנו הרבי נשיא דורנר⁷⁴:

אם מזדמן לך לקנות תמונות בזול כמובן, אבקש לקנותם, במקצוע זו עניה היא הספריה ביותר, ובפרט בהתמונות החדשות - כוונתי ממה שיצאו במאה שנים האחרונים - כמו שראיתי אצל הרב הערצאג שי', וחפצי היה להעשיר הספריה גם בזה.

72. אגרת ד'רנה, אגרות קודש שלו כרך יא עמוד שעז.

73. אגרת תרפא, אגרות קודש שלו כרך ג עמוד לא.

74. אגרת ה'תקמא, אגרות קודש שלו כרך טו עמוד קצא.

אגרת תנחומין על פטירת הרב הרצוג

הרב יואל הרצוג נפטר בראשית שנת תרצ"ה. לאחר פטירתו, שיגר הרבי הריי"צ לבני משפחתו את אגרת התנחומים הבאה⁷⁵:

נבהלתי לשמוע מהאסון הנורא אשר קרה להם בפטירת בעלה אביהן וחותנם, כבוד הרה"ג הידוע לשם תהלה בתוככי גאוני יעקב, מוהר"ר יואל ליב, תנצב"ה, המקום ינחם אתכם בתוך אבלי ציון וירושלים.

מקורבי בידעם גודל הצער אשר תגרום לי הבשורה המעציבה העלימו ממני, ורק היום נודע לי.

הנני מתעניין לדעת משלום הבני בית שי' וביחוד משלום בנם הרה"ג הרב יצחק אייזיק שי'.

75. אגרת תשמב, אגרות קודש שלו כרך ג עמוד קמח.

שנת תרצ"ה

אגרת חיזוק לתושב פאריז

בשנת תרצ"ד העתיק הרבי הריי"צ את מקום מושבו מריגה בירת לטביה לוורשה בירת פולין, ומעתה ניהל הרבי משם את כל ענפי עסקנותו הציבורית ובראשם הפצת היהדות והחסידות בכל מקום שידו הגיעה.

באגרת מכ"ז אייר תרצ"ה, כותב הרבי הריי"צ אל תושב פאריז, הר"ר לויק געראניק, את אגרת החיזוק והעידוד הבאה, ממנה רואים גם את התעניינותו של הרבי ודאגתו לנעשה עמו⁷⁶:

במענה על כתבו, השם יתברך יחזק בריאותו ויארץ ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים, שיוכל לעסוק בעבודת הצדקה להחזיק ידי לומדי תורה.

השם יתברך יעזור לבניו ובני ביתם שיחיו ויזמין להם פרנסתם בריוח ויתחזקו ללכת בדרכי התורה והמצוה.

ובדבר שאלתו בעניני ההתעסקות בצדקה ובגבאות אשר על-ידי זה מתבטל מלימוד התורה, הנה תכלית הלימוד הוא בשביל המעשה, וכמארוז"ל גדול תלמוד שמביא לידי מעשה ובפרט בהחזקת לומדי תורה אין לך מצוה גדולה מזו.

רז"ל אמרו כל המלמד את בן חברו תורה כאלו ילדו, דהתלמידים הם בני רוחניים, הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע סיפר לי, ששמע מהוד כ"ק אביו אדמו"ר אדמו"ר מוהר"ש, שאמר בשם כ"ק אביו אדמו"ר הרה"ק צמח צדק, ששמע מהוד כ"ק רבנו הזקן שקרא עצמו בשם בן לכ"ק הרב המגיד ממעזריטש, ובשם נכד לכ"ק מורנו הבעש"ט נ"ע.

76. אגרת תשעג, אגרות קודש שלו כרך ג עמוד שעג.

ומי אשר בתמיכתו מה שנותן מכספו, ובפרט שהוא מקבל מאחרים דהוי גדול המעשה כו' להחזיק תלמידי חכמים העוסקים בתורה, הנה על-ידי תמיכתו זאת יש לו להנותן והמעשה חלק ונחלה בתורתו ועבודתו של התלמיד חכם ההוא.

אשר על כן, אשרי חלקו בחיים, ויתן השם יתברך לו חיים ארוכים וחיים טובים בבריאות הנכונה, הנה יסיף אומץ בעבודתו עבודת הקודש, וטוב יהיה לו בגשמיות וברוחניות.

שילוחו בסך אלף פראנק נתקבל, והשם יתברך יהיה בעזרו בגשמיות וברוחניות.

הנני פורש בשלום ידידינו אנ"ש שיחיו ואתענין לדעת משלום, ואם שומרים זמני הלימוד בחול ובשבת קודש, והנני מברכם כי יעזור השם יתברך להם בגשמיות וברוחניות.

הצעת רבנות בפאריז לרבי נשיא דורנו

כפי שהוזכר לעיל, בראשית שנת תרצ"ה נפטר הרב יואל הרצוג, שהיה מרבני פאריז. במקביל, באותה תקופה הוקם בפאריז וועד שאיחד את כל מנייני התפילה ובתי הכנסת. שלא היו משויכים רשמית אל ה"קונסטיטואר", וועד הקהילה הכללי של יהודי צרפת. ראשי וועד זה, שהכירו את הרבי נשיא דורנו שהתגורר בפאריז, ונחשפו מעט מזער להליכותיו בקודש גם בכרך הגדול, ביקשו שהרבי ימונה כרב הקהילות הללו.

ראשי הוועד באו בדברים בעניין זה עם הרבי הריי"צ, אשר מיהר למסור את ההצעה שהתקבלה אל בתו וחתנו, באגרת מי"ד תמוז תרצ"ה⁷⁷:

בימים אלה קבלתי מכתב מידידינו היקר והנעים מר [אלכסנדר] ריינין שי', אודות הרבנות בפאריז בכלל, והוא כותב אולי הרב ר' מנחם מענדיל שי' היה מעונין בכך. מר מערקין שי' שאל האם אפשר לחשוב על כך.

בפאריז הוקם ועד המאחד את כל המנינים שאינם שייכים לקאנסטיטואר, ומר מערקין שי' הוא יו"ר הוועד. הוועד מאד מתענין בשאלת הרבנות, ומאד רוצה לדעת האם אפשר לדבר על המועמדות לרבנות שלך, חתני יקירי הרב רמ"מ שי'. גם אחד החברים בועד מ'פני' החרדים דפרנקפורט, אורתודוכס מסוים, אדריכל מר פייסט שי', שאל על כך את ידידינו הנעלה מר ריינין שי', והוא לא יודע מה לענות...

ידידינו היקר מר ריינין שי' שואל אותי האם זה מתאים שחתי שליט"א יה' רב בפאריז, ואיך אני רואה את זה. הוא רואה שמערקין ופייסט יחיו היו מאד רוצים בכך. עניתי לידידינו מר ריינין שי' שברצוני לדעת פרטים שונים - אותם הנני שואל אותו במכתב - ואני מבקש ממנו לענות במהירות האפשרית.

77. אגרת ה'תקנז, אגרות קודש שלו כרך טו עמוד ריא, בתרגום מאידיש.

ילדים אהובים! אין לי כל מילים כדי לבטא איזו שמחה גרמה לי ההצעה הזו, וכמה הייתי מאושר, אילו הייתם מקבלים את ההצעה הזו, והשי"ת היה עוזר והדבר היה מתממש בשעה טובה ומוצלחת, חבילות חבילות של בריאות היו נוספות לי, זה היה משמח את לבבי השבור.

הנני פונה אליכם ילדים אהובים בבקשה פנימית עמוקה, לשניכם בשווה, לשקול היטב ובעומק את ההצעה. אני מבקש מאד תשובה מיידית. ילדים אהובים! התבוננו ברצינות.

רבנות הרב זלמן שניאורסאהן בפאריז

הרב זלמן שניאורסאהן

המשך העיסוק בנושא זה של הרבנות בפאריז, בעקבות פטירתו של הרב הרצוג, נזכר באגרת שנכתבה חודשיים לאחר מכן, בי' אלול תרצ"ה, בה מפנה הרבי הריי"צ הצעת רבנות זו אל קרובו הרב ש. זלמן שניאורסאהן מרעפקא, שבאותה שנה הצליח לצאת את רוסיה ולהתיישב בפאריז⁷⁸:

מד' מצעדי גבר כוננו, הכל בא בהשגחה פרטית, דברי מר מערקין ר' אלי' שי', הצעיר כמו שמכנה אותו, אשר דיבר אודות הרבנות בבית הכנסת שהיה בו הערצאג ראוי לשום לב, וכמו שדברתי אתו עמו טרם נסעו צלחה, כי כאשר יהיה מי שיש לו חוש באירגון ומעורר טוב, אז בעזה"י ימצאו המחזיקים בידו ויכול לפעול גדולות בחיזוק הדת והרבצת תורה, וידעתי נאמנה כי מר מערקין ומר קעסטענבאום, ואתם עמם עוד איזה יחידי סגולה שהיו מהעומדים בראש ההתעסקות.

אשר על כן לדעתי ראוי לשום לב לזה שאמר מר מערקין שי', ואם רק יש אפשרות בדבר צריכים לקרב זאת, וכמובן שהענין צריך להעשות בחכמה ומועצות אשר בעזה"י יבוא מהכח אל הפועל טוב להצלחה בגשמיות וברוחניות.

והנה דבר זה מלבד שהוא דבר גדול לעצמו, הנה אז יהיה בסיס טוב להתעסקות בצרכי ציבור הכללי, וכן במדה ידועה גם בהפרט, כחפץ לבבו הפנימי, והמקום גורם בעזה"י לפעול

78. אגרת ו'תג, אגרות קודש שלו כרך יז עמוד קנה.

הרבי הריי"צ וחתנו כ"ק אדמו"ר נשיא
דורנו בתצלום משותף במעון המרפא
בפורקסדורף, כ"ה אדר ראשון תרצ"ה

הרבה, ולא רחוק הוא גם לונדון, ואם יהיה ההסכם לנסוע על איזה זמן לארצות הברית לא יהיה מניעה מצדם, ושמא דמתקריא רב דמקום פלוני מלתא הוא.

וביודעי כשרונותיו הנעלים בהסתדרות ובמרץ, איינערגישע ארגאנעזאציע [=מרץ וארגון], ודעתו המתונה ולבבו הטובה לקרב אנשים, ולדרוש בטובת כל אחד ואחד ורוח הבריות נהנה ממנו, הנה בעזה"י בזמן קצר ירכוש לו אוהבים וידידים, ובעזה"י יעשה חיל, ולדעתי זה מבוא שיבואו בעזה"י הכוונות הפנימיות מהכח אל הפועל טוב בגשמיות וברוחניות.

ובאגרת נוספת אל הרב שניאורסאהן, ימים אחדים לאחר מכן, ב"ג אלול תרצ"ה, כותב הרבי⁷⁹:

פעם אחד בלבד ראיתי את מר קעסטענבאום שי', ועשה עלי רושם טוב של בר פועל ואיש המרץ האוהב פעולה ממשית, על פי השיחה שהיתה לו עמי ראיתי ונוכחתי כי עניני אחינו שי' שברוסיא קרובים ללבנו, והיה חפץ להתענין בזה, הן בממונו והן בהשפעתו גם על מכיריו ומיודעיו, וכן דיבר אז אודות המצב הרוחני בפאריז אשר צריכים לפעול מה, ואמר לי אשר באם היה המסוגל לזה - כפי שהבנתי מדבריו היה כוונתו על איש שיש לו אינציאטיווע ואינערגיע [=יזומה ומרץ] וימסור עצמו על דבר זה - אז לא היה מחסור באמצעים הדרושים, ובאנשים יראים וחרדים ובעלי השפעה שהיו עוזרים בהאוטיראטעט [=מעמד, סמכות] שלהם.

מר קעסטענבאום שי' ביקר אותי בש"ק, וגם אנכי לא ידעתי אז פרטות מעלת מהותו, ע"כ לא הארכתי בדיבורי אתו עמו.

והנני חוזר למה שכתבתי במכתבי העבר, בכללות ההצעה אם רק יש אפשרית בדבר - אשר כנראה לידידנו מר מערקין שי' יש דעה גדולה בזה - צריכים לקרב דבר זה, וכמו שכתבתי שם שצריכים לעשות זאת במועצות ודעת, והשי"ת בודאי יעזור ואז היה טובה גדולה לכל העינים בגשמיות וברוחניות.

מר מערקין שי' הצעיר ומר קעסטענבאום שי' הם שניהם - עד כמה שהנני יודע - מתונים, אוהבי הפועל, ובעלי מרץ ובעלי השפעה, והעינים נוגעים ללבם, ואותם בעזה"י אפשר לרכוש אל הרעיון דעזרת אחינו שי', בטענה איך אפשר להניחם ח"ו על הפקר מבלי להושיט להם יד עזרה שיוכלו לשמור את הדת, ואת מי שאפשר להצילו להוציאו משם צריכים לעשות ככל האפשרי.

79. אגרת ו'תד, אגרות קודש שלו כרך יז עמוד קנו.

עידוד לחיזוק הפעולות

ואכן, בסופו של דבר הרב זלמן שניאורסאהן קיבל על עצמו רבנות זו, והחל לפעול בקרב הקהילות השונות בפאריז.

על פעולותיו והשפעתו של הרב שניאורסאהן בפאריז בפקודת הרבי הרי"צ, אנו למדים ממספר אגרות בנושא זה בשנים הבאות.

במכתב מכ"ב תמוז תרצ"ז, כותב הרבי הרי"צ, ממעון המרפא פרכטלדסדורף, אל הרב שניאורסאהן בפאריז⁸⁰:

כאשר יסתכל בשינוי המצב מאז בואו לפאריז ואת אשר נעשה ת"ל במשך הזמן הזה, זה עצמו צריך לתת תוקף עוז לפעול ולעשות במרץ רב בכל הענינים אשר התחיל.

חודשי הקיץ הם חדשי המנוחה ובהם צריכים להכין את המזון הרוחני הדרוש לימים הבאים לקראתינו לחיים ולשלום ולרוב טוב בגשמיות וברוחניות, כי מחצי אלול הבע"ל אשר אז חוזרים לעיר גם הדרים בנאות דשא, צריכים לעשות אסיפת הדאמען-פערדיין [=אגודת הנשים], היוגענד-גרופע [=קבוצת הנוער], לקבוע זמני התועדות אשר יידי ש"ב שי' ידבר לפנייהם לעוררם על דבר עבודה ופועל, כפי תנאי הענינים ודרישתם ולעוררם לשמירת המצות.

כבר התחיל יידי ש"ב לנאום לפני חבורה - לא אזכור בפרטות אבל הנני זוכר את הרושם הטוב אשר פעל עלי דבר זה, כי ברור לי אשר בכל נאום ונאום הביא תועלת רב לעניני חזוק הדת אשר לפי תנאי המקום הנה גם דבר קטן רב הוא במאד, כי להחיות עצמות היבשות נחוץ מתחלה לקבצם, להלבישם עור בשר וגידיים ואחר-כך להפיח בהם רוח החיים - ובעת האחרונה לא שמעתי מאתו מאומה בנדון זה.

ובאגרת נוספת שבועות אחדים לאחר מכן, בכ"ט אב תרצ"ז, כותב הרבי הרי"צ אל הרב דוד משה רבינוביץ, אשר בהיותו בפאריז יתכבד לחלוק ביקור אצל הרב שניאורסאהן⁸¹:

... בפאריז מכהן פאר בקהלת החרדים ש"ב יידי עוז הרה"ג הנודע לשם תהלה ותפארת בתוככי עסקני הכלל, משכיל על דבר טוב, בעל מדות תרומיות גזע תרשישים, וו"ח אי"א מוהרש"ז שי' שניאורסאהן, וכתבתי אליו ובטח יבקר את יידי, ואם לא תכבד על יידי הטרחא הנה בטח יבקר בקהלתו, כי לבד הידידות באהבת ריעים כפי תורת החסידות,

80. אגרת תתק"ח, אגרות קודש שלו כרך ד עמוד פח.

81. אגרת תתק"ה, אגרות קודש שלו כרך ד עמוד קיז.

הנה ראוי ש"ב הרה"ג הנ"ל לכבוד מיוחד ונעלה בגלל פעולותיו הכבירות אשר פעל ועשה במשך זמן קצר בפאריז, והשי"ת יהיה בעזרו בגשמיות וברוחניות.

התוועדות חסידים בפאריז

בראשית שנת תרח"צ ביקר הרב רבינוביץ בפאריז ועל פי בקשת הרבי הריי"צ האמורה לעיל הוא נפגש עם הרב שניאורסאהן. לאחר מכן דיווח הרב שניאורסאהן לרבי על הרושם מביקורו של הרב רבינוביץ בפאריז.

באגרת מב' מר חשון תרח"צ כתב הרבי הריי"צ אל הרב רבינוביץ⁸²:

...ואני מה מאד שמחתי לקרוא מכתבו של כבוד ש"ב ידידי עוז הרה"ג הנודע לשם תהלה ותפארת בכביר פעולותיו הטובות מוהר"ר שניאור זלמן שי' שניאורסאהן מפאריז, על אודות ביקורו של ידידי והריעות הנעימות של ההתוועדות עם התמימים, אשר השאירה רושם נעלה ונשגב...

ובהמשך המכתב כותב הרבי:

אדון עולמים עילת העילות וסיבת הסיבות, מסבב הסיבות בהשגחתו הפרטית יתברך הביא את האחד ממדינת רוסיא, ואת השני ממדינת ארצנו הקדושה ת"ו, ואת השלישי מארצות הברית, הרביעי והחמישי ממדינת ליטא, וכולם כאחד הזדמנו על כברת ארץ במדינת צרפת אצל עיר פאריז, ושמה התוועדו שוחחו בסיפורים המעוררים לתורה מצות עבודה שבלב ואהבת ישראל. האין זה השגחה פרטית מוחשית...

82. אגרת תתקמט, אגרות קודש שלו כרך ד עמוד קמה.

שנת תרצ"ו

קופת הרבי עוברת לפאריז

במהלך שנת תרצ"ו העתיק הרבי הריי"צ את מקומו מוורשה והתיישב באוטבוצק שבפולין. באותה תקופה החליט הרבי הריי"צ להעביר את כספי פקדונותיו והכספים שבקופותיו שבפולין, אל קופתו אשר בפאריז, ועל ניהול הקופה הופקד חתנו הרבי נשיא דורנו. הרבי הריי"צ הרבה להתכתב בעניין עם חתנו, ואף הורה לו לרכוש כספת בבנק, לשמור בה את הכספים המזומנים ואת ההמחאות.

לדוגמא, באגרת מכ"ח תשרי תרצ"ו כותב הרבי הריי"צ לבתו ולחתנו⁸³:

...כעת שלחתי פאקעט [=חבילה] סך 950 שקלים, 30 (שלושים) פונט אנגליא. והשליח הוא משם ליבערמאן מווראשא, כי לא חפצתי לשלוח משמי, כי עיר קטנה היא, ושלחתי משם ליבערמאן.

וטעם השילוח לפי שנאציע גורארי' שי' אומר, אשר בעוד איזה זמן יהיה איסור להוציא הנק' דעוויזין שפער, והחלטתי להעביר איזה סכום להקאסע [=הקופה] שלי אשר אצלו.

בראשית הקיץ של אותה שנה הורה הרבי הריי"צ לכל התורמים לקופותיו, בארצות הברית, בארץ הקודש ובאירופה, לשלוח את הכספים לידי חתנו בפאריז, כפי שמודיע הרבי הריי"צ באגרת לחתנו הרבי בכ"ט אייר תרצ"ו⁸⁴, "כתבתי לשנים שלושה מקומות באה"ק ת"ו ובארצות הברית, הרגילים לשלוח איזה סכומים, כי ישלחו על שמך לפאריז. בטח לכשיקובל איזה סכומים יודיע".

הרבי הריי"צ מוסיף וכותב אל הרבי נשיא דורנו לפתוח את כל הדואר המתקבל על שמו, להפקיד בבנק את כל הכספים המתקבלים ואת המכתבים עצמם לשלוח אליו

83. אגרת ה'תקסג, אגרות קודש שלו כרך טו עמוד ריז.

84. אגרת ה'תקעד, אגרות קודש שלו כרך טו עמוד רל.

לפולין. וכהוראתו באגרת אליו⁸⁵, "כן יעשה עם כל המכתבים שיגיעו אליו עבורי, והיה אם המחאה נכתבה על שמו, אז יואיל נא למכור אותה ולקבל עבורה פונטין, אך אם היא על שמי, אז צריכים לחכות עד בואינו צלחה, ואת המכתבים ייטיב לשלוח לפה. וכן אם נתקבלו או יתקבלו מכתבים עבורי יעשה כן, שהמחאות ישארו אצלו והמכתבים יואיל לשלוח לפה..."

יצויין, כי בחודש תשרי תרח"צ ערכו השלטונות חיפוש בבית הרבי הריי"צ, ומאז שרף הרבי את כל החשבונות שאצלו, כדי שכל החשבונות ינוהלו וישמרו על ידי חתנו הרבי נשיא דורנו בפאריז. מאז ואילך היתה ההתכתבות ביניהם בנושאים אלו בסגנון מוסווה, כלומר, במקום לכתוב לדוגמה: נא להעביר סכום פלוני אל פלוני, היה הרבי כותב, מה שפלוני מבקש ממך הלוואת סכום פלוני, לדעתי כדאי הדבר, וכיוצ"ב.

באגרת נוספת מח"י אייר תרח"צ מתנצל הרבי הריי"צ לפני בתו הרבנית חי' מושקא, על שהוא נאלץ להטריח את חתנו בענייני כספים אליו⁸⁶, "...כיון שכל הדואר מגיע תמיד על שם אישך הנכבד חתננו היקר - הרי מפעם לפעם ימסרו לגיסכם הנכבד חתנינו היקר הרמ"מ שליט"א הארינשטיין. ודאי אישך הנכבד שליט"א יהיה מרוצה מכך - אני משער שהוא ישמח אם אשחרר אותו מכך לגמרי. גם לי קשה מאד להטריחו, אבל במצב הנוכחי לא אוכל לעזור מאומה, והנני חייב להטריחו..."

אגרת לנגיד מערקין

כנזכר לעיל, מר יהודא לייב מערקין עמד בראש הוועד של המניינים הלא רשמיים של הקהילות בפאריז. באגרת דלעיל הרבי כותב עליו אשר הוא מן ה"מתונים, אוהבי הפועל, ובעלי מרץ ובעלי השפעה, והענינים נוגעים ללבם", והוא אף נענה ברוחב לב לתמוך בפעולות הרבי.

באגרת מכ"ה חשון תרצ"ו, מאטוואצק, כותב הרבי הריי"צ אל "כבוד ידידי הגביר הנכבד והכי נעלה משכיל על דבר טוב, בעל מדות תרומיות, מוה"ר יהודא ליב שי' מערקין", בעקבות תרומה שהעניק לפעולותיו של הרבי⁸⁷:

במענה על מכתבו שכותב אשר הסך אלף פראנק הם לצרכי הפרטים, הנני בתודה, ועל אשר כותב כי שולח הנהו שלש מאות זהובים מחצית הסכום הכתוב במכתבי המגיע עבור

85. אגרת ה'תקעה, אגרות קודש שלו כרך טו עמוד רל.

86. אגרת ה'תרכה, אגרות קודש שלו כרך טו עמוד רצו.

87. אגרת תתטו, אגרות קודש שלו כרך ג עמוד תסה.

חצי שנה, וכעבור יומים נכון קבלתי על-ידי פאסט השלשה מאות זהובים כאמור במכתב ידידי.

ומה שכותב כבודו לקיים כי תפילה עושה מחצה, הנה נזכרתי מה ששמעתי מהגביר הנודע החסיד ר' נחום ז"ל הערמאנט מפטרבורג.

באחד הפעמים אשר הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק מוהר"ש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע היה בפטרבורג, הזדמן אז גם הרה"ג המפורסם כש"ת מוהר"ר ישראל נ"ע סאלאנט, ובא עם ביקור להוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק מוהר"ש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

בעת הביקור שאל הרה"ג הר"י מאת הוד כ"ק אאזמו"ר כמה קושיות על החסידות ועל מנהגי דרכי החסידים, אשר על הכל ענה הוד כ"ק אאזמו"ר להרה"ג הר"י בשפה ברורה תשובה כהלכה, דבר דבר על אופנו.

הביקור של הרה"ג הר"י אצל הוד כ"ק אאזמו"ר האריך יותר על שלשה שעות. לבסוף אמר הר"י סאלאנט, כל הדברים אשר שמעתי נכונים המה, והנני נהנה על טיב ביאורם, אמנם עוד שאלה אחת יש לי לשאול, מדוע החסידים מאריכים בתפלה.

ענה הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק ואמר, במדרש רבה ויקרא פ"י ישנו ב' דיעות, ר' יהודה וריב"ל, ר"י סובר תפלה עושה הכל וריב"ל סובר תפלה עושה מחצה, אשר על כן הנה החסידים מאריכים בתפלה דגם המחצה יהיה כולו.

גם אני הנני מאריך בבקשתי לטובת החזקת בני תורה למלאות אותו הסכום עכ"פ מה שחשבתיו ביושר על פי הבטחת ידידי, ומאין היה לי לדעת כי ברצון ידידי להפסיק התמיכה,

וגם כעת כבד לי במאד לחשוב אשר הקימוץ בתמיכת הישיבות, אשר ידידי אומר לעשות יהיה באותן הישיבות אשר תחת הנהלתו, והנני מקוה כי ידידי עוד יתבונן בזה, והשי"ת יצליח לכבודו בגו"ר.

תוכנית לביקור בפאריז

כאמור, בשנת תרצ"ו עבר הרבי הרי"צ להתגורר באוטבוצק, אך עקב מצב בריאותו הרופפת היה נוסע מזמן לזמן למקומות המרפא אשר בסמיכות לווינה, פאריז וריגה.

בחורף תרצ"ו היה בתוכניתו של הרבי הרי"צ להגיע לביקור בפאריז לצורכי רפואה. על כך אנו למדים מאגרת ששיגר הרבי באדר"ח כסלו תרצ"ו אל בתו וחתנו⁸⁸:

88. אגרת ה'תקסה, אגרות קודש שלו כרך טו עמוד רכ.

...הנני חושב בעזה"י לנסוע צלחה ביום ג' ז' לחודש זה הבע"ל, ואז נשבות אי"ה בויען. או אפשר ניסע מפה ביום א' י"ב לחודש זה הבע"ל, ואז נעמוד בויען יום ב' וג', וביום ד' נסע צלחה לפאריז, ובטח נודיע אי"ה.

וכך באגרת נוספת מיום המחרת, בדר"ח כסלו, בה כותב הרבי הריי"צ אל הר"ר משה צבי לנדא מווינה⁸⁹:

...הנני מתכוון לנסוע אי"ה ביום ג' שבוע הבע"ל או ביום א' י"ב כסלו לפאריז על איזה זמן, ואעשה את דרכי דרך וויען ובדעתי לסור לווען על שלשה ארבעה ימים, להתראות עם ידידי ועם ידידניו הד"ר פאן ווייעל שי⁹⁰.

אולם למעשה הנסיעה נדחתה מחוסר ויזה לפאריז, והרבי נסע לפועל ב"ז טבת למקום המרפא פורקסדורף הסמוך לווינה⁹¹. כך כותב בעניין זה מזכירו של הרבי, הרב יחזקאל פייגין אל הרב שלמה יוסף זוין ב"א טבת, "ביום א' הבא נוסע כ"ק אדמו"ר שליט"א לוויין. היה דרוש ליסע לפאריז אשר שם הרופא המומחה, אבל אין עדיין ויזיע לשם".

במעון המרפא וילדאוורי

בקיץ אותה שנה שהה הרבי הריי"צ כשמונה שבועות במעון המרפא וילדאוורי ליד פאריז. הסיבה לכך הייתה, כיוון שרופאו של הרבי, הד"ר גערזאן, אצלו החל הרבי את הטיפולים הרפואיים בהיותו במקום המרפא בווינה, העביר באותה שנה את הקליניקה שלו מאוסטריה לצרפת, והרבי שביקש להמשיך את הטיפול הרפואי אצל רופא זה, הוצרך לנסוע לצרפת לשם כך.

הרבי הגיע למעון המרפא באמצע חודש תמוז, ועזב את המקום באמצע חודש אלול. על ההכנות לנסיעה זו כותב הרבי הריי"צ באגרת מד' תמוז תרצ"ו, אל "בתי יקירתי חביבתי מרת חי' מושקא תי', חתני יקירי וחביבי הרב רמ"מ שי"⁹²:

...כבר נגמרנו כל ההכנות אצלי להנסיעה צלחה, ומחר בעזה"י לוקחים אנחנו כרטיסי נסיעה על יום א' הבע"ל, ונבוא בעזה"י ביום ב' בוקר לויען צלחה, ונסע ישר אי"ה על הסענאטאריים ועסטענד, ואנפש שם איזה ימים, ובדעתי אשר ביום ה' נסע לפאריז צלחה

89. אגרת תתטז, אגרות קודש שלו כרך ג עמוד תסו.

90. ככל הנראה, הכוונה לד"ר ד"ר וולפגנג (זאב בנימין) פון-וייזל (1896 - 1974). סופר ועיתונאי, רופא ואיש מחקר רפואי, איש צבא ואסטרטג. הוא היה ממייסדי התנועה הרוויזיוניסטית וממובילי המאבק למען ארץ ישראל וכנראה היה לו גם קשר עם הרבי הריי"צ.

91. ראה בכל זה בספר "אדמו"רי חב"ד ויהדות אוסטריה" עמוד 145 ואילך.

92. אגרת ה'תקעו, אגרות קודש שלו כרך טו עמוד רלא.

עם המסע היוצא בשעה 12 עם מינוטן, מויען דרך באזיל, ונבוא אי"ה ביום ועש"ק בשעה 10 בוקר, ואפשר הדבר אשר יותר טוב לבוא לוילדאוורי ביום החול מכמו לבוא בעש"ק, הנה נסע אי"ה ביום א', ואת זה נודיע לכם מויען.

בבקשה להודיעני מויען לפורקערסדארף איך חושבים הם, האם להסתדר בהאטעל שבו גר גערזאן או בדירה פרטית, וגם המחיר צריכים לדעת. ובכל אופן על ימים הראשונים הוא כעין הכרח להיות בהאטעל שלו, מאחר שבהסאנאטאריים אי אפשר. כן באיזה שפה מדברים המשרתים, בטח צרפתית, דבר שיכבד עלי...

והנני אביך וחונתך אוהבכם בלי גבול ומברככם ברוב טוב בגשמיות וברוחניות.

מאמר חסידות בפאריז

ביום רביעי ח' באלול, ערך הרבי הריי"צ ביקור מיוחד במשרדי "התאחדות הרבנים החרדים דצרפת", אשר הרב שניאור זלמן שניאורסאהן ייסד ועמד בראשה.

משרדי ההתאחדות היו ממוקמים בבית מספר 10 ברחוב דייע בפאריז, ומסופר אשר בעלות הרבי הריי"צ במדרגות הבית, ספרם ונמצאו במניין כ"ו.

במהלך הביקור אמר הרבי בפני הרבנים הנאספים מאמר חסידות דיבור המתחיל "אני לדודי ודודי לי".

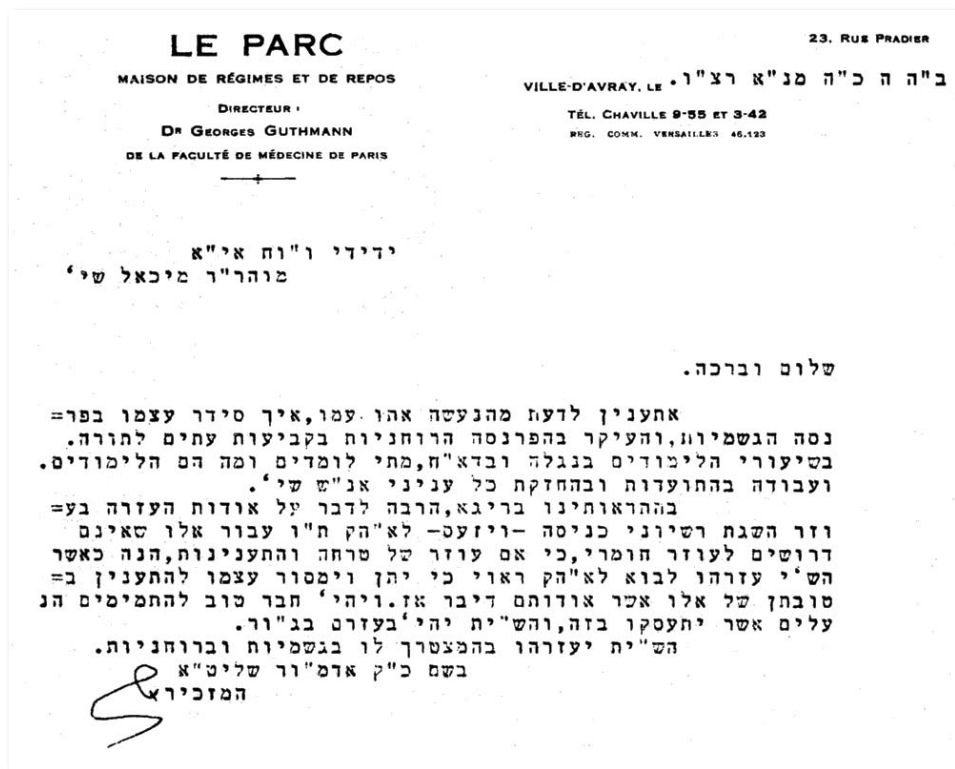
המאמר נדפס בקונטרס נז של מאמרי הרבי הריי"צ, ולאחר מכן בספר המאמרים תש"ח עמוד 181 ואילך.

לימים ביקר בבית זה חתנו הרבי נשיא דורנו, בשהותו שם בשנת תש"ז, בכואו לפגוש את אמו הרבנית חנה ע"ה, כפי שיסופר אי"ה בספר "אדמו"רי חב"ד ויהדות צרפת".

קירוב יהודים מתבוללים בפאריז

בתקופת היות הרבי הריי"צ במעון המרפא שלייד פאריז, היו לו לעזר ולסיוע חתנו הרבי נשיא דורנו, שהיה משמש כמזכירו לכתובת מכתבים בשמו, וכן בתו הרבנית חי' מושקא שהייתה באה אליו לשמשו ולסייעו.

בתקופה ההיא עסק הרבי הריי"צ, יחד עם חתנו הרבי נשיא דורנו, בעריכת חוברת בגרמנית בשם "די חסידות-לערע און אירע ערצירישע אן עטישע באדייטונג" - תורת החסידות והמשמעות החינוכית והמוסרית שלה. חוברת זו הייתה גם לעיונו של רופאו של הרבי הריי"צ הד"ר גערזאן, אשר הרבי מצא לנכון לציין את תגובתו עליה. וכך

הרבי חותם כמזכיר על מכתב חותנו במעון המרפא וילדאוורי

כותב הרבי הריי"צ באגרת מיום חמישי ד' מנחם אב תרצ"ו אל הרב קלונימוס פפנהיים מוינה⁹³:

...מכתב זה המתורגם היה אצל הרופא מר ג. [=גערזאן] וקרא אותו פעמיים ושלש ויתענין מאד בהאמור בו, ויאמר לי כי גם בפאריז ישנם מבני ישראל המתבוללים, אשר המאורעות האחרונים עוררו אותם לשוב אל היהדות, ואשר גם הוא אחד מהם, ומאמר תוכני כמו האמור במכתב זה מורה דרך באורחות חיי הדת.
 על כך יסופר אי"ה בהרחבה בספר "אדמו"רי חב"ד ויהדות צרפת" אשר י"ל בקרוב.

93. אגרת תתמוז, אגרות קודש שלו כרך ג עמוד תקנב. לשלמות העניין ראה בספר "אדמו"רי חב"ד ויהדות אוסטריה" עמוד 243 ואילך.

דיבורי הקודש של הרבי הרי"צ

כאמור, בתקופה זו שהה הרבי נשיא דורנו במעון המרפא לצד חותנו הרבי הרי"צ. דברות הקודש שהרבי שמע מחותנו באותה תקופה, מופיעים ברשימות הקודש של רבינו תחת הכותרת 'פאריז ויל ד'אורייע' (להלן - עם פענוחי המו"ל)⁹⁴:

כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א סיפר:

בשנת תר"ג נסע הצמח צדק בפעם הראשונה לפטרבורג. המיניסטר להשכלה היה שובאלאו. [היו ב' משפחות שובאלאו: בימי הצמח צדק - רשע כהמן. בימי אדמו"ר מוהר"ש - אדם טוב]. סגן המיניסטר היה פאפעלעוו - אשכנזי שזקנו השתמד, מעיר בריון ושמו גרין, וכשבא לרוסיא שינו שמו לפאפעלעוו. היה מן ה"מענדעלזאניסטען" (הוא או זקנו? המעתיק), ושטערן - עשיר, מלומד, מעיר אדעס מה"מענדעלזאניסטען" - היה חברו.

שטערן הציע שיעשו קיצור מחומש (בלא קרבנות וכה"ג), וקיצור מסדר התפלה - בשביל בני הנעורים, וגרין הוסיף מצדו שלא ידפיסו רק קיצורים הנ"ל, ולא חומשים וסידורים, וגם ספרי תורה יכתבו רק בקיצור.

כל הפראיעקטין היו כבר מוכנים, וקראום - את הצ"צ מטעם החסידים, ר' איצעלע מאמציסלאוו מטעם המתנגדים, ושטערן מטעם המשכילים - רק לקחת חתימתם. והיה בדעה שזמן האסיפה יהיה ד' ימים [תמורת זה ארכה האסיפה ט' שבועות, שמהם הי' הצ"צ תפוס ששה שבועות].

כשבאו להאסיפה, אמר הצ"צ, אשר מתפלא הוא על ממלכה אדירה ומלך אדיר כזה, ומתיחסים בלי שימת לב הראויה לשאלות כאלו. הרי אנו (היהודים, האמונה היהודית) מבוגרים יותר (מהנוצרים ואמונתם), הרי הכל התחיל על ידי יהודי (אותו האיש). מילא מה שהוא היה ממזר - הרי ישנו דין שממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ, אבל הרי אז כבר היו לנו אלפיים שנה של תורה וסדר החיים (לפני שהתחילה האמונה הנוצרית) - הצ"צ דיבר באידית.

באסיפה היו נוכחים הרבה משרי המלוכה. ותיכף אסרוהו להצ"צ על משך עשרה ימים.

94. תורת מנחם רשימות היומן עמוד שצח.

אדמו"רי חב"ד ויהדות צרפת

הצ"צ אמר אז לשטערן: מה שעברתם עבירות, נו... אבל עתה "יש קונה עולמו בשעה אחת". עשה תשובה. ואכן הועילו הדברים, ובכמה פרטים היה שטערן בדעה אחת עם הצ"צ, עד שתבעו משטערן מה זה היה לו.

אז אמר שטערן דרך צחות: ר' מענדעלע ור' איצעלע הכינו שניהם מסירת נפש ותכריכים שנעשו מבד (אריג) כשר, אלא שר' מענדעלע לקח עמו את המסירות נפש ואת התכריכים השאיר בביתו, ור' איצעלע לקח עמו את התכריכים ואת המסירות נפש הניח בביתו.

ספר החקירה של הצ"צ נכתב ביחס לאסיפות שהיו אחר-כך בהשתתפות המשכיל ד"ר ליליענטאל.

אדמו"ר מהר"ש נ"ע סיפר לאדמו"ר נ"ע שהוא היה אז (בעת המאורע דנסיעת הצ"צ לפטרבורג) בן תשע, וכשהיה בן י"ב סיפר לו הצ"צ ע"ד כל הקורות איתו בפטרבורג. וסיים הצ"צ: זקני (אדמו"ר הזקן) כשהיה בפטרבורג והיו איתו הבעש"ט והרב המגיד, שפך הרבה דמעות של דם. ואילו עמי היה זקני כל העת. ילד קטן ההולך והולכים עמו, אין צריך דוקא לאחוז בו ממש, כי מספיק זה שהולכים בצדו, ואינו נופל.

וסיים אדמו"ר מהר"ש נ"ע: דאס איז געזאגט מפני הענוה.

הצ"צ הבין שפת רוסיא, כי הוא היה הקורא מכתבי עת - פראוויטעל סטועני וועסטניק - לפני אדמו"ר הזקן. אדמו"ר הזקן היה יודע פולנית רוסיית ואשכנזית, אלא שלא רצה להוציא בדיבור. על צרפתית אמר שאינו רוצה אפילו להסתכל על האותיות. בין שרי המלוכה הנוכחים באסיפה היה גענעראל אחד שלא השתתף בהויכוחים. פעם יצא הגענעראל, וכעבור איזה רגעים חזר להחדר. ויקם הצ"צ ממקומו - כל זה סיפר שטערן - ויברך ברכת המלך. השרים שאלו את שטערן מה זה - גם ר' איצעלע נתבלבל - וכשביאר להם שטערן תוכנה של הברכה שבירך הצ"צ, נענו השרים ואמרו: וכי הוא מורד במלכות?! ויאמר הצ"צ אז ער האט דערפילט עול מלכות. - אחר-כך נתברר שגענעראל זה היה המלך ניקולאי.

בשנת תרנ"ט היה החסיד ר' אליעזר משה מאדיעווסקי בפטרבורג, וראה בארכיון הרצאות הגראדאנאצאלניק מפטרבורג ע"ד שניאורסאהן [כנראה משנת תר"ג. המעתיק], אשר הוא היחידי שעמו מתחשבים לא רק חסידי פולין ורוסיא אלא גם המתנגדים.

פעולות וועד העזרה בפאריז

לקראת עזיבתו את מעון המרפא, שיגר הרבי הריי"צ בי"ד אלול מכתב מיוחד, המופנה "אל קהל עדת ישראל, וידידינו אנ"ש די בכל אתר ואתר וביחוד בארצות הברית וקנדה", בו כותב הרבי⁹⁵:

בהיותי פה, בחדש אדר תרצ"ג, קראתי אספה מנכבדי העיר, יוצאי ארץ רוסיא ה' עליהם יחיו, והצעתי להם ליסד ועד עזרה עבור אחינו שברוסיא. הצעתי נתקבלה ברגש נעלה, ונוסד ועד העזרה בהשתתפות כבוד מעלת הברון המנוח השר א. גינזבורג נ"ע, ויבדלו לחיים טובים ארוכים ונעימים בהשתתפותם של כבוד הרב אייזנשטאט, החכם הנודע האדון שליאסבערג, ה. ב. הגבירים הנודעים לשם תהלה בתוככי עסקני הכלל, האדונים הנכבדים, מר ניידיטש, מר דאברי, מר מערקין, ועוד, ה' עליהם יחיו, ויעשו תעמולה גדולה בהשגת האמצעים הדרושים בשביל עזרת אחינו יושבי מדינת רוסיא יחיו.

בכל משך השנים עבד הוועד עבודתו נאמנה ברגש הנרצה, ויוסיפו להשתדל בטובת אחינו לשלוח חבילות מזון ובגדים במחיר היותר זול. והכל יודעים כי אחרי הסגר הטארגסין הנה משלוח החבילות של מזון וחפצים היא שאלת החיים והקיום של חלק גדול מאחינו ברוסיא יחיו.

בזה הנני לתת את תודתי לכבוד ידידי מעלת חברי הוועד על העבר, ובקשתי על להבא כי יוסיפו אומץ בעבודתם זאת המחיה נפשות ומצילים מלגוע ברעב, אשר בגלל זאת יעזרם השם יתברך ברוב טוב.

והנני פונה אל קהל עדת ישראל ואל ידידינו אנ"ש די בכל אתר ואתר ה' עליהם יחיו, לחזק את ועד העזרה בכל אשר יוכלו, בנדבותיהם ובשליחות חבילות לקרוביהם יחיו על ידי אמצעית ועד אשר בזה יבאו תועלת הרבים. ובגלל זאת הנה יברכם הש"י בכל מילי דמיטיב מנפש ועד בשר.

"מזכירה זמנית"

בסביבות ט"ו אלול עזב הרבי הריי"צ את צרפת והמשיך לשהות קצרה במעון המרפא בפורקסדורף שלייד ווינה, כאשר אליו מתלווה חתנו הרבי נשיא דורנו.

עם בואו לווינה כתב הרבי הריי"צ את האגרת הבאה, מערב שבת פרשת תבוא תרצ"ו (י"ז אלול), על נייר המכתבים של הסנטוריום בפורקסדורף, הממוען אל "בתי יקירתך

95. אגרת ד'קסט, אגרות קודש שלו כרך יא עמוד שח.

חביבתי מרת חי' מושקא תי', צייט ואייליקע סעקרעטעריין, 'מזכירה זמנית', בה מתאר את נסיעתו מפאריז לוינה⁹⁶:

הנסיעה היתה ב"ה טובה מאוד. ב-5 בבוקר נאלצתי להפריע לאישך וחתני הרב רמ"מ שי'. שמעתי קול רם בפרוזדור [של הרכבת]. הבנתי שזה שייך אלי איכשהו. היה זה מישהו משוויץ שהיה צריך לפגוש אותי, ואז קמנו וראינו את האיזור היפה שדרכו עוברים. אני עדיין קצת עייף, במשך השבת אנוח...

96. אגרת ה'תקעז, אגרות קודש שלו כרך טו עמוד רלב, בתרגום מאידיש.

שנת תרצ"ז

חודש וחצי בפאריז

בשנת תרצ"ז נסע הרבי הריי"צ פעם נוספת מאוטבוצק לצרפת לצורכי רפואה, ושהה לשם כך בפריז כחודש וחצי, מכ"א טבת עד ז' אדר.

בי"א כסלו תרצ"ז כותב הרבי הריי"צ לחתנו הרבי נשיא דורנו על האפשרויות העומדות בפניו לעסוק בענייני רפואתו, כאשר האפשרויות המועדפות הם בווינה או בפאריז, ותוכניתו לנסוע לשני המקומות הללו⁹⁷:

ד"ר גערזאן נסע לאמריקה, ומה יהיה עתה, אפשר כדאי היה להתראות עם פראפ'. ובזה שני אופנים אם בפאריז או בויען, מעלה יש בהפראפ' דויען, אשר כבר היו אצלם ויכולים הם לידע את השינוי שנהיה במשך הזמן, ומעלה יש בשל פאריז שעוד לא הגידו דעתם בזה, ואצלם הוא זה דבר חדש. בכדי לבקר הפראפ' דויען דרוש ב' שבועות בערך, ובפאריז איני יודע כמה זמן דרוש על זה, ולהיות אחר כך בסאנאטאריום דעתי נוטה רק על ויען, כלומר בפורקערסדארף או בפערקטעלדסדארף (כי הד"ר זאקסיל יצא מפורקערסדארף ויסד גערזאן רעזשים [=דיאטת גערזאן] בפערקטעלדסדארף). וחפצתי לידע דעתו בזה. כן אם יהיה לי ויזה על פאריז. ואם יש בחורף זה זמן פנוי מלימודו ועבודתו פעריום [=פגרה מהלימודים], ואימתי הוא. ואם יוכל להשיג ויזע על אוסטרייך. ויואל להודיעני בהקדם.

ביום ראשון ו' טבת מוסיף הרבי הריי"צ וכותב לחתנו ובתו על תוכנית הנסיעה לפאריז⁹⁸:

...היום קיבלתי את המכתב המודיע שיש לך ב"ה ויזה לוינה.

הנני שולח לך כעת מברק, וכותב בו שהנני מבקש כי הר"ש שי' יתעניין-יודע אודות הויזה שקריינעס אמר לו, והנני מבקש שאם יש ויזה עבורי ישלחו מברק לוורשה או לוינה,

97. אגרת ה'תקפב, אגרות קודש שלו כרך טו עמוד רלו.

98. אגרת ה'תקפג, אגרות קודש שלו כרך טו עמוד רלח.

כי אם ישנה ויזה הייתי חושב לנסוע לפאריז לזמן קצר, להתייעץ עם הפרופ', ומבקש מרמ"מ שי' לבוא לוינה ביום שישי או ביום ראשון, אם תהיה לי ויזה ואסע לפאריז, אסע עם רמ"מ שי', ולאחר מכן תשתדלי לנסוע אתי לוינה. אם לא אסע לפאריז אודיע מוינה ואבקש ממך שתואילי לבוא לוינה. איך שיהיה, הנני מקוה להשי"ת שיהיה טוב.

למעשה, הרבי הריי"צ נסע בי"ג טבת לשבוע למעון המרפא "וואלד סנטוריום" שבפרכטלדסדורף ליד וינה. ביום שני י"ד טבת מדווח הרבי הריי"צ על בואו לוינה בשלום⁹⁹:

בתי יקירתי חביבתי מרת ח' מושקא תי',

הבוקר בשעה 7, באנו, אחותך הכבודה בתנו היקרה מרת חנה תח' ואני, לוינה להצלחה. בתחנת הרכבת פגש אותנו אישך הנכבד חתננו היקר שי', ובמשך היום היינו בוינה. בעוד שעה אנחנו נוסעים לבית ההבראה.

מר בליטץ שי', אברך משלנו, סידר לי ויזה צרפתית ל-15 יום. חושב הנני לנסוע אי"ה לפאריז. אודות הזמן בפרטיות יכתוב אישך הנכבד חתננו היקר שי'.

כאמור, הרבי נשיא דורנו והרבנית קיבלו ויזה לאוסטריה, וכאשר הרבי הריי"צ הגיע למעון המרפא פרכטלדסדורף, הצטרף אליו גם חתנו הרבי נשיא דורנו.

על מצב בריאותו של הרבי הריי"צ באותה עת, שהיה הגורם לנסיעה למקומות המרפא, אנו למדים מאגרתו הבאה של מזכיר הרבי הרב יחזקאל פייגין, אל הרב דוד משה רבינוביץ, מכ"ז טבת:

ביום י"ג טבת נסע כ"ק אדמו"ר שליט"א לוויין להסאנאטאריום, היה שם כשמונה ימים, הרופאים בקרוהו (וכפי שכתוב אצלם בדיוק כל פרטי המחלה, ספרה לי בת כ"ק אדמו"ר שליט"א, אשר נסעה עם כ"ק לוויין, כי מצאו אשר בהנוגע לדיבורו הנה באיזה הברות הוטב הדיבור בהם ב"ה, אמנם כפי הנראה מעט הוא, כי אנו לא הרגשנו כלל עדיין בזה). אחר כך נסע לפאריז צלחה להתייעץ עם הפראפעסארן דשם, עדיין לא היה הקונסוליום. בכל אופן כפי המצב מוכרח כעת להתעכב איזה חדשים בהסאנאטאריום. יעזור השם יתברך ויהיה לתועלת ולרפואה שלמה.

לאחר ששהה כשבוע ימים בבית ההבראה שליד וינה, נסע הרבי הריי"צ לפאריז בסביבות כ"א טבת, שם שהה עד תחילת חודש אדר.

99. אגרת ה'תקפד, אגרות קודש שלו כרך טו עמוד רמ.

הרבי כמזכיר חותנו בפאריז

בתקופת היותו בפאריז, שימש לו חתנו הרבי נשיא דורנו כמזכיר, ועל המכתבים אותם שיגר הרבי הרי"צ, בא על החתום חתנו הרבי נשיא דורנו כ'מזכיר'.

לפנינו צרור אגרות שכתב הרבי הרי"צ באותם ימים בפאריז, כאשר על כולם חותם הרבי נשיא דורנו כ'מזכיר'.

במכתב מיום שלישי כ"ח שבט תרצ"ז, כותב הרבי הרי"צ אל הרב אליהו חיים אלטהויז¹⁰⁰:

אנוכי עודני עוסק בהבחינות האליעקטרים, אשר ציוו הרופאים המומחים דפה, והשי"ת יקים ברכותיהם של ידידנו אנ"ש יחיו המברכים אותי בברכת רפואה שלמה בקרוב אכ"ר. ובמכתב נוסף מאותו יום, כותב הרבי הרי"צ מפאריז אל הר"ר יהודה לייב הורוויץ¹⁰¹:
זה כששה שבועות הנני פה בפאריס, עוסק ברופאים היותר מפורסמים, ועוסק ברפואות, ומפה עלי לנסוע לסענאטאריום, והשי"ת יקים ברכותיהם של אנ"ש יחיו המברכים אותי ברפואה שלמה בקרוב.

ביום ראשון ג' אדר תרצ"ז, כותב הרבי הרי"צ אל אחד ממכריו¹⁰²:

הנני פה זה ששה שבועות עוסק ברפואות על פי הוראתם של הרופאים היותר גדולים, ואם כי ישיבתי בפה היא סבוכה בהוצאות מרובים, אבל מוכרח הדבר, ומכאן עלי על פי הוראת הרופאים לנסוע לסענאטאריום, ויקים השי"ת ברכתם של אנ"ש יחיו המברכים אותי ברפואה שלמה בקרוב.

על כל המכתבים הללו בא על החתום, כאמור, הרבי נשיא דורנו.

הרבנית מסייעת לאביה

אחרי סיום הטיפולים והבדיקות בפריז, חזר הרבי הרי"צ לחודש נוסף למעון המרפא פרכטלדסדורף. מפריז לפרכטלדסדורף נסע הרבי כאשר אליו מצטרפת בתו הרבנית מרת ח' מושקא, ששהתה עמו במקום המרפא עד לנסיעתו חזרה לאוטבוצק ב"א ניסן.

וכך כותב הרבי הרי"צ לחתנו הרבי נשיא דורנו בעש"ק תצוה ח' אדר, כאשר הגיע בחזרה למעון המרפא פרכטלדסדורף¹⁰³:

100. אגרת תתפז, אגרות קודש שלו כרך ד עמוד לז.

101. אגרת תתפז, אגרות קודש שלו כרך ד עמוד לח.

102. אגרת תתפח, אגרות קודש שלו כרך ד עמוד לט.

103. אגרת ה'תקפה, אגרות קודש שלו כרך טו עמוד רמא.

חתני יקירי וחביבי הרב רמ"מ שי',

הנסיעה היה טובה. אחרי צאתנו מפאריס באו אלי איזה ממשרתי המרכבות - פראוואדניקי - עבריים ויברכוני, גם שנים ממשרתי מרכבת האוכל המכירים אותי, באו להתראות, ואחד בישרני כי מאז התראותנו זכה לנכד, ואברכהו בברכת מזל טוב, מה שהיה לו ולחבריו לעונג, בכלל איז דאס היימיש.

את הרעסיפעסיי - רשיון הישיבה בפאריס - לא הראתי על הגבול ביצאנו מצרפת, ואיש לא ביקש כזאת, ולחינם הרהרתי אשר ישאלו מדוע עברתי גבול החמש עשרה יום שהיו אמורים ברשיון הכניסה, אשר היה לי מהקונסול הצרפתי שבוען.

תמול בישבי במרכבה, אם כי המסע היתה מהירה ביותר, והמרכבה התנוודדה במאוד, הנה בכל זה עלה בידי לכתוב את הזשורנאל, ועניתי על כל הפאסט שהיתה, וגם כתבתי מכתב לביתי, עבדתי כחמשה שעות בערך, וכשעה קודם ביאתינו לוען צלחה כליתי את מלאכתי, ואנפש בטוב לבב.

בשעה המדויקה 25 על 7 באנו לוען, וכחמישים מינוט נסענו לפערכטאלדסדארף - ופעם לא הבטתי במורה מדת הנסיעה, ומחירה - ויפגשנו בחיבה, ויותן לנו חדרים טובים - אודות המחיר אינני יודע עדיין - וסעודת לילה, ונשבע ונהיו טובי לב...

באגרת מיום שלישי י"ב אדר תרצ"ז, ממעון המרפא פרכטלדסדורף, אל הר"ר דוד מאיר רבינוביץ, מסכם הרבי את העיסוק הרפואי בפאריז¹⁰⁴:

ששה שבועות התעכבתי בפאריס אצל הרופאים הכי מפורסמים, עשיתי כמה קאנסולימס, ועסקתי כל העת בבחינות ורפואות שונים. ועתה הנה באתי אל הסענאטאריים לפה להמשיך את הקוהר [=הטיפול] כפי ציווי הרופאים והוראותיהם, והשי"ת יקים וימלא ברכותיהם של ידידנו אנ"ש והתנמימים יחיו המברכים אותי ברפואה שלמה בקרוב.

ובאגרת נוספת מכ"א אדר תרצ"ז, ממעון המרפא שליד וינה, מעדכן הרבי הריי"צ את חתנו לגבי הטיפול הרפואי¹⁰⁵:

...אודות הוראת הד"ר פרימארוס י. וילדער, הנה תיכף בבואינו, היינו היום ו' ח לחודש זה, התדבר הד"ר זאכסיל עמו, והודיעו בכללות חוות דעת הפרפעסארין דפאריז, ומה

104. אגרת תתפט, אגרות קודש שלו כרך ד עמוד מ.

105. אגרת ה'תקפז, אגרות קודש שלו כרך טו עמוד רמד.

שהראו בחינת הדם, ושאר הנסיונות, והפרימארוס י. וילדער הורה מה לעשות הלאה, ומסתמא הנה בשבוע הבאה ידבר הד"ר זאכסיל עם הפ' וילדער¹⁰⁶.

הטבה במצב הבריאות

על ההטבה במצב בריאותו של הרבי לאחר שהותו במקומות המרפא בפאריז באותם ימים, אנו למדים מאגרת נוספת של מזכיר הרבי הרב יחזקאל פייגין, אף היא אל הרב דוד משה רבינוביץ, מכ"ד בניסן:

בדבר בריאות כ"ק אדמו"ר שליט"א, הנה בא צלחה לביתו ביום י"א ניסן. האמת ניתן להאמר כי בפגישה הראשונה פעל עלינו רושם כבד ביותר, מרוב החלישות אשר ראינו. אמנם בעבור איזה זמן נוכחתי לדעת כי ב"ה בדיבורו יש הטבה ניכרת, היינו בעצם הברת אותיות הדבור, אשר מקודם היה הרבה הברות אשר כמעט היו בלתי מובנות כלל, ועתה ב"ה כמעט כל ההברות נרגשים היטב, אבל עם זה כבד עליו הדיבור מרוב החלישות וגם בההילוך לא נראה הטבה. נראין הדברים כי בקרב הימים יהיה מוכרח ליסע עוד הפעם. ישלח לו השי"ת רפואה שלמה בקרוב.

בהמשך לביקור זה בחורף תרצ"ז בפאריז, היה בתוכניתו של הרבי לנסוע פעם נוספת לפאריז בתקופת הקיץ, כפי שעולה מהאגרת הבאה מכ"ד אייר תרצ"ז, בה כותב הרבי הרי"צ מאוטבוצק אל הרש"י זווין¹⁰⁷:

מצב בריאותי הנה ת"ל הוטב במעט ודרוש לי להתעסק ברפואות, ובדעתי בעזה"י אם רק יהיה ביכולתי לנסוע בחצי סיון הבע"ל להסאנטאריום אצל ויען, ואם יהיה באפשרי לנסוע אחר-כך להתראות עם הפראפעסארן בפאריס, והשי"ת ישלח לי רפואה שלימה בקרוב כברכת אנ"ש ד' עליהם יחיו.

אולם, ככל הנראה תוכנית זו לא יצאה אל הפועל.

106. מעניין לציין כי הרבי הרי"צ המשיך לעמוד בקשר עם הפרופסור ווילדער ונעזר בשירותיו גם שנים לאחר מכן, בהיותו בניו יורק, כפי שעולה מהאגרת הבאה, בה הרבי מתאר את הנעשה עמו בחודש תשרי תש"ה (אגרת ב'תקטו, אגרות קודש שלו כרך ח עמוד תיד, מכ"ח תשרי תש"ה, תרגום מאידיש): "בחודש שלפני ראש השנה עד היום עבדתי מאוד קשה, לא לפי כוחותיי, שלושה שבועות חשתי שאני יכול לסבול, אבל שבת חול המועד סוכות בבוקר, הרגשתי - ל"ע - חולשה וכאב לב חזק. תיכף קראו לד"ר שווארץ - הוא גר לידינו - ובערב היה רופאי הקבוע מוינה ד"ר ווילדער - אחד מגדולי המומחים בוינה. נחתי ונטלתי תרופות, וברוך ה' התוועדתי בשמיני עצרת ובשמחת תורה כנהוג אצל חסידי חב"ד".

107. אגרת תתקא, אגרות קודש שלו כרך ד עמוד גט.

שנת תרח"צ

ביקור הרבנית נחמה דינה בפאריז

במהלך חורף שנת תרח"צ נסע הרבי הריי"צ פעם נוספת מאוטבוצק אל מעון המרפא "וואלד סנטוריום" שבפרכטלדסדורף ליד וינה.

במוצאי ש"ק יתרו כ' שבט, כותב הרבי הריי"צ ממעון המרפא אל בתו וחתנו הרבי נשיא דורנו, אודות תוכניתה של הרבנית נחמה דינה, רעיית הרבי הריי"צ, לבקר בפאריז ובמנטון¹⁰⁸:

בת אהובה! אמא תי' מגיעה אי"ה בשבוע הבא לכאן. אני משער שהיא תצא עם חנה תי' להצלחה ביום ראשון הבא. הנסיעה של אמא תחי' היא כפי שידוע לך מן הסתם - מהמכתבים שלה - למענטאן, ואיתה תסע להצלחה שיינדעל תי'.

הצעתי לאמא תחי', שמוינה תסע לכמה ימים לפאריז, ומפאריז למענטאן.

הנסיעה מוינה לפאריז תהיה במתינות, מבלי למהר, לראות את האזור היפה. כך גם מפאריז למענטאן.

כן הצעתי שמוינה לפאריז תסעי את עם אמא תחי', ומפריז למענטאן תסע שיינדיל תי'. אמא תחי' קיבלה את הצעתי, על כן, בת אהובה, הנני מבקש ממך לבוא לכאן לוינה - כמובן בהסכמתו של אישך הנכבד חתנינו היקר שליט"א - והואילי נא לקחת אתך 300 דולר לגבול, והואילי נא לדווח, כדי שתוכלו להוציא.

הנני מניח שאי"ה כאשר תצאי ביום א' תבואי להצלחה ביום ב'. אמא תחי' חושבת לשהות מספר ימים בוינה.

אני מבקש ממך להואיל לענות לי במכתב מהיר. וכן לכתוב מיד במכתב מהיר לאמא תחי', האם את מקבלת את הצעתי.

108. אגרת ה'תריח, אגרות קודש שלו כרך טו עמוד רפז, בתרגום מאידיש.

חודש ימים בפאריז

ממעון המרפא בפרכטלדסדורף המשיך הרבי הריי"צ לפאריז. על תוכנית הנסיעה לפאריז כותב הרבי הריי"צ ממעון המרפא באגרת מי"ד אדר ראשון תרח"צ, אל הרב ישראל ג'ייקובסון¹⁰⁹:

...אי"ה בעוד כשבועים הנני נוסע לפאריז להתיעץ עם הפראפ' דשם, והשי"ת ישלח לי רפואה שלימה בתוך שאר חולי אחינו בני ישראל הצריכים לרפואה. ובאגרת מה' אדר שני תרח"צ כותב הרבי הריי"צ מפרכטלדסדורף אל הרב אליעזר קרסיק¹¹⁰:

...והנני מבקשו להודיעני בפרטיות לפאריז שהנני נוסע אי"ה מחר לשם להצלחה. הרבי מציין את כתובת האכסנייה שלו בפאריז:

Hotel Max, 9, Rue Boulard, Paris

ובאגרת נוספת מאותו יום, כותב הרבי אל התלמיד מאיר משה שפיצר¹¹¹: את קובץ "הפלפול" הבע"ל יואיל לשלוח לפאריז על הכתובת דלמטה, כי הנני נוסע לפאריז על איזה שבועות להצלחה.

הכתובת לפאריז: Hotel Max, 9 Rue Boulard, Paris

נסיעת הרבי הריי"צ מפרכטלדסדורף לפאריז היתה בחסדי ה' בעתה ובזמנה. ארבעה ימים לאחר צאתו את וינה החל ה"אנשלוס" - סיפוח אוסטריה על ידי גרמניה הנאצית. הנאצים ימ"ש נכנסו לאוסטריה ללא כל התנגדות צבאית ואף התקבלו באהדה על ידי רוב האוסטרים. מיד עם כניסתם לאוסטריה, החלו הנאצים במדיניות אנטישמית גלויה בכל רחבי המדינה ועם תחילת ה"אנשלוס" מיהרו רוב היהודים להימלט מאוסטריה.

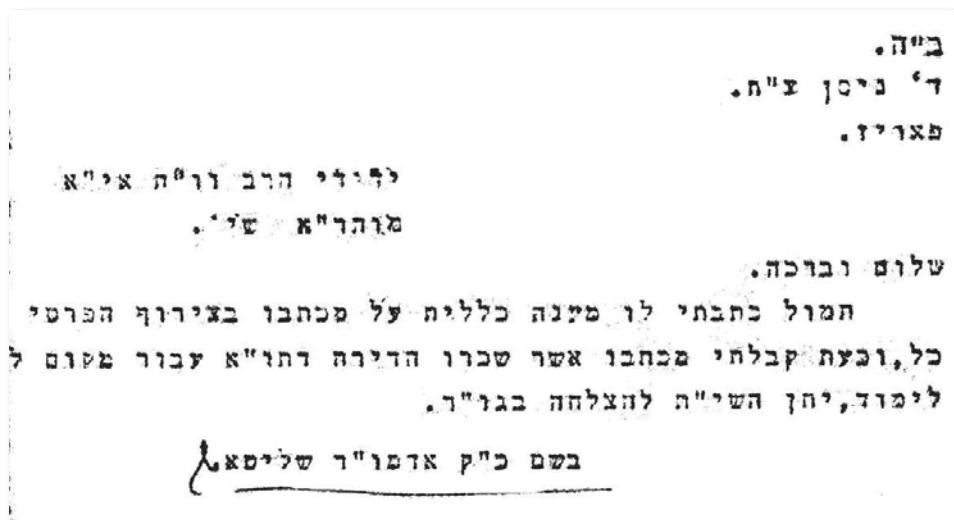
הרבי הריי"צ נסע לפאריז בו' אדר שני, שם שהה מעט יותר מחודש ימים, ובי"א ניסן עשה את דרכו בחזרה לאוטבוצק לקראת חג הפסח. בכל התקופה הזו היו לצידו וסייעו לו בתו הרבנית חי' מושקא וחתנו הרבי נשיא דורנו.

למעשה, ביקורו זה היה הפעם האחרונה בה הרבי הריי"צ שהה בצרפת.

109. אגרת תתקצח, אגרות קודש שלו כרך ד עמוד רנו.

110. אגרת א"ז, אגרות קודש שלו כרך ד עמוד רפב.

111. אגרת ד'קפז, אגרות קודש שלו כרך יא עמוד שכו.

אגרת שכתב הרבי הרי"צ אל הרב אליעזר קרסיק, בשהותו בחודש ניסן תרח"צ בפאריז, כאשר חתנו הרבי נשיא דורנו חתום על המכתב

אירוח בבית משפחת לקס

כנסקר לעיל, במהלך שנות ה'תר"צ, הגיע הרבי הרי"צ מספר פעמים לפאריז לצורכי רפואה. בשבתות, היה הרבי שוהה בביתם של ר' יענקל וביילא לקס. בנם, בערל, היה כבן עשרים שנה באותם ימים. לימים סיפר ר' בערל על זיכרונותיו מהרבי¹¹²:

"בשבתות, בדרך כלל בליל שבת, הרבי הרי"צ נשאר אצלנו, כי הבית שלנו היה קרוב לבית-הכנסת. הרבי חיבב את אבי, הוא היה שואל לעצתו וכדומה. הוא נהנה לשוחח אתו.

הרבי הרי"צ כידוע היה ידוע חולי. הוא לא נטל תרופות בפיו אלא באמצעות זריקות. כאשר הייתי נוסע לרגל עסקי, כפי שהייתי עושה לעתים קרובות בשנים שלפני המלחמה, חתנו הרבי נהג להעביר דרכי חבילה של תרופות. אני הייתי נוסע לשטוקהולם דרך דנציג, מדנציג הייתי עובר לפולין, ומשם הייתי שולח את התרופות לאוטבוצק בדואר.

בשנת תרח"צ, כאשר הרבי הרי"צ נסע מפאריז לביתו, הלכתי עם אבי לתחנת הרכבת. אבי ישב סמוך לרבי הרי"צ בתא שלו. ואז הגיע חתנו הרבי. כאשר הרבי הקודם הבחין בחתנו, נהרו פניו. ניכר היה שהוא ציפה לבואו. אני עמדתי בחוץ, והרבי הרי"צ

112. מתוך "שנים ראשונות" של חברת JEM חלק שלישי.

סימן לי באצבעו לעלות על הרכבת. נכנסתי אפוא, הוא נטל את ידי ואמר לי את המלים הבאות, הן חרותות היטב בזיכרוני, ואני יכול לחזור עליהן במדויק: "אמת, אמת, הגאווה היא מידה רעה, שורש כל המידות הרעות. ובכל זאת, אברך כמוך, כאשר תצא ותתגלגל בעולם, הישמר שלא תשכח והיה גאה בכך שאתה בנו של ר' יענקל לקס". אלו היו המלים האחרונות שהרבי הקודם אמר לי, והוא העניק לי ברכה".

ר' בערל אף הכיר באותם ימים את הרבי נשיא דורנו, וכפי שהוא זוכר, הרבי היה מבקר את חותנו הרבי הרי"צ בבית לקס לעתים קרובות למדי. על היכרותו של ר' בערל עם הרבי יסופר אי"ה להלן בפרק אודות הרבי נשיא דורנו וצרפת.

ביקור הראי"ה הרצוג אצל הרבי

במשך תקופת שהותו של הרבי בפאריז, ערך אצלו ביקור הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, לימים הרב הראשי לישראל. הרב הרצוג היה בנו של הרב יואל הרצוג מרבני פאריז, שנפטר שנים אחדות קודם לכן, וכנזכר לעיל היתה לו היכרות קרובה עם הרבי הרי"צ ועם אביו הרבי הרש"ב אשר באחד מביקוריו בפאריז פגש ברב יואל הרצוג ובנו הרב יצחק אייזיק.

על ביקור זה כותב הרבי הרי"צ לרב הרצוג כשנתיים לאחר מכן, בכ"ד אדר תש"א¹¹³, "כשכבדני כבוד ידידי בביקורו, בהיותי בפאריז - שלדאבון לבבי, לא יכולתי מפני חלישות בריאותי להתענג לגמול לו את ביקורו כנהוג - ובהביטי אז בפני ידידי ובשמעי את נועם דיבוריו, עמד לנגד עיני אותו המחזה כשהוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק דיבר אתי - כאמור - אודות כבוד ידידי, והשתוממתי על המראה האמורה עשרות שנים מלפנים..."

פורים תרח"צ בפאריז

את חג הפורים אותה שנה עשה הרבי הרי"צ בפאריז, ביחד עם חתנו הרבי נשיא דורנו ובתו, וכן עם חתניו הרב שמריהו גורארי והרב מנחם מענדל הארנשטיין, אשר שלושתם שהו באותה תקופה בפאריז.

מתוכן רשימותיו של הרבי נשיא דורנו מימים אלו (שיובאו להלן) ניתן להבין עד כמה היה הרבי הרי"צ חלש באותה עת, שאף הוא לא השתתף בקריאת המגילה בציבור אלא שמע אותה ביחידות. את משלוח המנות כמצוות היום העניק הרבי הרי"צ לשלושת חתניו.

113. אגרת א'שפז, אגרות קודש שלו כרך ה עמוד רפד.

באגרת אל הרב יעקב לנדא ז"ל, רבה של בני ברק, מציין הרבי נשיא דורנו שהוא קרא את המגילה באותו חג הפורים לפני הרבי הריי"צ¹¹⁴, "במה שכתב בהנוגע לברכת, הרב ריבנו - כן ראיתי כ"ק מו"ח אדמו"ר מברכה ביחיד - בהיותו בפאריז. דרך אגב אז קראתי המגילה לפניו בכפילת הנ"ל, והביע תנועה של שביעת רצון (כמובן רק תנועה כיון שהיתה באמצע הקריאה. ולאחר הקריאה נסתובבה השיחה לענינים אחרים).

על דיבורי הקודש בהתוועדות הפורים, אנו למדים מרשימת הדברים המופיעה ב"ספר השיחות" תרח"צ¹¹⁵:

א. נחוץ שתהיינה עתה ישועות גדולות.

ב. אין זה רק ה'בעל-שם', כל מנהיג הוא 'בעל-שם', אלא שלא לכולם יש רשות לגלות.

ג. בשנים הראשונות נהג אבא לדבר אודות ענין משקה, שהוא כמו אין שמחה אלא ביין ואין שמחה אלא בבשר. בשנים מאוחרות יותר הוא החל לדבר אודות הענין באופן שונה - שזהו כמו ההשקאה שמשקין את הבהמה לפני השחיטה כדי להקל הפשטת העור.

שהרי בנוגע לקרבן, יש דינים חלוקים בין עור לבשר שדין כל אחד מהם שונה, ולכן צריך לוודא שלא ישאר על העור מהבשר, ולשם כך באה ההשקאה לעשות ההבדלה בין העור לבשר. וכן הוא בענין משקה, שהרי הפנימיות של כל אחד הוא טוב. הפנימיות של הזולת הוא בודאי טוב, על הזולת ודאי שצריך להביט במבט שרואה שהפנימיות שלו הוא טוב, ואצל עצמו גם כן כך, הפנימיות הוא טוב. הרע הוא העור שהוא עניין נפש הבהמית. וזהו עניין המשקה להבדיל את החיצוניות, נפש הבהמית, שלא יסתר על הפנימיות.

מאוחר יותר במשך הזמן חדל גם מביאור זה, והחל לבאר את הענין ביאור יותר נעלה, לא הבדלת העור, כי אם בדוגמת מה שבתורתו של רבי מאיר היה כתוב אור באלף, ולמרות כל המעלה של אור, עדיין אין זו התכלית, דיש הפרש בין האור ובין [. .] .

ד. הרש"ג שאל אשר לכאורה ענין זה שנזכר [. .] את נפש הבהמית אינו שייך אצל צדיקים ומהו עניין המשקה אצלם, ועל זה באה התשובה:

114. אגרות קודש כרך יג עמוד שלו, אגרת ד'תקצו.

115. ספר השיחות תרח"צ עמוד 257, מרשימת השומעים - בלתי מוגה. הרשימה מתורגמת בחלקה ללה"ק.

מדוע? אבא אמר פעם: אין צורך להעריץ ואין צורך להשפיל, אלא כי שם הענינים המה באופן אחר, וכמו שאנו קורים בשם א' לענינים חלוקים, היינו . . מפני שאין לנו מבטאים במה לבאר, חסרות לנו המילים, ולכן אנו מכנים שמות שוים לענינים חלוקים ביניהם. שם - בצדיקים הנה אלו הענינים המה באופן אחר.

ה. הר"א מהאמיל נ"ע לעת זקנתו היה נוטל גם פדיונות. יחידות לא סידר אלא שבעת ההתוועדות היה משיב לכל אחד ענינו. ואחר כך כשאסרו הרופאים עליו משקה, היה מעמיד בעת ההתוועדות בקבוק משקה להבטה בעלמא, והיה אומר - לראות לא מזיק, זה פועל על הרואה.

ו. וענין כולה משקה [. .].

ז. עד עתה היו ענינים רבים שלא רציתי לדבר אודותם, אבל עכשיו מפני הכובד לב דאגת המוח בכל הנעשה מסביב, הריני מדבר, שלפני כן לא הייתי מספר.

אספר לכם 'מאחורי-הפרגוד':

אבא דיבר אודות ההבדל בין לפני פטרבורג לבין אחרי פטרבורג. כאשר נכנסתי אחר כך לאבא ושאלתי: זהו ההבדל אצל הרבי, ומהו ההבדל אצל חסידים? אמר לי אבא: אתה חופר עמוק מדי. ובמשך ימים אחדים ביאר לי הענין, כל ששת המשלים באור, מאור ואור, עצמות והתפשטות, היולי וגילוי, אין ויש, עילה ועלול, אב ובן. ענין רבי וחסיד כולל את המעלות של ששת המשלים, וממילא מובן שכל מה שנאמר על רבי נאמר על חסיד.

ח. ניגון זה ניגנו בזמן הבעש"ט. אחרי המעשה הידוע (אצל חסידים כינו את ענין ההלשנה "מעשה הידוע") אסרו לנגן את הניגון כי אם בפני 5-6 אנשים בלבד, לא בפרהסיא, ובימי אדמו"ר האמצעי אסרו לגמרי. והניגון הוא: ברוך הוא אלקינו שבראנו לכבודו תפארתו וגדלו והבדילנו מן התועים, תועים בתיו טועים בטית, תועים, תועים, תועים, תועים בתיו טועים בטית, ונתן לנו תורת אמת יתברך ויתעלה. הנה לפני פטרבורג - הפנימו את "והבדילנו מן התועים", אחרי פטרבורג - את "ונתן לנו תורת אמת".

פעם בהתוועדות חסידית נהגו לשוחח בפשיטות הסברים של חסידים. בשנת [. .] באו לליובאוויטש ר' שמואל בער ור' גרשון דוב ורח"ד מקרעמענטשוג, ר' חיים בער אמר כ"א משלים על ענין אור אין סוף, ט"ז מהם אמר מעצמו, ואבא אמר אמת, הוא הגיע לזה ביגיעה, וחמשה משלים הוסיף לו הרבי כשנכנס הרח"ד לכ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע.

ט. אמר רבא לעולם יהא אדם ערום ביראה. קשה לומר, אבל זהו עד הגעת החסידות, לאחר הגעת החסידות, עם חסידות הרי הוא ממילא ערום.

י. לרצות, זה כלום. . שגור היה הלשון: רצון אינו משמש כלום, יש לבצע [. .] כל אחד צריך לידע שהוא שליח מאת הקב"ה לבצע את הכוונה, והוא שליח בכל עת ובכל מקום, וחזקה שליח עושה שליחותו. מד' מצעדי גבר כוננו, אדם לא צריך לומר: אילו הייתי במקום פלוני הייתי פועל שיגידו תהלים, שיאהבו זה לזה, שילמדו פ' חומש, שוטה הולך 3 פעמים, זה לא לענין שוב ושוב, חכם עושה בפעם הראשונה. קשה לומר לנוכה, אבל מתפוררים. מתגאים, ובמה? מי התיר להתגאות.

יא. בעת אסיפת הרבנים בפטרבורג שנת 1910, היו צריכים להשיג איזה פתק מאת שר רשע א' - אורלוב - שעם הנייר הזה היה צריך ר"א גינזבורג ללכת לסגנו של פרספוב. ולהשיג צעטיל זה הייתי צריך, והייתי ירא פשוט בגשמיות, ללכת לאורלוב שהיה רשע גדול, אמר לי אבא מה זה? והשבתי: קיר, ואמר לי עבודה היא לעשות עם המצח חור בקיר, מהחור לעשות דלת ושהמצח ישאר שלם.

יב. ההפרש בין עבודת כריית הפחמים לענין אבנים טובות [. .]

יג. אצל אבא היה בזמנו משרת, יהודי פשוט, שתפקידו היה עבודות פשוטות, מענדל קנטור היה אחראי על עניני בית והנ"ל על עבודות פשוטות, אמר לו למשרת: בעל הבית אינו זה שמנהל את הכל, אלא זה שמנצל כל דבר בזמן ומקום כראוי.

כאשר אבא אמר זאת הייתי אז באותו חדר ולמדתי עם מורי הרשב"ץ.

מייד כאשר אבא יצא אמר לי הרשב"ץ: שמעת מה שאבא הרבי אמר? ברור לי שבאמרו זאת אבא לא התכוין למשרת, אלא הוא התכוין אלי.

רצוני להראות לכם מה זו הדרכה! הרשב"ץ לאחר מכן במשך שבוע [. .]

בכל צעד בכל דבר פעוט רואים אנו כיצד צריך לנצל כל פרט - גם קיסם, גם עלה, בזמנו ומקומו.

בימי רבינו הזקן היה שגור בפי החסידים הפתגם: חתיכת הלחם שיש לי, היא שלך כשלי. והיו מקדימים מלת "שלך" - שלך כשלי.

כ"ק אדמו"ר הזקן אמר לאחד בעת שלקחו לו את מבשלות השיכר: מכלכל חיים בחסד כתיב, ולא מכלכל חיים במבשלת שיכר.

חסידים הינם פשוט פקחים, אם ישנו חסיד שאינו פיקח, הרי זה רק משום שאינו לומד חסידות. . אבא אמר: ראיתי חסיד בעל מוחין, חסיד בעל מדות, ויותר התפעלתי כאשר ראיתי חסיד מדליק את התנור (פעם אמר: לאפות תפוח אדמה).

ניגון ענינו הוא העתקה ממקום למקום ועוד יותר... והניגון עצמו נעלה עוד יותר.

הקב"ה יעזור ליהודים, הקב"ה יעזור לחסידים.

יומן-פורים של הרבי נשיא דורנו

כאמור, בתקופה זו שהה הרבי נשיא דורנו בפאריז לצד חותנו הרבי הרי"צ. על מאורעות חג הפורים במחיצת חותנו, וכן על דברות הקודש ששמע ממנו, מופיע ברשימות הקודש של רבינו תחת הכותרת 'פאריז, צ"ח. פורים' (להלן - עם פענוחי המו"ל)¹¹⁶:

ברכת "שהחיינו" - גם ביום.

כפילת המגילה כאגרת - לג' חלקים, ואמר כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א שכן היו עושים.

כשאומרים "האגרת [הפורים] הזאת", "אגרת הפורים הזאת השנית" - הגביה כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א מעט את המגילה.

ברכה שלאחריה "הרב את ריבנו" - בשם ומלכות, אף שלא היה מנין.

מפני חולשתו שמע כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א קריאת המגילה בישיבה.

במגילה שכתב אדמו"ר מהר"ש נ"ע לא היו כתובים עשרת בני המן בעמוד בפני עצמו.

כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א נתן לשלשתנו משלוח מנות.

כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א היה לבוש משי. לשולחן - היה לבוש גם בשטריימיל.

כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א סיפר:

אדמו"ר מהר"ש נ"ע סיפר לאדמו"ר נ"ע בהיותו על "יחידות" - בהמשך לשאלתו במאמר זוהר הקדוש פ' ויחי בענין תיקון הברית, סב חוט וחיט, דלא פגום בשמירת הברית הוא כמו האור החיים -

שבעל האור החיים על התורה הלך פעם בשיירא, ובקירוב לש"ק לא רצה ללכת הלאה, ונשאר לבדו עם משרתו. בליל ש"ק ראו ארי הולך וקרב. האור החיים הגביה הטלית קטן ופתח את המכנסים וכו', והראה להארי. אז רבץ הארי, ונשאר כך עד מוצש"ק, במוצש"ק רכב עליו האוה"ח להשיג השיירא. למשרתו נתן האוה"ח כתב יד, וציווהו שלא להניחו מידו, ושילך רגלי, והוא יחכה לבואו. וביום א' בוקר השיגו את השיירא.

116. תורת מנחם רשימות היומן עמוד שצה ואילך.

יום ההילולא ב' ניסן בפאריז

גם את יום ההילולא השמונה-עשר של אביו הרבי הרש"ב, שנסתלק בב' ניסן תר"פ, עשה הרבי הריי"צ בפאריז. על מאורעות אותו היום, הנהגותיו של הרבי הריי"צ ודיבורי הקודש שלו, מסופר ברשימה נוספת של חתנו הרבי, מתאריך 'ב' ניסן תרח"צ' (להלן - עם פענוחי המו"ל):

כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א הדליק ה' נרות שידלקו כל המעת לעת. ואמר: "זהו כנגד ה' שמות שנקראו לה" (לנשמה). וסיפר שאדמו"ר נ"ע היה מדליק נר א' - בגלוי, וד' נרות - באופן שלא ידעו.

הקפיד - מו"ח כ"ק אדמו"ר שליט"א - להדליקם בעצמו. מלבד ה' נרות הנ"ל - דלקו ב' נרות על העמוד.

כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א התפלל כל התפלות לפני העמוד. תפלת ערבית - כחמשים מינוט, וכן תפלת מנחה. תפלת שחרית - שעתיים ומחצה - 10:45-13:15. אחר כל תפלה - אמר משניות וקדיש דרבנן.

ה"נשיא" וה"יהי רצון" - אמר קודם השיעור תילים. ומשניות אחרי זה.

באמירת "הטוב שמך וכו'" (בתפלת לחש דשחרית ובקול רם דמנחה. השאר איני זוכר): "הטוב שמך" - הרכנת הראש לימינו, "ולך" - הרכנת הראש באמצע, "נאה" - הרכנת הראש לשמאל, "להודות" - הרכנת הראש באמצע.

בסיום שמונה עשרה, אחרי "בשלום" - מפריד רגליו.

כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א אמר שאומרים גם ה"יהי רצון" (שאחר הנשיא). בליובאוויטש גם כהנים ולוים אמרו ה"יהי רצון" (אף על פי שאומרים "באם אני עבדך משבט פלוני"), וכן צוה אדמו"ר נ"ע לדודי הר' משה הכהן הארענשטיין שי, כי זה שייך לעיבור (נשמה הבאה בסוד עיבור. הכותב).

אין אומרים הפטרת "וערבה" רק כשחל ערב פסח בש"ק. אבל ביחידות אומרים ב' ההפטרות (הפטרת וערבה, וגם ההפטרה דפרשת השבוע). וכן בשבת ר"ח וכה"ג אומרים ביחידות ב' ההפטרות.

מצב הבריאות של הרבי

באגרת מ"ח אדר ב' תרח"צ, כותב הרבי הריי"צ מפאריז אל הרש"י זונין¹¹⁷:

117. אגרת א"ב, אגרות קודש שלו כרך ד עמוד רפט.

...אנוכי הנני פה כשבוע שבאתי לשאול בעצת הפראפעסארין, והשי"ת ישלח לי רפואה שלימה בקרוב בתוך כל אחינו בני ישראל שי' הצריכים רפואה בגשמיות וברוחניות, ואתמהמה פה עוד כשבועיים או שלש...

ובאגרת מכ"ד אדר ב' תרח"צ כותב הרבי הרי"צ מפאריז לאחד מידידי¹¹⁸:

...כשלושה ימים לפני המהפכה עזבתי את הסענאטאריום, ובמשך ימי שבתי פה עשיתי כמה בחינות אנאליזין וקונסיליום, ובשבוע זו צריך להיות הקאנסיליום השני, והשי"ת ישלח לי רפואה שלימה בקרוב בתוך כו'.

פרטים נוספים על הנעשה עם הרבי הרי"צ באותם ימים, אנו למדים מאגרת המזכיר הרב יחזקאל פייגין לרב ירמי' אלאי מכ"ה אדר שני, בה כותב, "אודות כ"ק אדמו"ר שליט"א, הנה מיום כ"ד טבת היה בועץ כשני חדשים בסנטריום עוסק ברפואות תחת השגחת הרופאים, אמנם כידוע בטח לכבודו מהמהפכה אשר היתה בוין ובכל מדינות אוסטריא בכניסת ממשלת היטלער לשם. אמנם ב"ה אשר יומיים לפני המהפכה נסע משם לפאריז וב"ה אשר נראה בזה חסדי השם אשר רגלי חסידי ישמור, כי כמעט אשר המהפכה נעשית בהיסח הדעת כי הרי נשאר הרבה עשירים וחכמים אשר סובלים עתה ביותר.

בפאריז הוא גם כן בסנטאריום עוסק ברפואות, באלו הימים יהיה קאנסולים הפראפעסארין. יעזור השי"ת ויהיה הכל לתועלת ולרפואה שלמה בקרוב. על חג הפסח בטח יבוא לביתו. אי"ה בדבר מצב בריאותו איזה הטבה קטנה נראית, ישלח לו השי"ת רפואה שלימה.

באגרת ששיגר הרבי לפני יציאתו את פאריז, מט' ניסן תרח"צ, אל הרב מרדכי חפץ, מסכם הרבי את אשר עבר עליו בשהותו בעיר באותה תקופה¹¹⁹:

במשך החודש אשר התעכבתי בפה ביקרו אותי כמה פראפעסארין, מהם אשר ראו אותי בשנה העברה ומהם חדשים, וכולם כאחד אומרים אשר ת"ל יש הטבה, ונתנו סדר הנהגה ברפואות על להבא - מלבד שמירת הדיעט לעשות זריקות משונים שונים במשך זמן נכון - והשי"ת יקים ברכותיהם של ידידינו אנ"ש שי', וישלח לי רפואה שלימה בקרוב בתוך שאר חולי אחינו בני ישראל שי' הצריכים רפואה בגשמיות וברוחניות.

בעזה"י ביום ג' הבע"ל הננו נוסעים לאטוואצק צלחה עם מסע המהיר הבא ביום ד' לווארשא צלחה, ואחכה למכתביו להודע משלומי ומשלום אנ"ש והתמימים יחיו.

118. אגרת א"ד, אגרות קודש שלו כרך ד עמוד שה.

119. אגרת א"ז, אגרות קודש שלו כרך ד עמוד שט.

בי"א ניסן יצא הרבי את פאריז, והגיע לקראת חג הפסח לאוטבוצק. אולם, גם לאחר טיפולים אלו, לא נראתה הטבה ממשית בבריאותו. וכך כותב המזכיר הרב פייגין בי"א אייר לרב שלום פוזנר:

האמת ניתן להיאמר אשר לדאבון לב אין נראה עדין הטבה ממשית בבריאותו, כדיבור נראה איזה הטבה קטנה ביותר אבל קטנה כל כך, כמעט שאינה נרגשת...

תחת השגחת הרופאים

באגרת מי"ח תמוז תרח"צ אל הרב דוד משה רבינוביץ, מפרט הרבי הריי"צ בהרחבה את מצבו הרפואי באותם השנים, והסיבות שהביאוהו לנסוע למקומות המרפא השונים בצרפת, באוסטריה ובגרמניה¹²⁰:

בבואי מארצות הברית קיץ תר"ץ הייתי חלוש ונסעתי למאריענבאד, ובבואי על ר"ה לריגא הכירו בי כי מרץ דיבורי נשתנה מכמו שהיה ולא שמתי לב לזה.

כה עברו כשתי שנים עד שהוכר איזה חלישות בהקול, והחלטתי להתעסק ברופאים ורפואות. ואחרי אשר התעכבתי משך זמן - בשנת תרצ"ג - בברלין אצל הרופאים היותר גדולים ובתוכם הכי נעלה פראפ. לעווי - הנהו עתה בפילאדלפיה - באו לידי מסקנא אשר אינם יודעים עדיין מהות המחלה ואשר הנני מוכרח להיות תחת השגחת רופאים מומחים. כה עבר עלי כשני שנים, מזמן לזמן הייתי תחת השגחת ובקורת רופאים מומחים ל"ע ולא עתה, הנה מזמן לזמן הורע מצב בריאותי.

בחורף תרצ"ה נסעתי לוויען ובקרוני הרופאים הכי מפורסמים בוויען, ואחדים מהם עמדו על מהות המחלה אבל אמרו כי אין להם רפואות מועילות לזה.

בעת ההיא היה שם רופא יהודי מפליטי אשכנז - גערזאן שמו - והוא בעל שיטה חדשה בסדרי האכילה - דיפט - ונכנסתי להסענאטאריום שלו אצל וויען, וכעבור כחודש ימים הנה ת"ל עמדה המחלה מלכת הלאה, התעכבתי כמשלש חדשים ונראה ת"ל הטבה.

הד"ר גערזאן אמר מראש כי רפואת מחלה זו דורשת זמן מרובה, ואשר מהלכה יהיה חליפות פעם יוטב ופעם להיפך, עד אשר יתן השי"ת ויהיה הטבה גמורה.

מפני סיבות שונות נסע הד"ר גערזאן מוויען לפאריז, ובקיץ תרצ"ו נסעתי אליו לפאריז בהסענאטאריום שלו על משך כשמונה שבועות.

בתחלת שנת תרצ"ז נסע הד"ר גערזאן לארצות הברית, והנה עתה בנויארק.

120. אגרת א'מב, אגרות קודש שלו כרך ד עמוד שעא.

בחורף תרצ"ז הייתי בפאריז אצל הפראפ. המפורסמים ומצאו כי הוטב מצבי מכמו שהיה והסכימו לדעת הד"ר גערזאן ושיטתו, והחליטו כי מוכרח אשר פעמיים בשנה בקיץ ובחורף עלי להיות בסענאטאריום איזה משך זמן.

בחורף העבר שוב נסעתי לפאריז ובקרוני הרופאים המפורסמים אשר כבר מכירים אותי, כן חדשים שלא הכירוני מקודם, וכולם באים לידי מסקנא אחת אשר ת"ל המחלה עומדת במצב להתרפאות - מובן הדבר שדורש זמן - אבל צריכים התעסקות בכל הדברים אשר ציוה ד"ר גערזאן.

מרשים לי לדבר לא הרבה, אבל לא לעמול, ניט פארמאטערין - לכתוב הרבה, רק פעם בארבעה חדשים לנוח כשני חדשים בסענאטאריום תחת השגחה מסודרה.

מחורף תרצ"ה עד לפני חג הפסח העבר הייתי נוסע שני פעמים בשנה לסענאטאריום אצל וויען, והייתי מסתדר שם ת"ל בסדר טוב כפי ציווי הרופאים, אמנם עתה הנה עוד טרם מצאתי לי סענאטאריום הראוי.

כאמור לעיל, ביקורו של הרבי הריי"צ בפאריז בחורף תרח"צ, הייתה הפעם האחרונה בה שהה הרבי בצרפת. עם זאת דעתו המשיכה להיות תמיד נתונה על יהודי צרפת בכלל ועל ציבור החסידים בפרט, וכן על הפליטים בצרפת בתקופת המלחמה ולאחר מכן, כפי שיסופר להלן.

שנת תש"א

פעילות למען פליטי המלחמה

בכל התקופה שלפני פרוץ מלחמת העולם השנייה והשואה האיומה בשלהי שנת תרצ"ט, היו בשיחות הקודש של כ"ק אדמו"ר הריי"צ ביטויים יוצאי דופן ודיבורים בלתי שגרתיים אודות ביאת המשיח והגאולה הקרובה. והדברים חזרו ונשנו בשיחות ומאמרי הרבי הריי"צ פעמים רבות.

באגרת שכתב מזכיר הרבי הרב יחזקאל פייגין לרב ישראל ג'ייקובסון בכ"ד חשוון תרצ"ט, מסופר:

"הסדר דחודש תשרי, ברוך השם היה כדרכו בקודש בכל הפרטים באמירת החסידות בהתקיעות ובהתפילות כדרכו בקודש, ורק היה ניכר הרבה הן בההנהגות בימים הנוראים והן בהשיחות, הדאגה הגדולה מהמצב הכללי של אחינו בני ישראל ירחמנו השם, כמו במוצאי יום הכיפורים בהשיחה הזכיר מזה, וכן בשמחת תורה דיבר הרבה מענין ההכרה העצמית שבנשמה שרק הקב"ה מכיר מעלת ומהות ישראל וכדומה דיבורים אלו, וגם דבר פלא אשר בכל המאמרים מזכיר מענין המשיח, ימות המשיח, מזכיר לפרקים..."

בשיחת י"ט כסלו תרצ"ט התבטא הרבי הריי"צ כי הנה המשיח עומד מאחורי הקיר, ומי שיש לו חוש שמיעה טוב וחוש ראייה, שומע את קולו ורואהו. גם בשיחת אחרון של פסח תרצ"ט דיבר הרבי דברים מופלאים אודות משיח, ובין הדברים אמר כי על ידי האחדות בדיבורים אודות משיח אזי ברצון השם תהיה הגאולה השלימה על ידי משיח.

הרבי הריי"צ עצמו ניצל בחסדי ה' בניסים גלויים מציפורני הנאצים ימ"ש והגיע לארצות הברית בט' אדר ה'ש"ת. עם בואו לארה"ב החל בפעילות ענפה וכבירה למען הצלת יהודים רבים ככל האפשר מאירופה הכבושה תחת הנאצים, ובהם פעילות להצלת גדולי תורה ומנהיגים יהודיים.

הרבי גם יצא באותה עת ב"קול קורא" המפורסם שלו "לאלתר לתשובה לאלתר לגאולה", בתוך שאר פעולות רוחניות וגשמיות בקשר עם שואת יהודי אירופה. אולם פעילות זו של הרבי בימי האימים ההם חורגת ממסגרת סקירה זו, וכבר באה עלי ספרים ופרסומים שונים. להלן יובאו רק תיאור וסקירת פעולותיו של הרבי הנוגעות לפליטי המלחמה אשר בצרפת.

באגרת מט"ו כסלו תש"א כותב הרבי הרי"צ אל הרש"ז שניאורסאהן בפאריז¹²¹:

אחדים ממכתביו קבלתי, ובטח קיבל התלגרמה שלי שבה כתבתי את אשר נכתב אליו בראשונה, כי אני כאן איני יכול לעשות בזה מאומה, הדזאינט דפה אינו מתערב בהענינים של איראפא והכל נמסר לרשותו של מר טראפער, וכל מה שכותב אודות האנשים הסובבים אותו והעסקנים שלהם הוא מה שאינו נראה בעיניו, אבל להם הוא נאה ויאה, ומקרבים אך ורק אנשים כאלו,

ומה שיכול לעשות בזה הוא רק אשר יפנה להדירעקטאר הראשי מר טראפער שי', ואל ידגיש בטענת חרדים ויראים כי לדידהו הוי מומא, אלא ידגיש ויכפיל וידגיש **רעבים** ילדים וילדות יחפים וקרועי בגדים כו' וכו', ובזה אפשר שיעורר את לבבם, וכמובן שצריך לכתוב כמה מכתבים ולא תלגרמות כי אם כאשר מוכרח ביותר.

ובאגרת נוספת בעניין זה, מג' טבת תש"א, כותב הרבי הרי"צ אל הר"ר אשר סיגאל מליסבון, פורטוגל¹²²:

אודות הפליטים הנמצאים בצרפת מאשכנז ואנטווערפן, ילדים קטנים וגדולים הנצרכים לספרים סדורים חומשים ותפילין, יודיע תיכף ומיד במכתב אם ידועים לו איזה מקומות ושמות התלמידי חכמים הנמצאים שם שאפשר לשלוח להם, הגם שבשעה זו אין לי מה לשלוח, אבל אשתדל אי"ה אפשר יעלה בידי לעשות בזה איזה דבר.

והאמת הוא כי העזר בזוג של תפילין ובסידור וחומש אחד הוא דבר נשגב ונעלה ורם במאד מאד, שזהו אמיתת ענין כל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיימו עולם מלא, נפש אחת מישראל, והנפש אחת מישראל כשהוא בריא בהנחת תפילין תפלה ולימוד חומש וכו' הוא יכול לעשות עולם מלא ביראת שמים, כמו שאנו רואים במוחש אז איין איד האט בכח אויפצוטאן [=כי בכוחו של יהודי אחד לפעול זאת] במקום מושבו במוסדות התורה והדת...

121. אגרת א'שט, אגרות קודש שלו כרך ה עמוד ריא.

122. אגרת א'שכא, אגרות קודש שלו כרך ה עמוד רכג.

אגרת לרב יצחק אייזיק הרצוג

באגרת ארוכה ששיגר הרבי הריי"צ בכ"ד אדר תש"א, אל "כבוד ידידי עוז, הגאון האדיר, הנודע לשם תהלה ותפארת בתוככי גאוני יעקב, משכיל על דבר טוב, עמוד הימיני, פטיש החזק, מוה"ר יצחק אייזיק שליט"א" הרצוג, כותב לו הרבי דברים חריפים אודות ההשתייכות לחוגים הציוניים, ויסודם במפגשים שהיו להרב הרצוג עם הרבי הריי"צ ואביו הרבי הרש"ב בפאריז¹²³:

אינני יודע עד כמה כבוד ידידי מכירני, ולפי שהנני מוכרח - לרגלי ידידותי הנאמנה לכבוד ידידי הנטועה בלבי וחובתי אליו, על יסוד דברי קדש הקדשים הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, לכתוב לכבוד ידידי הדברים דלהלן, לכן הנני מקדים לדברי את ההקדמה האמורה ואת הספור דלהלן.

באחת מנסיעותיו של הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק למענטאן נתעכב בפאריז - באיזה שנה היה הדבר לא אוכל לדעת כעת, כי חלק גדול מרשימות היומן שלי הוא עוד בדרך מאיראפא לכאן עם אוצר הספרים שלי - וכשחזר לביתו סיפר לי אודות גודל הקירוב שקרבו כבוד אביו הרה"ג הערצאג נ"ע, ואשר ביתו - כבוד אמו הכבודה - דאגה לאפות חלת לחם עבורו. בפעם הזה - המשך כ"ק אאמו"ר הרה"ק את ספורו - התענגתי להכיר את הרה"ג הערצאג הצעיר והוא א ריינער תלמיד חכם [=תלמיד חכם טהור], ובשעת שיחתי עמו ראיתי שמלבד גדלו בתורה הוא בקי גם בחכמות ושפות, ועלה ברעיוני המאמר אין דברי תורה מקבלין טומאה און דאס רוף איך [=ולזה אני קורא] א ריינער תלמיד חכם והפליג בשבחו.

אחרי כן הוסיף כ"ק אאמו"ר לומר אשר חכמות חיצוניות מנגדות לתורה ומשתדלות לטמאה, אבל מי שיראת חטאו קודמת לחכמתו הנה דברי התורה שלו דוחין את הטומאה, ואדרבא הוא ממזכי הרבים גם בחכמתו, נוסף על תורתו כמו הרס"ג הרמב"ם והרמב"ן נ"ע בדורותיהם.

כל דבור אמירה ושיחה של הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, אף הגה ורמז קדוש הוא לי, ובפרט אותם הדיבורים ושיחות שהואיל לדבר אלי ביחוד, וכל השנים ראיתי והנני רואה אותם בתור הוראה בהנוגע לפועל בחיים בהנוגע לכלל ישראל.

כשכבדני כבוד ידידי בביקורו, בהיותי בפאריז - שלדאבון לבבי, לא יכולתי מפני חלישות בריאותי להתענג לגמול לו את ביקורו כנהוג - ובהביטי אז בפני ידידי ובשמעי את

123. אגרת א'שפז, אגרות קודש שלו כרך ה עמוד רפד.

נועם דבוריו, עמד לנגד עיני אותו המחזה כשהוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק דבר אתי - כאמור - אודות כבוד ידידי, והשתוממתי על המראה האמורה עשרות שנים מלפנים.

באחד הימים - שבוע העברה או הקודמת לה - ראיתי בעתון "מארגען זשורנאל" כותבים אודות כבוד ידידי בתור ציוניסט "אפגעשטעמפעלט פאר א ציוניסט" [= 'חתום' כציוני], דבר שהרעיש את מיתרי לבבי.

איני יודע אם ידוע לכבוד ידידי אשר גם לגודל עוצם קנאתי בתור קיצוני וימני גמור, הרואה את הדרת ישראל רק בנושנות, בין במנהגים בין בהנהגות, הנה אינני בכל זה מן המהרסים ומחריבים בניני אחרים, כי כן חונכתי במשך עשרים וחמש שנים מאת הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק אביר הרועים "להנזר ממלחמת תנופה עד הקצה האחרון, לא מפני שאין לנו במה לנצח או מפני מורך לב, אלא מפני שאת כל כחותינו עלינו להקדיש אך ורק על חיזוק בנינינו, בנין התורה והמצות בקדושה ובטהרה, ועל זה עלינו למסור את נפשותינו במסירת נפש בפועל ולא רק בכח".

עד כמה קיימתי מצות הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק בהנוגע לועשה טוב במסירת נפש, להגן ולחזק את בנין התורה והמצות בקדושה ובטהרה לא אדע, בודאי החסרתי מזה שהיה ביכלתי לעשות - ותשובה מועלת - אבל את הסור מרע קיימתי ובכל מעשה התעתועים הנעשים על-ידי הציונים הכופרים וחבריהם הנמשכים אחריהם, הנה כל כמה שלבבי כאב לראות את חילול הקודש התורה והיהדות, שלא זו בלבד שמעכבים את הגאולה ודוחים אותה אלא שבלהטיהם המדיניות ממשיכים את הגלות המר, מחללים שם שמים, דתו ותורתו, ומכחישים יעודי ה' והבטחותיו על ידי נביאיו הקדושים, בכל זה הנה אף הגה קל לא השמעתי ברבים.

אבל מכיון שרוצים לכבוש את אחד מבחירי אדירי הגאונים, תלמיד חכם זך, אריינעם תלמיד-חכם ולחשבו, ח"ו, כאחד מהם, לא יכלתי להתאפק ובמסתרים תבכה נפשי על החורבן המוסרי הגדול אשר אחינו שונאינו מנדינו, מבזי תורת אלקינו ודתו בוזזים גם את תפארתנו לפסוע על ראש גאון בישראל, להשתמש בענותנותו הגדולה לעשותו ככלי משחק ח"ו להסכים ח"ו למזימותיהם.

הידיעה האמורה עשתה רושם גדול ומכאיב בעדת ישראל היראים. אין איש מרהיב עוז בנפשו להגיד לכבודו באיזה מפלגה יבחר, כי גם היותר משובחת ביראת שמים אינה לפי כבודו, ומה גם המורדים באור תורה ומחללי המצות הנה בקהלם לא יחד כבודו אשר הוא כבוד ישראל סבא...

בשנים תש"ז-תש"ח

פעילות הרבי הרי"צ למען הפליטים

עם סיום מלחמת העולם השנייה, ניתנה לאזרחי פולין שברחו לרוסיה במהלך המלחמה הרשות לחזור לפולין. כך נוצרה לראשונה אפשרות, אם כי בלתי ליגלית, גם לאזרחי רוסיה לצאת את רוסיה, על-ידי תעודות מזויפות כאילו הם אזרחי פולין או בתעודות של אזרחי פולין שנפטרו ברוסיה, ולצאת את רוסיה בתור אזרחי פולין.

רבים מאנ"ש חסידי חב"ד ברוסיה התגוררו באותה עת בסמרקנד ובטשקנט שבבוכרה ובכותאיסי שבגרוזיה, לשם נמלטו בשנים תש"א-תש"ב כדי להתרחק מהמלחמה שהתנהלה בערי רוסיה, ליטא ואוקראינה, והתיישבו בערים אלו עד יעבור זעם.

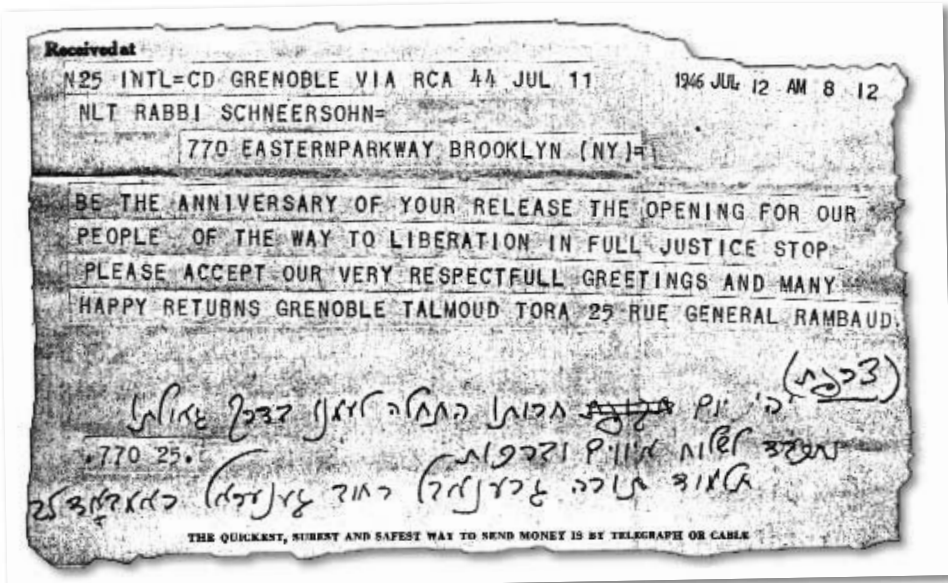
חסידי חב"ד שברוסיה הפנו אפוא לרבי הרי"צ שכבר שהה בארה"ב את השאלה אם לנצל את האפשרות שנוצרה ולנסות לצאת את רוסיה בצורה זו.

תחילה ענה להם הרבי הרי"צ אשר "צריכים לחכות עד שבעזה"י יתברר המצב". במשך החודשים שבט-אדר תש"ו יצאו בדרך זו מספר יהודים את רוסיה, והתברר שדרך זו אפשרית. בשלב זה הרבי העביר מסר לחסידים שברוסיה שאפשר להשתמש בדרך זו, בתנאים מסוימים.

בחודשים ניסן-אייר תש"ו נעשו ההכנות הראויות, ובמשך החודשים סיון-תמוז תש"ו יצאו את רוסיה בדרך זו מאות משפחות מאנ"ש חסידי חב"ד. אולם בשלהי הקיץ אותה שנה התגלה דבר הבריחה לממשלת רוסיה, שעצרה ואסרה את העומדים עדיין בדרך.

לאחר שהניצולים עברו את הגבול לפולין, הם המשיכו את דרכם לגרמניה ולאוסטריה - לאזורים שהיו בשליטת הצבא האמריקאי. רובם התיישבו זמנית במחנה העקורים בפוקינג שבגרמניה, ואחרים במחנות ווגשייד ושטייער שבאוסטריה.

יעדם הסופי של הפליטים היה לבוא אל הרבי הרי"צ בארצות הברית. לשם כך נסעו כולם לאזורים שבשליטת הצבא האמריקאי, מתוך השערה שמשם יהיה קל יותר

מברק שנשלח אל הרבי הרי"צ לקראת חג הגאולה י"ב תמוז תש"ז, על ידי תלמוד תורה בגרנובל, צרפת, עם תרגום המברק ללשון הקודש בכתי"ק של הרבי נשיא דורנו

להשיג רשיונות הגירה לארצות הברית. אולם כשהגיעו לגרמניה ופנו בנידון לקונסוליה האמריקאית - נענו בשלילה.

על מצב הדברים באותה שעה כותב הרב אברהם אליהו פלאטקין אל הרבי הרי"צ ב"ג טבת תש"ז:

ענין ה"העתקה" לא "נעתקה" עדיין ממקומה ואף זיז כל שהוא, ונמצאת במצב של קפאון. נקודת הכובד בזה הוא מה שפה בהאיזורים נדרש עוד "תעודה" שנמצאים פה בהאיזורים משנת 1945, וזהו מהדברים שקשה להשיגם, ובפרט מספר עצום של מאה תעודות כאלו, וגם יוכל לעורר חשד כו'.

דיברתי בזה עם חברי הג'וינט ועם עוד אנשים מומחים במקצוע זו, וכולם בדעה אחת שקשה לקוות לפעול בכאן איזה דבר בענין העתקה. ולדעתם צריכים להעביר את כל הענין לפרזיז, היינו האנשים עם התעודות, ושם בפרזיז הוא בנקל יותר בכל הפרטים, והעיקר שאין נדרש שם התעודות הללו כו'.

ייסוד לשכה לעזרה לפליטים

כדי לארגן את כל עבודת ההצלה, סידור הניירות והעזרה לאנ"ש הפליטים, יסד אז הרבי הרי"צ את ה"לשכה אירופית לעזרת הפליטים וסידורם". את הלשכה יסד הרבי

בפריז ועל ניהולה מינה את בא כחו הרב בנימין אליהו גורודצקי. על מינוי זה כותב אליו הרבי בכ"ד חשון תש"ז¹²⁴:

בדעתי אי"ה למנותו - בתנאים מתאימים - בתור בא-כחי אל הדזשאינט כפי אשר אכתוב לו.

כעבור יומיים, בכ"ו חשון, כתב לו הרבי שוב¹²⁵:

בהמשך למכתבי העבר שבוודאי קבלת במועדו, הנה בבעלי סוד ישנם שני סוגים, (א) בעל סוד שאינו מגלה את סודו ושומרהו בטוב, אבל מכירים בו שיש לו איזה סוד; (ב) בעל סוד אמיתי שאינו ניכר כלל שיש לו סוד, ועושה וממלא את הדבר שנמסר לו בטוב טעם ובסוד גמור.

בדעתי למנותך בתור בא כחי אל הדזשאינט למסור להם את מכתביי ואת דרישותיי בתקציב הדרוש לכלכלת התמימים ואנ"ש שי' מעבר לים כפי אשר אכתוב לך...

באגרת נוספת מאותו יום, כ"ו חשון, כותב הרבי הרי"צ אל הרב שמואל לויטין, חותנו של הרב גורודצקי¹²⁶:

במענה על כתבו, לידידי חתנו הר"ב שי' כתבתי במענה על מכתבו אשר עד אמצע הקיץ הבע"ל יסתדר עם בני ביתו יחיו בפאריז, ומיניתיו בתור עסקן בא כחי להדזוינט בסידור התמימים ואנ"ש יחיו, והזהרתיו אשר בהנוגע לעניני העזרה להתמימים ואנ"ש יחיו יתנהג בסדר מיוחד אשר עניני הכלל ועזרתם בגשמיות וברוחניות יהיה בסוד לעצמו גם מבני ביתו יחיו, ומידיד נפשי חותנו שי', ויכתוב אלי בפרטיות, ובקבלת מכתבו במענה על מכתבי אליו אז אשלח על ידו מכתב להדזוינט, כי בכל הנוגע בעזרה לצרכי אנ"ש והתמימים מיניתיו בתור בא כחי.

במקביל, מינה הרבי הרי"צ את הרב שמואל זלמנוב שהיה לצידו בארה"ב, להיות לו למזכיר מיוחד בענייני העזרה לפליטים.

מכתבים כלליים לאנ"ש והתמימים

בשלב זה פנה הרבי הרי"צ במכתב כללי אל אנ"ש והתמימים הניצולים מרוסיה, בט"ו כסלו תש"ז¹²⁷:

124. אגרת ב'תתקנב, אגרות קודש שלו כרך ט עמוד קפא.

125. אגרת ב'תתקנג, אגרות קודש שלו כרך ט עמוד קפא.

126. אגרת ב'תתקנד, אגרות קודש שלו כרך ט עמוד קפב.

127. אגרת ב'תתקסא, אגרות קודש שלו כרך ט עמוד קפז.

בראשית דבריי אליכם, יקירי וחביבי צמודי לבבי, תלמידי הוד כבוד קדושת אדוני אבי מורי ורבי הרב הקדוש זצוקללה"ה נבג"מ, אשר זכותו וזכות אבותינו רבותינו הקדושים יאהיל עליכם ועל בני ביתכם, עלינו ועל בני ביתינו יחיו.

ברוך ה' אלקינו ואלקי אבותינו ורבותינו שהציל אתכם ואת בני ביתכם, ושהחיינו ובני ביתנו והגיענו לזמן הבהיר הלוה לפרוש בשלומכם ושלום בני ביתכם יחיו.

כולנו, אנחנו ובני ביתנו וכל בני ישראל - בלי הבדל מעמד רוחני ומצב חומרי - מקוים לה' אלקינו אשר בעתיד הקרוב נתראה פנים, וכל אחד ואחת מאחינו ואחיותינו בניהם ובנותיהם יקחו חלק בראש באהבה וחיבה, לעשות כל אשר בכוחנו ובכוחם להיות בעזרכם להסתדר בחיי עבודה פרנסה טובה ובתי לימוד לצעירים וצעירות יחיו.

ה' אלקינו יראה לבינו השבורה והנדכאה, ואבלנו על אחינו אחיותינו ובניהם ובנותיהם הנאהבים והנעימים התמימים החסידים והישרים שנהרגו נשחטו ונשרפו על קדושת שמו יתברך, וינקום את נקמתם ויוליכנו עם משיח צדקנו לארצנו הקדושה.

מלאתי ידי ידי תלמידי היקר והכי נעלה מתלמידי תומכי תמימים וו"ח אי"א הרב מוה"ר בנימין ש' גאראדעצקי, לסדר בעזה"י את העזרה הנחוצה, ותכתבו אליו בפרטיות כפי אשר יבאר לכם, והשי"ת יזכנו להתראות פנים בקרוב.

הרבי הרי"צ הוסיף ושיגר באותו יום, ט"ו כסלו, אגרת כללית נוספת "אל ידינו אנ"ש ותלמידי תומכי-תמימים ותלמידי תלמידינו, ה' עליהם יחיו", בה מודיע להם כי הלשכה למען הפליטים תפתח ותפעל בפאריז¹²⁸:

במענה על שאלתם של תלמידי התמימים והחסידים וכל ידידינו אנ"ש יחיו הפליטים במדינת אייראפע לאיזה מדינה ימשיכו דרכם, הנני בזה להודיעם אשר צריכים בעזהשי"ת להשתדל לנסוע עם בני ביתם יחיו לארצות הברית באמעריקא או להמדינות הסמוכות אליהן.

מלאתי ידי ידי תלמידי היקר והכי נעלה מתלמידי תומכי תמימים, וו"ח אי"א הרב מו"ה ר' בנימין ש' גאראדעצקי הנמצא כעת בפאריז צרפת, לבא כדי לסדר בפריז בשמי לשכה לעזרת הפליטים וסידורם.

תלמידי התמימים ואנ"ש יחיו הרוצים להשתמש בהצעת האמורה יפנו ללשכה אשר בפריז במכתב מפורט ולענות על כל השאלות כפי הגליון המצורף לזה. והשי"ת יעזור להם ולבני ביתם יח' להסתדר בדבר טוב בגשמיות וברוחניות.

128. אגרת ה'שיט, אגרות קודש שלו כרך יד עמוד שצג.

באגרת שלישית בנושא זה מאותו יום, כותב הרבי הריי"צ אל הרב שלום מענדל קלמנסון בפראג, שהיה בין אנ"ש הניצולים מרוסיה¹²⁹:

בזה הנני להודיעך כי מלאתי ידי ידידי תלמידי היקר והכי נעלה מתלמידי תומכי תמימים, וו"ח אי"א הרב מוה"ר בנימין שי' גאראדעצקי, לבא כחי בלשכתי אשר בפאריז, לעזרת הפליטים וסידורם, והנני מבקש אותך להתעכב עדיין בפראג לסדר בשם עניני הפליטים, ואודות כל הענינים בזה, הנה תודיע ותכתוב בשני אכסמפליארים [=עותקים], האחד תשלח ישר אלי, ואת השני תשלח לידידי חברו הרב מוה"ר בנימין שי' הנ"ל לפאריז, ותעשה כפי אשר יענו לך מלשכתי בפאריז. והשי"ת יעזור לך ותצליח בגשמיות וברוחניות.

הוראות בעבודת ה'לשכה'

יומיים לאחר מכן, בי"ז כסלו, כתב הרבי הריי"צ לרב גורודצקי הוראות מפורטות על דרכי העבודה¹³⁰:

במענה על מכתבו מי"א לחודש זה, הנה ביום א' העבר כתבתי לו מכתב פרטי וכללי, בצרוף גליון שאלות, גם כתבתי מכתב לידידי תלמידי הרש"מ שי' קלמנסון, בטח כולם נתקבלו ויודיעוני מיד מקבלתם.

חתני הרב רש"ג שליט"א מסר אל הדזשאינט בפה אשר מיניתיו בתור בא כחי לסדר את העזרה לאנ"ש חסידי חב"ד בצרפת ושאר המדינות שהם נמצאים שמה לפי שעה, עד אשר יוכלו לנסוע לארצות הברית או למדינות הסמוכות לארצות הברית.

נתקבלה תלגרם על דבר האורחים מאנ"ש והתמימים יחיו שבאו לר' יצחק שי' גאלדין, וצריכים להודיעם אשר יסעו משם, כמו שכתבתי לידידי רש"מ שי' הנ"ל, ובטח בעזרתו ית' יסדרום, כאמור במכתבי שכתבתי אליהם ביום א' העבר.

צריך לשכור חדר המוכשר לבירוא [=משרד], ולבחור בשנים שלשה מתלמידי התמימים שי' שיכולים לכתוב על מכונת כתיבה שיערכו רשימת שמות אנ"ש וב"ב יחיו, כמו שכתבתי במכתבי העבר.

נכון שכל אחד ישלח את תמונתו ותמונת בני ביתו יחיו, ומעבר השני ירשמו את שמותיהם ושנותיהם.

129. אגרת ד'תתקט, אגרות קודש שלו כרך יג עמוד תכד.
130. אגרת ב'תתקסב, אגרות קודש שלו כרך ט עמוד קפח.

החסידים הראשונים מגיעים

עוד טרם בוא קבוצות הפליטים הראשונות לפאריז, כבר הגיעו לעיר מספר חסידים באופן עצמאי, ביניהם הרב נחום שמריהו ששונקין, הרב בן ציון שם טוב, וכן הרב יעקב ליפסקר.

באגרת מכ"ד כסלו תש"ז, כותב הרבי הרי"צ אל הרב ששונקין והרב שם טוב, עם בואם לפאריז¹³¹:

במענה על מכתבם מיום ו' לחודש זה, ברוך בואם לשלום והשי"ת יעזור להם ולב"ב שי' בבריאות הנכונה ולהסתדר בסדר טוב בגו"ר, ובחפצי לראות את תמונתם ובני ביתם יחיו ומעבר השני של הצילום - פאטאגראפיע - יכתבו שמותיהם ושמות בני ביתם יחיו ושנותיהם.

ביקשתי את ידידי תלמידי היקר ר' בנימין שי' גאראדעצקי אשר ימהר נסיעתו עם ב"ב יחיו לפה, למען להתדבר בפרטיות אודות אופן נסיעתם וביאתם עם בני ביתם יחיו לפה. והשי"ת יחזק בריאות כולכם ובני ביתכם ה' עליהם יחיו, ונתראה כולנו יחד בשובע שמחות בגשמיות וברוחניות.

פעילות להעברת הפליטים לפאריז

באותה שעה עדיין לא הצליחו להשיג עבור רוב אנ"ש הפליטים במחנות העקורים ניירות כניסה לארצות הברית. וכאמור, הרב גורודצקי נקרא להתייעצות אל הרבי הרי"צ בניו יורק, ובי"ג שבט סקר בקצרה את המצב. בסקירה זו הוא חוזר על בעיית הניירות לארה"ב:

"התלמידים כבר קיבלו מכתבי דרישה מיישיבת תומכי תמימים לבא לארצות הברית, אבל הקונסול באשכנז דורש תעודות אשר גרו שם כבר משנת 1945, ולהשיג זה בעד כולם הוא מהנמנע".

הוחלט אפוא להשתדל להעביר את הפליטים מהמחנות בגרמניה ובאוסטריה לפאריז ומשם להמשיך בהשתדלות לסדר אותם בהתיישבות קבועה במקום המתאים. זאת היתה עיקר הפעילות לעזרת הפליטים במשך השנים תש"ז-תש"ח.

עקב התנאים הקשים בהם חיו החסידים במחנות באוסטריה, שם היה המצב קשה יותר מאשר במחנה פוקינג בגרמניה, הוחלט כי יש להשתדל להעביר אותם תחילה לצרפת.

131. אגרת ב'תתקסג, אגרות קודש שלו כרך ט עמוד קפט.

ועל כך כותב הרב גורודצקי באותה סקירה:

כשהגיעה אלי השמועה מהמצב הקשה של אנ"ש באוסטריא בכלל, ובקשותיהם לרחם עליהם ולהביאם לפאריז, התחלתי להשתדל בזה, ובעז"ה השגתי וויזות לפאריז עבור קבוצה ראשונה של נ"ח אנשים. עלי היה להעסיק בזה שני אנשים מיוחדים, האחד בפאריז להשגת הוויזות, והשני באוסטריא לסדר שם ענינו של כל אחד ואחד ממקבלי הוויזות.

הרבי הריי"צ חזר והורה שההתנהלות של אנ"ש הפליטים מול ארגוני הסיוע תיעשה על ידי הרב גורודצקי, ולא בפניות ישירות אל הארגונים הללו, מטעמים מובנים.

באגרת מה' ניסן תש"ז, אל חתנו הרש"ג, כותב הרבי הריי"צ בעקבות מקרה שאירע¹³², "יש לי צער רב מזה שאיזה מאנ"ש והתמימים פנו מעצמם בשמי אל הדזשאינט בפאריז בבקשת עזר, ואתפלא על אלו מהתמימים ידידי בעלי דעה ישרה שהניחו פרצה כזו, וצריכים לתקן הדבר תיכף".

דאגה לכלל הפליטים בצרפת

דאגתו של הרבי הריי"צ לא הייתה נתונה רק למצבם של הפליטים מאנ"ש חסידי חב"ד שהתכוננו להגיע לצרפת, אלא לכלל פליטי המלחמה, אשר רבים מהם הגיעו בדרכים שונות לצרפת.

אחד מראשי המתעסקים והפעילים למען קליטת הפליטים בצרפת, היה קרובו של הרבי, העסקן רב הפעילים הרב שניאור זלמן שניאורסאהן. עוד במהלך שנות המלחמה פעל הרב שניאורסאהן במסירות נפש והצליח להציל ילדים רבים מידי הצורך הנאצי.

באותה שעה הוא הגיע לביקור בארצות הברית לגייס כספים עבור פעולותיו למען הפליטים, והרבי צייד אותו באגרת נלהבת הקוראת ליהדות ארצות הברית להתגייס למען הפליטים.

וכך כותב הרבי במכתב כללי מאדר"ח אדר תש"ז "אל כל אחינו בני ישראל בארצות הברית ד' עליהם יחי¹³³:"

ידידי ש"ב הרה"ג הנכבד והכי נעלה גזע תרשישים, עסקן חרוץ במסירת נפש בעניני הכלל ובהחזקת תורה ויראת שמים, וו"ח אי"א מוה"ר שניאור זלמן שליט"א שניאורסאהן מפאריז, בא כעת לארצות הברית בענינים הנוגעים לכלל אחינו בני ישראל שניצולו

132. אגרת ג'ח, אגרות קודש שלו כרך ט עמוד רל.

133. אגרת ב'תתקפו, אגרות קודש שלו כרך ט עמוד רי.

בחסדי השי"ת והולכים ומסתדרים במקומם החדש, וביחוד בהנוגע לקיומם של הקהילות התאחדות החרדים בצרפת בגשמיות וברוחניות.

ש"ב יקירי וחביבי הרה"ג רש"ז שליט"א שניאורסאהן, הידוע ומפורסם בתור עסקן צבורי בעל מסירות נפש בפועל, הנהו אחד המיוחד באוהבי ישראל בלתי מפלגותי, והנהו אחד מחניכי המוסד תומכי תמימים ליובאוויטש, אשר בעודנו תלמיד בבתי לימוד תומכי תמימים ליובאוויטש, הואיל הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע להגיד בשבחו לאמר "בוצין בוצין מקטפי' ידיע, לפי שקידותו בלימוד ובהתמסרותו להדרכתו, הנני מקוה אשר יחרף נפשו בכל תוקף עוז כחותיו לטובת ישראל והדרכתם באהבת תורה ויראת שמים ואהבת ישראל, וזכותם של אבותינו הקדושים תעמוד לו להצליח בכל אשר יפנה".

והנני שמח ומאושר במאד בברכתו הכי נעימה ובלתי מוגבלה של הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, הצליח ש"ב הרה"ג שליט"א הנ"ל בכל מקום בואו בהתעסקותו בעניי הכלל ובעזרתם של בני תורה.

ובתור עסקן בלתי מפלגותי בעסקנות הציבורית באמונה, ובעבודתו המסורה לטובת אחינו בני ישראל בלי הבדל כל מפלגה בגשמיות וברוחניות, לא חת מפני כל ולא נפחד משום מניעות ועיכובים.

בשים לב לאחריות הגדולה בעד מצבם של שארית פליטי ישראל בכל מקום שהם, וביחוד במדינת צרפת, הנני בטוח אשר ש"ב ידידי הרה"ג מוה"ר שניאור זלמן שליט"א שניאורסאהן ימצא בעזה"י אוזן קשבת בכל חוגי אחינו בני ישראל בארצות הברית, ויד פשוטה לעזר לו במפעליו לטובת חיזוק התורה והיהדות על יד הקהילות של התאחדות החרדים בצרפת.

תקוותי תאמצני אשר כל אחינו בני ישראל יחיו ישתתפו בהמפעל הרם על ידי ש"ב הרה"ג שליט"א הנ"ל, והנני מברכם כי יברכם השי"ת בבני חיי ומזונא רוויחא בגשמיות וברוחניות.

ובאגרת נוספת בנושא זה, מכ' אדר תש"ז, כותב הרבי הרי"צ¹³⁴:

הידיעות שהנני מקבל מאת בא כוחי הרב גאראדעצקי שי' בפאריז העוסק בטובת הפליטים, המצב של הפליטים בכלל ומצבם של מאות משפחות מידידינו אנ"ש שי' בפרט הם במצב רע, ועזרה ממשית דרושה להם בהקדם, ובזה הנני לבקשם להשתדל בטובתם בהשגת עזרה ממשית בהקדם, והשי"ת יצליחם בגשמיות וברוחניות.

134. אגרת ב'תתקצז, אגרות קודש שלו כרך ט עמוד רכא.

הרבי נשיא דורנו משתתף בפעולות הקליטה

קשיים רבים ניצבו בפני הרב גורודצקי בדרכו לממש את הוראת הרבי הרי"צ להעברת הפליטים לפאריז. היה עליו לדאוג לאישורים הנדרשים ולמימון הוצאות הנסיעה, וכן למצוא מקומות מגורים הולמים בצרפת למאות נפשות.

קרוב לחצי שנה נמשכה התעסקות ה'לשכה' בהבאת קבוצה זו מאוסטריה לפריז. לאחר פסח תש"ז חלה התקדמות ממשית לקראת העברת הקבוצה הראשונה של החסידים מאוסטריה לצרפת. בעוד החסידים עמלים לארוז את מיטלטליהם, עמל הרב גורודצקי יחד עם ארגון הג'וינט לשכור עבורם את בית המלון 'פרימה' אשר בפרבר בולוניי הסמוך לפאריז.

בשלב זה התגלו קשיים בהשגת המימון לשכירת המלון ונוצר חשש כי לא יהיה ניתן לבצע את תכנית המעבר לפריז. חשש זה הגיע לפתחו של הרבי הרי"צ. הרבי ש'הפך עולמות' כדי להוציא את החסידים ממחנות העקורים ולהביאם למקום מבטחים, לקח על עצמו את פתרון הבעיה.

הרבי הרי"צ שיגר בב' אייר אגרת אל חתנו הרבי נשיא דורנו, שהיה באותה עת בפאריז (כדי לקבל את פני אמו הרבנית חנה ע"ה שהגיעה ממחנה הפליטים בפוקינג, כפי שיסופר בע"ה בהרחבה בספר "אדמו"רי חב"ד ויהדות צרפת", בפרק אודות הרבי ונשיא דורנו), בה כתב¹³⁵:

ידידי הרב ר' בנימין ש' גאראדעצקי שאל אותי בדבר הבית בפאריז אשר הציעו לפניו לשכור אותו עבור אנ"ש ש'י, והודיע לי כי מסופק הוא אם לפנות בזה לדזשוינט טרם גמר הענין, כי יש לחוש פן יקדם הדזשוינט וישכר הבית לצרכיו הוא.

אין להזניח את שכירת הבית, ולכן עניתי להר"ר בנימין ש' בטלגרמה שישתדל בשכירת הבית, ואבקשך בזה שבאם יצטרך תיכף לשכירת הבית איזה סכום עד שני אלפים שק', תואיל - אם אפשר לך - למסור לו על סמך שאמסרם למי שתאמר.

הגעת הקבוצה הראשונה

כאמור, קרוב לחצי שנה נמשכה ההשתדלות להבאת הקבוצה הראשונה לפריז. בשלב מסוים היתה אי נעימות כאשר התקבלה ידיעה מאוסטריה שקבוצת החסידים הראשונה עומדת להגיע ביום מסויים. הרב גורודצקי הפעיל את כל כוחו בהשפעה על ראשי הג'וינט בפריז, בכדי שיהיו מוכנים לקבלם ולסייעם. ביום המיועד, התכוננו הרב

135. אגרת ה'תרצה, אגרות קודש שלו כרך טו עמוד שעז.

גורודצקי ואנשי הג'וינט בהתרגשות רבה לקראת החסידים העומדים להגיע. אבל היתה אכזבה כאשר התברר שהם לא יגיעו ביום זה.

לאחר מאמצים רבים, הצליח הרב גורודצקי להכין כראוי את בית המלון 'פרימה' עבור החסידים. במלון היו 33 חדרים שהוכשרו למגורי משפחות הפליטים. בי"א אייר דיווח הרב גורודצקי לרבי הרי"צ כי הושלמו השיפוצים לקראת הגעת החסידים:

כמה צער ועגמת נפש סבלתי שבועות אלו שחיכיתי כל יום ויום לביאתם של אנ"ש שי' מאסטרייך ואין לי מקום להביאם, ונוסף לזה אינם באים. ואחר כך היה ידיעה שבאים, ועשיתי רעש בהדזשאינט ובאו לקבלם והאנשים לא באו, וקבלתי ידיעה שנתעכב ולא הודיעו מפני מה...

והנה ת"ל היום פעלתי, שהרבה זמן אני משתדל בזה, ונתנו לי בית של ל"ג חדרים עם מיטות וכל תשמישי דירה ומקום לבית המדרש, ובכל חלק וחלק יש גאז לבשל, והבית פנוי לגמרי, והיום נשלם הרעמאנט [=השיפוץ]. והיום ערב הלכנו לשם עם הבעלי בתים של הדזאינט הצרפתי ומסרו זה לרשותנו, ומספק אמרתי שקרוב יותר שמחר בוקר יבאו האנשים. . . היה לי פחדים שלא להשאר עוד הפעם בדאי ח"ו, וכשבאתי הביתה מצאתי מברק מליניץ [לשם באו האנשים מהמחנה, כדי לנסוע משם לצרפת] שנסעו אתמול לילה כולם, ובזה הרגע קבלתי עוד מברק מהדרך שאבוא לקבלם מחר בוקר בשעה השישית.

באמת אין לשער גודל שמחתי ואין למי להגיד שבחיו של מקום ב"ה, כי שום איש לא ידע בצערי ואין לי בפה שירגיש בשמחתי. יעזור השי"ת שמהיום והלאה יהיה העבודה בנקל יותר.

הפעם הזאת הרב גורודצקי אכן לא התבדה, ולמחרת בי"ב אייר הוא כותב שוב לרבי הרי"צ:

היום בוקר בשעה ששית באו אנ"ש מאסטרייך, על התחנה היה מוכן אוטובוסין ואנשים מהדזאינט לקבלם והובילו אותם לבית הדזאינט, ונתנו להנפש מהדרך והכינו לאכול ולשתות (כי היום היה יום אידם 1 במאי ואין להשיג מאומה, אם לא זה שהכינו). אחר כך בשעה השלישית באו האוטובוסין והובילו אותם להבית החדש, ושמה הסתדרו ת"ל ושבעים רצון.

שליחות קדושה בכל מקום

ביום בואה של הקבוצה הראשונה כתבו נכבדי החסידים בפאריז - הרב נחום שמריהו ששונקין, הרב בצלאל ווילשנסקי, והרב איסר קלובגאנט - אל הרבי הריי"צ אגרת מפורטת בה דיווחו על בואם לפאריז.

על מכתבם השיב להם הרבי באגרת מכ"ה אייר בה הוא מעורר אותם כי עם היותם פליטים ולמעשה עדיין חסרי בית, עליהם לזכור את השליחות הרוחנית המוטלת עליהם להאיר את מקומם החדש באור התורה והחסידות¹³⁶:

במענה על מכתבם מי"ב לחודש זה אודות ביאתם של המחנה הראשון מפליטי אנ"ש שי' צלחה מאוסטריה לפריז, הנני להודות לה' על החסד הגדול שעשה אתכם עד עתה, ולא יסיר את חסדו מאתכם עד עולם.

ובטח זוכר תמיד כל אחד מכם את השליחות הקדושה אשר ההשגחה העליונה הטילה על כל אחד מאנ"ש שי' להאיר את כל מקום בואו שמה באור התורה והחסידות, בחיזוק התורה והיהדות בכלל והחנוך הכשר בפרט, באהבת רעים ובמדות טובות. נא לפרוש בשמי בשלום כל הבאים שי'.

השי"ת יהיה בעזרם להסתדר בסדר חיים טובים, ויברכם ויצליחם בכל הצריך להם בגשמיות וברוחניות.

יצויין, כי על באי הקבוצה הראשונה נמנה גם הרב רפאל שי' ווילשנסקי, אז תמים נמרץ, והוא מונה למזכיר 'הלשכה'. מאז ובמשך שנים רבות, היה יד ימינו של הרב גורודצקי, וסייע רבות בהעברת החסידים-הפליטים לצרפת וממנה לארץ הקודש, לארה"ב ולמדינות אחרות.

ביקור הרבי נשיא דורנו בפריז

קבוצת החסידים הפליטים ששהתה באותם ימים בפריז זכתה בזכות גדולה ובחוויה קדושה ומרוממת - ביקורו של הרבי נשיא דורנו.

הרבי הגיע לעיר כדי לפגוש את אמו הרבנית הצדקנית מרת חנה ע"ה אותה לא ראה כעשרים שנה, מאז צאתו מרוסיה בראשית שנת תרפ"ח ולארגן את נסיעתה מפריז לניו יורק.

הרבי הגיע לפאריז בחודש אדר תש"ז, ויצא ממנה כעבור כשלושה חדשים, לאחר חג השבועות. לרבים מהחסידים ששהו אז בצרפת היתה זו הפעם הראשונה בה נפגשו עם

136. אגרת ג'מא, אגרות קודש שלו כרך ט עמוד רנט.

"הרמ"ש", חתנו של הרבי הרי"צ, והזדמנות ראשונה להכיר מקרוב את דמותו המרשימה והמזהירה.

כאשר הרבי הגיע לפריז בחודש אדר, היו בה אך מעט חסידים, אבל כאמור במהלך חודש אייר החלו להגיע חסידים רבים ממחנות העקורים באוסטריה.

הרבי הפיח תקוות בלב רבים מהחסידים שהגיעו שבורים ורצוצים לאחר שנים רבות של סבל מהדיכוי הקומוניסטי והבריחה מהכובש הנאצי. הרבי גם הרבה לעורר את אנ"ש לחזק את ההתקשרות לחותנו הרבי הרי"צ באופנים שונים. וכאשר אחדים מהם גילו לרבי את חששם כי הרבי הרי"צ אינו מכיר את כולם, שכן את המבוגרים לא ראה כעשרים שנה, ואת הצעירים לא ראה כלל, הסביר הרבי כי מחשבות מסוג זה עומדות בסתירה לאמונה בה' ובמשה עבדו ועודדם.

ייסוד "ועד סניפי" לענייני המל"ח

בביקורו זה בצרפת עסק הרבי נשיא דורנו גם בהקמתם ובביסוסם בפאריז של סניפים למוסדות המרכזיים שהרבי עמד בראשותם בארצות-הברית, ובהם הקמת סניף באירופה להוצאת הספרים קה"ת תחת ההנהלה הראשית של הוצאת קה"ת שמרכזה בניו-יורק, אשר בראשות הסניף האירופי עמד הרה"ח ר' דוד בראוומאן; הקמת סניף בפאריז לכל פעילות הפצת המעיינות והפעולות עם הנוער, תחת ה"מרכז לענייני חינוך" שעמד בהנהלת הרבי, כאשר בראשות הסניף בפאריז עמד הרה"ח ר' אבא פליסקין ועוד חסידים; וכן הקמת סניף בפאריז למוסד החינוך לבנות "בית רבקה", תחת ההנהלה הראשית של "בית רבקה" בניו-יורק.

על כל זאת יסופר אי"ה בהרחבה בספר "אדמו"רי חב"ד ויהדות צרפת" בפרק אודות הרבי נשיא דורנו, אשר יצא-לאור בע"ה בקרוב, וכאן נתמקד בקשר של הרבי עם הפליטים.

ביקור אצל היתומים הפליטים

ביקור מיוחד ערך הרבי במוסדות החינוך בראשות הרב שניאור זלמן שניאורסאהן. במוסדות אלו חונכו יתומים פליטי השואה, שבניסי ניסים ניצלו מגיא ההריגה ובמאמצים כבירים הצליח הרב שניאורסאהן לקבץ אותם למוסד שפתח עבורם. הרבי בחן את התלמידים, ובהמשך נאם בפני הילדים, כאשר מפעם לפעם עיניו זולגות דמעות.

במהלך הביקור ערך הרבי סיור בבנייני המוסד וקרוב לסיום הסיור נותר הרבי לבדו כרבע שעה בבית הכנסת. לאחר שובו לארצות הברית שיגר הרבי מכתבים להנהלת המוסד, בצירוף פרסים לתלמידים המצטיינים.

התוועדויות עם החסידים

בל"ג בעומר ביקר הרבי במלון 'פרימה' בו השתכנו החסידים הפליטים מאוסטריה והרבי התוועד איתם. עם תום ההתוועדות נכנס הרבי לחדר בו השתכן אז החסיד הרב שמואל בצלאל אלטהויז, הביט בפני כל אחד מהילדים שנמו את שנתם, והתעניין בשמותיהם.

לפני עזיבתו את צרפת נערך מעמד 'צאתכם לשלום' בבית הכנסת שבביתו של הרב זלמן שניאורסאהן. בערב המיוחד נטלו חלק מאות יהודים ובהם רבים מפליטי הונגריה, וכמובן החסידים-הפליטים ששהו בפריז. כולם באו להיפרד מהרבי. לקראת חצות החלו רוב הנוכחים להתפזר לבתיהם ונשארו רק החסידים, ואז החלה התוועדות חסידית עם החסידים הפליטים.

הרבי אמר פעמים רבות 'לחיים' והתוועד בצורה מיוחדת. לאחר מספר שעות של התוועדות, החל הרבי לבאר את תוכנו של כל אחד משמות הנוכחים כשהוא מקשר זאת עם אישיותו ותכונותיו, וביאר זאת על פי נגלה קבלה וחסידות. החסיד הרב רפאל ווילישאנסקי זכה לשמוע ביאור לשמו בקשר עם תפקידו בעבודת הלשכה לסידור הפליטים, בה עבד כמזכיר. ואילו מהרב אהרון מרדכי זילברשטרום ששלט בצרפתית ביקש הרבי לתרגם דברי חסידות לצרפתית.

משסיים הרבי את דבריו, יצאו כולם בריקוד שנמשך עד השעה שמונה בבוקר. תוך כדי הריקוד נכנסה בריצה קבוצת ילדים שלמדו ב"חדר" סמוך, ומיד הצטרפו לריקוד. כשהבחין הרבי בילדים התכופף אליהם ורקד עמם שעה ארוכה.

בו ביום עלה הרבי עם אמו הרבנית חנה על סיפון האונייה בדרכם צלחה לניו יורק.

חמש מאות פליטים

בעקבות הקבוצה הראשונה שהגיעה לפאריז מאוסטריה, הגיעו בחודשי קיץ תש"ז חמש עשרה קבוצות חסידים מאוסטריה וגרמניה. מתוך כאלף חסידים שיצאו את ברית המועצות בהברחת הגבול דרך לבוב, כחמש מאות מהם הצליחו להגיע לפריז באותם ימים של קיץ תש"ז.

כאשר קבוצת פליטים נוספת הגיעה לפאריז בתחילת חודש אלול תש"ז, שיגר להם הרבי הריי"צ את אגרת הברכה הבאה, מד' אלול, אל "ידידיי אנ"ש ותלמידי התמימים צמודי לבבי ו"ח אי"א, אשר באו מהמחנות באוסטריא לפאריז, ד' עליהם יחיו"¹³⁷:

137. אגרת ד'תתקכ"ז, אגרות קודש שלו כרך יג עמוד תמב.

הרבי נשיא דורנו יושב לצד אמו הרבנית חנה ע"ה, במעמד "קבלת פנים" עם בואו לפאריז. עומד מאחור הרה"ח ר' בן ציון שם טוב. משמאל לרבנית יושבים הרה"ח ר' יעקב ליפסקר ואשתו

הרבי מתוועד במלון "פרימה" עם החסידים הפליטים. מאחורי הרבי עומדים הרה"ח ר' בן ציון שם טוב והת' רפאל ווילשאנסקי

בזה הנני לברכם בברכת ברוכים הבאים למזל טוב, ויעזרם השי"ת ובני ביתם יחיו לבוא אל המנוחה ואל הנחלה בהסתדרות טובה בפרנסה טובה בהרחבה, בבריאות הנכונה מתוך קביעות עתים לתורה בנגלה ודא"ח והתעסקות בהרבצת תורה ויראת שמים, ויצליחם בכל הדרוש להם ולבני ביתם יחיו בגשמיות וברוחניות.

המבצע המורכב של סידור הפליטים בפאריז נעשה מכוחו ובהוראתו הישירות של הרבי הריי"צ, כאשר מ'הלשכה' בהנהלת הרב גורודצקי נשלחים אל הרבי דיווחים רצופים ומפורטים על כל הנעשה, והרבי מצידו משגר תשובות רבות ומפורטות, לצד סכומי כסף ועזרה נוספת להעברת החסידים לצרפת והתאקלמותם במקומם החדש.

דאגה וסיוע לכל פליט

דאגתו של הרבי הריי"צ הייתה נתונה לכל חסיד וחסיד באשר הוא, שיוכל להגיע אל המנוחה ואל הנחלה. בשורה של אגרות קודש ששיגר הרבי באותם ימים, ניכרת הדאגה וההתמסרות והדאגה האישית להסתדרות של כל אחד ואחד מהחסידים.

באגרת מכ"א אייר תש"ז, כותב הרבי הריי"צ לרב גורודצקי¹³⁸:

ר' יוסף שי' זרחין שילם כאן חמש מאות שקלים [=דולרים] להוצאות הוויזות עבור גיסו ר' שמואל יצחק שי' רייצעס ומשפחתו יחיו, ולכן אל נא ימנע מלהזדרז בדבר וויזות עבורם לצרפת.

...נא להמציא לי רשימה מפורטת מאנ"ש שי' שבאו לפאריז.

ובאגרת מ"ג סיון תש"ז, מוסיף הרבי הריי"צ וכותב כיוצא בזה אל הרב בנימין גורודצקי¹³⁹:

מידידי עוז, הכי נעלה בתלמידי תומכי תמימים דליובאוויטש בליובאוויטש, ר' צבי שי' ליבערמאן, קבלתי בעתו ידיעה טובה ת"ל אשר הנהו בווען ועוסק בעניני חינוך, ונהנית מאד מזה, וכתבתי אז לידידי שי' לשלוח לו סכום הדרוש לו לכלכלתו והלבשה והנעלה וכו', ובטח ידידי שי' קיים את פקודתי ועומד אתו בחליפות מכתבים לדעת בפרטיות ממצבו.

ולהיות כי אין ברור עדיין כמה זמן עוד ישהה שם, לכן יעשה עבורו וויזה לצרפת, ובטח יוכל להשתמש בה גם אם יתאחר קצת ולא יוכל לנסוע יחד עם אנ"ש שי' ויסע אחר-כך לבדו, ויודיעני ידידי שי' מזה אם הדבר כך או הוויזות הם כאלו שצריכים כולם לנסוע בחבורה, ובכל אופן יעשה עבורו הוויזה והשי"ת יצליחהו בגור'ר.

138. אגרת ג'לח, אגרות קודש שלו כרך ט עמוד רנו.

139. אגרת ג'נא, אגרות קודש שלו כרך ט עמוד רסט.

ובאגרת נוספת בעניין זה, מד' תמוז תש"ז כותב הרבי הרי"צ ישירות אל הר"ר צבי ליברמן¹⁴⁰:

נכון הדבר שישתדל בכל האפשרי ליסע לפאריז, וכפי שידידי הר"ב שי' גאראדעצקי כותב לי הנה אם כבודו יהיה יחד עם חבורת אנ"ש באיזה מחנה, יהיה בנקל יותר להביאו לפאריז.

הרבי הרי"צ הוסיף וכתב אל הרב גורודצקי כי יש להשתדל שגם מחוסרי היכולת מקרב החסידים יקבלו ויזות לצרפת, ומורה לבקש את עזרת הג'וינט במימון הוויזות. וכך כותב באגרת מיו"ד אייר תש"ז¹⁴¹:

צריכים בע"ה להשתדל שיקבלו בע"ה וויזות לצרפת גם העניים מאנ"ש שי', אשר לא הכניסום עדיין לא לרשימות אלה שמקבלים וויזות לצרפת, ולא לרשימות הנוסעים לארץ ישראל.

נחוץ לדרוש עבורם מהדזוינט, ובאם בשום אופן לא יתנו וגם מוצא אחר לכסף אינו נשקף לו עדיין לדבר זה, הנני להלוות הסכום הדרוש על סמך שאגבה אותם אחר-כך מהמקורים הראויים. נא להודיעני תיכף מהנעשה בזה, ובאם מוכרחים לשלם כאן איזה סכום יודיעני תיכף מזה.

נא להשתדל ביחוד בדבר וויזות לצרפת עבור מרת ברכה מאראזאוו ובניה וכלתה ונכדה שי', ולהודיעני מהנעשה בזה.

בתקופה הקרובה פעל הרבי הרי"צ בדרכים שונות כדי לממן את עלות הוויזות הללו, אישורי כניסה לצרפת, כדי שמשפחות אנ"ש מרוסיה יוכלו לעזוב את מחנות הפליטים ולהתחיל להסתדר במגורי קבע בצרפת עצמה או במדינות אחרות.

כך, לדוגמה, כתב הרבי הרי"צ בעניין זה בי"ח סיון, אל הרב ירחמיאל בנימינסון בלונדון¹⁴²:

הננו משתדלים להשיג וויזות בעד אנ"ש שי' שבמחנות ולהביאם לפאריז, הסכנה שם גדולה ונחוץ להוציאם משם בעוד מועד, וסכומים גדולים נחוצים לזה, ולכן בקשתי כפולה לגבות את הסכומים שהובטחו ולהשתדל לרכוש עוד נדיבים שיתנדבו למטרה זו.

באותם ימים זקני החסידים העלו בפני הרבי את העובדה שערב היציאה מרוסיה בעלי היכולת שבין אנ"ש נתנו כספים, במתנה או בהלוואה, לצורך ארגון היציאה, דבר שהיה

140. אגרת ג'עא, אגרות קודש שלו כרך ט עמוד רפט.

141. אגרת ג'לג, אגרות קודש שלו כרך ט עמוד רנא.

142. אגרת ג'נג, אגרות קודש שלו כרך ט עמוד רעא.

כרוך במסירות נפש, וכעת הכספים הללו נחוצים להם כדי להתארגן במקומם החדש. על כך ענה הרבי, במכתב מכ"ד סיון תש"ז, "אל יקיריי וחביביי תלמידי התמימים", בו הוא מקבל על עצמו לסייע גם בעניין זה. וכך נכתב באותה אגרת¹⁴³:

בנועם מיוחד קראתי ככל אשר כתבו לי ידידי זקני תלמידי התמימים, הרב ר' אברהם אלי' פלאטקין הרב ר' פרץ מאצקין והרב ר' ניסן נעמענאו, ד' עליהם יחיו, לתאר כללות מצב תלמידי התמימים והתחזקותם בחזוק נפלא דמסירות נפש להלוות סכומי כספים למי שאין לו, נוסף על מה שנתנו בתור מתנה, וביחוד ידידי יקירי ר' חייקיל שי' חאנין, ועתה בעזה"י מתעתדים לבוא לפאריז וצריכים להתעסק בעניני כלי לפרנסה בהרחבה, ודרוש להם סכומי כסף להתחיל בעסקי פרנסה מבקשים להחזיר להם הגמ"ח,

הנני בזה לבקשם לשלוח לי רשימת סכומי ההלוואות לזמניהם, ואראה איך לסדר מקור בעזה"י שיקבלו כל אחד איזה סכום, והשי"ת יצליחם לבוא למקום חפצם ולהסתדר בסדר טוב בגשמיות כראוי, להיות עסוקים כל אחד לפי ענינו בתורה ועבודה, וברוכים תהיו ובני ביתם יחיו.

תוכנית להעלאת הפליטים לאה"ק

במקביל לפעולות ההצלה המסועפות שניהל הרבי בצרפת, הציע לו באותה שעה רב נכבד מקרובי משפחתו באה"ק, הרב שלמה הורנשטיין מתל אביב, לפעול להעלות חלק מן הפליטים לארץ הקודש.

באגרת מכ"ה אייר תש"ז משיב לו הרבי על מכתבו, אשר אכן בתוכניתו לפעול בכיוון זה¹⁴⁴:

במענה על מכתבו מי"א לחודש, אודות הפליטים הנמצאים בהמחנות, הנה מזמן שהיה אפשר לבקר את הפליטים, שלחתי את תלמידי הרב ר' בנימין שי' גאראדעצקי לבקר את אחינו בני ישראל בכלל ואת ידידנו אנ"ש שי' בפרט, והתמימים הפליטים סדרו שם במחנה פאקינג ישיבה לגדולים וחדרי תורה לקטנים, ומקומי לימוד לנערות בשם "בית רבקה ובית שרה", ועל פי בקשתי על ידי בא כוחי הרב גאראדעצקי שי' להדזינט, קנו סביבות פאריז חצר ובנינים לסדר שם מספר משפחות אשר עברו מהמחנות לפאריז, ואחדים מהם יסעו לאה"ק אי"ה.

143. אגרת ג'סא, אגרות קודש שלו כרך ט עמוד רפא.

144. אגרת ד'תתקטז, אגרות קודש שלו כרך יג עמוד תלא.

חתני הרב רש"ג שליט"א נסע עם כמה תעודות מרבי הממשלה לפעול העברתם למדינה זו, הרשיונות על הנייר כבר השיג בעד תלמידי הישיבה והראשי ישיבות שלהם, אבל לפועל עוד לא נעשה דבר.

חתני הרה"ג הרמ"מ שליט"א שנסע לבקר את מחותנתי כבוד אמו הרבנית תח"י ולהביאה בעזה"י לפה, הנה יסד שם בתי לימוד לנערות בשם בית רבקה ובית שרה.

הצעת ידידי להעביר חלק ידוע לאה"ק ת"ו באה בעתה, כי כבר בעזה"י החלטתי וכתבתני לחתני הרב רש"ג והרה"ג הרמ"מ שליט"א להתענין בזה. והשי"ת יחוס וירחם עלינו ועל כללות אנ"ש וכללות אחינו בני ישראל ה' עליהם יחיו, וישלח לנו את משיח צדקנו ויביאנו לארצנו הקדושה תובב"א.

קבוצות נוספות מגיעות לפאריז

לאחר חצי שנה בה הגיעו לפריז קבוצות חסידים בזו אחר זו, הופסקה הגעתם. במשך חורף תש"ח כמעט ולא הגיעו לצרפת חסידים מפליטי רוסיה. היו לכך כמה סיבות, הצרפתים החלו לחשוש כי אזרחי ברית המועצות המשייכים למפלגה הקומוניסטית נכנסים לשטחם, לכן החמירו את חוקי ההגירה, וגם לג'וינט היה חוסר בכסף.

על כל זאת מדווח הרב גורודצקי לרבי הריי"צ בד' כסלו תש"ח:

בדבר וויזעס הוגרע המצב בפה מאד. תפסו אנשים למשמר. גם האיש שהיה אצלי השליח להביא האנשים מעסטרייך תפסו אותו על הגבול עם עוד ב' אנשים. על ידו נתפס גם ר' חייקיל שי' חאנין, היינו שר' חייקיל שי' נסע חזרה מעסטרייך שהיה שמה לרגלי מסחרו (והוביל אתו תמונות אחדות מאנשים לעשות להם בפה ניירות) . . וישב סמוך להאיש הנ"ל, ועל האיש המתינו כבר על הגבול כי נתנו פקודה מפאריז על הגבול לתפוס אותו, במילא לקחו גם האנשים שישבו בסמוך לו בחשבם שהם אנשים שהוא מוביל אותם, וכן היה באמת על שני אנשים, ואצל ר' חייקיל שי' מצאו תמונות אחדות במילא לקחו גם אותו באמרם שגם הוא מתעסק בזה.

ביום ראשון שנודעתי מזה הלכתי להדווינט וצלצלו לשטראסבורג שישתדלו בדבר חייקיל שי', גם נתנו לי מכתב טוב שמעידים שר' חייקיל הוא נאמן ואין שייך לשום דבר, ורשב"צ שי' אלטהויז נסע לשטראסבורג עם המכתב, אבל אינו מועיל, כי הדווינט אינו יכול לעשות בזה כי צריך להיות משפט, ולקחו אדוואקאט [=עורך דין] בשטראסבורג¹⁴⁵.

145. ראה עוד בעניין זה להלן עמוד 236.

כעבור כמה שבועות שוחרר ר' חייקל חאנין. בנר השני של חנוכה כותב הרב בנימין גורודצקי לרבי הרי"צ על כך:

כעת באתי חזרה ת"ל מהפאליצי. ר' חייקיל הראה שהתמונות הוביל למסור לי, בין התמונות נמצא גם כן הפאס מווין של ר' צבי שי' ליבערמאן וששה תמונות שלו ומכתב שאשתדל למהר בשליחת הוויזא, ובאם לאו אמסור מה שנמצא תחת ידי מארצות הברית מאחיו לר' חייקיל והוא ישתדל. אני הסברתי לו מהו הביורא שלנו, ושאמת הדבר שלפני חדשים מכבר כתבתי מכתבים לכל האנשים שלנו שישלחו לי התמונות, וזה נצרך לי להוליכם או לשלחם לארצות הברית לעשות תמונה אחת בכדי שקרובים יכירום או לקבץ כסף לטובתם, גם להשתדל להביאם לארה"ב או למדינות הסמוכות.

גם היה תחת ידי והראיתי לו תמונה אחת שנעשה אשתקד מהתמונות שהבאתי שמה הרבה יחד, והראתי לו שאני מקבל ת"ל וויזות בכשרות ועבור אלו מכבר שלחתי וויזות, כמו למשל בעד ליבערמאן שלשה חדשים שנשלח וויזא כמו שו"ב לאירלאנד, הכל היה בראיות ברורות. ולבסוף לקחתי עלי האחריות שחאנין אין שייך לשום דבר זיוף ובאם שהוביל תמונות למסור לי זה דבר ברור והאחריות עלי שלא לשום זיוף ניירות.

וכך כותב הרב גורודצקי לרבי הרי"צ בנר רביעי של חנוכה:

המצב ההווה בצרפת הפריע את האימיגראטיא [=ההגירה] לצרפת, כי כמה מהבאים לצרפת נמצאו השייכים להאדומים ונשלחו. מצב הדזשאנט גם כן חוסר כסף וביותר אי-אפשרות להשיג מעונות גרם להם שלא להביא בכלל אנשים לפאריז, ומובן שגם אנו בהכלל, כי הלא אצלינו חסר מעונות, ועונים אותי על הראשונים אנו מצטערים כו'...

וויזות ת"ל שלחתי כמעט לכולם היינו גם לאחדים הנספחים לנו. גם לעסטרייך נשלח ת"ל וויזות, ואיך שיהיה בהמשך הזמן יבואו.

לאחר פורים תש"ח התחדש זרם הפליטים שהגיע לצרפת, ומפורים ועד תחילת חודש אייר הגיעו חמש קבוצות ובהן כמאה חסידים. עוד חסידים הגיעו במשך חודשי קיץ תש"ח, ומעטים הגיעו בתקופה מאוחרת יותר.

הסתדרות החסידים בצרפת

החסידים הפליטים שהגיעו לצרפת, השתכנו באכסניות ובבתי מלון שונים שייעד עבורם הג'וינט, בהשתדלות ה'לשכה', במקומות הבאים: פרימה, מאדרען, סווער, פונטנה, בעזאן וברינאוה.

היו אלו בתי מלון בשכונות פריז ומחוצה לה, בהם התגוררו בעלי הון בתקופת טרום-המלחמה. בדרך כלל המלונות היו בתים בני שתי קומות וכללו חדרים רבים,

ותנאי המחיה בהם היו טובים יותר מאשר במחנות העקורים, אך עדיין לא היו אלו תנאים נורמטיביים. אבל החסידים בודעם שזוהי תחנה זמנית בלבד, לקראת הגעתם לארצות הברית או לארץ הקודש, המתינו בסבלנות ובינתיים הקימו מוסדות חינוך מתאימים.

להלן הצצה זעירה לתוך תחנות זמניות אלו, בהן נשמע קול התפילות הלימוד וההתוועדויות של גדולי החסידים, כאשר הרב גורודצקי יחד עם הג'וינט דואגים לכל צרכיהם הגשמיים.

וכיצד התפרנסו? היו שמצאו עבודה באריגה, אחרים במקצועות מגוונים וכמה שוחטים מצאו לעצמם פרנסה בתחום בו עסקו בעבר. הרב פרץ מוצ'קין והר"ר דוד דייטש, למשל, פתחו עסק של מכירת סירים. בתקופה יותר מאוחרת נסעו קבוצות של שוחטים בברכת הרבי הרי"צ לאירלנד.

פרימה – אולם מיוחד שימש לבית כנסת

הקבוצות הראשונות שוכנו עם בואם לפריז במלון 'פרימה' בפרבר בולון, שהכיל 33 חדרים. כאמור, המלון שופץ והותאם על ידי הג'וינט לצרכי המשפחות. היה בו גם אולם מיוחד ששימש כבית כנסת. בין חשובי החסידים שהתגוררו בפרימה היו הרב ישראל נח בליניצקי, הרב שמריה ששונקין, הרב שניאור זלמן גרליק והרב בצלאל ווילישנסקי. לאחר תקופה קצרה במלון פרימה, חלק מהחסידים עברו להתגורר ב'הוטל מאדערן' - אכסניה נוספת לפליטים.

פונטנה אורוז – ארמון מפואר

הג'וינט שכר במקביל גם ארמון מפואר בפרבר פונטנה אורוז שליך פריז. בארמון שהיה בניין מפואר וגדול, היו חדרים רבים וכל משפחה מאנ"ש גרה בחדר נפרד.

חצר הארמון היתה רחבת ידיים, והיו בה גינות נוי, מעיין, בוסתני עצים ועוד. על תושבי פונטנה נמנה המשפיע הרב שלמה חיים קסלמן. הרב אייזיק קרסיק ששהה במקום סיפר כי במקום שררה אווירה נעימה וטובה: "היינו יושבים בצוותא ומתוועדים ולומדים במשך שעות ארוכות, לעיתים עד השעות הקטנות של הלילה".

תקופה קצרה בלבד שהו החסידים במקום. בעל הבית של המקום ביקר בארמון וכעס ורטן על נזקים שילדים הסבו למבנה ולחצר, ואז הועברו משפחות החסידים למלון מאדערן.

ה"חיידר" בפאריז. נראים מימין לשמאל התלמידים שמעון אלטהויז, מרדכי בלינוב, שמואל גורביץ', המלמד הרה"ח ר' שמואל דוד בלינוב, יצחק בלינוב, ישראל שם טוב, קלמן בריקמן, בנימין אלטהויז

ב"חיידר" בפאריז. בשורה הראשונה יושבים מימין לשמאל הילדים ישראל לבקובסקי, ישראל נלקין, דוד ויכנין, מרדכי גורארי, הירשל שיפרין, משה גורקאוו, קלמן בריקמן, ברוך בריקמן, וועלוול מרוזוב, ועוד. בשורה השניה יושבים הילדים שמואל דוד גורקאוו, אבא בלקין, ועוד. בשורה השלישית יושבים הרבנים נחום לבקובסקי, משה רובינסון, ישראל נח בליניצקי, יוסף גולדברג, לייבל צייטלין, שלום בער נוטיק. בשורה הרביעית עומדים התמימים יהושע רסקין, יעקב גולדברג, העשיל צייטלין, הלל פבזנר, אהרן יוסף בליניצקי, ועוד. בשורה העליונה עומדים התמימים, האחים התאומים שלום דובער ויבדלח"ט זאב קסלמן, חיים ישראל שפערלין, משה לברטוב, זלמן מרוזוב, ועוד.

מאדערן – צפיפות בלתי נסבלת

תנאי המגורים במאדערן – מלון בן ארבע קומות ברחוב שטואלט בפריז, לא היו קלים כלל. הצפיפות היתה בלתי נסבלת. לרשות המשפחות עמד מטבח אחד בכל קומה, בו עמדו הנשים בתור כדי לבשל למשפחתם אוכל. בקומה הרביעית הוקצה חדר לא גדול לבית הכנסת, בו החסידים התפללו, למדו והתוועדו. במאדערן נהגו להתוועד מידי שבת בשבתו.

במאדערן נשאר מספר משפחות מאנ"ש עד שנת תשכ"א. בביקורה של הרבנית חי' מושקא ע"ה ז"ל בפאריז בשנת תשי"ג, היא אף ביקרה במקום זה.

סעווער – התוועדויות עם ר' פרץ מוצ'קין

העיירה סעווער היתה עיירת קיץ קטנה בתוך יער, כעשרים דקות נסיעה מפריז. הבניין בו התגוררו החסידים היה בן שתי קומות. הבניין שימש כבית הבראה והיה שייך למשפחה בשם אופל, והג'וינט שכר מהם את המקום ושיכן בו את אנ"ש. מטבח משותף שימש את כל המשפחות ותנאי המחיה במקום לא היו קלים.

חדר אחד הוקצב למקום תפילה, שיעורי לימוד והתוועדויות. בתחילה היה זה חדר קטן, אבל אחר כך כאשר כמה משפחות נסעו לאה"ק או הסתדרו במלונות אחרים, הוקדש אולם גדול יותר לבית הכנסת, ובימים הנוראים חדר קטן סמוך שימש כעזרת נשים.

באולם בית הכנסת נערכו גם מספר חתונות של אנ"ש שכן המקום היה גדול דיו בכדי לאכלס אירוע גדול, וגם היתה בו כניסה גדולה שבעת אירועים שימשה כעזרת נשים. בחג הסוכות היתה סוכה אחת בחצר עבור כולם, וכל משפחה הביאה מחדרה את האוכל שלה.

מידי שבת לאחר התפילה התוועדו אנ"ש יחד משך זמן, ורק אחר כך הלכו לחדריהם לסעוד את סעודת שבת עם המשפחה. ראש המדברים בהתוועדויות היה המשפיע הנודע הרב פרץ מוצ'קין. כך היה בשבתות וביומי דפגרא היו באים גם רבים מאנ"ש ממקומות אחרים להתוועד עם ר' פרץ.

באחד ממכתביו אל הרבי הרי"צ בתחילת שנת תש"י, כותב הרב מוצ'קין כי בסעווער מתוועדים מידי שבת, והוא מצד עצמו היה מעדיף שלא לדבר בהתוועדויות ובשיעורי תורה.

על כך השיבו הרבי באגרת מי"ג טבת תש"י¹⁴⁶:

146. אגרת ה'ז, אגרות קודש שלו כרך יג עמוד תקיג.

על דבר הסדר דאנשי סעווער יחיו לסדר א קידוש התוועדות בכל שבת קודש, מטעם להיותם עמוסים עבודה בכל ימי השבוע ומאחרים בבית הכנסת איזה שעות ומדברים בעניני סיפורים המעוררים לעניני שמירת המצות, ובדרך ממילא גיט דאס א געשמאק אין אידישקייט [=זה נותן נועם ביהדות], הנה ברכות יחולו על ראשי המתוועדים ובני ביתם יחיו...

ומה שכותב ידידי אשר להיות מדבר ומשפיע הוא היפך טבעו ושמוח הוא כאשר יש מי שילמוד וידבר ברבים מבלעדו, הנה כללות הטבע הלזאת היא מהטבעיות הבלתי רצויות וצריכים להרחיקה בתכלית.

את אגרתו חותם הרבי בברכות לאנשי סעווער, "הנני פורש בשלום כל המשפחות והנני מברך אותם נשיהם ובנותיהם ה' עליהם יחיו".

בשנת תשי"א היו צריכים להחזיר את הבנין בסעווער לבעליו, ואנ"ש עברו לגור בעיירה אחרת בשם מאנמארענסי. הבניינים שם היו גדולים ומפוארים, עומדים בחצרות גדולים עם צמחיה מלבבת.

הקמת ישיבת "תומכי תמימים" בפריז

עם בוא קבוצת החסידים הראשונה לפריז, הקימו חבריה מסגרות של חינוך חסידי לבניהם. הנערים נשלחו ללמוד בבית הכנסת 'רוטשילד' ב'בוא דבולון' (יער בולון). הללו חולקו לשתי כיתות, האחת למדה עם הרב נחום טרבניק (לימים רבו של כפר חב"ד) והשניה עם הרב מרדכי לוקשין. כך נפתחה ישיבת "תומכי תמימים" בפריז, אותה ניהלו בימיה הראשונים הרב שמריהו ששונקין והרב בצלאל ווילישנסקי.

הקמת הישיבה גרמה לרבי הריי"צ נחת רוח רבה, כפי שעולה מהמכתב הלבבי המיוחד, מיום א' תמוז תש"ז, אל הרב ששונקין והרב ווילישנסקי¹⁴⁷:

חתני הרב רש"ג שליט"א מסר לי פריסת שלום מפורט מהתיסדות ישיבת תומכי תמימים בפאריז, ואשר נבחרתם להיות ממנהליה הרוחניים, אשר היה לעונג נפשי.

ברוך שהחינו וקימנו והגיענו לזמן הזה ליסד ישיבת תומכי תמימים במדינת צרפת, ואין לשער גודל העונג והנחת רוח שגורמים בזה להוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים בשמי עליון, ובפרט לנשיאה הראשון של תומכי תמימים יצ"ו, הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, הנושא רינה ותפלה בעד כל תלמידיה מוריה ומנהליה, הדואגים להחזקתה וקיומה להתברך בכל מילי דמיטב.

147. אגרת ג'סד, אגרות קודש שלו כרך ט עמוד רפה.

כל מדינה ומדינה יש לה תנאי חיים שונים שצריכים להתחשב עמם בנוגע סדרי זמני הלימוד, זמני האוכל והשינה והדומה, אבל בנוגע הסדרים העיקרים של ישיבת תומכי תמימים אין לזוז מהם אף זיז כל שהוא, ולהנהיגם בכל תוקף כעין שהוא בארעא דליובאוויטש.

השי"ת יהיה בעזרכם לנהל המוסד הק' בהצלחה מופלגה, ולהדריך את התלמידים שיהיו לומדים יראי אלקים וחסידיים, ולהשלים הכוונה פנימית של המוסד תומכי תמימים להאיר בתורה תמימה ועבודה שבלב זו תפלה, להביאה בפועל טוב באהבת ישראל, ולהאיר ולזכך את הסביבה במאור החסידות וטוב יהיה לכם בגשמיות וברוחניות.

כשבועיים לאחר מכן, באגרת מ"ג תמוז, מורה להם הרבי הרי"צ לכתוב בפרטיות אודות החדר והישיבה שהקימו ומעורר אותם לאסוף נערים שילמדו ב'חדר' ובישיבה. וכך כותב להם הרבי¹⁴⁸:

במענה על מכתבם מט' לחודש זה, התענגתי לשמוע אשר המוסד תומכי תמימים ליובאוויטש בפאריז ת"ל מסתדר ומתפתח, ובוודאי יכתבו בפרטיות אודות החדר שתחת הנהלתם, וצריכים לעשות תעמולה לאסוף נערים על ידי דיבורי התעוררות בהבתי כנסיות אשר ישלחו את בניהם ללמוד בהחדר והישיבה.

והשי"ת יצליחם בעבודתם הק' להעמיד תלמידים טובים יראי אלקים לומדים ובעלי מידות טובות.

"תומכי תמימים" סניף 'ברינואה'

בשלהי חודש מנחם אב תש"ז הגיעה לצרפת קבוצה נוספת של חסידים ששהו במחנות הפליטים באוסטריה, וביניהם קבוצה גדולה של תלמידי התמימים והמשפיע הרה"ח הרב שלמה חיים קסלמן. אלה שוכנו בסיוע הג'וינט בעיר הקיט ברינואה שליד פריז. בחודש אלול תש"ז הוקם סניף של "תומכי תמימים" בברינואה, ותוך זמן קצר עברו גם התלמידים מפריז ללמוד בברינואה, פרבר נאה ושקט הנמצא מחוץ לשאון הכרך הגדול ומתאים יותר ללימודים.

הקמת הישיבה בברינואה היוותה ציון דרך היסטורי בתולדות ישיבות "תומכי תמימים", שכן שנה קודם לכן, עם סיום המלחמה, כאשר רוב החסידים עזבו את טשקנט וסמרקנד נסגרו סניפי ישיבת "תומכי תמימים" בערים אלו. במקביל, במהלך שנות השואה ישיבות "תומכי תמימים" בפולין נסגרו, ורוב התלמידים נהרגו על קידוש השם על ידי הצוררים הנאצים. בתום המלחמה הוקמו סניפים זמניים במחנות העקורים, אבל

148. אגרת ג'עט, אגרות קודש שלו כרך ט עמוד רצו.

גם הם נסגרו עם עזיבת החסידים את המחנות. ייסוד הישיבה בברינואה היה, אפוא, התחדשות של ישיבת "תומכי תמימים" על אדמת אירופה החרבה.

המבנה שניתן לפליטים על ידי הג'וינט עבור הישיבה היה גדול ומתאים במיוחד לצרכי הישיבה שהתאקלמה בו היטב. היה זה ארמון גדול וישן בן שתי קומות, שהיה שייך בעבר לממשל הצרפתי, שמו היה "הארמון הקטן" (בצרפתית: "פטיט שאטו", וגם הרחוב בו שוכן הארמון נקרא על שמו). קומת הקרקע של הארמון מונה שני חדרים גדולים ועוד כשמונה קטנים יותר. באולם הקטן יותר למדו התלמידים הצעירים יותר, אלו שעדיין לא למדו חסידות, ובגדול למדו התלמידים המבוגרים. באחת הפינות הקימו את מטבח הישיבה, וחדר אחר שימש כחדר האוכל.

בקומתו השניה של הארמון היו כשלושה עשר חדרים קטנים, בהם שוכנו בחורי הישיבה ומשפחות אנ"ש שגרו במקום.

את מבנה הארמון הקיפה חצר רחבת ידיים עם עצי פרי לרוב ובריכות, כאשר באחת מהן השתמשו בחודשי הקיץ כבריכת שחיה. היתה שם גם בריכה קטנה ומרובעת שנבעה ממעיין ומימיה היו צלולים וזכים. באחת התקופות - כשהמקווה היתה סגורה - השתמשו בבריכה זו לטבילה בבוקר.

לתלמידים שהתגוררו בפריז ועברו ללמוד בברינואה, לא היה הדבר קל. הם שהו בפנימיה בברינואה ומידי שבועיים-שלוש שבו לשבת לבית הוריהם בפריז.

סיפר לימים ר' מענדל קרסיק, מתלמידי הישיבה באותם ימים: "הנסיעה לברינואה היתה מסובכת. יצאנו מביתנו באוטובוס ואחר כמה תחנות עלינו על 'מטרר' [הרכבת התחתית], בהמשך החלפנו רכבת, ומהתחנה בה ירדנו הלכנו כרבע שעה עד הישיבה.

כיון שהיינו ילדים כבני עשר ובמיוחד שלא ידענו צרפתית, נסע עמנו תמיד אחד ההורים. פעם ביקשתי מאבי הרב אייזיק לנסוע לבד, בלי ליווי מבוגר. אבא שרצה לחנכני לעצמאות, הסכים וכך יצאתי לבד לדרכי. כשהגעתי לתחנה האחרונה גיליתי שאבא נסע כל הדרך אחריי, לראות שאני מגיע בשלום."

צוות רוחני מאריות החסידים

הישיבה בברינואה זכתה לצוות חינוכי מעולה ביותר. היו אלה גדולי החסידים, מהאריות שבחבורה, שעוד ברוסיה היו מפורסמים כבעלי שיעור קומה: כראש הישיבה כיהן הרה"ח ר' יוסף גולדברג, כמשפיע כיהן הרה"ח ר' שלמה חיים קסלמן, כמשגיח כיהן הרה"ח ר' נחום לבקובסקי, וכרמ"ם כיהנו הרה"ח ר' נחום טרבניק והרה"ח ר' משה רובינסון (קאראלעוויטשער).

האגרת שכתב הרבי הרי"צ לרב שלמה חיים קסלמן, עם פתיחת הישיבה

וכך כתב הרבי הרי"צ למשפיע הרה"ח ר' שלמה חיים קסלמן בכ"ה אלול תש"ז:

מכתבו מיום ו' לחודש זה קיבלתי, ונהניתי במאד מהודעתו ע"ד הסתדרותם הטובה של ידידי אנ"ש יחיו שבאו לפאריז במעון טוב ומתאים, ומסידורה של הישיבה תומכי תמימים. ויעזרם השי"ת להסתדר בחיי מנוחה מתוך התעסקות בהרבצת תורה ביראת שמים, והנהגה בדרכי החסידות מתוך פרנסה בהרחבה בגו"ר.

בתקופה הראשונה התגורר ר' שלמה חיים עם משפחתו באחד החדרים בבנין הישיבה, ואותו חדר נקרא מאז "ר' שלמה חיים" צימער" [החדר של ר' שלמה חיים].

הנה עדותו של הרב שלום בער בוטמן על אותם ימים: "ר' שלמה חיים היה קם לפנות בוקר ולומד חסידות באחד החדרים בבנין הישיבה. אני זוכר שהיה באותו חדר 'שולחן ביליארד' גדול שבשעתו שימש עבור משחקי ביליארד אצל הרוזן הצרפתי שהתגורר שם לפני כן, ור' שלמה חיים זכה להעלות את השולחן הזה לקדושה כאשר ישב לידו והגה בכתבי דא"ח..."

מינוי הנהלה לישיבה

בסוף שנת תש"ז שיגר הרבי הרי"צ אגרת נוספת, בה הרבי ממנה בפרטיות את חברי ועד ההנהלה הרוחנית ואת חברי ועד ההנהלה הגשמית לישיבת "תומכי תמימים" בצרפת. בראש וועד ההנהלה העמיד הרבי את הגאון החסיד הרב אברהם אליהו פלוטקין, אשר עמד קודם לכן בראשות אגודת חסידי חב"ד במחנה הפליטים פוקינג שבגרמניה.

וכך כתב הרבי באגרת מכ"ז אלול תש"ז, "אל ידידי אנ"ש ותלמידי התמימים הנכבדים והכי נעלים, ור"ח אי"א ה' עליהם יחיו"¹⁴⁹:

בנועם נפשי וקורת רוח מיוחד הנני קורא המכתבים המודיעים מהתפתחות והסתדרות ישיבת תומכי תמימים יצ"ו בדרך מסעיהם המרובים ובחניית פאריז.

ישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש מיסודו של אר"י דב"י עילאה, הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, עושה כעת מסעיה במדבר העמים, על פי גזירת ההשגחה העליונה שעלה במחשבתא קדישא דאדם קדמאה, ונושאי המשכן עליהם לדעת ולהרגיש התעודה הקדושה המוטלת עליהם, שבכל מקום חנייתו, אם לזמן רב או לזמן מועט, עליהם להקים משכן ה', הישיבה הק' תומכי תמימים יצ"ו, לכל פרטיה ודקדוקיה, הן בסדרי הלימודים בנגלה ובדא"ח, והתעוררות לעבודת התפלה, והן בסדרי הספקת התלמידים באש"ל הראוי, ואז רק אז ישכון עליה רוחא קדישא שהיה חופף עליה באור מקיף ופנימי, בשבת תחכמוני בארעא דליובאוויטש יע"א, ואורה יזרח בהצלחה אלוקית בגשמיות וברוחניות.

ובזה הנני למנות בתור ועד הנהגה הרוחנית לישיבת תומכי תמימים אשר בעי"ת פאריז, את ידידי הנעלים ור"ח אי"א, הרב מוה"ר אברהם אל"י שי' פלאטקין, יו"ר. הרב מוה"ר נחום שמרי' שי' סאסאנקין, הרב מוה"ר ישראל נח שי' בעליניצקי, הרב מוה"ר שלמה חיים שי' קעסעלמאן ומוה"ר בצלאל שי' ווילשאנסקי, סגנים.

ולועד הנהגה לענייני כספים וסידור הגשמיות הנני למנות את ידידי הנעלים ור"ח אי"א הרב מוה"ר ישראל נח שי' בעליניצקי יו"ר, מוה"ר פרץ שי' מאצקין, מוה"ר איסר שי' קלובגאנט, מוה"ר חייקל שי' חאנין, מוה"ר ישראל שי' לייבאוו, מוה"ר חיים שי' מינקאוויטש, מוה"ר שמואל בצלאל שי' אלטהוויז, ומוה"ר שי' בודנעוויץ, סגנים.

ואני תפלה אשר כוחותיכם הכבירים הספונים וטמונים בנשמותיכם, מנטיעת אבותינו רבותינו הקדושים, יתגלו בפועל טוב, להרחיב אהלי תורה, ולהעמיד את המוסד הקדוש על גובהו הראוי בכל הפרטים, ואורו יאהיל על כל העוסקים העושים והמעשים בהנהגתו והחזקתו, להתברך בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר.

ידידם הדורש שלומם ומברכם בכתובה וחתומה טובה, לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

149. אגרת ג'קז, אגרות קודש שלו כרך ט עמוד שכא.

הנהלת ישיבת "תומכי תמימים" בפאריז. יושבים מימין לשמאל הרבנים יצחק גולדין, שלמה חיים קסלמן, נחום שמריהו ששונקין, אברהם אליהו פלוטקין, ישראל נח בליניצקי, פרץ מוצקין, איסר קלובגאנט, חיים מינקוביץ. עומד הרב בן ציון שם טוב

הנהלת ישיבת "תומכי תמימים" בפאריז עם קבוצה מתלמידי הישיבה. יושבים מימין לשמאל הרבנים יצחק גולדין, חיים מינקוביץ, איסר קלובגאנט, נחום שמריהו ששונקין, ישראל נח בליניצקי, אברהם אליהו פלוטקין, פרץ מוצקין, פרץ חן, שלמה חיים קסלמן. עומד משמאל הרה"ח ר' בן ציון שם טוב. במרכז השורה העליונה נראה גם הרה"ח ר' שלום דובער קסלמן

חודשים אחדים לאחר מכן, בתחילת חודש כסלו תש"ח, הגיע לפאריז המשפיע הרה"ח הרב ניסן נמנוב ע"ה והתמנה על ידי הרבי הריי"צ למנהל הישיבה, כאשר ר' שלמה חיים ממשיך לכהן כמשפיע בישיבה.

במשך הזמן לימדו את התלמידים עוד מלמדים מחשובי החסידים, ומהם הרב שמואל דוד בלינוב, הרב אבא לוי, הרב חיים ליפא לוי ועוד.

דיווחי הרב פלוטקין לרבי

על פי פקודת וציווי הרבי, קיבל על עצמו הרב פלוטקין את עול משא ניהול הישיבה, והתמסר למלאכת הקודש בכל מאודו ובכל כשרונותיו הברוכים. הרב פלוטקין שיגר לרבי בתדירות מכתבים על הנעשה בישיבה. להלן יבוא חלק מדיווחים אלו, המלמדים רבות על הנעשה עם החסידים הפליטים ועם התמימים באותה תקופה בצרפת.

המכתב הראשון שכתב הרב פלוטקין לרבי הריי"צ בתפקידו זה, הוא ממוצאי חג הסוכות תש"ח, בו הוא מדווח על קבלת הוראת הרבי והפעולות הראשונות שנעשו בעקבות הוראות אלו. וכך הוא כותב:

מכתב כ"ק אד"ש מיום כ"ז אלול, ע"ד הסתדרותה של ישיבת תומכי תמימים פה, שהעמיסו על שכמנו לא שררה אלא עבדות, לפקח על כל עניני הישיבה ברוח ובחומר - נתקבל פה בחול המועד סוכות, באיחור זמן רב.

מורגלים אנו תמיד למשמעת, ונכונים אנו לעמוד הכן להשתדל בכל אפשרויותינו למלאות בדיוק כל פקודה וצו שיצא מכ"ק אד"ש. והלואי שנזכה להיות הכלים והצינורות שעל דיננו יעברו ויתגשמו בפועל הוראותיו הקדושות של הוד כ"ק אד"ש. ונזכה שיהיה גם לנו חלק בבנין היותר קדוש והיותר נעלה והוא: התיסדותה של מחלקת תומכי תמימים פה פריז.

ושזאת תהיה האבן פינה והאבן שתיה שממנה הושתת כו', שבה ועל ידה יסתדרו ויתבררו עוד כמה ישיבות גדולות וקטנות, ובתי-אולפנא וחדרי תורה בכל מקומות מושבותיהם של אחינו בני ישראל אשר באירופא כו', ושלא יארכו הימים ותעשה כל הגולה כמדורה, להאיר באור התורה על פי הכוונה האמיתית כו'.

סיוע הרב רובינשטיין לישיבה

כחודש ימים לאחר מכן, בכ"ג חשוון תש"ח, מדווח הרב פלוטקין לרבי הריי"צ על הוצאות הישיבה והפעולות הנעשות לגיוס כספים למענה, וכן על הסיוע לה זוכה הישיבה מהרב שמואל יעקב רובינשטיין, שהיה ראש אגודת הרבנים בפאריז, ולמעשה כיהן כאישיות הרבנית הבכירה בפאריז באותם הימים:

על דבר מצב החומרי של הישיבה - עד הנה אין לנו עדיין מקורים קבועים ובטוחים, ונזקקים אנו לקחת פשוט המקל והתרמיל ולדפוק על דלתי הנדיבים, אנשי צדקה וחסד ולאסוף על יד על יד כו', וזהו מהדברים הקשים ביותר ובלתי יסודיים, והעיקר שאין הקומץ משביע כו' לעומת ההוצאה, ערך חצי מליון פרנק לחודש.

והנה אחרי רוב עמל ויגיעה, ובהשתתפותו ועזרתו של הר"ר שמואל שי' רובינשטיין, עלתה בידינו לעורר ולהניע את ליבם אחדים מנדיבי עם, ועל ידי הזמנה ביקרו הם את הישיבה על אתר ות"ל מצאה חן בעיניהם. הם קראו לאסיפה בינם לבין עצמם עוד כעשרה מחבריהם, בעלי ההון, ובחרו מביניהם חמשה אנשים, ועד עזרה בעד הישיבה (במובן החומרי). ואלה הם שמותם של חברי הוועד הנקובים למשפחותם: מר העללער, מר בליום, מר הירש, מר אוילווערשטיין, ומר יאכמאוויטש, ובבקשה מכ"ק אד"ש להאציל ברכה עבורם - מאוד היה רצוי שהברכה תהיה בכתב.

וגם ברכה ומכ' מיוחד להר"ר שמואל הנ"ל שי', העוזר והמסייע אותנו בכל פרט, והוא הנהו האבטוריטט [=הסמכות] היחידי אצל הבע"ב הנ"ל.

אבקש סליחה, על שאהין בנפשי עוז לגשת אל הקודש, להטריח את הוד כ"ק אד"ש, אך אני על משמרתי אעמודה, ומחויב אני לעשות את המוטל עלי לעשות לטובת הענין. כחודש וחצי לאחר מכן, בח' בטבת, מוסיף הרב פלוטקין ומדווח לרבי הרי"צ על הנעשה בישיבה, ועל עזרתו הרבה של הרב רובינשטיין:

הנני חוגר שארית כוחי ואהין בנפשי עוז לגשת עוד פעם אל הקודש פנימה ולחזור על בקשתי מיום כ"ג מ"ח, ע"ד מכתב תודה מאת כ"ק אד"ש להר"ר שמואל יעקב שי' רובינשטיין מפה, בחשבי אפשר מקרה וסבה צדדית הוא מה שלא נתקבל עדיין תשובתו של אד"ש בזה, יען במשך הזמן הזה היה פה שביתת משרתי הפוסתה [=הדואר] וכמה מכתבים נאבדו.

וההכרח יחלצני להפציר עוד פעם אודות הנ"ל. הנה הרב רובינשטיין הנ"ל, הנהו מהשרידים, מרבני פולין מדור הישן, מתנהג בחסידות, בעל הוראה ונבון דבר, והוא הנהו הרב הראשי בוועד הרבנים דפה, האבטוריטט [=הסמכות] היותר נכבד בעיני הבעלי בתים דפה.

אל אנ"ש בכלל ואל הישיבה בפרט הריהו מתייחס בהתעניינות גדולה - ישנו פה בפרזי עוד ישיבות, וכולן משתדלים וחותרים בכל עוז להמשיך אותו על צדם הם, אך ת"ל עדיין לא עלתה בידם.

הוא ביקר ב' פעמים את הישיבה, ובחן אחדים מהתלמידים, וזה עשה פרסום וכבוד להישיבה בעיר.

הוא נתן מכתבי המלצה לאנ"ש המתעסקים לאסוף נדבות בעד הישיבה מבעלי בתים יחידים, פה פריז. כמו כן מכתבי המלצה להמשולחים שלנו, מה שבדעתנו לשלוח שלוחים אחדים לערי המדינה - עבור הישיבה.

והעיקר, מה שהקאמיטע [=הוועד] החדשה שנתייסדה - הכל הוא על ידי עזרתו והאיניציאטיבה [=היוזמה] שלו, וברצותו מרחיב וברצותו...

ולבד הישיבה - גם בכל הענינים הנוגעים לחיי אנ"ש שי', נחוץ לנו קרבתו. למשל משתדלים אנו כעת בעד האברכים המתלמדים לשו"בים, שיתנו להם רשות הכניסה לבית המטבחים להתלמד - צריכים בזה לפנות אליו ולהשתדלותו...

אודות ידידנו מר חייקיל שי' בן בילא זעלדא, היושב בשטראסבורג זה חמשה שבועות - הנה בשבוע העבר הלך הרב הנ"ל אל הגראנד ראבינער [=הרב הראשי] של כל ארץ צרפת, ה' שווארץ - ופעל שהגראנד ראבינער יתן מכתב מליצה להחוקר דין בשטראסבורג ויעיד על ישרותו של חייקיל הנ"ל שהוא חף מפשע ואינו שייך לענינים כאלו שהם נגד החוק...

הנה בענינים כאלו וכדומה לזה שזהו מעשים בכל יום, מוכרחים אנו לפנות אליו ולבקש עזרתו.

ומה מאוד רצוי היה מכתבי תודה מאת הוד כ"ק אד"ש, הן להרב רובינשטיין שי' הנ"ל, וכמו כן אם באפשרי גם להגבירים הנכבדים חברי הקאמיטע שי', וביחוד ליו"ר הקאמיטע מר העליער שי' ומשנהו מר בלום שי' - השנים הללו הם הרוח החיה בהקאמיטע, ומסורים ונתונים לזה בראשם ורובם.

הגביר מר בלום הנוכחי יש לו בברוקלין גם כן עסק ומסחר, גם יש לו שם אב זקן, מי שהיה שו"ב, אפשר ידוע הוא לכ"ק אד"ש - ואחרי בקשת אלף פעמים סליחה - כי מצאתי את עצמי מחייב בדבר להודיע לפני כ"ק אד"ש מצב הדברים כמו שהוא.

המשתחוה בהדרת הכבוד ויראה מול הוד כ"ק אד"ש - תלמיד וחניך תומכי תמימים. אחרי כתב מכתבי זה, הודיעו לי זה עתה על ידי תליפון, כי ידידנו מר חייקיל שי', בא זה עתה, ת"ל, לביתו. עדיין בלתי ברור לי אם יצא לגמרי חפשי, או אפשר רק עד המשפט כו'.

הרב שמואל יעקב רובינשטיין עם פליטים לאחר המלחמה

בעת ביקור הרב שמואל יעקב רובינשטיין, הרב הראשי לפאריז, בישיבת תומכי תמימים. עומדים מימין לשמאל הרב רובינשטיין, הרב אברהם אליהו פלוטקין. עומד משמאל הרב איסר קלובגאנט.

אגרת הרבי לרבה של פאריז

הרבי הרי"צ נענה לבקשתו של הרב פלוטקין ובי"ט טבת שיגר לרב רובינשטיין אגרת ברכה ותודה על פעולותיו למען הישיבה, כאשר הרבי מדגיש במכתב את הזכות הגדולה של המסייעים לישיבה. וכך כותב הרבי אל "כבוד הרב הנכבד והנעלה, עסקן חרוץ בהצלת ישראל וראש הועד עבור עזרת תלמידי תומכי תמימים, הרה"ג מוה"ר שמואל יעקב שי' רובינשטיין"¹⁵⁰:

נעים היה לי לשמוע מידידי הרה"ג ר' אברהם אלי' שי' פלאטקין, ראש הנהלת ישיבת תומכי תמימים אשר בפאריז, על דבר התענינותו העמוקה במצב תלמידי הנחמדים, אשר נמצאים כעת בפאריז אחרי נדודים רבים ועינויים קשים ומרים. תודה לה' על אשר הקרה לפניהם אנשים אוהבי תורה, יראי ה' וגומלי חסד, אשר נותנים לב למצבם של תלמידיי יחיו, ועושים כל מה שביכולם להקל מצבם ולהיטיב להם בכל מה דאפשר.

בתור יושב ראש הועד אשר נתארגן במחנו לטובת תלמידי ישיבותי, הנני להביע לו ולכל הנלוים אליו את ברכותי מעומקא דלבאי, כבר אמרתי בהזדמנויות שונות אשר כל העוזר ותומך לישיבות תומכי תמימים, זוכה אשר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע נושא רנה ותפלה בעדו ובעד בני ביתו, להשמר מכל צרה וצוקה ולהתברך בכל טוב גשמי ונצחי.

אברך את ה' אשר בזכות הוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, זיכני לראות בהצלת כמה מתלמידי מידי הזדים וסכנת המלחמה הנוראה. אקוה לה' הטוב אשר לא יטוש את שארית פליטת בית סופריהם של הישיבות תומכי תמימים, ונזכה כולנו לראות בהרמת קרן התורה וקרן ישראל, וגאולה שלימה קרובה לבוא על ידי משיח צדקנו בב"א.

והנני המברכו ואת כל חברי הועד בכל מיילי דמיטב בגשמיות וברוחניות.

כאשר מכתבו של הרבי הרי"צ לרב רובינשטיין התקבל בפאריז, כתב הרב פלוטקין לרבי בד' שבט מכתב תודה על כך:

בשמחה רבה קבלנו מכתב כ"ק אד"ש להרב רובינשטיין שי'. יש לשער שהמכתב הזה יעשה הרושם הדרוש, שיתחיל להתעניין בהטבת מצבנו החומרי כפי יכולתו. . וכבר יעץ לנו היום שנזמין כל חברי הקאמיטע שיבואו אליו לטכס עצה.

150. אגרת ג'קסז, אגרות קודש שלו כרך ט עמוד שעז.

המצב הכלכלי אצלנו באמת דחוק עד מאוד, כבר נעשינו בעלי חוב עצומים. הגוי'נט התחיל לפגר בהשפעתו בזמן האחרון. בעד חודש ינואר לא קבלנו עדיין אף פרוטה אחת, "והרוחות מספרות", וקלא דלא פסיק, שהשפעת הגוי'נט תופסק לגמרי ותעמוד מלכת. אפשר יש להשתדל שם בהספירות הגבוהות, במרכז הגוי'נט, אשר תלמידי הישיבה שהם יושבי אוהל, אין להם חלק ונחלה ואין להם שום מגע ויחס עם עבודה או מסחר, צריכים להיות אצלם על חשבון אחר, כיוצאים מהכלל.

כמו כן ההכנסה של הקאמיטע הולכת גם כן בכבדות, לרגלי אשר כעת התחילה פה פריז "המגבית" בשביל ישוב ארץ ישראל, ותהום כל העיר.

נוסף לזה, באו הנה שלוחים מועד הישיבות של ארץ ישראל, מזוינים במכתבי המלצה מהרב הערצאג ומיתר הרבנים שי', והמכתבים מלאים בקשות והפצרות, בכיות ותחנונים, כדרך של הני "בני מערבא", בעד תלמידי הישיבות הגוועים ברעב שבע פעמים ביום, אשר כל זה הוא עקולי ופשורי העומדים על דרכינו.

הרבנים מארצות הברית, הרב אפשטיין והרב קאגאן שי', בהיותם פה, רצו ליתן לנו עוד שש מאות שקל [=דולר], אך לא היה אצלם במזומן והבטיחו שבחזירתם לביתם לארה"ב ימסרו הסך הנ"ל לכ"ק אד"ש - אפשר כבר באו?

הרב רובינשטיין שי' הנ"ל מבקש את ברכתו הק' של כ"ק אד"ש עבור זוגתו הרבנית חוה בת אסתר אסנא החלושה בבריאותה.

בשולי דיווח נוסף לרבי מב' אדר ראשון תש"ח, כותב הרב פלוטקין על שד"רים שיצאו מטעם הישיבה, "זה לא כבר שלחנו אחדים מאנ"ש שי' בתור משולחים בשביל הישיבה, לערי המדינה שטראסבורג, מעץ, ועוד. ואם כי הביאו משם לא הרבה, אך כל פרוטה ופרוטה מצטרפת. כעת בדעתנו לשלוח עוד שנים מאנ"ש שי', ר' סעדי ליבעראוו ור' ברוך שיפריין שי', שיסעו מחוץ למדינה ללונדון ולבלגיה - ומבקשים הסכמתם וברכתם של כ"ק אד"ש על זה".

הדרכות מהרבי הרי"צ לישיבה

דרכו של אחד המשפיעים בישיבה בברינואה באותם ימים היתה לעסוק הרבה בעבודת התפילה לעצמו, מבלי להתעסק כל-כך בהדרכת הבחורים באופן ישיר ומפורט בעניין לימוד החסידות ובענייני 'עבודה'. המשפיע ר' שלמה חיים קסלמן לא היה יכול לקבל הנהגה כזאת מצד 'משפיע', וכאשר ראה שאותו משפיע אינו מוכן לשנות את הנהגתו, כתב על כך לרבי הרי"צ.

כעבור זמן קצר, בי"ז כסלו תש"ח, כתב הרבי הרי"צ לרב קסלמן את המכתב הבא:

...אודות עניני ההתעסקות עם התלמידים בלימוד דא"ת, ואופן עבודתם, הנה על פי המכתבים שקבלתי בענין זה מידידי יקירי הר"ר ישראל נח שי', מאתו ומהר"ר ניסן שי' נעמאנאו יחיו, הנה נוכחתי כי בהכרח בעזרתו ית' לסדר ענינים כפי המצב והחלטתי לרשום איזה מאמר קצר בענין זה, ובהיותו נוגע לרבים מסרתיו למערכת אוצר החסידים, ובודאי בקרב הימים יקבלוהו. והשי"ת יעזרנו ללכת בדרכי התורה והעבודה במסירה ונתינה אמיתית מקרב ולב עמוק כהוראת הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק.

והימים ימי האור כי טוב האלה, יו"ד וי"ט כסלו הן המה ימי החג אשר פדה בשלום נפשנו ואור וחיות נפשנו ניתן לנו, כמו שגילה לנו הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע זה יותר מיובל שנים, והשי"ת יצליחנו כללות ידידינו אנ"ש ותלמידי התמימים אשר כולנו בני ביתנו וזרעינו ח' נח' בחיי מנוחה ועבודה אמיתית ונוכה לקבל פני משיח צדקנו בב"א.

המאמר אודותו כותב הרבי הריי"צ במכתב זה הוא 'רשימת כ"ד טבת תש"ט', שהופיעה באותם ימים ולאחר מכן נדפסה ב'ליקוטי דיבורים', בה הרבי הריי"צ מדבר על אופן העבודה הרצוי, שלא להרבות בנטילת 'תרופות מרות' היינו: עיסוק במרירות ומרה-שחורה יתר על המידה, אלא לשים דגש גדול יותר על הצד החיובי.

פעולות הרב רובינשטיין למען הישיבה

מצבה הכספי הקשה של הישיבה בפאריז המשיך להעיק על הנהלת הישיבה. משכך פנתה הנהלת הישיבה אל רבה של פאריז הרב רובינשטיין בבקשה כי הוא עצמו יצא בשליחות הישיבה לגייס כספים במדינות שונות.

על כך מדווח הרב פלוטקין לרבי הריי"צ במכתב מערב ראש חודש סיון תש"ח:

מצבה החומרי של תומכי תמימים לקוי עד מאד, מקורי ההכנסה נתדלדלו לרגלי המגבית של ארץ ישראל, וכמעט שאפסו לגמרי כו'. . ובכן פנינו להרב רובינשטיין שי' שינדב טרחתו לנסוע לבלגיה כו' לטובת הישיבה, ונתן הסכמתו על זה. מקוים אנו שמזה יהיה תועלת רב, ומי יתן והיה, כי מלבד האבטוריטט שלו בתור "רב הראשי בפאריז", לבד זה הנה כחו אתו, חננו ד' בכח הדבור ובהשפעה על קהל שומעיו.

אמנם בתוך הדברים שנתגלגלו, אמר, שאם יותן לו רשות ונסכים לו על זה, הרי הוא מצדו מוכן לנסוע גם הלאה לארצות הברית... על זה נסוגנו אחור, ואמרנו שאין אנו יכולים להשיב לו על זה מאומה, יען אפשר אין זה לרצון לפני כ"ק אד"ש, אפשר מצב הדברים של מרכז הישיבות שם בארה"ב הוא בנגוד לזה.

חיידר תלמוד תורה תחת ישיבת "תומכי תמימים" עבור ילדי פאריז, שפעל באחד מבתי הכנסת בעיר

התלמידים והצוות בישיבה בברינואה בתקופת הקמת הישיבה. בין אנשי הצוות נראה גם הרה"ח ר' יהודה לייב צייטלין. בשורה הראשונה של התלמידים העומדים נראים גם הרה"ח ר' שלום דובער קסלמן ע"ה ויבדלח"ט אחיו הרה"ח ר' זאב קסלמן

ועל זה השיב: שאם כן יש לסדר זה באופן אחר, היינו שלא להבליט "ישיבת תו"ת" ביחוד, כי אם תחת מחסה ולבוש של שאר הישיבות פה או שאר המוסדות, אחר כך ההכנסה לחלק איזה אחוזים לשאר המוסדות והעיקר לתומכי תמימים.

בדעתו לכתוב לכ"ק אד"ש עד"ז, אם בכלל יש לה להצעה יסוד ונכונה היא בעיקרה, וגם איזה תמונה וציור לתת לה.

מקוים אנו שבודאי יקובל תשובתו של כ"ק אד"ש, ואיך שתהיה אם תשובה חיובית או שלילית, אך בודאי יהיה תשובה בדרך כבוד, כי הנהו כעת העוזר היחידי לנו הן בכתב (מכתבי המלצה שונים), והן בדיבור.

ברכת הישיבה לרבי לקראת י"ב תמוז

לקראת ימי י"ב-י"ג תמוז תש"ח, יום הולדתו של הרבי הריי"צ, וימי חג הגאולה שלו ממאסרו בשנת תרפ"ז, שיגר מנהל הישיבה הרב פלוטקין, בשמם של כל תלמידי הישיבה בפריז, אגרת ברכה נרגשת ונלהבת אל הרבי לרגלי חג. מן המכתב שהוא מסמך מרתק בזכות עצמו אנו למדים כי הישיבה מנתה באותה שעה כמאה ועשרים תלמידים.

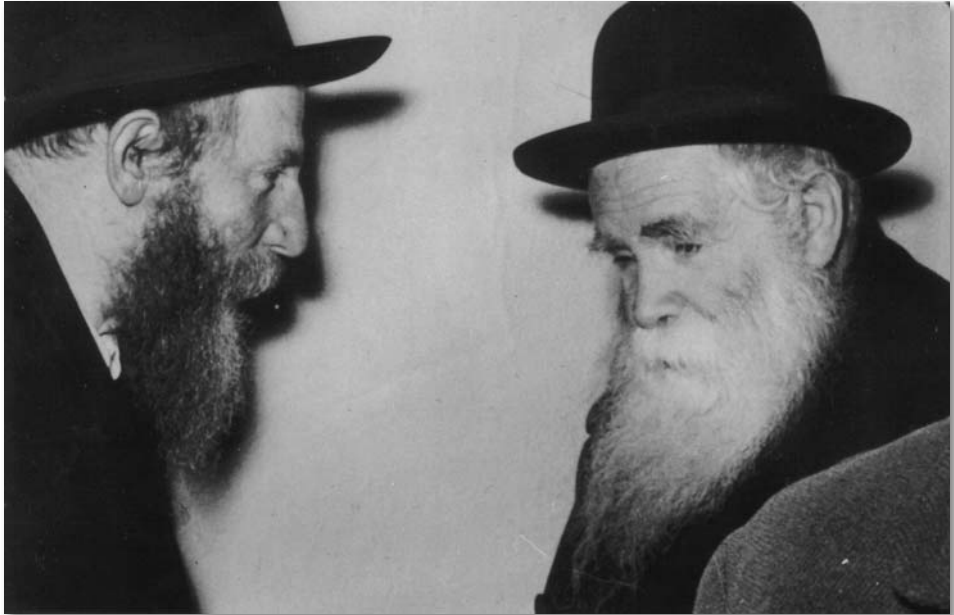
וכך כותב הרב פלוטקין בח' תמוז, אל "כ"ק אדונו מורנו ורבינו שליט"א:

כל תלמידי ישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש אשר בפריז, הגדולים עם הקטנים, המורים והרמי"ם, וגם אנו החתומים מטה שזכינו להיבחר להיות מנושאי דגל, לקבל פני רבינו ברגל - כולם מוצגים ונצבים היום לפני כסא הדום של עטרת ראשנו, מעוז חיינו ומציאות הווייתנו, במובן הרוחני, למסור לו איחולינו הטובות וברכותינו הלבביות והנפשיות, שאיריך לו ה' ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים, לאושרנו והצלחתנו, שינהל אותנו ביד רמה, בגשם וברוח, בגוף ובנשמה.

הישיבה הנ"ל, הלא היא הישיבה הראשונה - עמוד התווך, הבריח התיכון וחבל הכסף שעובר, משתלשל ומתפתל כחוט השדרה בין שארי ישיבות תת"ל - והיא היסוד והאבן פנה שממנה הושתת כו'.

הלא היא הישיבה היסודית ויציר כפיו של כ"ק אד"ש, אשר טפחה חנכה וגדלה, ושמרה כבבת עינו, ויש לה דין בכורה ופי שנים.

הלא היא הישיבה אשר לא זזה ידו הקדושה מתוך ידינו, ותמיד עיניו ולבו פקוחות עליה. אתו, עמו - עם רבינו שליט"א הלכה בשבי, שם בעמק עכור, ארץ גלותנו, וסבלה רדיפות ועינויים, תמורות ושינויים. ורק בכח המסירות נפש של רבינו שליט"א אשר האיר לארץ ולדרים - עמדה לה להישיבה להחזיק מעמד ולהמשיך עבודתה הלאה, ולצאת בעזה"ת כמנצחת למרחב. והיא כעת - לשמחת לבב כ"ק אד"ש ולבב כל אנ"ש

הרה"ח ר' ישראל נח בליניצקי והרה"ח המשפיע ר' ניסן נמנוב

התלמידים והצוות בישיבה בברינואה בתקופת הקמת הישיבה

- הישיבה היותר גדולה בין שארי הישיבות פה באירופא, הן באיכות והן בכמות, המונה מספר תלמידיה יחיו עד מאה ועשרים.

מקוים אנו ומייחלים, אשר בימי הבשורה, חג הגאולה י"ב-י"ג תמוז הבע"ל, יעלה זכרונו לטובה לפני הוד כ"ק אד"ש, ויאציל עבורנו ברכתו הקדושה, "אשר תמוז דהאי שתא יהיה סוף לגלותנו, ותמוז דשנה הבע"ל נהיה בצוותא עם רבינו".

דו"ח על מצב הישיבה בשנת תש"ח

הדיווח האחרון שבידינו מהרב פלוטקין לרבי הרי"צ הוא אגרת משלהי חודש אלול תש"ח, בה הוא כותב לרבי דיווח וסיכום כללי ממצבה הכספי של הישיבה בשנה החולפת. וכך כותב הרב פלוטקין:

מוסגר פה הדו"ח והבאלאנס [=סיכום החשבונות] בעד משך י"א ירחים - כל פרטי מקורי ההכנסה למיניהן וסוגיהן, וכמו כן ההוצאה בפרטי פרטיות.

וכמו שנראה בסקירה שטחית אשר ההכנסה שלנו, היא כמו "שולחן של תלמידי חכמים, ב' שלישי גדיל ושליש גלאי, ועליו קערות וירקות" (בבא בתרא נ"ז) - כי שלישי ההכנסה ומעט יותר משליש שאנו מקבלים מהג'וינט, הוא תקציב קבוע ויסודי, "ועליו קערות וירקות"... והב' שלישים האחרים, הוא מה שצריכים לקלוט מן האוויר, ממקורים שונים, העומדים תחת חליפות ותמורות, וחדשים לבקרים.

מבין המקורים השונים מצטיין המוסד של "הגובים", והוא ב' זוגות אברכים שלנו, שסובבים כל היום בעיר לדפוק על פתחי הנדיבים. הנה המוסד הזה של "הגובים" יש בו ערך רב וחשיבות וראוי לשבח וברכה, ותועלתו כפולה, כי לבד הפרוטות והנדבות שהם מוסיפים קמעא קמעא, וקובץ על יד ירבה, לבד זה הרי הוא באותה שעה גם מוסד של "תעמולה", כי בהרבה בתים שהם באים מתגלגל שם בדרך אגב השיחה והדברים ע"ד תורה ויהדות, ויש בזה משום ברור ניצוצות, כי נתוספו על ידי זה כמה נערים המתבקשים שילמדו עמהם כו'.

אמנם, הגובים בעצמם רצונם בכל יום להשתמט מעבודתם זאת, ומבקשים אתנו לפטור אותם ממשרתם, יען זהו באמת יגיעה רבה ועבודה קשה המפרכת הגוף, לטפס ולעלות אל הקומות הגבוהות וכן בהמדריגות שבהמעטרא, ועוד זאת, שבכמה בתים הם נוחלים שם אי כבוד ובזיון... וביותר, אחרי אשר בזמן האחרון התחיל "הסעזאן" [=העונה] במקצוע הטריקאטאזש [=תעשיית הטקסטיל], וכבר נראו ת"ל ראשית השכר והריוח במקצוע זה אצל אנ"ש שי', לזאת הריהם צריכים בכל יום לחזוק והתעוררות ולדבר על לבם כו'.

קבלת פנים לשלוחי הרבי הריי"צ בפאריז. יושבים מימין לשמאל הרב נחום שמריהו ששונקין, הרב אברהם אליהו פלוטקין, השליח הת' מענדל בוימגארטן, הרב בנימין גורודצקי (נואם), השליח הת' יצחק זלמן פוזנר, הרב שניאור זלמן גרליק, הרב ישראל נח בליניצקי. עומדים הרב אברהם יעקב לויטין, והרב הלל פבזנר.

הרב שלום בער נמנוב מוסר שיעור לתלמידים

ומה מאוד רצוי וטוב היה לו זכינו לקבל מאת כ"ק אד"ש מכתב ברכה וחיזוק עבורם, זה היה עורר ועודד את רוחם להתמסר להענין הנעלה הזה בחשוק ובתשומת לב כו'.

הטבלא של ההוצאה מראה לנו בעליל עד כמה מגיע הדוחק והלחץ בחיי הישיבה, והתלמידי חכמים הללו איך הן חיינן ואיך הן מתפרנסין. אם מגיע להם לכל יום חמאה י"ב גראם, וביצים רק שליש ביצה - ובודאי ראויים הם לנשיאות פנים שהם מדקדקין על עצמן עד כזית... "כזית שאמרו במקום מרה", כי הכזית בנדון דידן אינו חצי ביצה, כי אם שליש ביצה, כמו שאמרו במקום מרור דרבנן...

אמנם אחרי כל אלה, צריכים אנו לתת שבח והודיה להשי"ת שעזרנו עד כה, וכה יתן וכה יוסיף ה' על שנה הבאה עלינו לטובה לבסס מצבה החומרי בכלכלה בהרווחה, ושירחיב ד' את גבול התלמידים ויגדיל תורה ויאדיר.

בשלהי חודש תשרי תש"ט נחלה הרב פלוטקין במחלתו האחרונה. גם כשאושפז בבית הרפואה לקח עמו את טופסי המכתבים של הישיבה, והמשיך בעבודתו ובעיסוקו למען הישיבה. מחלתו גברה מיום ליום, ובח' מרחשון תש"ט השיב את נשמתו ליוצרה בפאריז, והובא למנוחות בעיה"ק צפת.

כאמור, באותם ימים הישיבה בברינואה היתה ישיבת "תומכי תמימים" היחידה באירופה. במשך השנים הפכה הישיבה בברינואה לישיבה גדולה ומפורסמת אליה מגיעים תלמידים מכל העולם, ומאז ייסודה ועד היום העמידה דורות של תלמידים חסידים, יראי שמים ולמדנים שרבים מהם מכהנים כרבנים, ראשי ישיבות, שלוחים ומשפיעים ברחבי תבל.

חיזוק בית הספר "בית רבקה"

במקביל להקמת מוסדות החינוך לבנים, המשיך הרבי הריי"צ באותה עת לחזק את בית הספר החב"די לנערות "בית רבקה", שהוקם בפאריז על ידי חתנו הרבי נשיא דורנו בשהותו בעיר.

באגרת מא' תמוז תש"ז, כותב הרבי הריי"צ אל ועד בית הספר לנערות "בית רבקה" בפריז¹⁵¹:

התענגתי ממכתבכם מכ"א סיון העבר המבשר על המצב הרוחני הטוב בעזה"י של בית הספר בית רבקה, בטח תוסיפו אומץ בעבודתכם הקדושה לזכות יותר ויותר תלמידות בחנוך הכשר, ולשכלל את מצבו של בית הספר.

151. אגרת ג'סח, אגרות קודש שלו כרך ט עמוד רפו.

והשי"ת יברך את כל המתעסקים והמסייעים על ידם, המנהלים המורות התלמידות והוריהן ויצליחו בכל הצריך להם בגשמיות וברוחניות.

במקביל למכתב זה ששיגר הרבי להנהלת בית הספר, הוסיף הרבי ושיגר באותו יום אגרת מיוחדת אל תלמידות בית הספר¹⁵²:

במענה על מכתבך מכ"א סיון העבר, התענגתי לדעת כי בעזרת השם יתברך הצלחתן בלמודיכן ובשמחתן להתחנך בקיום התורה והמצוות, וכי מכירות אתן בתפקידן הגדול והקדוש להיות בעזרת השם יתברך מהבונות בתים נאמנים בישראל, על יסודות התורה ויראת שמים.

השם יתברך יברך אתכן ויעורר את לבכן לשקוד בלימודכן ובחינוככן, ולהצטיין בכבוד הוריקן שי' ובמדות טובות, ויצליחכן בכל הצריך לכן בגשמיות וברוחניות.

חינוך כשר לכל הבנות בצרפת

הרבי היה משגר מעת לעת למוסדות החינוך לבנות מכתבי עידוד ותמיכה, ופנה אל כל מי שיכול לסייע בחיזוק ביסוס והתפתחות בית הספר לעשות זאת.

בכ"ב טבת תש"ח שיגר הרבי הרי"צ שני מכתבים בנושא זה. האגרת הראשונה היא אל "חברי הועד של בתי הספר "בית רבקה" בפאריז, על יד המל"ח - מרכז לעניני חינוך". וכך כותב להם הרבי¹⁵³:

התענגתי לדעת מהפעולות הטובות של הועד וכי בעזה"י עלה בידכם להגדיל את מספר בתי הספר "בית רבקה" ו"בית שרה" בפאריז.

נכון מאד מה שיסדו שיעורים עבור בוגרים ובוגרות, ובודאי ישתדלו אשר החינוך יהיה כדבעי למהוי.

ועל הועד להכיר בתפקידו הקדוש לסדר ולחזק בעזה"י את החינוך הכשר של כללות בנות ישראל במדינתם, ולתכלית זו על כל אחד ואחד מחברי הועד להתחזק ולהתאמץ ולהתמסר לעבודה זו בלב ונפש.

והשם יתברך יברכם ויצליחם בגשמיות וברוחניות. הדו"ש ומברכם בגשמיות וברוחניות.

152. אגרת ג'סט, אגרות קודש שלו כרך ט עמוד רפז.
153. אגרת ג'קעא, אגרות קודש שלו כרך ט עמוד שפ.

אגרת לרבה של פאריז למען בתי הספר

באותו יום, הוסיף הרבי וכתב אגרת נוספת בעניין אל רבה של פאריז, "כבוד הרה"ג הנעלה והכי נכבד הנודע לשם תהלה, עסקן חרוץ, וו"ח אי"א מוהר"ר שמואל יעקב שליט"א רובינשטיין"¹⁵⁴:

התענגתי לדעת מהסיוע של כת"ר לבתי הספר "בית רבקה ובית שרה" בפאריז העומדים תחת הנהלת ה"מרכז לעניני חנוך", לפעלא טבא אומר יישר, ובבקשה אשר להבא עוד יוסיף אומץ וישפיע על קהל עדתו ועל כל הסרים למשמעתו שי' שישתתפו בכל יכולתם במפעלם של הועד הסניפי של המל"ח - מרכז לעניני חנוך - בפאריז, בכדי שתהיה האפשרות בידם בעזה"י גם לקיים את בתי הספר הקיימים כבר, להרחיבם ולשפרם, וגם בפתחת עוד בתי ספר לנערות במדה הדרושה.

חינוך הכשר של הנערות בכל הזמנים ובזמננו בפרט הוא יסוד לקיומו הרוחני והגשמי של עם ישראל, וזכות גדולה היא לכל העוסקים בזה ולמסייעיהם.

השי"ת יברכו ויצליחו בכל הצריך לו בגשמיות וברוחניות. ידידו הדו"ש מכבדו כערכו ומברכו בגשמיות וברוחניות.

הוראות הרבי לפליטים

תחנתם של הפליטים בפריז היתה אמורה להיות זמנית בלבד, בדרך לארצות הברית, מה גם שמדי שלושה חודשים היה צריך לחדש את אישור השהיה בצרפת, ואיש לא ידע כמה זמן יוכלו להאריך אישור זה. עם זאת למעשה רק אחדים עשו אז את דרכם לארצות הברית.

על אחת הסיבות לכך קוראים אנו במכתב שכתב הרב שמואל זלמנוב, מי שמונה כאמור על-ידי הרבי הרי"צ כמזכיר מיוחד לעניני סידור הפליטים, אל הרב גורודצקי, מי"ט מנחם אב תש"ז:

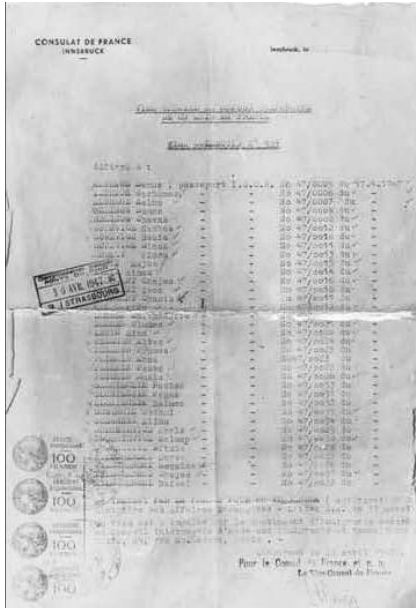
בהיותי ביום ה' העבר בהיכל כ"ק אדמו"ר שליט"א ביקש אותי לכתוב לכבודו למסור ולפרסם לאנ"ש והתמימים הנמצאים בפאריז, הוראה כללית לאנ"ש והתמימים ע"ד הנסיעה לארצות הברית¹⁵⁵:

אין להיחפז עם ההגעה לכאן. כאן לא קל להסתדר. אמריקה אינה מתאימה לכאלה. אפשר כאן להיות במהירות יהודי יפה עם זקן כסף.

154. אגרת ג'קעב, אגרות קודש שלו כרך ט עמוד שפא.

155. מכאן בתרגום חופשי מאידיש.

מסמך מיוחד: אשרת הכניסה הזמנית למשפחות אנ"ש

קונסוליה הצרפתית באינסברוק
 ויזה מיוחדת לשהות זמנית
 של חודש אחד בצרפת
 ויזה כללית מספר 381

ניתנה ל: אלטהויז שמואל, אלטהויז
 נחמה, אלטהויז זעליג, בעלינאו שמואל,
 בעלינאו חוה, גורביץ' נחום זלמן,
 גורביץ' בתיה, גורביץ' מינה, גורקאו
 פריידא, איטקין מאיר, איטקין סימה,
 קליובגאנט חיה, קליובגאנט איסר,
 קליובגאנט חסיה, קוק דוד, לוקשין
 מרדכי בער, לוקשין בלומא, לוין סימה,
 פעוונער אלטע, פעוונער פרומא,
 פליסקין אבא, פליסקין פסיה, פליסקין
 מוסיא, סלנימצ'יק רחל, סלנימצ'יק
 פייגא, סלנימצ'יק זלמן (כנראה זלמן
 קליינמן ואחיותיו), שוונקין נחום,
 שוונקין מילכה, סודקביץ' פערלא,
 סודקביץ' זלמן... ווקביץ' אפרים (לא
 ברור שם המשפחה), ווילשאנסקי דב,
 ווילשאנסקי בצלאל, ווילשאנסקי חיה,
 ווילשאנסקי רפאל.

- - -

במעבר דרך צרפת לונצואלה
 אינסברוק 22 באפריל 1947
 חתימת הקונסול
 מעבר לדף נרשם: הנהלת המשטרה
 ויזה כללית בשביל הרשומים מעבר לדף,
 ויזה מספר 7226
 תקף עד 30 ביולי 1947
 הונפק ב 9 ליוני
 חתימה וחותמת הקונסוליה

אינני אומר שלא יבואו לכאן. אדרבה, יש לי כוונה פנימית שהם יהיו כאן, או אז יהיה עם מי לפעול, אך אין להיחפז. אין זה אומר שעליהם לישוב שם בחיבוק ידיים. עליהם להתכונן כל אחד לפי ערכו ומצבו.

נחוץ, בינתיים, ללמוד לעצמו וללמוד עם זולתו. יש להתכונן להיות שוחט. שחיטת גסות זה ודאי טוב, ולכל הפחות שחיטת דקות. גם מילה, חזנות - מי שמתאים לכך - מלמדות וכדומה. אבל לא להיחפז ולא לחטוף.

בטח ימסור כבודו את האמור בזה - כמעט כלשונו הק' ממש - לידידינו אנ"ש והתמימים שי' בפאריז וגם בהמחנות.

עידוד לנסיעת אנ"ש והתמימים

הרב גורודצקי התכונן באותה שעה לנסוע להתייעצות אל הרבי הריי"צ בניו יורק, לכן כתב על כך הרב זלמנוב גם אל אחדים מראשי אנ"ש הפליטים, ובמכתבו מודיע גם את הוראת הרבי לתלמידי הישיבה שיש להם ניירות מסודרים להזדרז לבוא ללמוד בישיבה אצל הרבי בניו יורק.

וכך כותב הרב זלמנוב בכ"ד אלול תש"ז אל הרב אברהם אליהו פלוטקין:

פותחין בברכת מזל טוב לרגלי בואם צלחה יחד עם קבוצת תלמידים לפאריז, והשי"ת יעזור שיהיה להצלחה.

בזה הנני למסור לכבו' בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א בנוגע העתקת אנ"ש שי' מאשכנז, אשר אנ"ש ובפרט תלמידי התמימים שי' הנמצאים בפאקינג וסמוכותיה צריכים לזרז בהעתקתם לפאריז. כפי הנשמע הנה זה איזה שבועות אשר שלחו להם וויזעס עבור קל"ט איש לע"ע, ומדוע מתרשלים בביאתם לפאריז. כן צריכים להשתדל אשר גם יתר אנ"ש והתמימים שי' יוכלו לבוא בהקדם האפשרי, כי אין שום תכלית בעיכובם בפאקינג.

בכלל אין ענין להתעכב זמן רב באמצעי הדרך, כי מי יודע השינויים שיכולים להתהוות, הן בעניני ההעברה ממדינה למדינה והן בעניני התמיכה מהמוסדות.

גם בפאריז אין צריכים להתמהמה, והרמי"ם והתלמידים שיש עבורם וויזעס לנסוע לארצות הברית צריכים להשתדל בכל האפשרות להזדרז בנסיעתם ולבוא לפה צלחה.

כבר כתבתי עד"ז לידידינו הנכבד וו"ח אי"א הרב מוהר"ר בנימין גאראדעצקי שי', למסור לאנ"ש והתמימים שי', אמנם כאשר ידידינו הנ"ל נוסע כעת לפה על ימים

הנוראים, הנני מוסר ענין זה לכבו' בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א, ובטח יודיע מזה לאנ"ש והתמימים שי' וישתדלו בזה ככל האפשרי.

בתוכן דומה כתב הרב זלמנוב בכ"ו אלול אל הרב ישראל הלוי לוי, ומוסיף:
בפאריז אין צריכים לישב בטל ולחכות על תמיכת הדזוינט, אין זה ענין כלל וסוף כל סוף יומאס הדבר הן על הנותנים והן על המקבלים וכו'.

אלה שחושבים לעלות לארץ הקודש ישתדלו בזה, ואלה שרוצים ויש להם האפשרות לנסוע לארה"ב יזדרזו בזה, ואלה שיש להם מראה מקום להסתדר בפאריז גופא או במדינות הסמוכות באיזה פרנסה ישתדלו בזה בזריזות.

מען דארף ניט בלייבען אין מיטען וועג [=אין להשאר באמצע הדרך], וצריכים להשתדל להסתדר כל אחד לפי ערכו בחיות ובזריזות, וה' יהיה בעזרם.

זהו מה שאמר לי כ"ק אדמו"ר שליט"א לכתוב לכבודו, ובטח יפרסם הדבר בין אנ"ש והתמימים שי' ויעשה בזה ככל האפשרי.

שאלת הכלל חשובה משאלת הפרט

מן העניין להביא את האגרת הבאה, מב' ניסן תש"ז, בה משיב הרבי הרי"צ לחסיד שביקש לנסוע לארצות הברית, אשר טובת הכלל עדיפה על פני טובת הפרט, ועליו להישאר במקומו ולפעול בעניני יהדות¹⁵⁶:

במענה על מכתבו, כתבתי אודות בקשתו בענין הגירתו לארצות הברית לבא כחי בעניני הפליטים בפאריז הרב ר' בנימין שי' גאראדעצקי, ונכון הדבר אשר גם כבודו יבוא אתו בכתובים נדון זה, ובודאי יעשה בעזה"י כל מה שאפשר לו בזה.

אבל יש להעיר כי שאלת הכלל צריכה לתפוס מקום חשוב יותר משאלת הפרט, ובשים לב לעבודתו בקודש במחנהו אשר בטח עוסק הוא שם גם בהרבצת תורה וגם בחיזוק היהדות, יש לעיין במאד אם כדאי שיעזוב את עדתו למרות מצבו הגשמי, ובודאי אשר חובה מוטלת על כל מי שאפשר בידו לעזר בעזה"י לאחינו בני ישראל באירופה בגשם וברוח, וגם מוסדותי עומדים תמיד הכון לזה במדה האפשרית.

ולבד הנ"ל נוכחו הרבנים הפליטים הבאים לארצות הברית עד כמה שקשה כאן להסתדר בגשם וברוח.

156. אגרת ג'ב, אגרות קודש שלו כרך ט עמוד רכה .

ובמענה לחסיד נוסף מהפליטים שרצה לנסוע להסתדר בארצות הברית, כתב הרבי הריי"צ ב' כסלו תש"ח¹⁵⁷:

במענה על כתבו אודות הנסיעה להסתדר בארצות הברית, טעות גדול להחושבים כי במדינה זו והסמוכות לה בנקל להסתדר, ובפרט לשומר מצוה שבת כשר וכו', הנה על כל צעד יש מניעות, ונקל יותר וטוב יותר בכל הפרטים להסתדר באה"ק ת"ו בכלל ובהמושבות בפרט, ונכון אשר יברר אופן ההסתדרות באחת המושבות בעסקי יבול וגידול, והשי"ת יצליחו בזה.

לימודי שחיטה וספרות

בעקבות הוראתו של הרבי הריי"צ שהובאה לעיל במכתבו של הרב זלמנוב כי הפליטים בפאריז יסתדרו במלאכות של "כלי קודש", העלה הרב ששונקין הצעה להקים מוסד מיוחד בו ילמדו את מלאכות הקודש של ספרות, שחיטה וכדומה.

באגרת מה' טבת תש"ח אל הרב ששונקין, משיב לו הרבי הריי"צ בפירוט על הצעתו זו, וקובע מי הם החסידים המתאימים לעסוק בכל תחום¹⁵⁸:

הצעתו ע"ד יסוד בית מדרש לרבנים, שובי"ם וסופרי סת"ם בפאריז, נכונה היא במאד, וצריכים להשתדל לסדר הדבר בהקדם בעזרתו ית'.

ובנוגע ועד הנהלה להמוסד, דעתי אשר צריכים לכנוס בזה, ידידי הרב שי', וידידי הרב ר' שניאור שי' גארעליק, וידידי הרב ר' מענדיל שי' דובראווסקי, ללמוד ולפקח על עניני הוראה, ידידי ר' אלי' שמואל שי' כהנוב וידידי ר' בצלאל שי' ווילשאנסקי לפקח על עניני זביחה, וצריכים לצרף אחד היודע פרק במלאכת הסת"ם, ואת ידידי ר' פרץ שי' מאצקין בתור משפיע ומשגיח על לימוד הדא"ח והנהגת התלמידים יחיו.

ובדבר מעון ותקציב מיוחד בשביל המוסד, ישתדל בזה בא כחי ידידי הרב וו"ח אי"א מוה"ר בנימין שי' גאראדעצקי.

בטח יתאספו יחד להתיישב בדבר ויעבדו תכנית מפורט וישלחו לי בהקדם, והשי"ת יהיה בעזרם בגו"ר.

157. אגרת ג'קמ, אגרות קודש שלו כרך ט עמוד שנב.
158. אגרת ג'קנו, אגרות קודש שלו כרך ט עמוד שסד.

אחד מארבעת עמודי הקהילה

אחד החסידים הראשונים שהסתדר במשרת שו"ב קבועה בפאריז, היה הרב עוזיאל חזנוב. באגרת מכ"ב סיון תש"ח, כותב לו הרבי הריי"צ¹⁵⁹:

במענה על כתבו מי"א לחודש זה המבשר כי ת"ל נתקבל לשו"ב קבוע בפאריז, הנני בזה לברכו בברכת מזל טוב, וכי יחזק השי"ת את בריאותו ובריאות ב"ב יחי, ויצליחו בעבודת משמרתו, וכמבואר באחת השיחות ברבים אשר המכהן במשמרת עבודת הזביחה אינו רק שהוא איש ומאכלת בידו, אלא הנהו אחד מהארבעה עמודי הקהילה, רב, שו"ב, מלמד, וראש ישיבה, אשר בית ישראל מתנהג על פיהם.

והנני מקוה אשר ידידי ימלא חובתו האמורה כאחד מבחירי תלמידי תומכי תמימים ליובאוויטש, והשי"ת יצליחו.

ועד 'מעמד' בצרפת

באותה תקופה ייסד הרבי הריי"צ בפאריז גם וועד מיוחד לענייני 'מעמד', הלא היא תרומתם ונדבתם של החסידים להוצאותיו האישיות של הרבי.

באגרת מי"ג ניסן תש"ח, מורה הרבי הריי"צ, אל "ידידי הנכבדים וו"ח אי"א חברי ועד המעמד בעי"ת פאריז יע"א", מי אמורים להיות שלוחי ונציגי ה'מעמד' בצרפת¹⁶⁰:

במענה על כתבם מיום ד' לחודש אדר שני העבר אודות שלוחי המעמד, ימנו את ידידי הרה"ח מוה"ר שלמה חיים שי' קעסעלמאן בפאריז, ואת ידידי הרה"ח מוה"ר סעד' שי' ליבעראו - באם לא יגע על-ידי זה בהכנסת איזה מוסד - אשר יסע על המדינה. ועל ההוצאות יקחו מקופת ועד המעמד. והשי"ת יצליחם בגשמיות וברוחניות.

כך, בנוסף לתפקידו של הרב קסלמן כמשפיע בישיבה, הוטל עליו לעסוק באותה תקופה גם באיסוף כספים ל'מעמד'.

לא בנקל הסתגל ר' שלמה חיים לתפקידו החדש. עד אז היה עסוק ראשו ורובו בהדרכת תלמידי ה'תמימים' בדרכי העבודה הפנימית, והנה הוא מתבקש לסובב במקומות שונים ולעסוק בגיוס כספים. אמנם המדובר בכספים המיועדים ל'מעמד' של הרבי, ובכל זאת, אין להשוות מלאכה זו לעיסוק בהדרכות רוחניות. אך לאחר חודשים אחדים למד ר' שלמה חיים להכיר את מעלתה של עבודה זו שהיא בעצם התעוררות של יהודים מחוגים שונים להתקשרות אל הרבי, ואף זכה להרגיש תענוג רוחני בדבר.

159. אגרת ג'רמ, אגרות קודש שלו כרך ט עמוד תלז.
160. אגרת ו'תרצד, אגרות קודש שלו כרך יז עמוד שפד.

במסגרת עבודתו למען גביית 'מעמד' התחיל ר' שלמה חיים לנסוע לביקורים בריכוזים שבהם שהו אנ"ש בפאריז וסביבותיה, כשהוא מתעסק ב'זריעת רוחניות' ו'קיבוץ גשמים', כתפקידו של שד"ר. בכל מקום אליו הגיע היה חוזר מאמרי חסידות ומתוועד עם הציבור בשבתות ובימי דפגרא חסידיים, כאשר הנושא המרכזי בהתוועדויות היה הצורך בחיזוק ההתקשרות לרבי, עם הפועל היוצא מכך - נתינת 'מעמד'.

לפנינו מכתב מב' דראש חודש אלול תש"ח בו מדווח הרב קסלמן בהרחבה לרבי הרי"צ על פעולותיו בתחום זה בפאריז, כאשר מתוך המכתב אנו למדים פרטים רבים על אורחות חיי החסידים באותה תקופה בפאריז.

וכך כותב הרב קסלמן:

...ראשית כל אתן תודה רבה לכ"ק על הטוב והחסד והקירוב שעשה ועושה אתי עמי במה שהעמיד אותי על משמרת ההוית, וגם התחלתי להרגיש הטוב רוחני וגשמי שבזה, יתן ה' להשלים כוונת כ"ק במלואה כו'.

התחלתי לבקר בתי הקיבוצים מאנ"ש והתמימים יחיו. כמו על ש"ק מברכים אלול נסעתי לקיבוץ אחד (בעזאן). קודם קבלת שבת חזרתי מאמר דא"ח בעל פה ד"ה אני לדודי כו' הנדפס בספר המאמרים אידיש, המדבר מענין שמירת הלשון, המביא פירוש הבעש"ט נ"ע על פסוק סור מרע ועשה טוב כו' ופירוש הבעש"ט על המשנה ונפרעין מן האדם מדעתו ושלא מדעתו כו'.

גם מאמר רבינו נ"ע בשם הבעש"ט נ"ע אז בחודש תשרי גיט מען [=נותנים] מזונותיו של אדם בהקפה כו' בבוקר, אחר אמירת תהלים בציבור, ואחר הטבילה במקוה כשרה - מה שעשו בעצמם אנשי הקיבוץ כו' - למדנו לקוטי תורה ח"ב ד"ה 'אחרי' בערך כשעה וחצי. אחר התפילה היה פארבריינגען עד תפילת מנחה. המדובר היה בענין ההתקשרות כו' על ידי לימוד דא"ח כו' גם על ידי [מעמד] כו'.

יסוד להמדובר היה פתגם כ"ק בהשיחה מי"ב תמוז¹⁶¹ בענין אילנא דחייא שרשא דאילנא [עץ החיים - הרביים - שורש האילן], גופא אילנא [החסידות היא גוף האילן], ענפי האילן [אלה הם החסידים]. שרשי דאילנא זענען פארבונדן מיט דעם [הם קשורים עם] כח הצומח כו' ענפי האילן זענען מוציא [מוציאים] פירות למיניהם כו', ודוגמתן באילנא דחיי כו'¹⁶², ועל יסוד וקוטב זה היה המדובר.

161. י"ב תמוז תש"ח, כחודש וחצי לפני כן. נדפסה בספר המאמרים תש"ח עמוד 262.

162. כלומר, שעל ידי הרביים והחסידות מקבלים החסידים חיות פנימית ומוציאים פירות - קיום מצוות בחיות פנימית.

אחר תפילת מנחה חזרתי גם כן בעל פה אני לדודי כו' ר"ה ע"ג מחצה הב' המדובר בענין העבודה בבחי' בת כו'.

מוצאי שבת קודש היה מלוה מלכה, קראתי איזה ענינים מספר השיחות. בעת החזרה, הלימוד והפארבריינגען היה גם כן ר' סעדי' [ליברוב] יחי' ור' מאיר גורקאוו שי' וגם אחרים שלא מאנ"ש, ההתוועדות היה מסודרת שלא בהתגלות המידות כו'.

ביום א' נסעתי חזרה לביתי, ביום ב' היה שמחה אצל אחד מאנ"ש ר' אייזיק קאראסיק במלאות לבנו הקטן שלש שנים לאריכות ימים ושנים, יום חתיכת שער ולהניח פאות הראש. נסעתי גם כן וחזרתי דא"ח גם כן מאמר אני לדודי כו' שבספר המאמרים הנ"ל, המדובר היה גם כן לימוד דא"ח, מעמד, התקשרות כו', גם הרב ר' אברהם אלי' [פלוטקין] שי' היה באותו מעמד.

ביום ה' היה קישורי תנאים אצל הת' שלום מענדל קאלמענסאן בקיבוץ אחר, ונסעתי גם כן שמה והמדובר הי' ג"כ כו'. גם חמשה עשר באב נסעתי לקיבוץ אחר פארבריינגען כו', ועל ברית מילה של בנו של ר' מענדל אראנאו... היו גם כן באותה ההתוועדות.

קודם לזה גם כן על שבת קודש אחד העירה חזרתי דא"ח בשני בתי מדרשים שלא מאנ"ש. במנין אחד נמצא אחד מאנ"ש והוא ר' זלמן בוטמאן ממילא היה מי שביקש לחזור דא"ח וחזרתי שם דא"ח קודם קריאת התורה שחרית, ובבית הכנסת הב' חזרתי בעת השלוש סעודות, אבל היה זה על ידי השתדלות מהרב ר' אברהם אלי' יחי' ור' יצחק גולדין יחי' שביקשו מהרב דשם להרשות אותי לחזור כו' אבל לא בכל יום [אתרחיש ניסא] כו'.

בהבתי כנסיות ומדרשים של העיר להיותם שלא מאנ"ש אם היה נמצא במנין לכל הפחות אחד או שנים מאנ"ש כבר היה בנקל לסדר שם איזה לימוד דא"ח כמו תניא או חזרת מאמר בעל פה, אבל אחר שלא נמצא שם אפילו אחד, הנה בכדי להכשיר את המקום ללמוד דא"ח, צריכים התחכמות לזה ובזה צריכים להוראת כ"ק איך לגשת כו'.

ובש"ק העבר, להיותו יום אדר"ח אלול, היה בדעתי לדבר מענין חשבון הנפש, טראכטען וועגען זיך [לחשוב על אודות עצמו], עשיתי ליסוד מה שכתוב בספר תולדות מהר"ש מה שענה לאחד על יחידות כו' דאס איז דאך כו' אבער ווען טראכסטו וועגען זיך כו' [=כל זה הוא כו' אבל מתי אתה חושב על עצמך?], ובסיפור הב' מה שענה לאחד להתענות שש מאות [תעניות] כו' טראכט 15 מינוט וועגען זיך [=תחשוב 15 דקות על עצמך] כו' ועל יסוד זה היה כל הפארבריינגען.

הרב קסלמן המשיך לעסוק בנושא זה עד ליציאתו את פאריז בחודש אייר תש"ט. בעקבות נסיעתו של הרב קסלמן, מינה הרבי את הרב יצחק יעקב מינקוביץ לממונה על המעמד בצרפת.

עוד בעניין כספי ה'מעמד', כותב הרבי הרי"צ באגרת כללית ששיגר מי"ח תמוז תש"ט, "אל תלמידי ידידי היקרים וכללות אנ"ש, הם נשיהם בניהם ובנותיהם אשר בעי"ת פאריז"¹⁶³:

במענה על כתבם הכללי לשמותיהם ושמות בני ביתם יחיו, הנשלח אלי על ידי ידידי וו"ח אי"א מוה"ר יצחק יעקב שי' מינקאוויטש, הנבחר מאתי לסדר עניני המעמד הנהוג בתוככי אנ"ש ד' עליהם יחיו, על ידי מסדרים פרטיים כל אחד ואחד כפי הוראת העומד בראש ההנהלה, הנני בזה לברכם ואת כל ידידי אנ"ש וב"ב יחיו בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר.

שליחות ראשונה בצרפת

"מה' מצעדי גבר כוננו". כל הנעשה עם כל יהודי ויהודי הוא בהשגחה פרטית וכאשר יהודי מגיע למקום כלשהו, הרי זה בכוונת מכוון לפעול במקום לחיזוק והרבצת התורה והיהדות.

דבר זה הוא מהיסודות של שיטת חסידות חב"ד, ודרישה נחרצת זו הפנה הרבי הרי"צ גם אל ציבור אנ"ש החסידים שהגיעו לצרפת. למרות שאך לפני זמן קצר נחלצו בעור שיניהם מעמק הבכא, והיו מטולטלים נעים ונדים במשך כמה שנים, לא אפשר להם הרבי הרי"צ לשבת בצרפת במנוחה, איש תחת גפנו ותחת תאנתו, אלא דרש מהם לפעול לחיזוק היהדות בקרב יהודי צרפת, ולקבוע סדר מסודר בו יסעו אנ"ש והתמימים ברחבי צרפת ויקימו מוסדות של תורה וחינוך.

באגרת כללית מתאריך כ"ה אייר תש"ח "אל ידידי אנ"ש היקרים והנעלים ותלמידי התמימים צמודי לבבי וו"ח אי"א, הנמצאים כעת בעי"ת פאריז יע"א", מעורר אותם הרבי הרי"צ לעסוק בהפצת היהדות ברחבי צרפת¹⁶⁴:

התענגתי לשמוע אשר ת"ל באו אנ"ש והתמימים יחיו ממדינת אוסטריא לפאריז, ומעומק לבבי הנני לברכם יהיה בואכם לשלום, ויעזור השי"ת אשר בקרוב יבואו גם שאר

163. אגרת ג'תקכח, אגרות קודש שלו כרך י עמוד ריא.

164. אגרת ג'רלד, אגרות קודש שלו כרך ט עמוד תלב.

אנ"ש והתמימים יחיו הנמצאים עדיין במחנות שונות באשכנז, ויצליח השי"ת לכולכם להסתדר בכי טוב בגשמיות וברוחניות.

כבר מלתי אמורה במכתביי הקודמים, אשר כל אחד ואחד מכם, זקני אנ"ש והתמימים, הבינונים והצעירים, צריכים להכיר ולהרגיש את הכוונה הפנימית המושרשת בהשגחה העליונה המובילה אתכם ואת בני ביתם יחיו ממדינה למדינה ומעיר לעיר, אשר תעודה מיוחדת עמוסה עליכם, להאיר בעזה"י את המקומות שהנכם עוברים ומתיישבים בהם לעת עתה - עד אשר יעזור השי"ת להביאכם אל המנוחה ואל הנחלה - באור תורה ומצוה, יסוד ישיבות וחדרים, הפצת אור החסידות, יסוד מוסדות חינוך כשרים לנערות, וחיזוק עניני הדת לכל פרטיהם.

ובזה הנני להציע, אשר אנ"ש והתמימים שבמחניכם יתדברו ביניהם, ויבחרו באלה הראויים ומסוגלים לזה, ויעשו סדר נכון וקבוע, לבקר מזמן לזמן מושבות אחינו בני ישראל בערי מדינת צרפת והסמוכות לה, ומטרת נסיעתם לא תהיה בשביל מגבית כספים לאיזה מוסד שהוא - שזהו ענין בפ"ע שכל מוסד ומוסד צריך לדאוג על זה - אלא נסיעתם תהיה רק בשביל כוונה מיוחדת זו, לראות וליראות עם אחינו בני ישראל יחיו שבמקום ההוא, להתבונן על מצבם הרוחני, ולדבר על לבם בדרך קירוב לעוררם על חובתם הנפשי לתשובה ומעשים טובים, ובפרט בשעה הרצינית הזאת לעם ישראל - ירחם השי"ת במהרה ויגאלנו גאולה שלימה ואמיתית על-ידי משיח צדקנו - ולהשתדל לקרב אותם לאבינו שבשמים.

לב ישראל ער הוא לכל המעורר אותו ובתמים, ומובטחני אשר בעזה"י תהיה מזה תועלת כפולה הן להמתעוררים והן להמעוררים בגשמיות וברוחניות.

בהמשך המכתב מתייחס הרבי למצבם הנוכחי ולעתידם של הפליטים:

ובזה חפצי לעורר גם את תשומת לבבכם, בדבר המכאיב את לבבי ומפריע את מנוחתי, שלא יפה הם עושים ואין זה מדרכי החסידות, לישב בחיבוק ידים ולסמוך על תמיכת הדזוינט, ורואה אני שסוף כל סוף ימאס הדבר הן על התומכים והן על הנתמכים.

ודאי הדבר אשר בזמן הראשון כשבאים למקום חדש וסביבה זרה, זקוקים לעזרה זמנית, אבל ח"ו לעשות זה לענין של קבע, וצריכים אתם כל אחד ואחד מכם להשתדל בכל מיני השתדלות להסתדר בענין של פרנסה כל אחד ואחד לפי ענינו, ובאפשרות היותר ראשונה לירד משולחן הדזוינט.

אלה שיש להם יסוד מוסד להסתדר במדינות שמעבר לים, ויש להם היכולת לזה, צריכים להתאמץ להשתדל להזדרז בזה, ואלה שאין להם האפשרות או היכולת לזה, צריכים להתאמץ להשתדל להסתדר על המקום או במקומות הסמוכים, אם באהלה של

תורה או בעניני מסחר ומלאכה. ונכון יהיה לבם בטוח בהשי"ת אשר יזמין להם פרנסתם בריוח ובמנוחה בגשמיות וברוחניות.

ניתן לומר, כי אגרת קודש זו של הרבי הריי"צ, היוותה את הנחת היסודות הראשונים ואבן הפינה למפעל ה'שליחות' החב"די הכביר בצרפת, שאין לו אח ורע בעולם כולו, מפעל שהלך התרחב והתפתח לאין שיעור בתקופת נשיאותו של כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו.

פעולות אנ"ש בצרפת להפצת יהדות וחסידות

ואכן, קריאתו זו של הרבי הריי"צ לפעילות הביאה להתעוררות רבה בציבור החסידים בצרפת, והוקם וועד בן שבעה חברים במטרה לרכז את הפעילות. בראש הוועד הועמדו המשפיע הרב ניסן נמנוב ועמו הרב אברהם אליהו פלוטקין. נערכו אסיפות והפעילות יצאה לדרך.

וכך מדווחים ראשי הוועד הרב נמנוב והרב פלוטקין לרבי הריי"צ באיגרת מערב שבת קודש פרשת בלק, ט' תמוז תש"ח:

כבר הודענו במכתבנו מיום י"א סיון, ע"ד התעוררות של כל אנ"ש שי' למלאות את פקודתו והוראתו של הוד כ"ק אד"ש, במכתבו אלינו, מיום כ"ה אייר. נבחר על זה ועד של שבעה אנשים שי', וכפי הרשימה הרצופה פה.

הצעד הראשון: הידיעה והאינפורמציה: הצגנו נציבים ומורשים לכל בתי הכנסת שבפה פריז, פלוגת מתנדבים אברכים מאנ"ש שי', שכל אחד ואחד מהם קבל על עצמו איזה בית המדרש, תחת השגחתו ושימת עינו עליו, לבקר את הבית המדרש ולהתפלל שם לכל הפחות פעם אחת ביום, שחרית או ערבית, ולהוודע בקרוב מהנעשה שם: מהותם ואופים של הבעלי בתים המתפללים שם? של הגבאים וראשי הקהל שם? אודות הרב דשם? אם לומדים איזה שיעורים קבועים? ומה לומדים? אם מורגש שם מחסור באיזה קביעות לימוד, בהעדר מורה ומשפיע? ואם באפשרי לקבוע שם לימוד דא"ח? וגם והוא העיקר, אם נמצא שם נערים או בחורים שיתרצו לקבל לקח שילמדו עמהם, בחנם, זמן מה ביום - והכל בנחת ובהדרגה, שלא לעורר ח"ו איזה התנגדות.

עתה אחרי עבור חדש ימים, יכולים כבר להסתכל ולראות התוצאות וסיכום העבודה במשך זה הזמן: א) בבתי המדרש אחדים, יכולים לקבוע שם לימוד "תניא" או "עין יעקב". ב) בבתי מדרש אחדים, התחילו לומר בשבתות אלו דא"ח. ג) לעת עתה כבר נאספו כעשרה נערים, בני גיל שונים, וגם ידיעות שונות (סדור, חומש, כו') המתרצים שילמדו עמהם איזה שעות ביום. והושבנו על זה מלמד מאנ"ש שי', שילך לביתם ללמדם (אחד

מהתלמידים מוכן ומסכים שילמד כל היום בחדר קבוע). בכלל מקצוע זה הוא כר נרחב, ועל ידי עמל ויגיעה קלה יש להוסיף כמה וכמה נערים. (ד אחדים מאנ"ש שי', ודוקא מהזקנים, התנדבו לנסוע לערי המדינה, להשפיע כו' וגם לקבל משם ידיעות ורשמים.

כל זה היה טוב בעד התחלה, אך נקודת הכובד אצלנו הוא מקורי הכסף של הוצאות - כי להמלמד היחידי הנ"ל צריכים לשלם לכל הפחות המינימום ז' אלפים פ' לחודש (עשרים שקל) - גם עבור התלמידים הללו, הבר-בי-רב דחד שעה צריכים גם כן הוצאות, "מגדנות וממתקים" בכדי להמשיך אותם, ובפרט הנסיעה לערי המדינה, זה ודאי כרוך בהוצאה גדולה.

דברנו אודות זה עם הבא כח הררב"ג שי', שיקציב על זה לכל הפחות מאה שקלים לחדש, והשיב שבנדון זה עלינו לפנות ישר לכ"ק אד"ש.

אשר על כן מפילים אנו תחנונינו לפני הוד כ"ק אד"ש, לעורר רחמים רבים עבור כל אנ"ש שי' הגדולים והקטנים, הזקנים והצעירים - האברכים היקרים הללו, אשר כבר נתנסו בנסיון העושר ועמדו בנסיונם, כי בעת שהרוויחו - נתנו לצדקה וחזרו ונתנו בנדבנות יתירה אשר היה למופת ולפלא לעין כל - שישפיע להם השי"ת השפעה מרובה, מלוא עומסו, חיים ובריאות ופרנסה טובה, בכדי שיוכלו לעבוד ה', מתוך מנוחת הנפש, ולהחזיק את כל המוסדות שלנו ביד רחבה ובעין טובה.

פנייה לרבי נשיא דורנו אודות הפעולות

באותו יום, ט' תמוז, הוסיף הרב פלוטקין וכתב אגרת אל הרבי נשיא דורנו, אשר כיהן כיושב ראש המרכז לעניני חינוך, ודיווח לו על הפעולות הנעשות בפאריז בשטח החינוך, וביקש סיוע מהנהלת המל"ח בניו יורק.

וכך כותב הרב פלוטקין "להרה"ג והרה"ח המפורסם לשבח ותהילה, החכם הכולל, כרכא דכולא ביי, איש אשכולות, חדב"ב, מוהרמ"ש שליט"א":

תודה רבה לכתר"ה עבור מתנתם הכבודה, הקונטרס "חג הגאולה" - וביחד עם זה הריני מסלק גם חוב ישן, הכרת טובה ותודה בעד "ההמשך דר"ה העבר" - שקבלתי במועדו.

ההנהגה הבלתי נימוסית מצדי, שאיחרתי מלהודיע זה עד עתה - הוא פשוט, אי ההבנה שלי באופן השילוח של כתר"ה, חשבתי, כי ההמשך הנ"ל שנתקבל בכמה אקזמפלרים על ידי הבחורים התמימים מארצות הברית שי', היה זה בתור מתנה כללית לכללות אנ"ש שי', עליהם על הבחורים לחלקם כפי ראות עיניהם כו'.

ובכן "חמרא למארי' וטיבותא לשקי". לו ידעתי שזה היה שלוח ומתנה פרטית עבורי מאת כתר"ה, כי אז לא הייתי כפוי טובה כל כך, ובן בלי תרבות כזה שיחסר לי ההבנה האלמנטארית שצריכים להודות כו'. ועתה שכתר"ה התנהג הפעם באופן הנאות והמסודר מחז"ל: "הנותן מתנה כו' צריך להודיעו"... מאי עביד, "שייף לו מאותו המין"... וכתר"ה שלח לי "מאותו המין", הקונטרס "חג הגאולה" - הרינו אסיר תודה לו, והודאה על העבר ובקשה גם על להבא כו'.

כתר"ה! על פי הצעת הוד כ"ק אד"ש במכתבו מיום כ"ה אייר - נבחר פה ועד של ז' אנשים שי' מאנ"ש שי' אשר תפקידו של הועד הוא "תעמולה במקצוע החינוך", הן בעד גדולים, באים בימים, והן בעד נערים וקטנים - והיום שלחנו לכ"ק אד"ש מכתב מהנעשה בזה בחדש העבר, דו"ח מהתחלת העבודה שלנו.

והנה ענינים אלו, נכנסים לכאורה תחת חוג עבודתם של כתר"ה, והרי זה סניף ממרכז החנוך - על כן בבקשה להתקשר אתנו בכתובים, ולשלוח לנו הוראות והמחאות איך לגשת אל הענין, כפי שהורה אצלם הנסיון ממקומות אחרים - אפשר ישנו "ספרות" בנדון זה, ספרי למוד וקריאה, ספרי חנוך והתעוררות כו'.

ומה מאוד רצוי היה, אם באפשרי שגם כתר"ה יראו המצב, הן הצד הפוזיטיווי, כל הפרטים, והן הנעגאטיווי, ע"ד חוסר אמצעים, כי בידיים ריקניות קשה לעשות דבר ממש. אין אנו הולכים בגדולות, די לנו רק עזר על המוסד, ההתחלה לעשות הדחיפה הראשונה. יהיה איך שתהיה, מחכים אנו על תשובתם.

"בנין של טטות"

אולם, משחלפו שבועות אחדים מעת שהרב פלוטקין שיגר את מכתבו לרבי הריי"צ והוא לא זכה למענה מהרבי, עורר הדבר בקרבו חשש שמא פעולותיו אינן רצויות בפני הרבי.

במכתב מכ"ח אב תש"ח הוא העלה את חששותיו בפני הרבי הריי"צ, בו הוא מבקש "לשים עלי עין לטובה גם על הבא, ולהורני כמה לתקן מעשי ואיך להתנהג":

מצטער אני מאד מאד על שלא קבלתי עדיין תשובה על מכתבי מפ' בלק העבר, בו הודעתי איך שעל פי הצעת כ"ק אד"ש במכתבו אלינו מיום א' סיון, נבחר פה ועד של תעמולה, ז' אנשים, וליז"ר הועד בחרו את הרה"ח ניסן שי' ואותי (בלתי הסכמתי ורצוני, אך לא יכולתי לעבור על דעת חברי שהאיצו בי), והודעתי שם בהמכתב הצעדים הראשונים והתחלת העבודה שנגשנו כו'.

אך לדאבוני ולצערי לא זכיתי עדיין לקבל מענה על מכתב זה. חושב אני, שאין לי להונות את עצמי ולומר שזהו מקרה כו'. לבי אומר לי שהמצב מסוכן יותר, ואין לי מנוח ולא ידעתי שליו. האומנם הנני נדון בהסתר פנים ח"ו . . וככלי אין חפץ בו, וכלום יותר אין חסר לי למלבושי הנאים... כי אם גם לאבד אותו ההון היקר, אותו המרגלית הטובה שהיתה באוצרי, והוא, הקירוב וההארת פנים שזכיתי לקבל מהוד כ"ק אד"ש עוד מזמן ישיבתי בליובאוויטש, בשנות ס"ז-ע"ב - קירוב כזה, שהיה לא לפי ערכי ומהותי, ורבים מחברי בני גילי, היו מקנאים בי, ובצדק - והקירוב הזה היה מעוז חי, הנוחם היחידי ונקודת הסעד אצלי - גם בזמן מצב נפש שפלה, בתקותי אשר עוד אטיב דרכי ואהיה שוה הקירוב - ועכשיו לעת זקנותי שכוחי תש ובריאותי רופף וצריך אני יותר לחזוק וקירוב, כי אם לא עכשיו אימתי - ואהיה ח"ו נצב ערום וערטילאי, לדיראון, לבשתי וחרפתי.

לא אוכל לעשות הסכם בנפשי ולהשלים עם המחשבה הזאת - אהיה מהדוחקים ונכנסים, ואם יגרשו אותי, ח"ו, מן הדלת, אדחיק לכנס מן החלון, באשר זה נוגע לי לחיי ממש - לא אוכל להשלות את נפשי ולהרגיע את רוחי ולומר שלום יהיה לי כו', כי יראתי לנפשי.

והנני מתחיל לעשות חשבון בנפשי מהעובדות והמעשים שעשיתי בהתעסקות לטובת הישיבה, והנה לא אתגאה אם אומר שכל מה שעשיתי בנדון זה, עשיתי לפי ערך, באמונה ובתום לב - יען חשבתי שכך דורש טובת הישיבה.

הן עוד בהיותנו שם בארץ מולדתנו - אחר כך בפוקינג, במשך שנה שלמה לא נחתי ולא שקטתי, עד אשר בעזרתו ית' עלתה בידנו להעמיד הישיבה על הגובה הראויה והבסיס הנכון כו', ות"ל קנתה לה שם טוב ופרסום בכל המחנות.

גם פה פריז, כל מה שעשינו, כל מקורי הכנסה שהשגנו, הכל היה האינציאטיווה שלי ובהשתדלותי - כמו ההתוועדות עם הרבנים מארצות הברית הרב אפשטיין שי' וחבריו, וקבלנו מהם מה שקבלנו, הסתדרות הקאמיטע פה, המגבית בבתי הכנסת, הסתדרות הגובים פה, הסתדרות המשולחים מחו"ל, לקרב ולהמשיך לעבודתנו את הרבנים דפה וביחוד הר' רובינשטיין שי', ושיתנו מכתבי מליצה בעד הגובים ובעד המשולחים הנ"ל - התמיכה שקבלנו מועה"צ [=ועד ההצלה], השגת ספרים, שהשגתי מאוצר הספרים אשר בווארשא ב' מאות כרכים, גמרות ומפרשים בעד הישיבה, ובכלל לפעמים קרובים מזדמן שבאים לבקר הישיבה איזה רב או אורח נכבד, ועלי גם כן ליסע לשם לקרבם לדבר אתם - בריאותי לא ירשני, כי כלוא אני בחדרי, וקשה עלי להיות עולה ויורד על המדריות במעוני ובמעטרא, אך ההכרח יאלצני.

שכירות אינני מקבל, אם כי חברי הועד הציעו לפני כמה פעמים, באשר הקופה שלנו עדין דלה וריקה (רק מה שכעת תופרים עבורי בגד עליון, פאלטא [=מעיל]). על מזונות ביתי יחיו, שולח לי השי"ת ממרחק לחמו, כמו הרב אברמסקי מלונדון שלח לי לפעמים, ומעט קבלתי מאחוד הרבנים פה.

חשבתי דרכי, אפשר שגיתי באיזה פרט נגד רצון כ"ק אד"ש - אך לא יותר משגיאה, לא עשיתי ח"ו שום דבר במעל ובזדון, והאדם עלול לשגיאות, ושגיאות מי יבין, ונסלח גם לי כי גם אני בשגגה. והריני מתחנן ומתרפס ומעורר רחמים לפני הוד כ"ק אד"ש, שלא לרחק אותי ח"ו, לדחות אותי ח"ו וח"ו, ושאהיה תמיד מקושר באילנא דחיי "ומי אשר יחובר אל כל החיים יש תקוה", ולשים עלי עין לטובה גם על להבא, ולהורני במה לתקן מעשי ואיך להתנהג, כי נכון אני תמיד בשמחה למשמעת המדויקה...

עם קבלת מכתבו זה של הרב פלוטקין, מיהר הרבי הריי"צ לענות לו, באגרת מג' אלול תש"ח, בה הרבי שולל מכל וכל את חששותיו של הרב פלוטקין, ומסביר את עיכוב המענה בעומס הגדול המוטל עליו. וכך כותב לו הרבי:

מכתב ידידי מכ"ח מנחם אב העבר נכון הגיעני, וכאשר הנני ירא אשר לא יקרה למכתבו זו את אשר קרה למכתבו מתמוז העבר, שקיבלתי בעת שנתקבצו הרבה מכתבים בשאלות נחוצות בעיני בריאות, וידידי שלי' בהפלאות מעלת כשרונותיו יחזקהו השי"ת בנה על זה - במחילת כבודו - בנין של שטות אשר - היל"ת - כוונתי - בוש הנני לעצמי להעתיק סגנונו המחודד והמצערני במאוד - הנני ממהר לכתוב לידידי כי טועה הנהו טעות מלעיב, וכמאמר הידוע אז א גוטע קאפ זאגט א שטות איז דאך אויך [כאשר ראש טוב אומר שטות, הרי זה גם] בדרך הפלגה.

בבקשה לכתוב לי באיזה ענין ואופן אי"ה ברצונו להסתדר בעזרתו ית' שלא יוכבד על ידידי לא ברוח ולא בפועל...

כאשר מכתב המענה של הרבי הגיע אל הרב פלוטקין, הוא מיהר לכתוב לרבי אודות ההקלה הרבה שחש בעקבות דברי הרבי:

מה מאוד מאושר הנני בהגלות נגלות נגד עיני מכתב כ"ק אד"ש מן ג' אלול, וכפרוץ השמש מבין העבים והעננים אשר מפניה נסו כל הצללים, כן גרשו אצלי כל השטותים והדמיונות, המחשבות החשכות והמרה שחורה האיומה שלי, ולשמחת נפשי אין קץ ולעליצות לבי אין גבול...

פרסום ההסתדרות

באגרת מא' מר חשון תש"ח, כותב הרבי הרי"צ אל הרב שמואל אהרן פרדס, עורך הירחון התורני ה'פרדס', אודות פרסום הפעילות למען הפליטים בפאריז¹⁶⁵:

...על אודות חפצו לפרסם בירחון "הפרדס" ע"ד הצלת אנ"ש ותלמידי התמימים וסידורם בפאריז, נכון הדבר שידיפיס הענינים בסדר מסודר, כפי אמיתת הדברים באשר הם, וכבר מסרתי ללשכת "עזרת פליטים וסידורם" המתנהלת על ידי, אשר ישלחו לכת"ר את החומר הדרוש לזה.

165. אגרת ג'ק"ח, אגרות קודש שלו כרך ט עמוד שלג.

שנת תש"ט

המשך הדאגה לפליטים

בראשית שנת תש"ט הגיע מספרם הכולל של הפליטים מאנ"ש אשר בפאריז לאלף נפשות לערך. הם המשיכו להתבסס במקומותיהם השונים והרבי הריי"צ ממקום מושבו בניו יורק המשיך לדאוג להם עד להסתדרותם הסופית, הן בגשמיות והן ברוחניות, אם בצרפת ואם במקומות אחרים.

באגרת מכ"ו תשרי תש"ט, כותב הרבי הריי"צ אל הד"ר יוסף ראזין מראשי ארגון הג'וינט¹⁶⁶:

...ידידי! אודות אחינו מכירנו הגרים באירופא, הנה מצבם רע ומר מאד, עלינו כל ישראל אחינו יחיו הגרים במדינת אמעריקא ובשאר המדינות להתאמץ כל אחד במקומו, לפרסם בהעתונים ובכל הועידות - פארזאמלונגען - מפעולת ההצלה והעזרה בהסתדרות אחינו יחיו.

כעת מתארח פה בא כחי בסידור הפליטים הרב בנימין שי' גאראדעצקי מפאריז, והרציא לי מפרטי עבודתו בסידור הפליטים כאלף נפש, הנמצאים בהבתים של הדזשוונט בפאריז, ותודה לד' מזמן לזמן מסתדרים בפרנסה.

קול התורה נשמע בצרפת

במקביל להמשך הדאגה להסתדרותם הגשמית של הפליטים, הייתה דעתו של הרבי הריי"צ נתונה להסתדרותם מהבחינה הרוחנית של ניהול חיים חסידיים וקביעות ללימוד תורה.

באותה שעה פעלו בפאריז ובסביבותיה חמשה בתי כנסת של חסידי חב"ד, ובכולם התנהלה פעילות רוחנית ענפה של תפילות, שיעורי תורה קבועים והתוועדויות חסידיות.

166. אגרת ג'שו, אגרות קודש שלו כרך י עמוד ו.

במספר אגרות מאותם ימים מעורר הרבי הריי"צ את אנ"ש בצרפת על התחזקות בקביעות לימוד תורה, ועל הנחת רוח הרבה שהדבר גורם לו כאשר למרות כל הקשיים והאתגרים, קול התורה עולה ומהדהד גם לאחר השואה, אצל השרידים שניצלו מן התופת.

באגרת מט' שבט תש"ט, כותב הרבי הריי"צ אל מתפללי וגבאי בית הכנסת "התאחדות החרדים בצרפת"¹⁶⁷:

התענגתי להודע על ידי הנהלת "מחנה ישראל" אודות כל אלה מכם אשר הביעו השתתפותם בלי נדר בחלוקת הש"ס והמסכתות, אשר בחר בהן כל אחד מכם ללמדן ולסיימן כ"ד טבת הבע"ל.

השי"ת יברך את כל הלומדים ואת בני ביתם יחיו בכל הצריך להם בבני חיי ומזוני רויחי, ויצליחם בגשמיות וברוחניות.

כאמור לעיל, חלק מאנ"ש הפליטים השתכנו באותה עת במרוכז ב'בית בעזאן' שהיה אחד ממעונות הקליטה של הפליטים. אחד מראשי החסידים בקבוצה זו היה הרב חיים הלל אזימאוו, אביו של הרב שמואל אזימאוו ז"ל, לימים השליח הראשי לפאריז וסביבותיה.

בשלהי חודש אדר תש"ט כתב הרב אזימאוו לרבי הריי"צ אגרת מפורטת בה דיווח על כל הנעשה עם אנ"ש ב'בית בעזאן' וציין במיוחד את שיעורי התורה המתקיימים במקום, אשר מספר המשתתפים בהם הולך וגדל.

במענה על כך שיגר לו הרבי אגרת מיוחדת בר"ח ניסן, בה כותב אל "ידידי וו"ח אי"א מוה"ר חיים הלל שי' אזימאוו, וכל ידידי אנ"ש והתמימים הלוקחים חבל בהשיעורים בבית בעזאן"¹⁶⁸:

במענה על כתבו מכ"ב אדר העבר המודיע מקביעות שיעורי לימודם ברבים, ואשר ת"ל ניתוספו הלומדים בהשיעורים הן בלימוד הנגלה והן בדא"ת, נהנתי מאד מזה ותודה רבה בעד הודעתם זו אשר גרם רב עונג לנפשי.

אמנם צריכים לדעת שכל ענין הלימוד הוא בשביל העבודה בפועל, לא רק במדות טובות אלא במדות נעימות, וכל אחד ואחד מתלמידי התמימים ואנ"ש יחיו, הנה ביתו הפרטי צריכה להיות בית לימוד חינוכי בדרכי החסידות, אשר בעת הסעודות בכלל ובעת סעודות שבת בפרט, יבארו לפני בני ביתם יחיו את ארחי ומנהגי החסידים באהבת ישראל

167. אגרת ג'שפד, אגרות קודש שלו כרך י עמוד פ.

168. אגרת ג'תמו, אגרות קודש שלו כרך י עמוד קלז.

אדמו"רי חב"ד ויהדות צרפת

ומדות חסידיות, ויעוררו לבבם בסיפורי אבותינו רבותינו הק' זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע וגדולי החסידים נ"ע, אשר זכרונות קדושות האלו המה צינורי שפע קודש ברוחניות ובגשמיות.

והשי"ת ישפיע לכם שפעת ברכה והצלחה בכל עניינכם לכל אחד ואחד בהדרוש לו ולבני ביתו יחיו בגשמיות וברוחניות.

באותו יום, ר"ח ניסן תש"ט, הוסיף הרבי הריי"צ ושיגר מכתב כללי בעניין זה "אל ידידינו אנ"ש ותלמידי התמימים בעי"ת פאריז יע"א"¹⁶⁹:

התענגתי מאד להודע על-ידי הנהלת "מחנה ישראל" כי

בכל אחד מחמשת בתי כנסת אנ"ש בפאריז סידרו חלוקת הש"ס.

השי"ת יהיה בעזרו של כל אחד ואחד ללמוד ביראת שמים את המסכתות שקבלו בל"נ על עצמם, ולסיימם בכי טוב לזמן המיועד, ויברך אותם ואת ב"ב שי' בכל הצריך להם בבני חיי ומזוני רוחי בגשמיות וברוחניות.

ובאגרת מ"א ניסן תש"ט, כותב הרבי הריי"צ אל הר"ר יוסף אברהם פרידמן¹⁷⁰:

מאד נהנתי מהודעתו המפורטת מבקורו אצל ידידינו אנ"ש והתמימים יחיו בפאריז, ונכון הדבר לפרסם זאת בין אחינו בני ישראל שי' בכלל ואנ"ש שי' בפרט שבמחננו, ולעוררם בחיזוק עניני יהדות בכלל והתנהגות בדרכי החסידות בפרט.

חיזוק השי"ת את בריאותו ובריאות ב"ב יחיו, ויחנך בניו שי' בתורה ויראת שמים ודרכי ומנהגי החסידים וטוב יהיה להם בגו"ר.

169. אגרת ג'תמז, אגרות קודש שלו כרך י עמוד קלח.
170. אגרת ו'תשכו, אגרות קודש שלו כרך יז עמוד תה.

דרישה להוסיף במספר התלמידות

כי שהוזכר לעיל, תחום נוסף בו העניק הרבי חיזוק ועידוד לאנ"ש בפאריז הוא מוסדות החינוך לבנות. הרבי היה משגר להם מכתבי עידוד ותמיכה, ופנה אל כל מי שיכול לסייע בחיזוק ביסוס והתפתחות בית הספר לעשות זאת.

במהלך שנת תש"ט התעורר חשש כי בעקבות העובדה שרבים מהחסידים עזבו ומתעתדים לעזוב את פאריז בדרכם למקומות שונים, ייסגרו מוסדות החינוך לבנות מחוסר תלמידות, והרבי ביקש לוודא שהמוסדות ימשיכו להתקיים ולהתפתח.

באגרת מערב פסח תש"ט כותב הרבי הרי"צ אל מנהלי המוסדות "בית רבקה" ו"בית שרה" בצרפת¹⁷¹:

בזה הנני לבקשם אשר אף על פי שהרבה מאנ"ש והתמימים שי' עלו ויעלו לאה"ק ת"ו, יראו להשתדל בכל עוז אשר המוסדות "בית רבקה" ו"בית שרה" לא יתבטלו ח"ו, ואדרבה ימשיכו את עבודתם ביתר שאת, ואת החדרים שיתפנו בבית בסעווערס יחזיקו ביחוד בשביל המוסדות "בית רבקה" ו"בית שרה". והשי"ת יעזור להם בגשמיות וברוחניות.

בכ' סיון תש"ט שיגר הרבי שלושה מכתבי עידוד וחיזוק אל בתי הספר "בית רבקה" ו"בית שרה" בפאריז, כאשר הדגש במכתבים הוא להוסיף עוד תלמידות למוסד ולבסס את בתי הספר. המכתב הראשון הוא אל ועד ההנהלה של בתי הספר, בו כותב הרבי הרי"צ¹⁷²:

במענה על מכתבם מכ"ח אייר העבר, התענגתי לדעת כי העבודה בבתי הספר מתנהלת בסדר, וכי התלמידות מצליחות בלימודן וחינוכן.

אבל אין להסתפק במה שיש כבר, אלא צריכים להתחזק ולהתאמץ להוסיף על מספר התלמידות, ולשפר בכל האפשר את חינוכן ביראת שמים ומדות טובות.

השי"ת יברכם ויצליחם בעבודתם בגשמיות וברוחניות.

באגרת נוספת מאותו יום, אל מורות בתי הספר, כתב הרבי הרי"צ¹⁷³:

בהתאם עם הדו"ח אשר קבלתי מועד ההנהלה של בתי הספר "בית רבקה ובית שרה" בפאריז, והמבשר אותי אודות הצלחת התלמידות תחי' בלימודן וחינוכן, הנני מביע לכן את

171. אגרת ג'תסז, אגרות קודש שלו כרך י עמוד קנז.

172. אגרת ג'תקז, אגרות קודש שלו כרך י עמוד קצא.

173. אגרת ג'תקח, אגרות קודש שלו כרך י עמוד קצא.

תודתי עבור השתדלותכן בעבודתכן בעבר, ובקשתי להוסיף אומץ ברכישת עוד תלמידות ושיפור חינוכן ביראת שמים ומדות טובות.

השם יתברך יברך אתכן ויצליחכן בכל הצריך לכן בגשמיות וברוחניות.

ובאגרת חיזוק ועידוד שלישית מאותו יום, אל תלמידות בתי הספר, כותב הרבי הריי"צ¹⁷⁴:

ועד ההנהלה של בתי הספר "בית רבקה ובית שרה" בפאריז הודיע לי כי שוקדות אתן על לימודכן והנהגתכן הטובה.

בודאי תשתדלנה יותר ויותר בהנהגתכן ביראת שמים ומדות טובות ונעימות, והשם יתברך יהיה בעזרכן ויברך אתכן ואת הוריכן יחיו, לגדל אתכן לתורה חופה ומעשים טובים מתוך הרחבה בגשמיות וברוחניות.

התוועדות י"ב תמוז תש"ט בפאריז

בימי חג הגאולה י"ב-י"ג תמוז תש"ט, נערכה בפאריז התוועדות בה השתתפו רבים מהחסידים הפליטים, והנושא המרכזי בהתוועדות זו היה חיזוק הפעולות בענייני חינוך וחיזוק מוסדות החינוך.

באגרת מכ"ה תמוז תש"ט, אל הרב בנימין גורודצקי, כותב הרבי הריי"צ¹⁷⁵:

במענה על מכתבו מט"ו לחדש זה, התענגתי להתבשר כי ההתועדות של אנ"ש יחיו בפאריז בי"ג תמוז הביאה להתדברות לפעולות ממשיות בענייני חינוך ועוד, ואתעניין לדעת בפרטיות מכל ההחלטות, והעיקר אם מוציאים את ההחלטות הטובות מהכח אל הפועל, ויכתוב בפרטיות, והשי"ת יברך את כל אנ"ש ובני ביתם יחיו בכל הצריך להם בגשמיות וברוחניות.

אבקשו להודיעני בזמנים יותר תדירים ידיעות מפורטות מכל אנ"ש ובני ביתם יחיו. השי"ת יחזק את בריאותו ובריאות ב"ב יחיו ויצליחו בעבודתו.

התפזרות הפליטים ברחבי תבל

במהלך שנת תש"ט, רוב הפליטים שהגיעו בשנים האחרונות לצרפת עזבו את המדינה למקומות אחרים ברחבי תבל. חלקם עלה לארץ הקודש, ובשנת תש"ט נוסד עבורם כפר חב"ד, קבוצות קטנות יותר נסעו לאנגליה ולאוסטרליה ויחידים התיישבו בארצות נוספות. ואילו חלק מאנ"ש הפליטים התיישב בצרפת בקביעות.

174. אגרת ג'תקט, אגרות קודש שלו כרך י עמוד קצב.

175. אגרת ג'תקלא, אגרות קודש שלו כרך י עמוד ריד.

כאשר קבוצת פליטים גדולה התכוננה לעזוב את צרפת בדרכה לארץ הקודש באנייה, כתב הרבי הרי"צ בכ' חשון תש"ט אל הרה"ח הרב שרגא מלך קפלן, שהיה מראשי קבוצת הנוסעים¹⁷⁶:

במענה על כתבו כי מתכוננים לנסוע עם חבורה גדולה של יהודים דתיים ה' עליהם יחיו דרך חוף מארסעל, בודאי ישתדל לעורר את קהל הנוסעים ובני ביתם יחיו, אשר ישתדלו להסתדר בסביבות של יראים, ובראשית ביאתם יסדרו עניני הלימוד בשיעורי תורה, וילדיהם יחיו לסדר בחדרים וישיבות יראי אלקים, ומאד אתענג לשמוע משלום כולם והסתדרותם.

"צאתכם לשלום" חסידי בתחנת 'ליאון'

הקבוצה הגדולה ביותר, כמאה וארבעים נפש, נסעה מצרפת לארץ הקודש בח' שבט תש"ט. על נסיעת קבוצה זו מפאריז, מספר י. שמולעוויטש ב"פארווערטס" מ-24 לפברואר 1949 (כ"ה שבט)¹⁷⁷:

שנתיים ימים שהו חסידי ליובאוויטש בפריז ובאזורים הסמוכים. שנתיים ימים היו להם כאן החדרים, הישיבות והמוסדות הדתיים הנוספים שלהם. שנתיים ימים הם סבלו כאן וניהלו חיים קשים כשהם נתמכים בסיוע צנוע שהגיש להם הג'וינט, ובנוכחותם כאן הוסיפו צבע וייחודיות לחיים היהודיים המקומיים.

קעת הם עוזבים את פאריז ונוסעים לישראל.

במשך השנתיים הם לא רק ישבו ולמדו תורה, אלא הכינו את עצמם וגם את ילדיהם לחיים מעשיים, ולמדו מקצועות שונים לחייהם העתידיים בישראל.

בדרך כלל הרכבת יוצאת מבית הנתיבות הפריזאי ליאון למרסיי (אל הנמל המוביל לישראל, אוסטרליה, ארגנטינה וארצות אחרות) בשמונה וחצי בערב, וכל פעם הנוסעים היוצאים באים שעה קודם, ואילו הפעם כבר בסביבות 6 בערב התחילה תנועה ערה.

אל הרציף, היכן שהרכבת אפילו לא עמדה עדיין, החלו לזרום מאות אנשים. כל בית הנתיבות קיבל מיד מראה אחר וצרפתיים עמדו נדהמים, מושכים בכתפיהם ולא יכולים להבין מה קורה כאן. מכל הצדדים הלכו קבוצות של חסידי ליובאוויטש עם זקנים ופאות, לבושים בסגנון החרדי. הם הלכו בנפרד, אנשים עם אנשים, נשים עם נשים, בנות עם בנות ובחורים עם בחורים. ובזרם האנושי הזה היו זקנים, בני גיל הביניים

176. אגרת ג'שכד, אגרות קודש שלו כרך י עמוד כד.

177. כאן בתרגום מאידיש.

וילדים. היו גם הרבה ילדים קטנים, בני כמה חדשים שנישאו על הידיים של אבותיהם או אמותיהם.

במבט ראשון, כל זה נראה כמו הפגנה יהודית דתית ארוכה. מול העין חולפים ברגעים אלו מראות של חיים יהודיים בעבר, ולרגע היה נדמה שעירייה יהודית שלמה הולכת כך לקבל פנים או אולי להיפרד מאדמו"ר, רבי...

בסביבות השעה שבע בערב, שעה וחצי לפני יציאת הרכבת למסעה, רציף הרכבת ליד הקרונות היתה מלא לכל ארכו במאות חסידי ליובאוויטש ואחרים עם כל המשפחות שלהם. הם באו להיפרד מידידיהם וקרוביהם. הם הרי חיו יחד ברוסיה עשרות שנים וכל הזמן עסקו בחשאי בעבודה דתית. הרי מבלי הבט על כל הקשיים והסכנות הם חינכו דור דתי חדש, קשור לאמונתו וגזעו. הרי מאוחר יותר הם עברו יחד את השנים הקשות והמרות של המלחמה, ולבסוף יצאו מאחורי החומה הסובייטית הנעולה אל העולם החופשי הגדול.

לכן מאות הליובאוויטשערס באו להיפרד מידידיהם הנוסעים לארץ ישראל.

בסביבות השעה שבע התחילו להתארגן בתוך הקרונות. לחסידי ליובאוויטש הנוסעים שמנו 140 נפש, נקבעו שלושה קרונות גדולים מיוחדים. התחילה סחיבת והעמסת השקים והחבילות המטען והכלים ושאר החפצים. הג'וינט הפריזאי שכל הזמן דאג לאנשים הללו ותמך במוסדות שלהם, דאג גם לכך שברגע האחרון לפני נסיעתם לישראל יהיה לליובאוויטשערס את כל הנחוץ. במקום נכח נציג של הג'וינט שדאג לכל הנוסעים למצרכים הנחוצים; ילדים, זקנים וחלשים קיבלו מזון מיוחד. הוא דאג גם לכך שלנוסעים יהיו מקומות טובים והם לא יסבלו.

לאחר שכל החבילות, השקים והמטענים סודרו במקומם בקרונות, החלה עליית הנוסעים, בלי דחיפות, בלי רעש. כולם עלו בצורה שקטה למקומות שנקבעו להם. תחילה עלו האנשים הזקנים, אחר כך בני גיל הביניים ורק לבסוף הנוער והילדים. הם סייעו זה לזה לעלות ולהתיישב בקרונות, נתנו יד תומכת ורק אחר כך עלו בעצמם. לפני כולם נכנס ראשון לקרונות יהודי כבן 80 עם זקן שיבה ארוך ומראה של הדרת פנים, וכל הסובבים התייחסו אליו במידה רבה של דרך ארץ, כולם פינו לו דרך. לפני פרוץ המלחמה הוא היה "אכראניק" (שומר) של בית חרושת אי שם בעירו באוקראינה, ובחשאי היה בתוך כך חסיד ליובאוויטש 'שרוף'. עכשיו הוא למדן גדול, מנהל ישיבה ליובאוויטשית גבוהה. כולם קוראים לו ר' שלום.

אחרי ר' שלום עלו לקרון שתי נשים זקנות, כבר קצת כפופות, ראשן מכוסה במטפחת. הן לא הלכו לבד: הן הובלו על ידי בנות בגיל 15-16, בנות ליובאוויטש. כל

אחת מהזקנות הובלה כשבידיה אוזנות שתי בנות כאלה בעלות צמות שחורות קלועות ארוכות. הראשונה מבין שתי הזקנות היא מז'יטומיר. היו לה חמישה בנים ובת אחת. ארבעה מבניה נפלו בקרבות בהיותם בצבא האדום והחמישי, היחיד שנותר בחיים, נמצא אי שם במחנה סובייטי. בתה ובעלה ושני ילדיהם הם כעת איתה. כולם נוסעים יחד לישראל.

אחר כך, אחרי הזקנים ובני גיל הביניים, עלו לקרונות גם בני הנוער ומלאכת ההתיישבות בקרונות (ה"פאסאדקע") נשלמה.

בעת שהליובאוויטשערס ובני משפחותיהם היו עסוקים בהעמסת החפצים ובעליה לקרונות, מאות המלווים על הרציף לא עמדו בחוסר מעש. כל הזמן הם שרו ורקדו וכל הנוסעים הצרפתים שהיו באותו ערב בבית הנתיבות ליאון התקרבו והביטו בפנים מחייכות.

תחילה נשמע ניגון חסידי חרישי אותו זמזמו כמה בחורי ישיבה, אך מיד נתפסו לכך גם המבוגרים והחלו להשמיע ניגונים חסידיים יותר ויותר בקול על פני כל השטח. וכיון שהקהל היה גדול מאד, החלו להיווצר קבוצות נפרדות. כל אחת מהן שרה ניגון חסידי אחר בקול וביחד נוצרה סימפוניה נהדרת של נגינה לבבית, יהודית דתית, שהיו שומעים בעבר בשבתות וימים טובים בחצרות רבניות שונות.

והם לא רק שרו. לאחר שכבר שרו מעט, התחילו גם לרקוד. נוצרו קבוצות קטנות, גברים רבים החזיקו בידיהם ילדים קטנים והצטרפו לריקוד יחד איתם. כך, בשירה ובריקוד, הם שמחו והקולות עלו עד לרקיע. בתוך כך שכחו לחלוטין שנמצאים באחד מבתי הנתיבות הגדולים ביותר בפריז.

כולם רקדו. הן הזקנים, הן בני גיל הביניים והן בני הנוער והילדים. רק הנשים והבנות לא רקדו. הן, הנשים, עמדו בצד והביטו בחיוך על הכול. בנות צעירות, ילדים יהודיים נלבבים, טפסו בשקט ובצניעות על גדרות הברזל של בית הנתיבות כמו גם על הארגזים והביטו על הכול בענין רב, מוחאות כף בידיהם הקטנות. זה נראה כמו שמחת תורה בעבר בבית הישן בבית מדרש כאשר בנות העיירה היו מטפסות על חלונות בית המדרש ומביטות בהקפות. גם מחלונות הקרונות התחילו הנוסעים - לאחר שסדרו את המטען שלהם - למחות כף בקצב הריקוד. גם ר' שלום הקשיש הצטרף לשמחה; הוא התחיל לרקוד בקרון הצר שלו, שר ומחא כף לפי הקצב.

אפילו הרבה מאד יהודים פולניים, פליטים שלפני זמן מה הגיעו לפריז, התחילו לרקוד ולשיר. היו אלה אנשים שבעת המלחמה שהו בערי אסיה התיכונה (טשקנט, סמרקנד, בוכרה, ועוד) של רוסיה והתחברו חזק עם הליובאוויטשערס שנמצאו במקומות

הללו. כעת היהודים הפולנים באו להיפרד מהידידים הליובאוויטשאים הלבביים, שכל כך הרבה סבל ושמחה של שנות המלחמה האחרונות מחברים ביניהם. השעון מורה על שמונה וחצי. נשמע צלצול ומתקרב הרגע שבו הרכבת אמורה לזוז. נשמעות קריאות שמחה ודברי פרידה: "סעו לשלום, ר' שלום, הצליחו!" ילדה צעירה מוציאה את ראשה מחלון הקרון וקוראת לחברה שלה: "היי בריאה שרה'לע, בקרוב נתראה בישראל, פשיפיסמא!" (כתבי מכתבים). מכל עבר נשמעו קריאות: "סעו לשלום, היו בריאים ומאושרים, הצליחו, בקרוב נתראה..."

חסידי ליובאוויטש עולים לארץ ישראל / מכתב מפאריס

תיעוד נוסף של נסיעה זו, מופיע ברשימה עיתונאית שנכתבה באותם ימים, בעיתון "הצופה" מתאריך כ"ט בשבט, ברשימתו של א. רובינשטיין. וכך מופיע ברשימה זו:

בית הנתיבות "גאר די ליון" בפאריס רגיל במחזות אדירי רושם של בני לוייה יהודים לנוסעים. מידי פעם שיוצאים שיירת עולים לארץ ישראל רבים הבאים, ולא קרובים בלבד. אלא כל יהודי רואה עצמו "מחותן" בשמחה זו. באים מאות מלווים, כל אחד ואחד חש כי עליו לילך ולראות כיצד יהודים עולים לארץ ישראל [. . .] אולם פרידה כזו שזכו לה קבוצת העולים הראשונה מחסידי ליובאוויטש לא ראה עוד בית הנתיבות "גאר די ליון" מימיו. לא לוות עולים היתה זו, אלא חגיגה עממית גדולה, הפגנת חדווה לעלייה, לשיבת ציון מצד סוג עולים שלא הופיעו עד כה עוד.

500 עולים יצא אותו ערב במסע ביניהם גם עולים מהולנד, אבל בעלי השמחה העיקריים היו ה"ליובאוויטשים", הם היהודים בעלי שיעור הקומה בזקניהם ובפיאותיהם, הם ובני ביתם, הם ששרו, שרקדו, ששמחו על שזכו לרגע זה. אבל לא פחות מהם שמחו מלוויהם, מאות יהודים דתיים סתם, שציפו משכבר לראות יהודים יקרי רוח אלו, אובדים שנמצאו אחרי המלחמה, כעולים לארץ ישראל.

"ליובאוויטשים" - ראוייה מילה זו לשמש נושא לסיפורים לספרים רבי כמות ואיכות, שבהם יסופר לדור, לדורות, על מסירות נפש ליהדות של יהודי חב"ד אלו.

צר היה ללב שבעתיים, כשנראו אנשי חב"ד מרובי הניסיונות, שנפטר אך תמול שלשום מגלות אחת והם משחרים והולכים לגלויות חדשות. אלא שאנשי חילו של הרבי ובמוצא פיו של רבם שליט"א הכל תלוי.

- לכשתגיע הפקודה - היתה תשובתם - יעלו יחד עם כל בית ישראל ולכל אשר ילך בית ישראל.

אותו ערב ב"גאר די ליון" נראתה ההתחלה. הקבוצה הראשונה בת 120 נפש יצאה במסע למארסייל. קבוצה סגורה "אנ"ש", "ליובאוויטשים", בקרון מיוחד אבל בצוותא עם עוד 350 יהודים - לפני הקרון ואחרי הקרון עוד כמה וכמה קרונות יהודיים. עם ישראל, בין ישראל ולכל אשר ילך בית ישראל.

היתה זו התחלה בלבד, אבל על הרציף עמדו עשרות בני לוויה ובידם 'פתקאות' שזה עתה קבלו מאת הצדיק, בתשובה לשאלותיהם, כי "נכון לפני הדבר" ובצירוף ברכת דרך צלחה לעליה.

אין צורך לחכות עוד

אחד מבני הלוויה, חסיד ליובאוויטשי אף הוא נדחק בתוך הקהל ומחפש את נציג המשרד הישראלי העושה באותה שעה ברציף. רואהו הוא מרחקו וחש אליו ופתקה בידו: - כבר הסכמתו של הרבי מצויה בידי, אולי אפשר 'לעשות דבר' שאסע מיד - מתחנן הוא.

- הרי מבין אתה שאי אפשר - עונים לו. המסע עוד מעט ויצא, חכית זמן רב עד כה, תחכה עוד כמה ימים. אכן - עונה אותו יהודי - חכיתי זמן רב, לפיכך חבל על רגע נוסף מאחר שפתקת הרבי מונחת בכיסי.

בנותיהם של הליובאוויטשים העולים והמלווים מספרות ברוסית אשה עם חברתה. נפרדות ברוסית זו מזו - "דו סקאראי ווסטריטשי" [להתראות עד שניפגש בקרוב] - קוראת נערה לחברתה בתוך הקרון, והלזו עונה לעומתה: "להתראות בקרוב בכפר חב"ד". מעיר אחד המלווים: צאו וראו, אך נכנסה לקרון וכבר היא מדברת עברית!

כפר חב"ד - זו מטרת עלייתם. לכשיזכו להגשים תכניתם זו, יזכה עם ישראל בישוב למופת חדש של חיי תורה ועבודה, ישוב מבוסס בריחו של חב"ד, של "תניא", של "ניגונו של הרב".

כי בשמחה תצאו

המסע זו. על הרציף עדיין הריקוד נמשך והולך. כמה מהעולים שכחו מרוב התלהבות כי המסע לא יחכה עד שיסיימו את הריקוד, ומן ההכרח להזכיר להם כי המסע כבר זו. ה"ליובאוויטשים" שרים "כי בשמחה תצאו" וניגון סתם, ללא מילים.

- מה לניגון זה בלי מילים - שואל אדם.

- אנו הליובאוויטשים, איננו שרים ניגון, אנו אומרים ניגון, ניגון משלנו אינו זקוק למילים, מביע הוא יותר ממילים.

ואמנם, אותם רגעים שזו המסע על קבוצת עולי ליובאוויטש הראשונה לארץ ישראל, לא היה בכוחן של מילים להביע מחביוני לבו של כל אחד ואחד. הם הליובאוויטשים "אמרו" ניגון - ניגון ללא מילים, אבל מרבה היה להגיד, לתנות ממילים. ניגון היה זה, שלא ליובאוויטשים אף הם ירדו לסוף דעתו... עוד זמן וזמנים יחיה בזיכרונם.

נסיעת הרב קסלמן באייר תש"ט

קבוצה גדולה נוספת של חסידים, בראשות המשפיע הרב שלמה חיים קסלמן, יצאה את פאריז באמצע חודש אייר תש"ט, מנמל מרסיי לארץ הקודש.

ההפלגה של ר' שלמה חיים היוותה ציון דרך משמעותי בחיי הפליטים בצרפת, וכמאה נפשות מחסידי חב"ד נסעו עמו באותה הפלגה. ערב נסיעתו מצרפת לארץ-הקודש, בי"ג אייר, כתב ר' שלמה חיים לרבי הריי"צ את המכתב הבא:

כ"ק אדמו"ר שליט"א

היום לעת ערב נעתקים אנחנו - קרוב לעשרה מנינים כ"י מאנ"ש והתמימים יחיו - מגבול פאריז נוסעים לאה"ק ת"ו. יום הפלגת הספינה עוד אינו ידוע לנו ברור. אומרים אשר במוצש"ק פ' אמור, או קרוב לזה.

יצויין כי בו ביום כתב הרב קסלמן מכתב נוסף בעניין אל הרבי נשיא דורנו:

כבוד ידידנו הנכבד והכי נעלה הרה"ג והרה"ח, מלא ספרא, מארי דחיטי, מתון ומסיק, זכה למיחמי אפי שכינתא בכל יומא, חתנא דבי נשיא שליט"א מוהר"ר מנחם שי' מכתביו עם הקונטרסים ב' ניסן וחג הפסח נתקבלו במועדם... תודה רבה לכת"ר על שילוח הקונטרסים עד עתה ועל שבא אתי בקישור מכתבים, ואבקשו גם על להבא לא לנתק קישור המכתבים ושילוח הקונט' גם לאה"ק ת"ו על שמי, כי היום נוסעים אנחנו בעזה"ת בשעטומ"צ מפאריז. יום הפלגת הספינה אין אנו יודעים עוד...

מינוי "ועד סניפי" חדש

בעקבות נסיעתם לארץ הקודש באותה תקופה של כמה מחברי ה"ועד הסניפי" שפעל מטעם ה"מרכז לעניני חינוך" בפאריז, שיגר הרבי נשיא דורנו בי"ט אייר תש"ט אגרת מיוחדת אל החסידים בפאריז בה הרבי ממנה "ועד סניפי" חדש. הרבי אף מציין כי רשימת חברי הוועד החדשים אושרה יום קודם לכן על ידי חותנו הרבי הריי"צ. וכך כותב הרבי באגרת זו:

א. בשים לב כי מחברי הוועד הסניפי נסעו לארץ הקדושה, תבנה ותכונן, ממנה המרכז לעניני חינוך ועד סניפי חדש, וחבריו: ר' יהושע פינסאן, ר' זלמן קצנבלויגן, ר' שלמה סימאנאוויטש.

ב. הועד הסניפי מתבקש להשתדל בע"ה לחזק עבודתם בכל עניני המל"ח בכלל ובפרט בימי הקיץ אשר במידה ידועה אז שעת הכושר מיוחדת לעבודה חינוכית שם.
 ג. הועד הסניפי מתבקש לעמוד בקשר מכתבים תדיר להודיע למרכז מהנעשה ונפעל.
 ד. מובן מאליו כי רשות לועד הסניפי לספח אליו עוד חברים כראות בעיניו לתועלת העבודה.

תמה אני שלא אישרו קבלת מכתבי הקודם וגם לא ענו אודות קבלת תמיכה של מאה שקל שהקצבנו עבורם והודענום זה כבר.
 והנני מאחל להם הצלחה רבה בעזהש"י ומקוה לשמוע בשורות טובות מהם.
 רשימת חברי ועד הסניפי הנ"ל נתאשרה אתמול ע"י כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א.

תיעוד יהדות צרפת בתקופת השואה

מן העניין להוסיף בסיום סקירה זו העוסקת בפעלו של הרבי הרי"צ למען יהודי צרפת, כי הרבי הרי"צ עודד ותמך בפרויקט של תיעוד והנצחת התקופה האיזומה שעברה יהדות צרפת בימי השואה.

וכך כתב הרבי הרי"צ בכ"ו אדר תש"ז אל "כבוד ש"ב הנכבד והנעלה, גזע היחס מגדולי ישראל ורבניהם, אוהב מישרים, עסקן ציבורי, בעל מדות תרומיות, אי"א מו"ה יצחק שי' שניאורסאהן¹⁷⁸:

בנועם שמעתי את סיפורו, על אדות החברה אשר יסד במטרה לרכז ולקבץ את כל התעודות והידיעות הנוגעות לחיי אחינו בני ישראל בצרפת ומדינות הסמוכות לה, בזמן ממשלת הצר הצורר הנאצים - ימח שמם וזכרם לעד ולנצח נצחים - ומפעולותיו הטובות להציל על ידי זה כמה וכמה מילדי ישראל מטמיעה ח"ו, ולהציל את הון אחינו ורכושם לידי בעליהם ויורשיהם.

מטרת חברה זו ופעולותיה אינן דורשות הסכמה והמלצה, ותועלתה גלויה לכל, ולא אפונה אשר ימצא אוזן קשבת במקומות אשר פנה לעזרה, ובודאי הנה מכאן ולהבא יפרסמו - מה שאפשר לפרסם - בין הקהל הרחב את פעולות החברה, ומהראוי לפרסם הדברים באידיש למען יגיעו לשדרות הרחבות של עמנו.

הרבי הרי"צ אף שיגר השתתפות של חמישים דולר בפעולות הנצחה אלו.

178. אגרת ב'תתקצח, אגרות קודש שלו כרך ט עמוד רכב.

שנת ה'שי"ת

האגרות האחרונות

דעתו של הרבי הריי"צ הייתה נתונה לאנ"ש החסידים והתמימים ומשפחותיהם אשר בצרפת, עד ימיו האחרונים בחיים חיותו בעלמא דיין.

באגרות שלפנינו, אשר נכתבו בראשית חודש שבט תש"י, בימים האחרונים לפני הסתלקותו, באה לידי ביטוי גישתו הכללית של הרבי הריי"צ לשליחות המוטלת על אנ"ש חסידי חב"ד בצרפת. במכתב אחד הרבי מעורר על גודל האחריות של כל אחד מהנמנים על דגל חב"ד הנמצא בצרפת, להוסיף בחיזוק התורה והיהדות לתועלת הרבים; במכתב שני הרבי דורש אשר כל הפעילות בצרפת תיעשה מתוך "סדר ומשמעת", ובמכתב שלישי, פחות משבוע לפני הסתלקותו, כותב הרבי אודות כללות העבודה בפאריז, אשר "מענגות הידיעות מהרחבת העבודה החינוכית בפאריז ויש להרחיבה עוד יותר..."

גודל האחריות בשעה זו

כך כותב הרבי בבי' שבט תש"י, באגרתו הכללית האחרונה "אל תלמידי התמימים בעי"ת פאריז יע"א ה' עליהם יחיו"¹⁷⁹:

בזה הנני להעיר את תשומת לבכם על גודל האחריות המוטלת עליכם בשעה זו, להתייחס ברצינות לכל הצעת משרה אשר יש בה תועלת להרבים בחיזוק התורה והיהדות, ובפרט מוטל החיוב על כל אלה אשר למדו את אומנות הזביחה, להשתדל להתמחות בזה ולאמן את ידיהם ולהתרגל בעבודה, כדי להיות מוכנים תדיר להשמע לקול הקריאה שיתחילו בעבודתם.

179. אגרת ג'תרצ, אגרות קודש שלו כרך י עמוד שנא.

וגם יזהרו מעצת הקלוגינקער [ה'ערמומי', היצר הרע] אשר לפעמים מתלבש בלבושי עמלק המקרר ולפעמים בביטול של שקר, לאמר, שאינו ראוי עתה עדיין ועוד בכמה פיתויים והכל בכדי לסתור פועל טוב. השי"ת יהיה בעזרכם ללכת בדרך הטובה והישרה ויברך אתכם ויצליחכם בכל הדרוש לכם. המברכם בגשמיות וברוחניות.

להרחיב העבודה

יומיים לאחר מכן, באגרת מד' שבט תש"י, כותב הרבי הרי"צ אל בא-כוחו הרב בנימין גורודצקי¹⁸⁰:

במענה על מכתבו מכ"ב טבת העבר, טוב מאד מה שהתחיל להתענין ולפעול פעולות ממשיות בעניני הילדים הנמצאים במחנות במארסייל, ונא להמשיך בזה בהתמסרות ובמרץ.

מענגות הידיעות מהרחבת העבודה החנוכית בפאריז, ויש להרחיבה עוד יותר והשי"ת יצליחו.

הפעולות – בסדר ומשמעת

ובמכתב אל אחד התמימים בפאריז, מז' שבט תש"י, שלושה ימים לפני הסתלקותו, כותב הרבי הרי"צ¹⁸¹:

במענה על מכתבך מיו"ד טבת העבר, לפלא בעיני שעולה על דעתו של תמים לקבל על עצמו מלאכת הזביחה טרם התברר אצלו על ידי מי שיוכל לסמוך עליו כי ראוי הוא לעבודה כזאת לפי התנאים שעומד בהם בלי ש [. .] בחסידות על גבו מומחה וירא שמים, וטרם הוברר אצלו שכל עניני הכשרות אחר הזביחה יהיו במצב טוב כזה, שלא יצא ח"ו מכשול משום שהאסמכתא מיד תמים באמצע.

נוסף על זה הנה בכל קבלת משרה בעניני קדושה על-ידי מי שהוא מאנ"ש יחיו הנמצאים בפאריז על דעת עצמו, יש בזה משום פרצה בסדר ומשמעת אשר שמירתם היא לטובת הכלל והפרט בגשמיות וברוחניות.

יתבונן בכל האמור ויטיב דרכו והשי"ת יהיה בעזרו ויברכו ויצליחו.

180. אגרת ג'תרצא, אגרות קודש שלו כרך י עמוד שנב.

181. אגרת ה"א, אגרות קודש שלו כרך יג עמוד תקיז.

יסוד לבניין הגדול

הנה כי כן, במהלך שנות נשיאותו של הרבי הריי"צ הורחבה והתעצמה הפעילות החב"דית בשדה החינוך, הפצת היהדות והפצת מעינות החסידות במדינת צרפת. ביקוריו הרבים של הרבי במדינה זו, האישים השונים עמם עמד בקשר, אגרות הקודש הרבות אשר כתב ותורת החסידות אשר הפיץ במדינה זו - היוו את היסוד לבניין הגדול של הפעילות הכבירה להפצת היהדות והחסידות במדינת צרפת, שהלכה והתעצמה והגיעה לשיאים חסרי תקדים ביוזמתו ובהנהגתו של חתנו כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו.

דברי הרבי הריי"צ ימים אחדים לפני הסתלקותו, "מענגות הידיעות מהרחבת העבודה החינוכית בפאריז, ויש להרחיבה עוד יותר", התממשו באופן הנעלה ביותר.

לעילוי נשמת

הרה"ח הרה"ת עוסק בצ"צ כו' ר' שמואל ע"ה

בהרה"ח ר חיים הלל ע"ה

נפטר י"ב מרחשון ה'תשע"ה

וזוגתו מרת בת' ע"ה

בת הרה"ח שד"ר ר' בן ציון ע"ה

נפטרה טו"ב מרחשון ה'תשע"ב

אזימאוו

שלוחי כ"ק אדמו"ר כיובל שנה במדינת צרפת

ת' נ' צ' ב' ה'

לזכות

החתן התמים ר' שלום דובער שי'

והכלה מרת חי' מושקא שתחי'

קסלמן

לרגל נישואיהם בשעה טובה ומוצלחת

ביום ג', י' אלול ה'תשע"ה

נדפס על ידי ולזכות הוריהם

הרה"ת ר' יוסף יצחק וזוגתו מרת פריידא שיחיו

קסלמן

הרה"ת ר' מנחם מענדל וזוגתו מרת שרה שיחיו

אזימאוו

ולזכות זקניהם

מרת דבורה לאה שתחי' קסלמן

הרה"ח ר' חיים דוד וזוגתו מרת העניא סטישא שיחיו

ליין

מרת שולא שפרה שתחי' קייזן